DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKAB
MUSEET

GUNNERIA
43

Lyder Marstrander

INNTRØNDELAG I ROMERTID

GRAVFUNN OG BOSETNING

TRONDHEIM 1983

INNTRØNDELAG I ROMERTID

Gravfunn og bosetning

av

Lyder Marstrander

Universitetet i Trondheim
Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab Museet

ABSTRACT

Marstrander, Lyder. 1983. Inn-Trøndelag in the Roman Iron Age. *Gunneria 43:* 1-230[1]

Inn-Trøndelag contains 40% of the Roman Iron Age finds and nearly all of the Roman import finds in Trøndelag, though this areas is only about 10% of Trøndelag. This study will try to answer firstly why the concentration of finds is so great and secondly whether the settlement pattern differs from other areas of the same character. All Roman Iron Age finds are classified and placed in an European context. The burial customs are then studied and compared with other areas. The prehistoric farm is discussed and an attempt is made to date the farm names by using the archaeological finds. The known agricultural production from 1723 is then taken into consideration. It seems that farms with Roman Imports had a larger amount of cattle than those without. Since the Roman Army used a lot of leather for their equipment, it is believed that export of cattle hides gave the economic foundation for the import of Roman goods. Thus the reason for the concentration of finds is the trade with the Roman Empire. No difference between Inn-Trøndelag and other areas of the same character can be shown.

Lyder Marstrander, Central Office of Historic Monuments, Norway, Department of Archaeology. Akershus festning, bygning 18, Oslo mil., N-OSLO 1.

[1] Archaeological Series No 5.

FORORD

Denne avhandlingen ble opprinnelig fremlagt som magistergradsavhandling i Nordisk arkeologi ved Universitetet i Oslo våren 1977.

Det har gått lengre tid enn jeg hadde tenkt mellom eksamen og innlevering til trykking. Likevel har jeg bare foretatt mindre forandringer i forhold til den opprinnelige tekst.

Materialinnsamlingen foregikk ved DKNVS, Museet, Arkeologisk avdeling i tiden 1970-1972, med senere besøk for å supplere med nyinnkommet materiale. Tilvekstførte funn fra årene etter 1975 er det dog ikke tatt hensyn til.

Når avhandlingen nå foreligger er det mange jeg føler takknemlighet overfor. I første rekke vil jeg takke alle ved Arkeologisk avdeling med daværende bestyrer Kristen R. Møllenhus i spissen, for god hjelp under materialinnsamlingen. Utarbeidelsen av avhandlingen foregikk ved Universitetets Oldsaksamling, og jeg vil takke Eldrid Straume som var min veileder og Wenche Slomann for gode råd og hjelp. Jeg er også takknemlig for at Oddmunn Farbregd og Kalle Sognnes ved DKNVS Museet, Arkeologisk avdeling, har tilrettelagt manus for trykking.

Men det er to personer som fortjener en helt spesiell takk, nemlig min far Sverre Marstrander for sin oppmuntring, gode råd og kritikk og min kone Anniken for all hjelp og støtte og ikke minst tålmodighet. Uten dem hadde jeg ikke klart å gjennomføre dette arbeidet.

Endelig vil jeg takke Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet som har opptatt avhandlingen i sin serie Gunneria.

Oslo, september 1983

Lyder Marstrander

INNHOLDSFORTEGNELSE

Side

Forord

1. INNLEDNING 11
   1.1. Beskrivelse av undersøkelsesområdet 11
      1.1.1. Geologi 11
      1.1.2. Dyrket areal 14
      1.1.3. Klima 15
   1.2. Problemstilling 18
   1.3. Tidsavgrensning. Materialets omfang 19
   1.4. Forskningshistorie 21
   1.5. Kronologi 27

2. MATERIALGJENNOMGÅELSE 29
   2.1. Våpen 29
      2.1.1. Sverd 29
      2.1.2. Skjoldbuler 34
      2.1.3. Skjoldhåndtak 36
      2.1.4. Skjoldlister 36
      2.1.5. Spyd 36
   2.2. Import 41
      2.2.1. Østlandskjeler 41
         2.2.1.1. Fremstillingssted 41
         2.2.1.2. Datering. Reparasjon og omløp 43
      2.2.2. Riflete kjeler 46
         2.2.2.1. Fremstillingssted 46
         2.2.2.2. Datering 46
      2.2.3. Situla 47
      2.2.4. Bronsefat 49
      2.2.5. Øse/sil 49
      2.2.6. Vestlandskjeler 50
      2.2.7. Glassbegre 51
         2.2.7.1. Materialgjennomgåelse. Datering 51
         2.2.7.2. Reparasjoner 55
   2.3. Personlig utstyr 56
      2.3.1. Metallfingerringer 56
         2.3.1.1. Materialgjennomgåelse. Datering 56
         2.3.1.2. Bruk 62

Side

2.3.2. Metallnåler 63
2.3.2.1. Materialgjennomgåelse 63
2.3.2.2. Bruk 66
2.3.3. Belteutstyr 67
2.3.4. Fibulaer 71
2.3.5. Keramikk 74
2.4. Bensaker 77
2.4.1. Kammer 77
2.4.1.1. Usammensatte kammer 79
2.4.1.2. Sammensatte kammer 81
2.4.2. Bennåler 82
2.4.2.1. Flate bennåler 83
2.4.2.2. Runde bennåler 84
2.4.2.3. Bruksnåler. Hårsett 84
2.4.3. Benpilespisser 87
2.4.4. Benskjeer 87
2.4.5. Spinnehjul av ben 88
2.4.6. Spillebrikker/terninger 88
2.4.7. Kjønnsbestemmelse av graver med bensaker 89
2.5. Andre oldsakstyper 92
2.5.1. Økser 92
2.5.2. Tekstil 93
2.5.3. Perler 94
2.5.4. Trekarkitt 95
2.5.5. Kniver 96
2.5.6. Spinnehjul av bronse 96
2.5.7. Metallblikk 97
2.5.8. Betalingsringer 97
2.5.9. Diverse 98
2.6. Daterte funn. Funnhorisonter..... 99

3. FUNNKOMBINASJONER 102

4. GRAVSKIKK 106
4.1. Presisering av en del begreper 106
4.2. Gjennomgang av materialet 108
4.2.1. Branngraver 108
4.2.1.1. Branngrop 108
4.2.1.2. Brannflak 109
4.2.1.3. Branngrav i kammer 109

Side

4.2.1.4. Urnegraver 111
4.2.1.5. Branngraver av ubestemt type . 113
4.2.1.6. Sammendrag 113
4.2.2. Skjelettgraver 113
4.3. Sammenligning med andre områder 115
4.3.1. Branngraver 115
4.3.2. Skjelettgraver 118

5. BOSETNING OG KULTURFORHOLD 118
5.1. Betegner romertiden et brudd med bronsealder og keltertid eller er det kontinuitet ? 118
5.1.1. Pollenanalyse 119
5.1.2. Gravskikk 120
5.1.3. Bosetningens karakter 122
5.1.4. Funnmateriale forøvrig 124
5.2. Finnes det en fase eldre enn importen ? 126
5.3. Karakteristikk av eldre jernalders jordbruk 128
5.4. Forutsetninger for bosetningsekspansjonen 131
5.5. Karakterisering av romertidsgården 132
5.5.1. Gårdsnavn 132
5.5.2. Funngårdenes størrelse 133
5.5.3. Datering 138
5.5.4. Funnene sett i forhold til jordbunnen .. 140
5.6. Økonomiske spekter ved importen: Åkerbruk eller februk? 140
5.7. Sosiale aspekter ved importen 142
5.7.1. Forslag til modell 142
5.7.2. Verifisering av modellen 148
5.7.3. Importen og sosial differensiering 150

6. SAMMENDRAG OG KONKLUSJON 152

SUMMARY 158

FORKORTELSER 162

LITTERATURLISTE 164

KATALOG 175

PLANSJER 201

1. INNLEDNING

1.1. Beskrivelse av undersøkelsesområdet

Undersøkelsesområdet omfatter Innherred i Nord-Trøndelag fylke. Innherred eller Inn-Trøndelag er et landskapsnavn som ikke har noe fast definert innhold, men i vanlig språkbruk omfatter bygdene øst for Trondheimsfjorden og nord for Skatval. (Fig. 1) Halvøya Frosta, som stikker ut fra Levangerområdet mot sørvest, regnes i alminnelighet ikke med. Men ved sitt forholdsvis store areal dyrket mark - prosentvis større enn i noen av de egentlige Innherred-bygdene - tilhører Frosta kulturgeografisk de fruktbare flatbygdene på østsiden av fjorden. Det er derfor grunnlag for at også Frosta tas med i undersøkelsen. Undersøkelsene omfatter derfor følgende kommuner: Frosta, Levanger, Verdalm Inderøy og Steinkjer (med grensene fra 1973). I det følgende vil navnet Innherred eller Inn-Trøndelag bli brukt som en betegnelse for disse fem kommuner.

1.1.1. Geologi

Når det gjelder geologien skal bare nevnes at berggrunnen består av kambrosilurske sediment bergarter som ved forvitring gir fruktbart jordsmonn. Innslag av gneis på østsiden av Trondheimsfjorden er ubetydelig (ved Snåsavatn).

Trondheimsfjorden kan betraktes som et bekken med store glacifluviale avsetninger av grus, sand og leire. (Fremstillingen nedenfor er basert på Ahlmann, 1962). Raet motsvares av en morenerygg som går tversover fjorden fra Fosenhalvøya til Tautra og sørspissen av Frosta. Den fortsetter mot sør til Stjørdalsfjorden (fig. 2). Denne morene har en viss betydning i bosetningshistorisk sammenheng, fordi den bevirker at maksimumstemperaturen i fjorden er høyere innenfor enn utenfor. Dette gir klimatiske konsekvenser. Forskjellen fremgår av tabell 1 (Wendelboe 1970).

For øvrig er det innover langs fjorden flere mindre morener med Steinkjerryggen som den største og yngste. I flere tilfelle finner de største gravfeltene på morenerygger (f.eks. Egge, kat.nr. 49-51 og Hallem, kat.nr. 18-20).

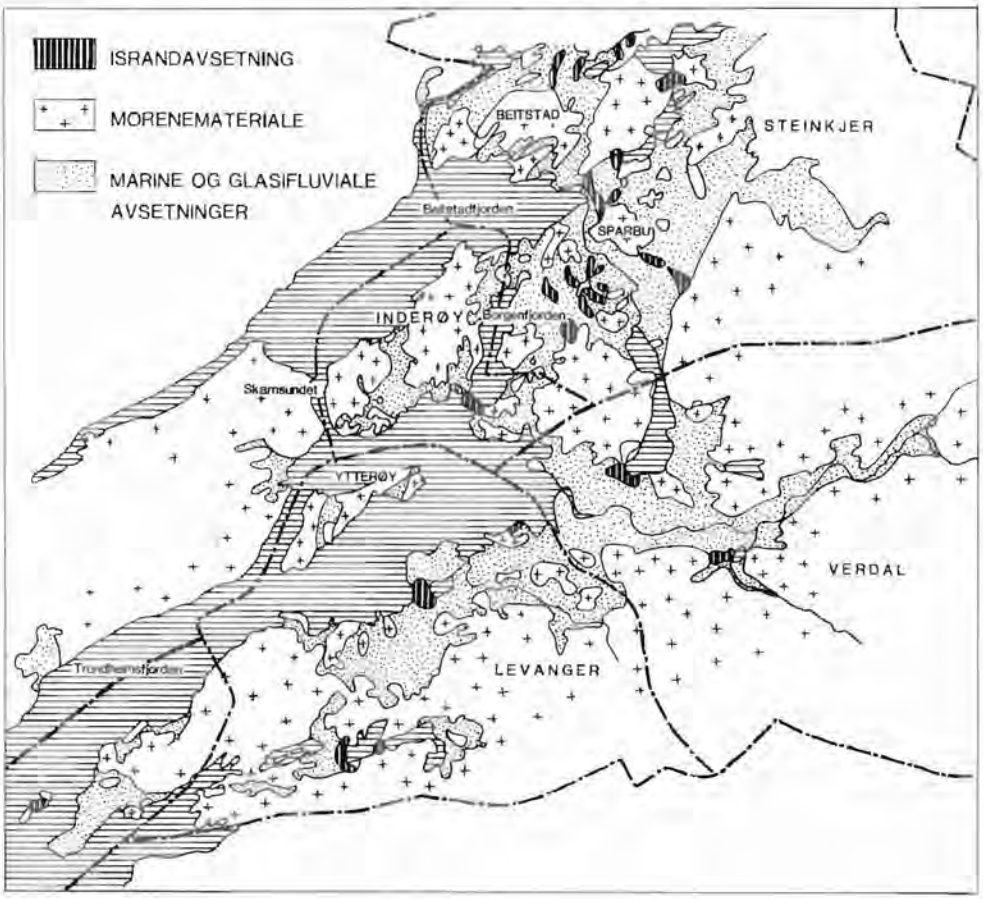

Fig. 1. Kart over undersøkelsesområdet.

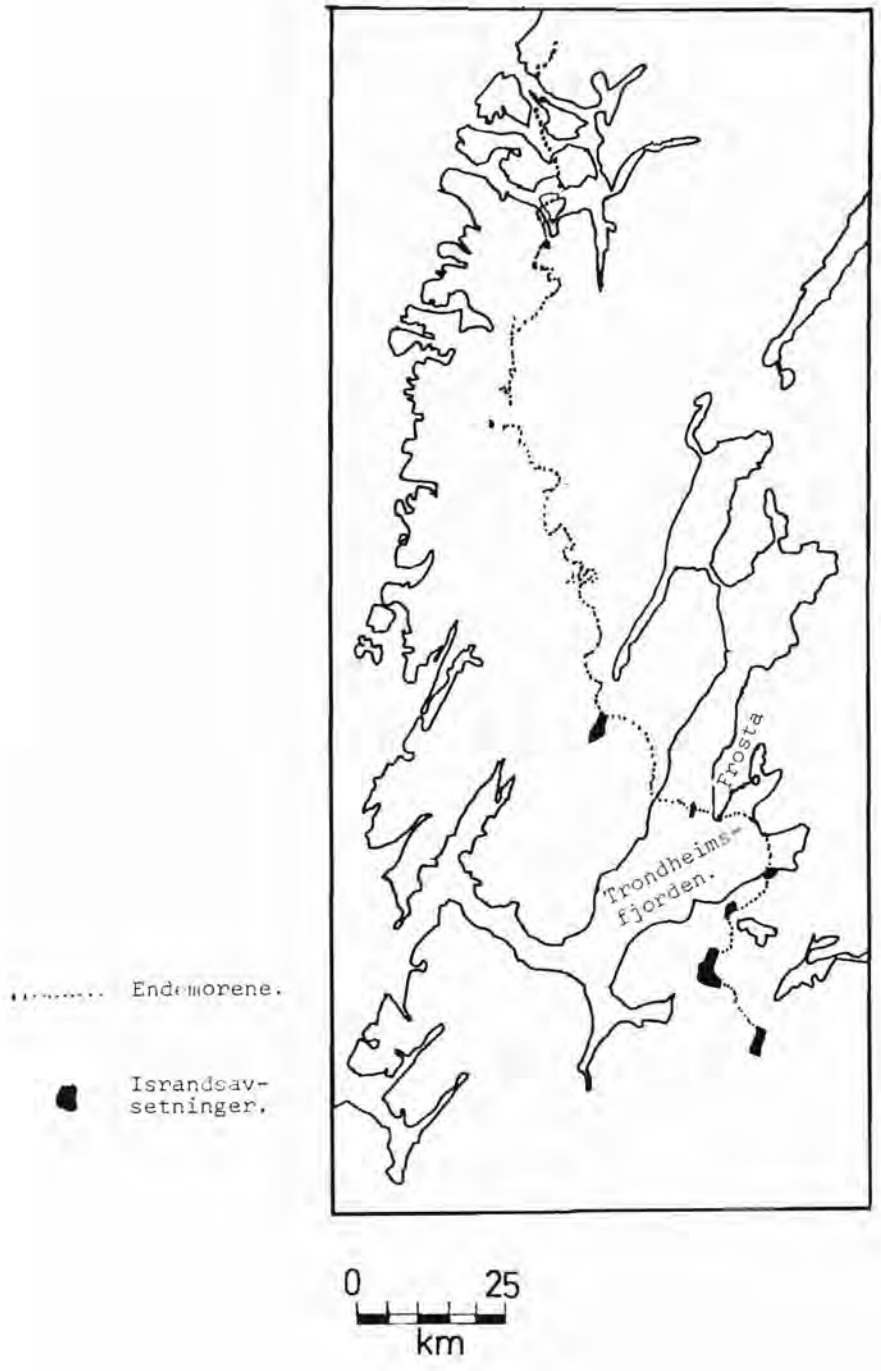

Fig. 2. Kart over Raet i Trøndelag. Etter Sollid og Sørbel 1975.

Tabell 1. Temperaturer i indre og ytre Trondheimsfjord.

		Max	Min
Indre fjord:	Beistadfjorden	16,23	2,20
	Ytterøya	15,66	2,54
Ytre fjord:	Røberg	14,86	2,07
	Smellingen	14,13	2,67

1.1.2. Dyrket areal

Den beste dyrkningsjorden ligger på sand- og leiravsetninger som er avsatt under den marine grense. Denne grensen ligger i Trøndelag ca. 170-180 m o.h. Avsetningene finnes særlig på østsiden av Trondheimsfjorden. De er meget lettere enn de tilsvarende avsetninger i Sør-Trøndelag, noe som må ha sin årsak i at berggrunnen i Nord-Trøndelag består av kambrosilur. Av denne grunn er jordsmonnet i Nord-Trøndelag bedre egnet til jordbruk enn i Sør-Trøndelag (Ahlmann 1962: 169). Karakteristisk nok er, som vi senere skal se, den eldste jernalderbosetningen konsentrert til de områder i Nord-Trøndelag som har disse lette sand- og leiravsetningene.

Innherred har et samlet areal på 3.976 km^2. Det utgjør bare 10,2% av hele Trøndelag. Det samlede areal dyrket mark utgjør 385 km^2, eller 26,6% av all dyrket mark i begge Trøndelagsfylkene, eller 57,6% av all dyrket mark i Nord-Trøndelag. Totalareal og dyrket mark fordeler seg på de forskjellige kommunene i Innherred slik:

Tabell 2. Totalareal og dyrket mark i Innherred.

Kommune	Totalareal km^2	Dyrket mark km^2	Dyrkningsprosent
Frosta	75	23	30,7
Levanger	649	111	17,1
Verdal	1.542	72	4,7
Inderøy	146	42	28,8
Steinkjer	1.564	137	8,8
Sum	3.976	385	9,7

På denne bakgrunn må det være riktig å hevde at Inn-Trøndelag er det dominerende jordbruksområde med den største ansamlingen av dyrket mark i Nord-Trøndelag.

1.1.3. Klima

Inn-Trøndelag har et gunstig klima med få og svake vår- og høstfrostnetter og med permanent snødekke om vinteren (Ahlmann 1962: 102). Området er omgitt av fjell på tre sider, og kysten bøyer noe inn fra havet. Fjellene mot vest skjermer området for nedbør og storm, mens fjellene i øst skjermer mot den arktiske kaldluft. Sammen med beliggenheten ved fjorden gjør dette at frost om våren er uvanlig. Fremherskende vindretning om vinteren er sønnavind som ofte er varm. (Ahlmann 1962: 90f). Alt i alt må man derfor si at Inn-Trøndelag har et gunstig klima.

For å få et kvantitativt bilde av klimaforholdene har jeg nedenfor gjengitt en del kurver som viser temperatur, nedbør og snødybde i Inn-Trøndelag. Kurvene er gjennomsnittskurver for alle målestasjoner innen undersøkelsesområdet. Til sammenligning er det satt inn tilsvarende gjennomsnittskurver for Toten/Hadeland (se kap. 1.2.).

Når det gjelder temperaturen (fig. 3) er kurven basert på 5 målestasjoner. Avviket mellom disse er lite, kurvene er stort sett parallelle, derfor skulle gjennomsnittskurven gi et noenlunde riktig bilde. Høyeste temperatur gjennomsnittlig for hele området er 14,6°C i juli måned, mens laveste temperatur oppnås i januar måned med minus 3,6°C. Til sammenligning ser man at Toten/Hadeland har et innlandsklima med kalde vintre og varme somre. Innherred har derimot et klima som tenderer mere mot kystklima, og altså ikke den store forskjell på sommer og vinter. Størst forskjell er det i vintertemperaturene mellom de to månedene.

Når det gjelder nedbøren (fig. 4), fremgår det at Skjekerfossen i Helgådalen øst i Verdal har størst nedbør, mens Støp ved Levanger vest i undersøkelsesområdet, har den minste. Gjennomsnittskurven viser minst nedbør i april og størst nedbør i august og september. Det finnes ingen målestasjoner for nedbør for Toten/Hadeland. Imidlertid regnes nedbørsmengden i Inn-Trøndelag for å være

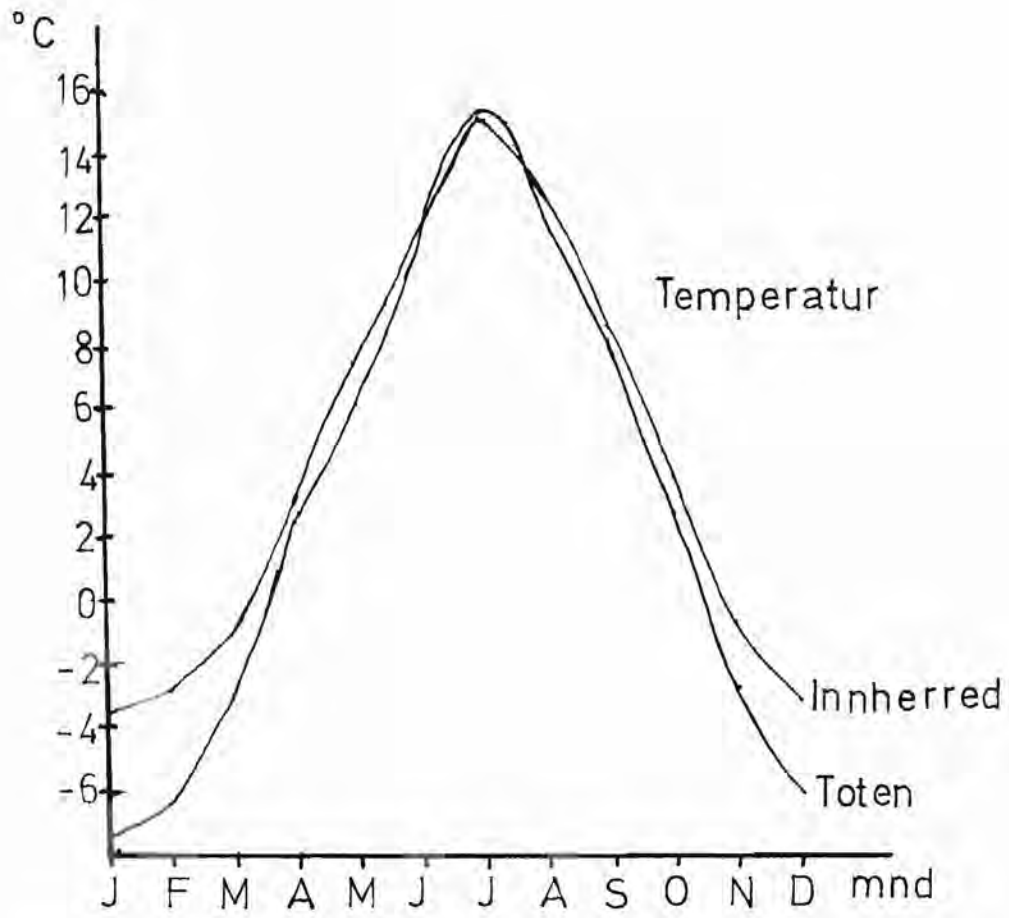

Fig. 3. Gjennomsnittlig årskurve for temperatur for Innherred og Toten. Basert på Lufttemperaturen i Norge 1861-1955, tabell 23.

liten, fordi det ligger i skyggen av Fosen (Sømme 1954: 202). Det ville derfor være rimelig å vente større nedbør på Toten/Hadeland enn i Inn-Trøndelag.

Også når det gjelder snødybden (fig. 5) har Toten/Hadeland større verdier. Januar og mars er de måneder hvor det faller mest snø. Den største snødybde er i mars måned. Ser vi samtidig på antall dager med snødekke (Nedbøren tab. 13) viser det seg at Inn-Trøndelag har gjennomsnittlig 142 dager med snødekke, mens Toten/Hadelandområdet har 164 dager. De mest ekstreme utslag i Inn-Trøndelag får vi i Levanger med 98 dager og Skjækerfossen med 172 dager. Gjennomsnittstallet for Inn-Trøndelag er, såvidt jeg kan bedømme

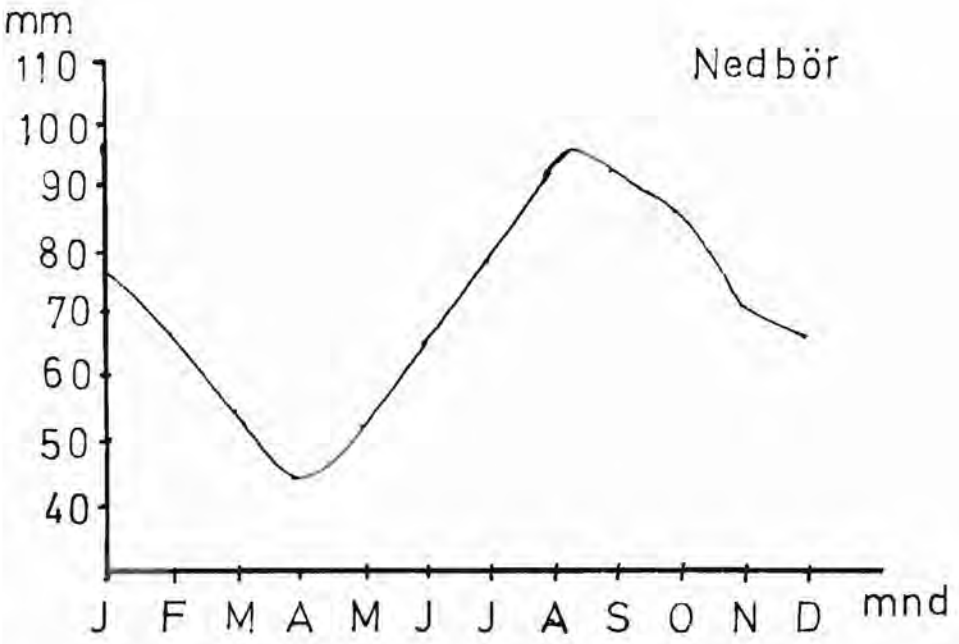

Fig. 4. Gjennomsnittlig årskurve for nedbøren i Innherred basert på 40-årsnormalen 1900-1940. Kurven er utregnet etter Nedbøren i Norge 1885-1943, tab. 4.

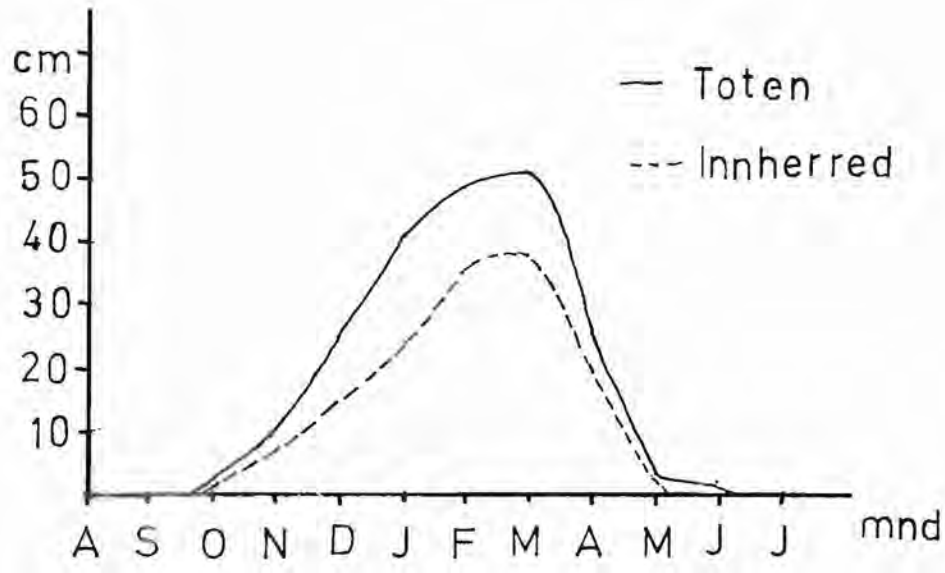

Fig. 5. Gjennomsnittlig årskurve for snedybden for Innherred og Toten basert på 30-årsnormalen 1901-1930. Kurven er utregnet etter Nedbøren i Norge 1885-1943, tab. 11.

for høyt. Størsteparten av jordbruksarealet er lokalisert langs fjorden, og middeltallet må derfor ligge nærmere verdien for Levanger. Jeg ville tro at omkring 100 dager er et riktigere tall.

Sett under ett virker det som om vintrene er hardere i Toten/Hadelandområdene enn i Inn-Trøndelag. Dette gir uttrykk for forskjellen mellom kystklima og innlandsklima.

Når det gjelder somrene ser det ut til at det ikke er store forskjeller mellom de to områdene. Den gjennomsnittlige maksimumstemperatur er 0,2°C høyere på Toten/Hadeland enn i Inn-Trøndelag. Forøvrig har Innherred høyere temperaturer, men også her er forskjellene små.

Imidlertid er middelkurvene vi har gjengitt (fig. 3-5) egentlig bare fiktive regnestørrelser. De virkelige verdier kan avvike ganske sterkt fra "normalen" (Ahlmann 1962: 92). Det vi egentlig vil ha tak i er totaleffekten av været hvor alle faktorer virker sammen. En måte å få et bilde av dette på er å regne ut varmemengden. Tallet for varmemengde er fremkommet ved å summere gjennomsnittet av maksimums- og minimumstemperaturen i hvert enkelt døgn, hvor døgnmiddeltemperaturen var over o°C. Da fremkommer følgende tall:

	Normal 1972
Levanger	2.149
Sulstua	1.734
Ytterøy	2.100
Toten	2.100

Det er altså ikke stor forskjell mellom Toten/Hadeland-områdene og Inn-Trøndelag. Varmesummen er omtrent den samme til tross for en noe kortere, men til gjelgjeld mere drivende vekstsesong enn tilsvarende områder sørpå, f.eks. Mjøsbygdene.

1.2. Problemstilling

Utgangspunktet for undersøkelsens problemstilling er følgende kjennsgjerning: Arealet av undersøkelsesområdet Innherred utgjør, som nevnt, 10,2% av Trøndelag. Fra dette området stammer ikke mindre enn 40% av romertidsfunnene fra Trøndelag. På denne bakgrunn vil undersøkelsen søke å besvare følgende spørsmål:

1. Hvilke årsaker kan ligge til grunn for funnkonsentrasjonen i området ?
2. Viser en samlet kultur-topografisk oversikt over bosetningsutviklingens avvik fra andre områder som Innherred kan sammenlignes med ?

Som sammenligningsområder er i første rekke valgt Toten/Hadeland. Toten/Hadeland ligger ved store innsjøer som lar seg sammenligne med den indre delen av Trondheimsfjorden. Klimaet er i det store og hele likt. Området er dessuten godt arkeologisk undersøkt (Herteig 1955, Grieg 1926). Toten/Hadeland representerer innlandsbygdene på Østlandet.

I tillegg til Toten/Hadeland har jeg trukket inn Østfold og dessuten under behandlingen av gravskikk, også Lista. Begge områder er kystområder. De er også begge arkeologisk godt undersøkt (Hougen 1924 og 1929, Grieg 1938). Disse to kystbygdene er tatt med for å avgjøre hvorvidt Inn-Trøndelag har mest tilfelles med kystbygder eller innlandsbygder.

1.3. Tidsavgrensning. Materialets omfang

Det er først og fremst en undersøkelse av bosetningsutviklingen i romertid som er relevant i forhold til oppgavens problemstilling.

Det trønderske materialet er lite bearbeidet. Som et første steg er det derfor nødvendig å systematisere materialet og sette det inn i en europeisk sammenheng.

Den periode undersøkelsen skal omfatte, avgrenses på følgende måte: Den får sin begynnelse med den første opptreden av romerske importsaker. Den avsluttes med tilsynekomsten av korsformete spenner og vestlandskjeler med støpte trekantete hankeører, tilsvarende Ekholms type D i gruppe I og type C i gruppene II og III (Ekholm 1956: fig. 1). Blant våpnene er det vanskelig å sette noen form som markerer overgangen til folkevandringstid. Det eneste er den U-formete dopsko (f.eks. Kragehul pl. I, 20-23). Videre må bulevaser og hektespenner (R 268-71) også brukes som tegn på folkevandringstid (Slomann 1974: 4f). Formspektret fremgår av tab. 3.

Materialet består med få unntak av gravfunn publisert i tilvekstene til DKNVSM i årene 1870-1975. Senere publiserte funn

har jeg ikke tatt hensyn til.

Løsfunn, som i seg selv ikke er daterende (f.eks. beltestener, spinnehjul, bryner o.l.) er ikke tatt med.

Da bare en del av undersøkelsesområdet er registrert for økonomisk kartverk har det ikke vært mulig å la opplysninger om faste fortidsminner gå inn som et systematisk ledd i undersøkelsen.

Et spørsmål som reiser seg, er om materialet gir et representativt bilde av det totale antall graver fra romertid. De faktorer som påvirker representativiteten er forskningsintensiteten og dyrkningsintensiteten.

Når det gjelder forskningsintensiteten kan nevnes at omkring halvparten av gravene er sakkyndig utgravet. Th. Petersen foretok ingen større undersøkelser i Inn-Trøndelag. K. Rygh er imidlertid den som har gravd mest innen undersøkelsesområdet. Han foretok gravinger i Verdal og Sparbu. Mens gravingen i Verdal var av begrenset omfang, var undersøkelsen i Sparbu langt større. Utenfor Sparbu ble det ikke foretatt noen større undersøkelser. De sakkyndig utgravde funn i dette området er foranlediget av ikke-arkeologiske forhold, som oftest jorddyrking. De kommer dermed i samme stilling som den andre halvparten med funn som er funnet ved jorddyrkning. Disse funn må regnes som tilfeldig fremkommet. Siden disse funnene er funnet ved jordarbeid, må man kunne vente at den årlige funnmengden er jevn, inntil mekaniseringen av jordbruket fra 1920-årene gjør at man ikke legger merke til så mye.

Ser vi imidlertid på antallet innkomne funn i tiden 1870-1970 ved DKNVSM viser det seg at den årlige funnmengden synker jevnt fra århundreskiftet og frem til 1950 hvor den stiger i 50-årene for så å synke jevnt til 1975. Mekaniseringen kan altså ikke avleses på funnkurven. Ca. 70% av romertidsfunnene fra Inn-Trøndelag er innkommet før 1920 før mekaniseringen i jordbruket setter inn. Vi får dermed en stor gruppe funn som er fremkommet tilfeldig før mekaniseringen i jordbruket for alvor kom igang. Vi må derfor ha lov til å slutte at romertidsfunnene i Inn-Trøndelag er representative, kanskje med unntagelse av Sparbu, hvor Rygh har gravd.

1.4. Forskningshistorie

O. Rygh var den første arkeolog i Norge, som skilte ut eldre jernalder som egen periode. Det skjedde ved et foredrag i Oslo i 1868 (O. Rygh 1869). Hensikten var å beskrive perioden og undersøke gravskikken. Hans foredrag omhandler vesentlig Norge generelt, han tar sjelden opp regionale problemer. Om Trøndelag sier han, at de fleste funn ligger ved Trondheimsfjordens bredder. Dette området har også hatt den tetteste befolkning i det nordenfjeldske ved siden av Oslo-området på Østlandet og kysten Lindesnes-Stadt på Vestlandet.

Ingvald Undset, har i en avhandling vært opptatt av å undersøke eldre jernalders kronologi og typespekter (Undset 1880). Også denne avhandlingen er vesentlig viet en samlet oversikt over det norske materialet. På grunnlag av typeinventaret finner han det vanskelig å hevde at det har vært en jernbrukende befolkning i Norge før den romerske kulturpåvirkning kom til landet.

Når det gjelder Trøndelag finner Undset de samme typer branngraver med brente ben med urne av tre eller keramikk som på Østlandet, men de trønderske må etter hans mening være adskillig yngre enn de østlandske.

Den første som har gitt en oversikt over Trøndelags forhistorie er K. Rygh (1897). Avhandlingen er vesentlig en funnbeskrivelse, som inneholder også enkelte generelle betraktninger. Bronsealderen er blitt avløst av romertid. Jernalderens begynnelse i Nordenfjeldske går ikke lenger tilbake enn til 1. århundre.

Tidsmessig regner han eldre jernalder frem til 800 e.kr. Eldre jernalder deler han i den romerske tid fra 1. århundre - ca. 500 og mosefunntiden eller mellomjernalderen fra ca. 500 til ca. 800. Det er få funn fra den romerske perioden innen eldre jernalder. Han har to funngrupper, særlig en liten med rike branngraver med bronse og gull, og en stor nokså ensartet gruppe med branngraver i store hauger med enkle gravgraver.

I mosefunntiden er funnene tallrike. Det skjer en forandring med gravskikker idet skjelettbegravelsene begynner samtidig som urnebegravelsen opprettholdes.

Det er ikke uvanlig å finne branngraver som har bronsekjeler som urner, og fibulaer, belteutstyr og glass som gravgaver. Det er også noen rike skjelettgraver fra denne tid med importsaker og våpen.

Han har ikke behandlet funnene med hensyn til bosetning og kulturforhold. Hans dateringer er kun knyttet til periodene og ligger gjennomgående senere enn de dateringer som i dag benyttes. Dette gjelder også perioden mellomjernalderen hvor han har plassert flere romertidsfunn.

A. Bjørn har i en artikkel kalt "Fra den romerske jernalder i Trøndelag" (Bjørn 1920), hatt til hensikt å trekke frem importsakene, og i tillegg peke på enkelte funn som kan sies å ha betydning for å få en riktig oppfatning av de mere fremtredende kultursentra innen området. Han betrakter sin artikkel som et forarbeid til en større anlagt landskapsundersøkelse, som tar hensyn til oldsakenes former, gravenes form og beliggenhet og deres forhold til gamle ferdselsveier og nåtids bebyggelse. Mesteparten av artikkelen er en gjennomgåelse av alle importfunn, samt enkelte funn av fibulaer og belteutstyr, dessuten en kort omtale av våpengravene. Så vidt jeg kan se, er det ingen total gjennomgang av funnmassen.

På dette grunnlag kommer han til at den romerske innflytelsen begynner ca. 200. Stenringene på Egge antyder en forbindelse til Jylland, mens Øst-Danmark har gitt innflytelse til Vestlandet. Den rike Gjeitegraven, mener han, må ses på som en øst-dansk impuls, men med lerkaret i funnet som et vest-dansk element. Han er også inne på tanken at den trønderske romertid er et resultat av lokal tradisjon, med bronsekjeler som fremmed impuls. Men han avviser dette, fordi man også burde ha ventet skjelettgraver. Det virker som om han regner med at impulsene har kommet ved innvandring. Hans syn på romertiden kan sammenfattes slik: Det er en oppladningsfase som først i merovingertid sammen med nye og fremmende impulser gir et stort oppsving og legger dermed grunnen for Trøndelags maktstilling i vikingtid. (Bjørn 1920: 26).

Th. Petersen har ikke skrevet noen samlet oversikt over trøndersk jernalder. Karakteristisk for hans forskervirksomhet, er de mange lokale studier publisert i lokalhistoriske tidsskrift. Han har skrevet ca. 20 bygdebokartikler (se bibliografi i Marstrander 1952.

Fra vårt område har han behandlet forhistorien til Frosta (Th. Petersen 1917), Skeynafylket som omtrent tilsvarer Levanger kommune i dag (1926) og Ogndal (sogn i Steinkjer kommune) (1950).

Petersen regner med at Frosta var meget tynt befolket i eldre jernalder, men nevner enkelte funn i romertid. Ved hjelp av gårdsnavn og faste forminner mener han å kunne påvise at tyngdepunkt-

et i bosetningen flytter fra den nordre del av bygden i eldre jernalder til den søndre i yngre jernalder (Th. Petersen 1917: 50).

Når det gjelder Skogn regner han på grunnlag av gårdsnavnene at hovedtyngden av bosetningsekspansjonen i hovedbygden (Alstadhaug s.) var avsluttet ca. 500, men at bygden er "svært gammel" (Th. Petersen 1926: 29). I Frol antar han at bosetningen her kan føres tilbake til 3. århundre, mens tyngden av funn faller i 4. og 5. århundre. Frol har ikke så mange gamle navn som Skogn, og bosetningen har derfor vært svakere her. Når det gjelder gårdsnavnene mener han å kunne påvise at vin-navn ligger på høytliggende steder i de ytre delene av bygden, mens heim-navn ligger i de indre deler (s. 27f). Han regner Gjeite som eldste gård - ryddet kanskje allerede i 3. århundre av en innvandret slekt, som har vært delaktig i sørskandinavisk kultur (s. 23). Th. Petersen anser branngravskikken som en lokal tradisjon, skjelettgravskikken kommer ved innvandring av et bondearistokrati, som kan holde forbindelsen med utlandet. Det brede lag holder seg fortsatt til branngravene. Først i merovingertid blir det vanlig med skjelettbegravelse (s. 58).

I sin artikkel om Ogndalen (Th. Petersen 1950) mener Petersen at 300-tallet er en stor rydningstid i Inn-Trøndelag. Det kommer innsig av en ny overklasse fra sørliggende trakter, som har hatt kontakt med romerske områder (s. 64). Storgårdene fra eldre jernalder finnes i det området som er lettest tilgjengelig for jordbruk og som ligger ut mot fjorden (s. 63).

I et foredrag i Videnskapselskabet i Trondheim har han gitt et samlet utsyn over romertiden i Trøndelag (Th. Petersen 1930: 45 ff.). Han regner ikke med noen forbindelse bronsealder/jernalder, men når funnene kommer i 2. halvdel av 2. århundre kan de knyttes til den nåværende gårdsbebyggelse. I dette tidsrom plasserer han nemlig Husan-funnet (kat. nr. 24), og betrakter det som et varsel om kulturpåvirkninger sørfra med rot i det romerske riket. Disse kulturpåvirkninger merkes først og fremst i Inn-Trøndelag, og han ser dem som et resultat av en innvandring eller innslag av nye folk. Disse folk mener han må ha kommet fra Jylland og Eibenmunningen. For å få belegg for en slik innvandring, mener han det er nødvendig å få undersøkt likheten mellom jydske og inn-trønderske dialekter. Han ser imidlertid ingen sosiale forskjeller, men lokale forskjeller. Også i sin avhandling om Meldalsfunnene (Th. Petersen 1923) kommer han inn på forholdene generelt i Trøndelag.

I motsetning til de fremmede kulturinnslag, setter han opp branngravfeltene fra Namdal, Meldal og Valberg i Frosta som uttrykk for en hjemlig tradisjon fra keltertid (55 f), som sto i sterk kontrast til impulsene utenfra i Inn-Trøndelag. Funnene fra Valberg er faktisk de eldste gravfunn i romertid (s. 53). Han regner altså med noen områder som har holdt på sine gravskikktradisjoner, mens andre har fått kulturpåvirkninger utenfra.

Ekspansjoner fra Vestlandet til Nord-Norge i slutten av 4. århundre og hele 5. århundre, mener han har gått Trøndelag forbi, istedet skjer en indre trøndersk ekspansjon. Ved midten av 500-tallet er alle bygder i Trøndelag bebygd.

I motsetning til Bjørn, benytter også Petersen gårdsnavn og sprog som kilder for bosetningshistorien, men synet på romertiden er lik, nemlig en innvandring av Horder og Ryger fra Jylland til Vestlandet. Derfra har Trøndelag fått sin befolkning.

I to avhandlinger har Sverre Marstrander behandlet trøndersk forhistorie (Marstrander 1954, 1956). Begge avhandlingene er i hovedtrekkene like og jeg har valgt å behandle dem under ett.

Marstrander ser keltertiden som en overgangsperiode fra bronsealderens halvnomadisme til jernalderens faste bosetning med rydding av åkre og begynnende jordbruk. Selv om det er spor i Sør-Norge av jernvinning før Kr.f., er det intet som tyder på at kjennskapet til jernutvinning hadde nådd Trøndelag. Jernet omformet ikke grunnlaget for den materielle kultur på et så tidlig tidspunkt. Først i 2. århundre får jernet betydning i så måte, og først da får man kontakt med romerriket. Branngraver med bronsekar eller andre former for gravurner dukker opp fra ca. 200. De inneholder et våpensett - oftest bare 2 spyd. De fleste av disse gravene ligger i 3. og 4. århundre. Bronsekjelene er provinsialromersk eksport. Denne gruppen av funn har sin bakgrunn i indre Østland og må peke på en forbindelse over Dovrefjell. Gravskikken står i motsetning til de enkle bronsegravfeltene fra Meldal og Frosta, noe som gir uttrykk for sosial lagdeling. Våpengravene ses på som et resultat av hjemvendte krigere.

I 3. århundre begynner skjelettgravskikken å trenge inn. Gravgodset består av fire bronsekar og glassbegre, dessuten med rikt personlig utstyr - våpen eller smykker. Hovedtyngden er i 4. århundre og omfatter de lag av samfunnet som hadde muligheten for å skaffe seg importsaker. Materialet i 4. århundre er så stort at man

kan snakke om en ekspansjon, men Marstrander er i tvil om man kan snakke om innvandring (1954). Det er derimot mer sannsynlig at oppgangen skyldes Nordsjøhandelen (1956) og altså et resultat av forbindelser med Vestlandet. Når det gjelder sosial struktur synes han å regne med to sjikt, et toppsjikt som omfatter høvdinger, krigere, jorddrotter og handelsmenn, og et lavsjikt med bønder.

I 1967 skrev J. Sandnes en artikkel om Trøndelags eldste politiske historie (Sandnes 1967). Her setter han frem en teori om at tyngdepunktet i Trøndelag i eldre jernalder har ligget i Inn-Trøndelag, mens det i yngre jernalder flyttes sørover til Nidaros, dels på grunn av kirken og rikskongemakten. Inn-Trøndelags tyngdepunkt i eldre jernalder grunngis ved store gravhauger, bygdeborger og rike funn. Han støtter seg her på Magnus Olsens teori om de fire inn-trønderske fylker hvor en stor haug danner sentrum i 3 av dem, nemlig Alstadhaug i Skogn, Sakshaug i Inderøy og Haug i Verdal. Mære med hovet blir senteret i det fjerde fylket. Et slikt syn støttes av gårdsnavnene, hvorav det er flest gamle gårdsnavn i Inn-Trøndelag. Hverken Fosen eller Oppdal har opprinnelig hørt til det trønderske bosetningsområdet.

I en bygdebokartikkel om Inderøys forhistorie fremhever Møllenhus (1973) at alle funn fra keltertid skriver seg fra gårder med naturnavn (Møllenhus 1973: 17), noe som må settes i forbindelse med den eldste jordbruksbosetningen. Inderøy må altså ha bosetning fra så langt tilbake i tiden. I løpet av keltertiden, antar han at den form for jordbruk og gårdsdrift, som siden har karakterisert det norske bondesamfunn, skapes. De enkle branngraver med lite eller ikke noe gravgods, ser han på som en tradisjon fra tiden bakover til yngre bronsealder. I romertiden gjenopptas skjelettgravskikken, og med den følger rikere gravgods også i branngraver. Møllenhus mener det skyldes impulser fra romerriket, og de romerske produkter, så som bronser, glass og våpen, er resultatet av byttehandelen. Romerne fikk til gjengjeld skinn og slaver. Han regner altså ikke med noen innvandring. Tyngdepunktet for eldre jernalders bosetning på Inderøy, er på begge sider av Straumen og på vestsiden av Borgenfjord.

På grunnlag av funn og gårdsnavn regner han med at bebyggelsen ikke har vært så rent liten. Eldre jernalders jordbruk har vært basert på fehold, noe vin-navnene må taes til inntekt for. Omleggingen av bosetningsformen i eldre jernalder til mer bofasthet

og inneforing i eldre jernalder er ikke bare et resultat av klimaendringer, men også av impulser utenfra i pakt med strømninger på kontinentet.

Ved overgangen til folkevandringstid forsvinner den romerske innflytelsen og de germanske folk utvikler egne våpen- og smykkeformer.

O. Farbregd (1972) har undersøkt en rekke kullgroper under og ved gravhauger. Det viser seg at de fleste kan C-14 dateres til keltertid og romertid før ca. 300 etter kr.f. Dette mener han, betyr at den funnmangel som de fleste forskere har påvist i keltertid, i stor grad skyldes manglende undersøkelser. Kullgropene kan være gravene etter befolkningen, selv om de ikke inneholder benrester. Et annet indisium som peker mot befolkning i keltertid, er kleberstensbruddet i Kvikne, som dateres til keltertid. Han mener at mangelen på funn egentlig skyldes et skifte i gravskikk. Av den grunn mener han at det er grunnlag for å revidere teoriene om avfolkning i keltertid.

Sammenfatningsvis kan det sies om forskningshistorien at mens de eldre forskere som O. Rygh, A. Lorange og I. Undset har vært opptatt med å beskrive og begrense perioden på landsbasis, har K. Rygh og A. Bjørn vært opptatt av det samme på regionalt plan. Th. Petersen innleder en helt ny forskningsretning, nemlig små lokale studier, hvor man prøvde å danne seg et bilde av bosetningsutviklingen innen en bygd. Han baserte seg heller ikke bare på oldfunn, men trakk også inn faste fortidsminner og gårdsnavn. Etter Th. Petersen har forskningen fortsatt i dette spor.

Generelt for nesten alle eldre forskere kan sies at forandringer i gravenes inventar gjerne blir forklart med innvandring av nye folk, mens forskere som Marstrander og Farbregd mener at det har vært kontinuitet. På bakgrunn av de omtalte verker kan "Stand der Forschung" beskrives slik: I eldre jernalder, og særlig den eldre delen, skjer en overgang til fast bosetning, samtidig som jernaldersgården dannes. De enkle branngraver som vi finner i Meldal, Verdal og Valberg i Frosta, er uttrykk for en tradisjonell gravskikk innen området og peker tilbake til yngre bronsealder. I løpet av romertiden får Trøndelag et sterkt tilsig av romerske produkter, og i yngre romertid trenger skjelettgravskikken inn. Denne medfører også rikere gravgods, noe som også slår tilbake på branngravene. Innvandringsteorien har få tilhengere. Det ser ut til at de fleste

søker forklaringer ved å anta at de nye trekk i gravskikken skyldes impulser utenfra. I slutten av romertiden og utover i folkevandringstiden er det en kraftig økning i funntallet. Dette skyldes antakelig en oppblomstring av Nordsjøhandelen og neppe noen innvandring. Ved slutten av romertid finnes i Trøndelag et veletablert jordbruksfunn med gode eksterne forbindelser.

1.5. Kronologi

I avhandlingen benytter jeg det periodesystem og de ledeformer som H.J. Eggers har satt opp i sin avhandling fra 1955 (Eggers 1955), med de justeringer som er foretatt for norske forhold av W. Slomann (Slomann 1971, 1977). For C3 har Eggers ingen oppstilling. Her har jeg fulgt Slomann (1977) og Godłowski (1970: 97).

Formforrådet i Eggers periode B svarer til Almgren & Nermann (1923) per IV. samt det man i arkeologisk litteratur vanligvis kaller eldre romertid, mens periode C hos Eggers tilsvarer Almgren & Nermann per V og den arkeologiske litteraturs yngre romertid.

Ledeformene i periodene B og C slik jeg bruker den, fremgår av tab. 3. Tabellen er basert på de ovennevnte verker av Eggers, Slomann og Godłowski.

Når det gjelder absolutt kronologi kan materialet fra Sør-Trøndelag ikke gi noe bidrag, dertil er det for spinkelt. Vi har ikke sikre funn fra B1, slik at det er først i B2 man får de første funnene. Eggers (1955: 230) har plassert B2 mellom 50 og 150 e.kr., mens Slomann (1971: 36) på grunnlag av sørvestnorsk materiale vil sette slutten av B2 til 175/80 e.Kr.

Overgangen B2/C1 er markert ved tilsynekomsten av fibula med høy nåleholder (Almgren gruppe VII). Denne holder seg til C3.

Vanskeligere er det å definere overgangen C1/C2 i materialet. Slomann (1971: 16) antar at den norske keramikkproduksjon muligens starter da. Eggers har datert denne overgangen til 200 (Eggers 1955: 230), mens Slomann har ment at denne overgangen må ligge 225 (Slomann 1971: 36).

Overgangen C2/C3 er kanskje den overgangen som merkes best i materialet. På dette tidspunkt skiftes alle de gamle fibulaer ut med fibulaer av Almgrens gruppe VI - fibulaer med omslått fot. Dessuten opphører bronsesakene av romersk og provinsialromersk opphav,

Tabell 3. Ledeformer i romertid i Inn-Trøndelag.

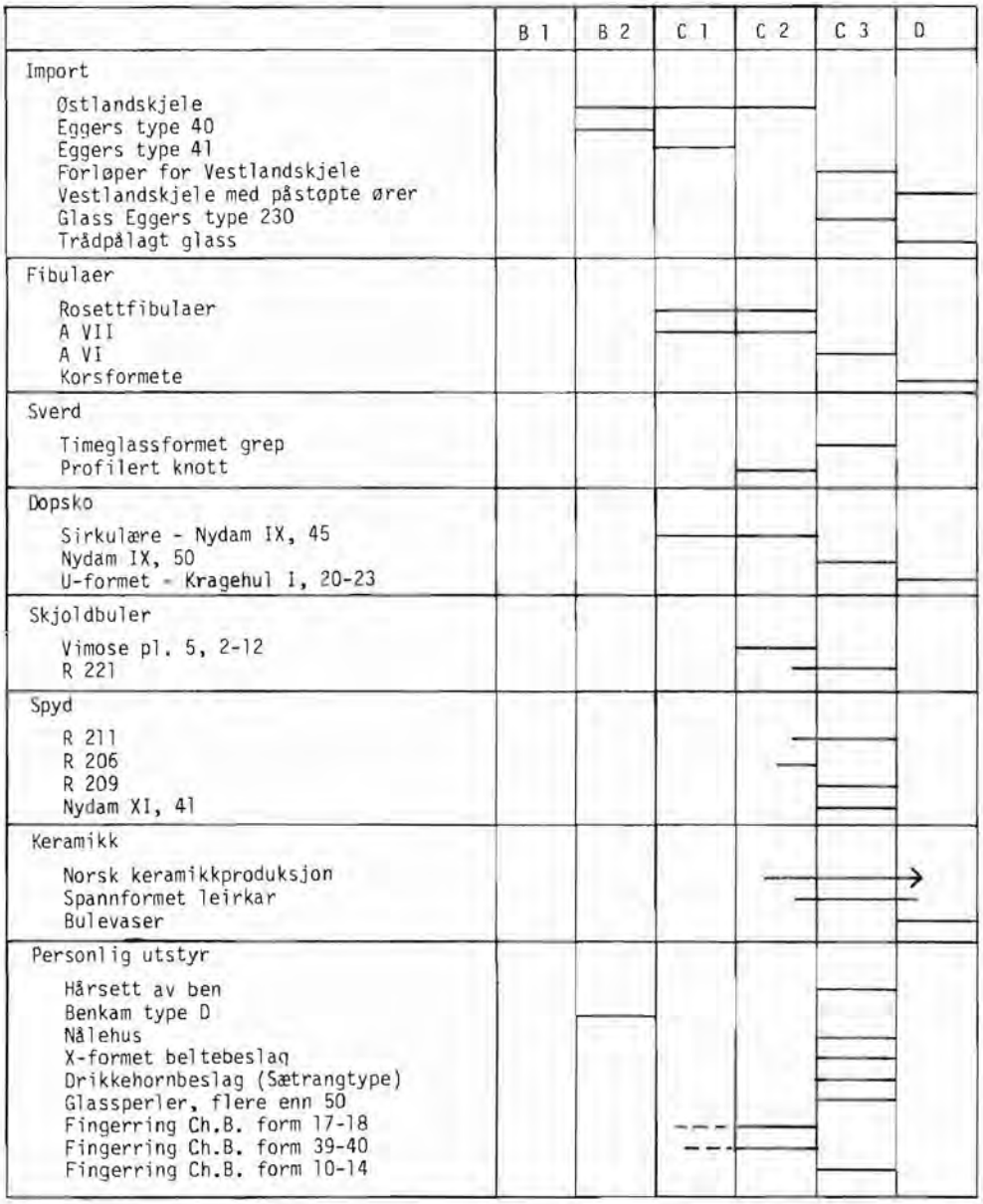

istedet kommer forløperne for vestlandskjelene. I tillegg kommer skifte i enkelte våpenformer. Eggers har satt skiftet C2/C3 til 300 (Eggers 1955: 230), mens Slomann (1971: 36) vil forskyve det til 325/30.

Overgangen til periode D (folkevandringstid) markeres med korsformet spenne og U-formet dopsko til sverdskjeden. Avslutningen av C3 har Eggers i 1955 satt til 350, (Eggers 1955: 230) senere har han forskjøvet den til 375 (Eggers 1959: 170). Slomann (1971: 36) har denne overgangen til tradisjonell tid, nemlig 400.

Det trønderske materialet kan som nevnt, ikke gi noe bidrag til den absolutte kronologi. I undersøkelsen er derfor benyttet Slomanns absolutte kronologi fordi hennes dateringer er basert på norsk materiale. Når det gjelder den relative kronologi er den som nevnt, basert på Eggers.

2. MATERIALGJENNOMGÅELSE

2.1. Våpen (tabell 4)

2.1.1. Sverd

Materialet omfatter 2 sikre eksempler på våpensett med sverd, 2 spyd og skjold. I tillegg kommer et funn, Hallem (kat.nr. 8), hvor det er opplysninger om sverd i utgravningsberetningen, men sverdet finnes ikke idag.

Sverdet fra Egge (kat.nr. 51, avbildet Resi 1980, fig. 3) er av særskilt interesse på grunn av de inkrusterte figurene på klingen like under grepet (pl. XXIV: 1). Røntgenbilder viser en palmegren over en krans med et bånd. I Norge er ytterligere 3 sverd med inkrustrerte figurer, nemlig C 17765 fra Stabu, Toten, Oppland, C 20171 fra Rør, Ringsaker, Hedmark og C 4746 ukjent sted, muligens fra Jevnaker, Hadeland, Oppland. Dessuten finnes 3 eks. i Polen, ett i England og ett i Østerrike. (Rosenquist 1970, Rygge 1970 begge med litt. henv.) Nylig (1970) er et eks. i Schleswig og 4 eks. i funnet fra Illerup Mose på Jylland kommet for dagen. De siste fem er ikke publisert.

Klingen fra Egge er 62 cm lang og 3 cm bred. Den kan derfor ikke betegnes som tilhørende gladius-typen. De inkrusterte

Tabell 4. Våpenfunn fra Inn-Trøndelag fra romertid.

Kat. nr.	Funnsted	Sakkyndig utgravd	Sverd				Skjold			Spyd				Kombinert med							Datering
			Sverd	Slirebeslag	Dopsko		Skjoldbule	Skjoldhåndtak	Skjoldbeslag	Spyd med mothaker	Spyd uten mothaker	Firegget spyd	Ubestemt	Glass	Bronse	Bensaker	Belteutstyr	Fibula	Personlig utstyr	Keramikk	
51	EGGE,gr.A	●	●				●	●	●	●	●				●	●			●		B 2
18	HALLEM	●	●														●				B 2
51	EGGE,gr.B	●					●		●		●						●				B 2
24	HUSAN						●				●									●	B 2/C 1
16	TINGSTAD						●														B 2/C 1
25	KVELLO	●						●		●	●						●		●		C 2
34	VERDAL	●					●				●					●					C 2
38	DALEM	●	●	●	●		●	●		●	●						●		●		C 2
27	LUNDSKIN									●	●										C 2
20	HALLEM	●					●	●			●		●	●			●	●		●	C 3
13	ROKNE									●											C 3
11	GUSTAD										●	●									C 3
32	SAKSHAUG											●	●								C 3
46	TRANA									●	●										C 3
47	TRANA						●														C
43	RANEM										●										C

figurer, palmegren og en krans, som vi må se på som en seierskrans, gjør det klart at klingen tilhører Victoriasverdenes gruppe.

Den nærmeste parallell viser et av sverdene fra Illerup Mose (Rygge 1970: 233), hvor det bare er inkrustrert en krans. Seierskransen finnes også på andre Victoriasverd, f.eks. Stabu, hvor Victoria holder kransen hevet i høyre hånd. Rygge (1970: 217) har ment at Stabu-Victoria holder et skjold. Dette kan neppe være tilfelle, et skjold kan vanskelig bæres på den måten figuren gjør det. Andre Victoria-fremstillinger, hvor gudinnen virkelig er utstyrt med skjold, viser hvordan skjoldet holdes med begge hender (f.eks. Hølscher 1967, Taf. 1-3). Det er derfor seierskransen, det samme attributtet vi ser på Egge-sverdet, som Stabu-Victoria er utstyrt med.

På en mynt fra Vespasian (avb. op.cit. Taf. 9.8) er Victoria avbildet med krans og palmegren som attributt. Også her sitter palmegrenen på skulderen ved vingene, slik at fremstillingen på denne mynten kan sies å være helt parallell med Stabu-Victoria. Victoria-fremstillingen på de øvrige sverdene (Rosenquist 1970, fig. 4) viser at gudinnen alltid er avbildet med en palmegren.

Dette var hennes mest karakteristiske attributt ved siden av corona og taenis - guirlanderen som hører til seierssymbolene (Daremberg & Seglia 1913-19, s. 852 f.). Når derfor våpensmeden har smykket klingen med palmegren og krans må dette uten videre oppfattes som attributter representativt for seiersgudinnen. Selve den tankegangen som ligger til grunn nemlig at attributtene representerer gudinnen, er vel kjent i den religiøse fenomenologi. At Egge-sverdet tilhører Victoria-sverdenes gruppe kan det etter dette vanskelig være tvil om. At det dreier seg om et romersk eller provinsialromersk sverd, fremgår uten videre av inkrustrasjonen og av den mønstersmidde klingen som røntgenbildet viser (pl. XXIII). Denne er nemlig smidd sammen av langsgående lameller, som har forskjellig fosforinnhold. På denne måten fremkommer et stripet mønster. En lignende mønstersmiing finnes også på Stabusverdet (Rosenquist 1970: 142). Hensikten har vært, foruten ønsket om å ornere klingen, å få et våpen som har både "hårdhet, styrke og seighet". Fosforet øker nemlig hardheten og gir styrke (Rosenquist 1970: 174).

Utbredelsen av Victoria-sverdene fremgår av kartet hos Rosenquist 1970, s. 158. Det er vanskelig utifra utbredelsen å kunne bestemme noe om produksjonsstedet. Ser man på figurfremstillingen

er det mulig å gruppere sverdene i kvalitetsgrupper. Rygge mener de to polske og det fra Ukraina må være fra sørøst provinsialromersk område eller fra det frie Germania. Det samme gjelder Lauriacum-sverdet, mens Rørsverdet er fra et germansk verksted. Sverdene fra Jevnaker og South Shields kommer fra et verksted i Gallia Belgica (Rygge 1970: 220f.).

Med den utbredelse som sverdene har, anser jeg det tvilsomt om Gallia Belgica i det hele tatt har vært produksjonssted for noen inkrusterte sverd. Richmond påpeker at belteutstyret i South Shields-funnet kan være fra Gallia Belgica, men sier intet om selve sverdet. Dessuten er South Shields-sverdet i figurkomposisjon meget likt sverdet fra Gromowka i Ukraina. Det ville derfor være mer naturlig med et østligere produksjonsområde, f.eks. de nord-østlige romerske provinser Noricum og Dacia. Dersom vi setter sverdet fra Jevnaker til samme produksjonsområdet, vil dette på en enklere måte forklare at sverdet er kommet til Norge. Norge hadde de fleste forbindelser i romertiden sørøstover og bare i liten utstrekning vestover.

Tidsstillingen for Victoriasverdene er noe usikker. Sverdet fra South Shields er funnet under en mur som er blitt reist 197-203 (Ulbert 1974: 204). Av de norske sverdene plasseres Stabu-funnet av Herteig til "200-tallet, trolig noe nær midten av første halvdel", (Herteig 1955: 25), en datering som slutter seg til Griegs oppfatning. Etter våre typeskjemaer må funnet dateres til C1.

Jevnaker-funnet skal være fra siste del av 3. århundre (Grieg 1926: 61), mens Rygge setter det i Griegs gr. IV (Rygge 1970: 228) til tidlig 3. århundre. Etter våre ledeformer må en datering til C1 være riktig. Egge-sverdet må settes til perioden B2, på grunn av Østlandskjelen (Eggers 1955: 202) og en usammensatt kam med buerelieff av Thomas type D (Thomas 1960: 74). Kammen er her avgjørende for dateringen.

Hvordan skal så de inkrusterte sverdene tolkes? Rosenquist (1970: 159) anser sverdene for å være verdighetstegn for offiserer innen den romerske hær. De har sirkulert og er blitt returnert til depotene etter avsluttet militærtjeneste. Av den grunn er så få blitt funnet innenfor limes. Det er to funn i nærheten av Limes, nemlig i South Shields og Lauriacum, og betegnende er at disse ikke stammer fra våpengraver. De som er funnet utenfor Limes er kommet ut av den normale sirkulasjon og er havnet i graver. Rygge ser

sverdene som krigsbytte i forbindelse med krigstjeneste enten hos germanere eller hos romere. (Rygge 1970: 232).

I en avhandling fra 1972 regner Dabrowski & Kolendo med følgende 4 muligheter for å erverve romerske våpen:

1. Handel
2. Krigsbytte
3. Gave fra romerne til germanske høvdinger
4. Hjemvendte krigere som tok med seg sin våpenutrustning

Imidlertid kan man se bortifra handel fordi det eksisterte et forbud fra 8 e.kr. mot eksport av våpen til land man lå i krig med (Dabrowski & Kolendo 1972: 91). Når det gjelder muligheten for at hjemvendte krigere brakte med seg sine våpen hjem, vil forfatterne se bort fra dette. Under Mark Aurel var det nemlig vanlig å gi land til germanere mot at de var soldater i hæren. De var dermed helt eller delvis under romersk innflytelse. I 4. århundre ble et stort antall germanere inntatt i hæren, og disse brukte sin egen nasjonale bevæpning. Deres våpen ville ved hjemreise derfor ikke skille seg ut fra de øvrige (op.cit. 94).

Forfatterne synes å regne med gavebytte og krigsbytte som de sannsynligste måter å få tak i romerske våpen på. Når det gjelder gaveutveksling, var det ifølge Tacitus ofte vanlig å gi våpen til germanerske/romerske høvdinger for å markere en vennskapsforbindelse mellom germanske høvdinger og romerne (op.cit. s. 92). Ved den videre distribusjon i Germania regner de med gavebytte mellom høvdinger og krigsbytte etter lokale krigertokter, dessuten også handel germanerne imellom. De ser ikke bort fra at det tross alt kan ha foregått en direkte handel med våpen mellom den skandinaviske halvøy og Romerriket fordi dette området lå så langt vekk at det ikke betydde noen trussel mot Romerriket.

På bakgrunn av dette tror jeg det er riktig å se bortifra tesen om de hjemvendte krigere, som ofte hevdes - f.eks. Hougen 1929: 122. De tre andre spredningsfaktorer virker sannsynligere enten alene eller i kombinasjon. Det virker også sannsynlig at sverdet kan ha passert flere før det havnet i Inn-Trøndelag og ble nedlagt som gravgods.

Eggesverdet synes å bekrefte at Innherred ikke har vært noe marginalområde for import, men tvertimot har hatt forbindelse med Romerriket.

Eggesverdet ligger i et funn sammen med bl.a. en østlandskjele, noe som daterer funnet til B2. Forbindelsen med romerriket har dermed ikke vært på et senere tidspunkt enn Østlandet.

Sverdet fra Dalem (kat. nr. 38, pl. XX: 1-3) er et sverd av spatha-typen med en lengde på 88 cm. Begge hjaltene og sliren mangler, men dopskoen og festebeslaget er bevart. Greptungen er lang og er avsluttet med en bronseknapp. Det er ikke lett å avgjøre om dette er et romersk sverd eller ikke. En måte er å røntgenfotografere klingen for å undersøke om den er damasert, i så fall er det sannsynligvis at den er romersk. En ting som taler mot at sverdet er germansk, er bronseknappen på grepet. De germanske sverd har nemlig ifølge Behmer enkle udekorerte sverdknapper av jern (Behmer 1939: 7).

Dalem-sverdet er det eneste sverd i materialet fra Inn-Trøndelag, hvor dopskoen og slirebeslaget er bevart. Dopskoen er rund med overlagt plate, det vil si at begge de runde platene i dopskoen er festet oppå stykket som forbinder dem (se f.eks. Stjernquist 1955: Pl. 41,13). Dette tilsvarer skandinavisk A - type hos Ilkjær & Lønstrup (1974), en type som er den mest utbredte i Skandinavia (s. 49). Typen er skandinavisk, og den dateres til C1-C2 (Ilkjær & Lønstrup 1974: 52). Festebeslaget (pl. XX: 3) er ikke komplett, det er i dag rektangulært. Orneringen består av en geometrisk figur som danner en firebladet stjerne.

Dersom sverdet er romersk eller provinsialromersk, får vi her et eksempel på et importert sverd, som er blitt utstyrt med slire og dopsko i Skandinavia.

Dopskoen på Dalem-sverdet daterer funnet til C1-C2. En sammenligning mellom resten av våpensettet (skjoldbule, Simris pl. XXI, 4 og 2 spydspisser) med våpensettet i Simris grav 54 (Stjernquist 1955) vil innsnevre dateringen til C2.

2.1.2 Skjoldbuler (tabell 5)

Skjoldbulematerialet kan deles i 3 grupper:

1. Kjegleformete buler med stang hvor stangen har flat avslutning (stangbuler).
2. Kjegleformet bule med pigg (piggbule).

3. Kjegleformete buler uten pigg eller stand, men med skrånende krave.

Stangbulene er representert med to typer i materialet fra Innherred, Jahn III, 7a med 2 eksemplarer (kat. nr. 51A og 51B, pl. XXIII: 1,4), og nær beslektet med denne R217, som vi også har 2 eksemplarer av (kat. nr. 16 pl. XXVII: 2 og kat. nr. 34).

Disse typene er vanlige i vestgermanske områder. I 2. århundre er utbredelsesområdet nedre Elben. Det sprer seg sakte i løpet av 3. århundre mot øst. Typen oppstår i 2. århundre og forsvinner i 3. århundre (Jahn 1916: 176). Typen Jahn III, 7a dateres ved dobbeltgraven fra Egge (kat. nr. 51A og B) til B2 pga. Østlandskjelen. Av de to eksemplarer av R217 har det ene eksemplaret ingen funnopplysninger, mens det andre eksemplaret forekommer i en funnkombinasjon som ikke gir sikker datering. Almgren & Nermann (1923: 120) plasserer et lignende eksemplar (AEG620) i per V, 1. Dette vil si tidlig del av yngre romertid og skulle tilsvare C1 hos Eggers. Det ser derfor ut som om stangbulene har vært i bruk i Innherred i B2 og C1.

Av piggbulene har materialet et eksemplar som må sammenlignes med AEG621 (kat. nr. 47). Piggbulen må også plasseres i C1, men det er vanskelig å si noe om dens utstrekning i tid.

Av den tredje typen, kjegleformete buler uten pigg eller stang har materialet 2 eksemplarer som må sammenlignes med Simris pl. XXI, 4 (kat. nr. 38, pl. XX: 5 og 20, pl. XV: 5). En av disse (kat. nr. 38) har en bronsefals rundt kraven. Dette er en forsterkning som forekommer av og til på de tynne, germanske bulene. Buletypen er vanlig i hele Germania i siste del av romertid og danner utgangspunktet for folkevandringstidens buletyper (Stjernquist 1955: 120). De to eksemplarene i vårt materiale må dateres slik: Dalem (kat. nr. 38) kan dateres til C1-C2 på grunn av den runde dopskoen i funnet som også grav 54 i Simris har. Videre er buletypen en ledeform i C2 i Elbenområdet (Godłowski 1970: 52), og det er derfor sannsynlig at Dalem-funnet må dateres til samme tid. Når det gjelder funnet fra Hallem (kat. nr. 20), inneholder det ingen dopsko, men en fibula A VI og et glass Eggers type 230. Eggers plasserer funnet i per. D (Eggers 1951: 180, Beilage 80), men Eggers har imidlertid ikke vurdert om funnet kan høre hjemme i C3. Ser man på fibulaen A VI (pl. XV: 2), er denne av Slomann (1971: 20) betegnet som en lede-

form i C3. Vi må altså sette Hallem-funnet til C3. Dette kan stemme med Stjernquists (1955: 120) påvisning av at denne skjoldbuletypen er fra sen keisertid.

De kjegleformete bulene må altså i materialet fra Inn-Trøndelag plasseres i C2 og C3.

2.1.3. Skjoldhåndtak (tabell 5)

Materialet omfatter 4 eksemplarer, i tillegg er ett ikke til stede (kat. nr. 38). Type Jahn 216 finnes sammen med skjoldbule Jahn III, 7a, mens Simris pl. XXI, 5 finnes sammen med skjoldbulen Simris pl. XXI, 4. Det synes som om vi her kan snakke om fast sett, datering og utbredelse blir derfor som de respektive skjoldbuler. Dessuten finnes et eksemplar av Jahn, type 220 (kat. nr. 25) funnet sammen med 2 spyd og en gullring av typen Ch.B. form 5, en type som er vanlig i hele romertid. Imidlertid daterer spydespissene funnet til C2.

2.1.4. Skjoldlister (tabell 5)

Kun dobbeltgraven fra Egge (kat. nr. 51A og B) har skjoldlister (pl. XXVI: 3). De ligner formmessig på AEG630, men naglefestet er plassert annerledes, nemlig ved midten. Samlet lengde av de bevarte stykker er 219,6 cm i kat. nr. 51A, og 40,7 cm i kat. nr. 51B. Skjoldlister må sammen med resten av funnet plasseres i B2 på grunn av Østlandskjelen og den relieffskårne kammen (kap. 2.2.1.2).

2.1.5. Spyd (tabell 6)

I Inn-Trøndelag finnes det 15 graver med spydspisser med tilsammen 24 eksemplarer. I 3 graver finnes det 2 spydspisser og da alltid en med mothaker og en uten. I gravene med en spydspiss, er denne - med en unntakelse (kat. nr. 13)- uten mothaker. Blant gravene med en spydspiss er det flere som er sakkyndig utgravet, og det synes som om man må regne med dette som et våpensett på linje med settet med to spydspisser.

Tabell 5. Funn fra Inn-Trøndelag med skjold fra romertid. (X: ubestembar type).

Kat.nr.	Funnsted	Skjoldbule	Skjoldhåndtak	Skjoldlist	Datering	Kombinert med
51 A	EGGE	Jahn III,7a	Jahn 216	x	B 2	Østlandskjele, benkam våpen, belteutstyr
51 B	EGGE	Jahn III,7a		x	B 2	som nr. 51 A
24	HUSAN	x			B 2/C 1	våpen, keramikk
16	TINGSTAD	R 217			B 2/C 1	
34	VERDAL INDRE	R 217			C 2	Spydspiss, flat bennål
38	DALEM	Simris XXI,4	Simris XXI,5		C 2	våpen, betalingsring
25	KVELLO		Jahn 220		C 2	spydspiss, gullfingerring
20	HALLEM	Simris XXI,4	Simris XXI,5		C 3	fibula A VI, belteutstyr, våpen, glass
47	TRANA	AEG 621	ant. AEG 645		C	

Tabell 6. Funn fra Inn-Trøndelag med spydspisser fra romertid. (X: ubestembar type.)

Kat.nr	Funnsted	Spydspiss med mothaker	Spydspiss uten mothaker	Datering	Kombinert med
51A	EGGE	R 202	R 208	B 2	Østlandskjele, våpen
51B	EGGE		R 208	B 2	som 51 A
18	HALLEM		x	B 2	sverd, øks, belteutstyr
24	HUSAN		R 208	B 2/C 1	keramikk
34	VERDAL IND.		R 208	C 2	skjoldbule, bennål
38	DALEM	x	x	C 2	våpen, betalingsring
27	LUNDSKIN	R 211	R 206	C 2	
25	KVELLO	R 211	R 206	C 2	skjoldhåndtak, kniv, gullfingerring
20	HALLEM	x	x	C 3	belteutstyr, fibula A VI, keramikk, glass, våpen
13	ROKNE	R 212		C 3	
11	GUSTAD		R 209	C 3	
32	SAKSHAUG	R 212 (?)	R 209	C 3	
46	TRANA	Kragehul III,20	R 207/R 209	C 3	
47	TRANA		x	C	skjold
43	RANEM		R 207 (?)	C	

x: Ikke typebestembar spydspiss.

Materialet er så lite at det er vanskelig å se om settet med to spydspisser danner faste typekombinasjoner. Ved å trekke inn hele det trønderske våpenmaterialet, får man en større mulighet til dette (tab. 7). I tabellen er bare tatt med funn hvor det ikke er tvil om typeidentifikasjonen. Tallgrunnlaget er noe tynt, men antyder visse tendenser. Vi må etter tabellen regne med 3 vanlige kombinasjoner:

R209/212 (4 eksempler)
R208/212 (2 eksempler)
R206/211 (3 eksempler)

Kombinasjonen R202/208 forekommer kun én gang (kat. nr. 51). Vurderer man imidlertid andre funn på landsbasis, vil man se at også denne kombinasjonen er vanlig på Hadeland hvor de danner gruppe Va (Grieg 1926, s. 84). Av de andre kombinasjonene som forekommer gang, finnes R208/211 hos Grieg (gruppe VIb), mens Vimose 14.19/R208 har jeg ikke funnet belegg for andre steder. Vimose 14.19 kommer i form nær R202, men mangler vulsten rundt falen.

Katalog nr. 51A bør nevnes spesielt. Her er nemlig begge spydspissene inkrustert (pl. XXIV: 2-3). Spydspissene med mothaker (R202) har innlagt 6 punktsirkler, 3 på hver side av bladet, mens den andre spydspissen (R208) har en båtlignende figur innlagt på tvers av bladet. Slik inkrustrering er vanligst i Polen, men forekommer ellers over hele det frie Germania, bl.a. i Vimose-funnet. Tidsmessig må slike spydspisser plasseres i eldre del av yngre romertid (Raddatz 1967: 12). I Trøndelag forekommer disse spydspisser i et funn fra B2 (kat. nr. 51).

Lansespissene (spydspissene uten mothaker) viser stor formrikdom i yngre romertid, som de fleste gravene skriver seg fra. Karakteristisk er forholdsvis tynne blad med en midtribbe. Spesielt for Norden er en spiss med buet omriss (f.eks. R206) (Raddatz 1967: 11).

Ved inngangen til yngre romertid viser den romerske innflytelsen på våpnene seg sterkere. Hjemlige våpentyper oppgis til fordel for romerske, kampmåte endres også. Særlig i Norden vises dette på spydspissene med påfallende lang fal og mothaker (R211) som kan ha sammenheng med den romerske pilum.

At kampmåten ikke har endret seg radikalt ser vi ved at lansen fortsatt har beholdt sin betydning som germanernes hovedvåpen (op.cit. 13).

Tabell 7. Oversikt over typekombinasjoner av spydspisser fra romertid basert på materiale fra Sør- og Nord-Trøndelag.

	R 212	R 211	R 209	R 208	R 207	R 206	R 202	Vimose 14,19	Nydam XI,27	Kragehul III,20	Grieg fig.25	Nydam XI,42
R 212	6											
R 211		4										
R 209	4		8									
R 208	2	1		6								
R 207					3							
R 206		3				3						
R 202				1			2					
Vimose 14,19				1				1				
Nydam XI,27									1			
Kragehul III,20										1		
Grieg fig.25											1	
Nydam XI,42									1			1

En stor del av funnene er usakkyndig utgravet, derfor har få av gravene sikker kombinasjon. Som det framgår av tabellen har man 1 grav med Østlandskjele, (kat. nr. 51A) 1 grav med glass, keramikk og fibula (kat. nr. 20), 1 grav med beltespenne (kat. nr. 18), samt 1 grav med bennåler (kat. nr. 34) hvor bennålen må trekke dateringen ned i C2. I resten av gravene - 11 stk. i alt - forekommer ikke spydspissene i daterende kontekst. Kombinasjonen R202/208 må som nevnt, plasseres i B2 pga. Østlandskjele. Kombinasjonen R209/212 finnes i bl.a. Sætrangfunnet, som er typisk for C3, og bør derfor settes til C3. (Godłowski 1970: 97). Det samme gjelder Kragehul III, 20. R206/211 må settes til sent C2 fordi R206 er begrenset til annen halvdel av C2, men R211 er hovedform for C3. (Slomann 1977: 61). Kombinasjonen R212/208 er vanskelig å bestemme. R208 er i en kombinasjon datert til B2 og R212 i en kombinasjon fra C3. Grieg har plassert kombinasjonen i første halvdel av yngre romertid. Det er vel rimelig å plassere kombinasjonen i periode C, nærmere synes jeg det er vanskelig å komme.

Sammenligner vi med Griegs oppstilling av våpengrupper (Grieg 1926: 84), vil vi se at kombinasjonene som finnes i Inn-Trøndelag også gjenfinnes sønnafjells. Det synes også som om kombinasjonene har samme relative datering seg imellom i Trøndelag som der.

2.2. Import (tabell 8)

2.2.1. Østlandskjeler

2.2.1.1. Fremstillingssted

Spørsmålet om fremstillingsstedet for Østlandskjelen har vært meget diskutert, men kan ikke anses løst i dag. Den eldre diskusjonen dreide seg vesentlig om Østlandskjelene var italiske eller provinsialromerske produkter. Müller (1895: 24) antok at Østlandskjelen like gjerne kan være et nordisk arbeid som et romersk arbeid. Willers (1901: 113) ville se Østlandskjelen som et industriprodukt fra de keltiske kulturområder i den nordre delen av Alpene. Imidlertid gjelder Willers uttalelse de eldste formene av Østlandskjelen og ikke den typiske. I et senere arbeid av Müller virker det

Tabell 8. Funn fra Inn-Trøndelag med importerte bronsekar fra romertid.

Kat.nr.	Funnsted	Sakkyndig utgravd	Bronsekar						Kombinert med									Datering
			Østlandskjele	Riflet kjele	Situla	Fat	Øse/sil	Vestlandskjele	Ubestemt	Glass	Våpen	Bensaker	Belteutstyr	Fibula	Pers. utstyr	Keramikk	Øks	Betalingsgull	
54	HOMNES				●														B 2
51	EGGE, gr.A	●	●								●	●			●				B 2
49	EGGE	●	●												●				B 2
1	BERG		●														●		B 2/C 1
8	GJEITE	●		●		●	●							●		●			C 1
4	VALBERG		●												●				B 2/C 1 - C 2
35	VERDAL MEL.								●									●	B 2/C 1 - C 2
15	SKJERVE		●																C 1/C 2
3	RYGG								●										C 1/C 2
30	BY NORDRE		●																C 1/C 2
19	HALLEM	●					●							●	●				C 2
10	GJEITE	●						●											C 3

som han regner Østlandskjelen som et rent romersk produkt. (Müller 1911: 28). Ekholm tilførte i en avhandling fra 1933 diskusjonen nye momenter, idet han delte inn Østlandskjelene i 3 typer: Tingvoll-type, Juellinge-type og Sau-type. Ekholm fremhevdet at de eldste typene av Østlandskjelen forekommer i 30 eksemplarer i Pompei, og mente av den grunn at fabrikasjonsstedet må ha vært i Italia, (Ekholm 1935: 91). I et nyere arbeid (1961: 24) understreket han også Italia som produksjonssted, fordi type Eggers 40 (som tilsvarer hans Juellinge-type) forekommer i militærleire i de romerske provinser. Mot Ekholms påstand er det hevdet at forekomsten av kar i militærleire ikke forutsetter en italiensk produksjon, men heller et provinsialromersk verksted (Lindeberg 1973: 44).

En ny måte å løse problemet på er å undersøke tinngehalten i karene. Ved undersøkelse av et antall bronsekar i Nijmegen, Nederland, viste det seg at tinngehalten i Eggers type 38 var vesentlig høyere enn i Eggers type 40. Dette skulle tyde på forskjellig verkstedskrets for de to typer. Den høye tinngehalten skulle også tyde på at alle av type Eggers 38 i allefall i Nijmegen, er laget i samme verkstedskrets (Lindeberg 1973: loc.cit.). Drescher (1958: 170 note) har hevdet at en høy gehalt av tinn tyder på at man ved fremstillingen av kjelene har gått ut fra støpte stykker og ikke fra bronseblikk, som normalt har en liten tinntilsats, for dermed å gjøre det lettere å drive blikket. Dette synes å tyde på at det har foregått et skifte i produksjonsstedet. Den eldste typen (type E38) - med høy tinngehalt - kan ha blitt produsert i Italia, mens fremstillingesstedet for de andre typene av Østlandskjelene og alle senere bronsekar, ser ut til å ha blitt flyttet fra Italia til Gallia i 2. halvdel av 1. århundre (Lindeberg loc.cit.). Personlig synes jeg at denne flyttingen av produksjonen er meget sannsynlig sett på bakgrunn av tilsvarende fenomener i andre formgrupper.

2.2.1.2. Datering. Reparasjoner og omløpstid

Ekholm har i et av sine arbeider fremsatt den påstand at Østlandskjelene i Norge hovedsakelig tilhører 200-tallet, og bare i enkelte tilfelle går ned i det følgende århundre (1933: 37). I det følgende vil jeg prøve å se hvordan dette stemmer med materialet slik det kjennes i dag.

I litteraturen er i de fleste tilfelle et reparert kar blitt tatt som et indisium på lang omløpstid og dermed en sen datering. Med utgangspunkt i nedersaksisk materiale har imidlertid Drescher (1963) satt et spørsmålstegn ved dette. Han har undersøkt en rekke bronsekar fra århundrene før og etter Kristus, og mener å kunne skille ut de reparasjoner som skyldes skader under fremstillingen og de som er forårsaket av bruken. Av bruksskadene kan han skille mellom flere kvalitetssjikt. Han mener derfor å kunne påvise at flere kar må være importert med reparasjoner (Drescher 1963: 45). Når det gjelder det nedersaksiske materiale, viser det seg at selv kar med reparasjoner har kommet forholdsvis raskt i jorden. Reparasjonen gir altså ikke i og for seg noe uttrykk for lang bruk, men heller en intensiv bruk (s. 51). Drescher fremhever imidlertid at undersøkelsen ikke er almengyldig. Men må undersøke hvert enkelt kar før man kan si noe om reparasjonen. Til tross for at flere eksemplarer kan tyde på en lang omløpstid utenfor Nedersaksen, vil han imidlertid opprettholde hypotesen om den korte omløpstid (s. 52).

I det trønderske materiale kan reparasjoner påvises på følgende kar:

Katalog nr. 4 Valberg (pl. I)
Katalog nr. 15 Skjerve (pl. XIII: 1)
Katalog nr. 30 By nordre (pl. IX)
Katalog nr. 51 Egge (pl. XXV)

På karet fra Valberg (pl. I) kan i dag ses 2 reparasjoner. Den ene boten er naglet fast med regelmessige stifthoder, meget lik de som Drescher (pl. XXIX) avbilder. Karet må derfor, etter all sannsynlighet, være importert med denne boten. Oppå denne boten ligger en mere uregelmessig, med stifthoder av forskjellige størrelser. Det er rimelig å anta at denne reparasjonen har vært foretatt i Trøndelag.

Karet fra By har også flere reparasjoner oppå hverandre. På bakgrunn av Dreschers avbildninger synes det å dreie seg om hjemlige reparasjoner særlig på grunn av naglenes forskjellige størrelser. Karet kan altså være importert uten reparasjon.

Karet fra Egge (pl. XXV) har mistet hele bunnen, som så er blitt naglet på. Naglene er grove og uregelmessige og har ingen likhet med de stifter som Drescher avbilder. Jeg synes det er rimelig at også i dette tilfelle må det være en hjemlig reparasjon.

Samlet virker det som om alle reparasjoner, unntagen den på Valberg-karet, er utført etter at kjelene kom til Trøndelag.

På et drevet kar, som Østlandskjelen er, vil det oppstå svakheter på de punkter hvor metallet er tøyet mest. Slike punkter er overgangen mellom bunn og vegg og på midten av buken hvor diameteren er størst. På disse steder vil kjelen bli ødelagt først, og Østlandskjelene er oftest ødelagt nettopp på disse steder. Dersom kjelen også har vært utsatt for varme ved koking, har nedbrytingen gått raskere. Det skulle derfor ikke nødvendigvis forutsettes intensiv bruk over et langt tidsrom før det ble nødvendig med en reparasjon. I denne forbindelse kan det være av interesse å nevne at Vestlandskjelene i det trønderske materiale, ikke har vært reparert. Man kan tenke seg at de enten er blitt importert i den hensikt å brukes som urner, eller hva som er mere sannsynlig, at de er mere motstandsdyktige mot slitasje og bruk enn Østlandskjelen. Vestlandskjelen er støpt, og det bevirker at metallet ikke får de strukturelle svakheter som et drevet kar får. Dessuten er formen på bunnen slik at den beskytter kjelen bedre når de utsettes for varme ved koking. Tidsrommet før første reparasjon vil derfor antakeligvis være større enn en Østlandskjele. På bakgrunn av dette finner jeg det vanskelig uten videre å tolke reparasjoner som bevis på en lang omløpstid, og jeg har ikke tatt hensyn til dette under dateringen av funnene.

Når det gjelder dateringen av de inntrønderske Østlandskjelene, må de to eksemplarer som finnes i gravene fra Egge (kat. nr. 51 og 49) identifiseres som Juellinge-typen (Eggers type 40). Denne typen er en av ledetypene hos Eggers i perioden B2 (Eggers 1955: 202). De fleste graver med eksemplarer av denne typen er fra denne perioden, bare to funn fra Sverige er fra C1. (Eggers 1951: 163, Beilage 19). Dette vil da si at begge funnene fra Egge skulle kunne tilhøre B2. Denne datering støttes også av de andre sakene i kat. nr. 51, først og fremst kammen som er en ledeform i B2.

Kjelen fra Skjerve (kat. nr. 15) må identifiseres som Sau-typen (Eggers type 41). Den har en lignende utbredelse som Eggers type 40 og regnes som hans ledeform i periode C1 (Eggers 1955: 202). De daterbare norske eksemplarene av typen forekommer dels i B2 (1 eksemplar) dels i C1 (2 eksemplarer) og dels i C1-C3 (2 eksemplarer). Dateringene er spredt, og siden Skjerve-kjelen er funnet uten kombinasjonsfunn er det sikrest å sette funnet til C1-C2.

Kjelen fra By (kat. nr. 30) er også en Sau-kjele funnet uten kombinasjonsfunn, og den sikreste datering må også her bli C1-C2.

2.2.2. Riflete kjeler

2.2.2.1. Fremstillingssted

Materialet fra Innherred inneholder en riflet kjele, nemlig en kjele av Gile-typen - Eggers type 44, i gravfunnet fra Gjeite (kat. nr. 8, pl. IV). Gile-kjelen er den eldste typen av de kannelerte, rundbukete kjelene med utbuet munningsrand. Utbredelsen er østlig, med konsentrasjon på Sjælland og ved nedre Weichsel mens funnene er svært sparsomme i de vestgermanske områder. Her er bare funnet to stykker, så vidt innenfor Limes. (Ekholm 1935: 82-84). Han støtter seg her på Willers, som i en avhandling har nevnt at påloddede attasjéer som Gile-kjelen har, er typisk for den capuanske verkstedskrets (Willers 1907: 59). Mot dette hevder Werner (1936: 404 f.) at de kannelerte bronsekar må være fremstilt enten ved den nedre del av Rhinen, eller på belgisk område. Ser man på utbredelseskartet for disse bronsekjeler, finner man at ingen er funnet langs Rhinen. Jeg synes det derfor er vanskelig å godta Werners hypotese om dette vestlige fremstillingssted. Eggers ser ut til å anta at bronsekjeletypen er oppstått i øst, antagelig ved Svartehavet. (Eggers 1966: 164). Heller ikke her finnes det bronser av denne typen. Også denne teori er derfor lite sannsynlig på samme grunnlag som Werners teori. Werner fremhever at kjeletypen er forholdsvis lite homogen, og det kan godt tenkes forskjellige verksteder som har arbeidet samtidig. (Werner 1936: 402). Jeg synes derfor Ekholms og Willers teori om capuansk opphavssted virker mer sannsynlig, men på bakgrunn av Werners påvisning av den uhomogene gruppe, kan ikke de to andre teorier helt avvises.

2.2.2.2. Datering

Dateringen av karet fra Gjeite, byr på problemer. Eggers setter bronsekar av Gile-typen som en av ledeformene i sin periode

B2. Dette er noe for tidlig sett i forhold til de andre gjenstandene i funnet. Den riflete kjelen er bl.a. funnet sammen med en rosettfibula (AVII, 217) som trekker funnet ned i C1. Dette passer også med Gile-funnet, som er funnet sammen med en tidlig fibula med høy nåleskjede (AVII, 210). En datering til C1 eller muligens overgangen B2/C1 må være riktig. I funnet fra Gullen, Gran, Hadeland (C22778) finnes det også en riflet kjele, som er funnet sammen med fibulaer av Almgrens gruppe IV (AIV 88-92). Fibulaene plasserer funnet i B2, men på grunnlag av de andre oldsaker må dateringen bli C1, eventuelt overgangen B2/C1 (Grieg 1926: 60). Også et annet funn med riflet kjele fra Sukkestad, Østre Toten, må settes til samme tid (s. 63). Det ser således ut til at Gjeite-funnet er samtidig med de tre riflete kjeler fra Toten/Hadelandsområdet. Det er forøvrig påfallende at når det gjelder riflete kjeler, finnes det i Norge kun kjeler av Gile-typen, som er den eldste typen. Mulig må Norge i denne perioden har hatt en spesielt sterk forbindelse med Øst-Tyskland/ Polen.

2.2.3. Situla

Et funn (kat. nr. 54) fra Homnes inneholder hanken og to attasjéer til en situla (pl. XXVII: 1). Selve karet er forsvunnet. Den riflete hanken som ender i svanehode og er forsynt med plastisk bladornamentikk, slutter seg nært til utformingen av hanken på situlaen i det store Hoby-funnet, men kan ikke helt måle seg med sin danske parallell. Attasjéene på de to bronsekarene er derimot noe forskjellig. De vingete erothoder som danner Hoby-karets attasjéer, kan typologisk sies å være eldre enn den typen vi finner på Homnes-karet. Her er erothodet plassert i sentret av en halvkretsformet palmet mellom to profilerte dyrehoder. Friis-Johansen har påvist at Hoby-karet representerer grekiserende strømninger som begynner å gjøre seg gjeldende i romersk kunstindustri i augusteisk tid (Friis-Johansen 1923: 143). Overensstemmende med dette er Hoby-karet datert til tidligste keisertid.

Det kan imidlertid diskuteres om Homnes-karet uten videre kan plasseres i samme kronologiske bås som Hoby-karet slik Ekholm gjør det. (Ekholm 1935: 56). Den type attasjéer med vingete erothoder som finnes på Hoby-karet, synes meget tidlig å gå av bruk,

mens derimot Homnes-typen med erothode og palmetkrans som opptrer først i 1. århundre og som vi også finner på noen pompeianske situlaer, blir så godt som enerådende i keisertiden (op.cit. s. 60). De nærmeste paralleller til Homnes-attasjéene finnes etter min mening i funnene fra Lykkesholm og Skrøbeshave, begge fra Fyn (avbildet Ekholm 1935: fig. 5 og 8). Det første funnet består bare av en attasjé uten daterende kontekst, mens det andre funnet, hvor hele karet er bevart, inneholder bl.a. en usammensatt kam Thomas type D, øse/sil Eggers type 162, kasserolle Eggers type 142 og fat Eggers type 101, som alle er ledeformer i Eggers periode B2 (Eggers 1955: 199). Ekholm (1935: 62) daterer dette funnet på stilistisk grunnlag til tiden omkring 100 e.kr., og Eggers (1951: 162) plasserer både funnet fra Skrøbeshave og Lykkesholm til B2, og Homnesfunnet til perioden B1. Likheten med attasjéen hos Skrøbeshave og Lykkesholm synes å tyde på at Homnes-karet er noe yngre enn Hoby-karet. Med i vurderingen når det gjelder dateringen av Homnes-karet må også tas den støpte hanken. Den er i sin utforming mere lik Hoby-karets hank (Ekholm 1935: fig. 3) enn Skrøbeshaves. Likheten mellom *attasjéene* i funnene fra Homnes og Skrøbeshave synes altså å tyde på at disse tilhører samme tidsrom. En sammenligning mellom *hankene* til Hoby-karet og Homnes-karet tyder på at disse heller ikke har så stor tidsavstand. Hanken til Skrøbeshave-funnet er på langt nær så plastisk som Homnes-karets. Dette innebærer altså at Homnes-karet er produsert på et tidspunkt mellom Hoby-karet og Skrøbeshave-karet. Dette skulle tilsvare overgangen B1/B2 eller tidlig B2. Jeg har valgt å sette funnet i B2. Vi har ellers ingen sikre bevis for romersk import i B1. En datering til B1 ville dessuten gi karet en helt isolert stilling ikke bare i Inn-Trøndelags jernalder, men i hele Norge. Ser vi funnet i sammenheng med de andre eldste funnene fra Inn-Trøndelag, vil det være naturlig å anta at karet har kommet i jorden i senere del av B2. Alt i alt synes en datering til B2 å være det sannsynligste.

Homnes-karet tilhører gruppen av italiske kvalitetsarbeider som når Norden tidlig i eldre romertid. Det er verd å legge merke til at denne importen har nådd Vestlandskysten og Trøndelag på et svært tidlig tidspunkt (B2) (Ekholm 1934a: Kart fig. 2). Det fremgår her at det er en øse fra Kvåle i Sogndal og en situla fra Øvstebø i Sokndal, Rogaland, begge datert til B2, som sammen med Homnes-karet danner den tidligste import til Vestlandet og Trøndelag.

Situlaen fra Øvstebø (St. 4143) har attasjéer som er flate og stive i formen og som stilistisk må være yngre enn Homnes-karet, men formen på situlaen plasserer allikevel funnet i perioden B2. (Eggers 1955: 200). Vinøsen fra Kvåle (B60) har et håndtak med en bøyle formet som to bøyde svanehalser, og må dateres ifølge Bøe (1931: 37) til 1. århundre (B2).

I denne importen har altså ikke Trøndelag ligget i bakevjen. Det kan ikke påvises noen retardering i forhold til andre områder, det ser heller ut til at området gjennomgående har eldre funn enn lenger sør på Vestlandskysten.

2.2.4. Bronsefat

Materialet fra Inn-Trøndelag inneholder ett eksemplar av et bronsefat av typen Eggers 77. Dette eksemplaret er i Gjeite-funnet (kat. nr. 8 pl. III). Foruten funnet fra Gjeite, finnes ett ved Weichsel. Resten av funnene (i alt 7 stykker) ligger i Danmark, hvor vi finner 6 stykker på Bornholm og de danske øyer, mens det 7. ligger på Jylland. Det er vanskelig å si noe om importveien, antakelig er den også østlig. Eggers regner denne typen som et romersk arbeid (Eggers 1951: 167, Beilage 30, kfr. kart 27). Når det gjelder dateringen, inngår ikke typen som ledeform i noen av Eggers perioder, men fatet fra Gjeite er funnet sammen med bl.a. en rosettfibula av type A VII 217, som plasserer funnet til C1. Denne datering passer også godt med de andre funnene med samme fat. Etter Eggers lister ligger 2 i B2, 2 i C1 (Eggers 1951: loc.cit.).

2.2.5. Øse/sil

Settet øse/sil forekommer vanligvis i to typer. En rundbunnet eldre type (Eggers 160) og en flatbunnet yngre type (Eggers 162). I materialet fra Innherred finnes det 2 funn med øse/sil, Gjeite (kat. nr. 8) og Hallem (kat. nr. 19). Bare i Geite-funnet er det mulig å typebestemme settet, som tilhørende den eldre typen, nemlig Eggers 160 (pl. VI: 2 og VII: 1-3). Det finnes nok ett eksemplar av settet i Trøndelag, nemlig et fra Linesøy (T 1282-83), men dette ligger utenfor undersøkelsesområdet.

Typen finnes i Skandinavia, hovedsakelig i Danmark, og i Tyskland, vesentlig langs Elben. Den forekommer dessuten i Herculanum og Pompei og i flere romerske byer og militærleire, også her i gravfunn (Lindeberg 1973: 34 flg.). Settet fra Gjeite må med sin halvkuleformete form og flate hanker med utvidelse, tilhøre Ekholms gruppe IIb (Ekholm 1934: 41). De eldre eksemplarer av gruppen antas av Willers å stamme fra capuanske verksteder (Willers 1907: 83), men fabrikkstemplene på enkelte yngre eksemplarer indikerer at de stammer fra verksteder i Gallia. Klindt-Jensen (1949: 21) inntar et liknende standpunkt. Han anser vinøsene med dekorert håndtak å være fra Capua, mens de udekorerte er laget i Gallia. Dette bekreftes av det faktum at de udekorerte vinøsehåndtakene som har navnestempel, har galliske navn (Lindeberg 1973: 38). På det trønderske settet er grepet udekorert, og det er intet navnestempel. I nordiske funn tilhører denne typen vesentlig 2. og 3. århundre (Ekholm 1934: 13). For å datere Gjeite-funnet, hvor settet ligger, må vi ta hensyn til den riflete kjelen og fatet, samt fibulaen med høy nåleskjede. Dette gjør at Gjeite-funnet må plasseres, som før nevnt, i periode C1. Det udekorerte grepet på vinøsen fra Gjeite samt tidsstillingen av funnet den ligger i, gjør at vi sannsynligvis må regne dette settet av øse og sil som et provinsialromersk arbeid.

Øse/sil settet fra Hallem (kat. nr. 19) ligger i et funn fra C2.

2.2.6. Vestlandskjeler

Endelig bør nevnes ett eksemplar av en tidlig Vestlandskjele (Gjeite, kat. nr. 10). Det er en bronsekjele hvor bunnstykket er bøyd opp og pånittet veggene. Typen kommer nærmest Eggers 12 i form, men har ikke utbrettet munningsrand som typeeksemplarer (pl. V: 2). Bjørn (1929: 16) regner Gjeite-kjelen som den tidligste i sin gruppe og setter den til 4. århundre. Konstruksjonen med pånaglet bunnstykke viser tilbake til La Téne-kjeler (op.cit. s. 26). Ekholm klassifiserer kjelen til sin Timrå-type og flere av denne typen plasserer han på 300-tallet (Ekholm 1933: 15). Eggers har satt Gjeite-kjelen i C2 (Eggers 1951: 160, Beilage 5). Et identisk kar finnes i Hemmoor, som kan dateres til ca. 300. (Willers 1901: pl. I, fig. 9). Eggers datering til C2 synes i forhold til de andre

forskere å være for tidlig. Ekholm (1933: 15) har påvist at Timrå-typen er en forløper til Vestlandskjelen. W. Slomann (1971: 20) daterer alle varianter av disse forløpere til C3, og det må derfor være riktig å plassere Gjeite-kjelen i samme periode.

2.2.7. Glassbegre

2.2.7.1. Materialgjennomgåelse. Datering

I det inn-trønderske materialet er det 5 gravfunn som inneholder glass (tab. 10). 2 av disse funn er usikre. Begge er branngraver og det er ikke mulig å si om det smeltete glasset skriver seg fra glassperler eller glassbegre. Alle gravene med sikre eksemplar på glassbegre er skjelettgraver. Imidlertid finnes det unntakelsesvis en grav (Hallem, kat. nr. 20) som er branngrav og allikevel har glass med slipte ovaler. I og for seg er det på landsbasis ikke noe usedvanlig med funn av glassbegre i branngraver, noe som går fram av følgende tabell (basert på gjennomgang av funnlisten hos Ekholm 1965):

Tabell 9. Gravskikk i norske glassfunn fra yngre romertid. De trønderske funn er ikke medregnet.

	Skjelett	Brann	Ubestemt	Sum
Antall	12	8	13	33
%	36,4	24,2	39,4	100

Tabell 9 viser altså, til tross for den store gruppen ubestemte graver, at glass er sikkert påvist i en del branngraver. Dette bekrefter det ene trønderske branngravfunnet som inneholder glassbeger og sannsynligvis de to andre. Det ene funnet (Grønnesby kat. nr. 31) inneholder en klump smeltet glass som er gjennomskinnlig grønn og som sannsynligvis er rester av et glassbeger, vesentlig på grunn av fargen på glassrestene. Det andre funnet (Holmlimo kat. nr. 23) gir ingen holdepunkter. Det smeltede glasset her kan like gjerne være glassperler som glassbegre. Det kan være av interesse å nevne Rau (1972: 114) har påvist at det i et materiale fra Oder og Weichselområdet i det 4. århundre forekom glassbegre også i branngraver.

Det viste seg at det var like mange funn med glass i branngraver som skjelettgraver, mens skjelettgravene jevnt over lå kvalitativt høyere. Dette er ikke uventet, sett på bakgrunn av brannskikken. Det er altså i materialet fra Inn-Trøndelag 3 funn med glassbegre fra branngraver. Imidlertid vil de to usikre funnene, som jeg har nevnt ovenfor, ikke bli tatt med under funnbehandlingen, fordi det er umulig å identifisere typene.

Fra Valstad i Verdal (kat. nr. 29) kommer et lite beger av typen Eggers 212 (pl. XVIII: 5). Typen finnes i alt i 3 eksemplarer i Germania. Foruten det trønderske begeret, finnes ett eksemplar fra Lille Værløse utenfor København og ett eksemplar ved Rumpagården i Vestergötland. Glasstypen kan ifølge Ekholm (1956: 44f) føres tilbake til en syrisk type som var blåst i form. Valstadtypen er vanlig i Rhin-området, hvor det må være et hjemlig produkt (s. 46). Imidlertid er slipemønstret på glasset fra Rumpagården likt det som er vanlig i Karamis (Ekholm 1965: 13). Dette skulle tyde på en østlig opprinnelse og importvei. Eggers anser typen som et romersk arbeid (Eggers 1951: Beilage 97). Slipemønstret på glasset fra Rumpagården virker på meg noe usikkert, men tross alt synes Ekholms argumenter sannsynligst. En gjennomgang av typene hos Isings (1957) viser at typen ikke er kjent i hennes materiale. Når det gjelder dateringen, er glasset fra Rumpagården funnet sammen med en rosettfibula, noe som plasserer funnet i periode C1 (Eggers 1955: 202). Glasset fra Lille Værløse er ikke daterbart. Valstad-glasset er funnet sammen med 3 fingerringer av typen Ch.B. form 8b og en metallnål av typen BB form 124. Disse daterer funnet til C2-C3. En mer presis datering er det vanskelig å gi. Skal man velge mellom disse perioder, ville jeg tro C2 var sannsynligst fordi glasset fra Rumpagården er datert til C1.

Materialet inneholder ett eksemplar av de vanlige, høye olivengrønne glass med innslepne ovaler, Eggers type 230 (pl. XV: 1 og 7, kat nr. 20, Hallem). Utbredelsen av denne typen er utpreget østlig, med konsentrasjoner på Østlandet, de danske øyer og Nord-Polen. Faktisk eksisterer de ovalslipte glassene bare i det frie Germania, Sør-Russland og i Orienten. Typen er funnet i ett eksemplar i Pompei, men Ekholm vil ikke av den grunn anta at produksjonen har foregått her. Det finnes et stort antall liknende glass fra Egypt og Syria, og Ekholm antar derfor Syria som produksjonssted (Ekholm 1956: 48).

Rau fremhever at de gulgrønne, ovalslipte glassene ikke kan være laget i Syria, til tross for at Syria var det romerske imperiums glassentrum i senromersk tid. Dette skyldes tekniske grunner. De barbariske glasshytter lå i dalene og fikk dermed annet råstoff. Glassene er blåst i treform og formene er enkle (Rau 1972: 169). Slipingen er også svært enkel, uten noe forlegg, og virker primitiv. Rau mener at glasshyttene i Djnestr-området i Ukraina drev eksport til området ved Weichsel-munningen da den romerske eksport uteble. På den annen side hevder Ekholm (1956: 44) at blåsing av glass i form var vanlig i Syria. Umiddelbart virker Raus hypotese om et ukrainsk opphavsområde rimeligst, all den stund det i dette område er funnet glasshytter med skår av denne typen (Komarov, cfr. Smisko 1964: 67 ff.).

Innførselsveien for denne type glass er ikke sikker, men den østlige utbredelsen og Syria som produksjonssted synes jeg antyder en østlig rute, muligens over Sør-Russland og Weichsel. Her

Tabell 10. Funn fra Inn-Trøndelag med importerte glassbegre fra romertid.

Kat.nr.	Funnsted	Sakkyndig utgravd	Glass					Kombinert med							Datering
			Beger	Glass med slepen dekor	Glass med trådpålagt dekor	Overfangglass	Ubestemt	Bronser	Bensaker	Belteutstyr	Fibula	Pers. utstyr	Keramikk	Våpen	
31	GRØNNESBY	●					?		●	●		●			C 1
29	VALSTAD		●							●		●			C 2
20	HALLEM	●		●						●	●		●	●	C 3
14	SALTHAMMER				●	●			●			●	●		C 3
23	HOLMLIMO	●					?		●						C 3

er nemlig funnet mange glass av samme type. (Ekholm 1956: 58).

Dateringen for de ovalslipte glasser blir av Eggers satt til C2 (Eggers 1955: 202). Hallem-funnet setter han til periode D (Eggers 1951: 180, Beilage 98) på grunn av fibula A VI, 170, som Tischler har satt til periode D (Almgren 1923: 87). Wencke Slomann har plassert denne fibulavariant i Norge til C3. (Slomann 1971: 20). Hallem-funnet må derfor settes til samme tid. Dette stemmer også med at mange ovalslipte glass i Norge må plasseres i C3 (Ekholm 1956a: 87). Jeg vil derfor holde fast på denne datering for funnet.

Endelig må nevnes et trådpålagt glass. Det er Salthammer (kat. nr. 14, pl. XII: 1). Glasset er konisk, med fot, og på utsiden av glasset er det pålagt 4 ovaler av glasstråd. Typen tilsvarer Eggers type 195. Den har en liten utbredelse, men man har ett lignende eksemplar som er funnet i Ungarn (Hampel 1905: 163, fig. 354). Ekholm regner dette glasset som prototype for begeret fra Tu (Eggers type 238). (Ekholm 1956: 54). Når det gjelder opprinnelsessted antar Ekholm på grunn av syriske paralleller, orienten som produksjonssted (Ekholm 1956: 9). Eggers vil datere sin type 195 til C2 (Eggers 1951: Beilage 86, s. 178). Det er vanskelig å bestemme denne datering nærmere.

Sammen med dette glasset er funnet et fragment av et overfang glass. Denne typen glass danner en uensartet gruppe, som ikke har noe annet felles enn fremstillingsteknikken (Ekholm 1956: 52). Gruppen er forholdsvis stor. Ekholm regner opp 11 stykker, hvorav 7 finnes i Norge og ingen i Danmark. Gruppen strekker seg over et langt tidsrom, fra Kristi fødsel og inn i merovingertiden. Også denne gruppe glass antar Ekholm er laget i Orienten (Ekholm 1936: 9). Overfang-glasset må plasseres i slutten av yngre keisertid (Ekholm 1936: 8).

Utifra glassene får vi ingen annen datering på Salthammerfunnet enn slutten av romertid. Sammen med glassene finnes dessuten bl.a. en fingerring av typen Ch.B. form 10 og et lerkarfragment som antakeligvis må være av type R361. Denne typen dukker opp ifølge Bøe (1931: 93f.) i midten av 4. århundre og forsvinner i folkevandringstid. Ringtypen er ledeform i C3 (Slomann 1977:61). En samlet vurdering av funnet taler for at det må dateres til C3.

2.2.7.2. Reparasjoner

Ovenfor mente jeg å kunne påvise at reparasjoner på bronsekjeler ikke nødvendigvis ga uttrykk for lang omløpstid. Det kan være interessant å se om et tilsvarende forhold kan påvises når det gjelder glassene til tross for at det ikke kan påvises at de trønderske glassene har reparasjoner.

På landsbasis, finner vi imidlertid flere som er reparert. Spesiell her er Solberg-vasen, som er laget i 1. århundre og reparert i 500-årene (Hougen 1935: 28). Her ser det ut som glasset har eksistert i minst 400 år.

De fasetterte glassene i Oder-Weichsel-området, nemlig de lave fasettglassene (Eggers type 229), de høye fasettglass (Eggers type 230) og de koniske fasettglass (Eggers type 234), dateres til 4. århundre med de lave fasettglassene som de eldste og de koniske som de yngste (Rau 1972: 138). De tilsvarende typer glass i Norge med reparasjoner, dateres til 5. og 6. århundre (Hougen 1935: 29-30). Dersom Raus datering er riktig, ser det ut til at man må regne med lengre omløpstid for glass enn for bronse. Årsaken til dette tror jeg må ligge i at glassbegeret har vært en mer sjelden og mer verdsatt importvare enn bronser.

Et indisium som tyder på at glass var en meget sjelden og kostbar vare har vi i funnet fra Foss i Sør-Trøndelag (T 16364). Her er lagt ned to glasskår, som vanskelig kan typeidentifiseres. Det er tydelig at de døde i graven ikke har fått med hele glass, skårene skulle symbolisere det. Et annet indisium på glassets statusverdi er lerkaret fra Øvre Vemmested, Kvås, Vest-Agder (C 5767) hvor det er innlagt i alt 10 glassbiter i karveggen. Tre av disse bitene har fasetter, og må altså være fra et fasettslepet glass. Lerkaret dateres til slutten av 4. århundre, (Bøe 1931: 62). I tillegg kommer også flere lerkar med dekor som på glassbegre. (Se f.eks. Bøe 1931: fig. 177-180). Det å inneha glass ser ut til å ha gitt en høy status, noe som de omhyggelige reparasjonene tyder på. Selv om selve glassbegeret ble ødelagt, synes det som om den høye status også kunne markeres ved fragmenter av glass. Reparasjonene gir derfor uttrykk for lang omløpstid.

Ser vi på alle glassfunn fra østlige områder, ser vi at Trøndelag må regnes som nordligste punkt på en eksportlinje fra Øst-Europa via Weichsel til Skandinavia. (Det nordligste glasset ligger

imidlertid i Føre i Vesterålen, kfr. Sjøvold 1962 E 138, s. 77). Glassene i Nord-Sverige har sine paralleller i Trøndelag, og de kan være kommet derfra i transitt (Ekholm 1956: 55). Alt dette taler for at Trøndelag neppe har vært noe marginalområde når det gjelder import av glass og bronse, hverken hva det kvantitetsmessige eller det kvalitetsmessige angår. En rekke stykker av høy kvalitet, f.eks. i funnene fra Gjeite og Egge vitner om dette. Når det gjelder glass, må vel begeret fra Valstad fremheves.

2.3. Personlig utstyr

2.3.1. Metallfingerringer

2.3.1.1. Materialgjennomgåelse. Datering

Fingerringmaterialet består av 14 funn med til sammen 28 ringer. Et av funnene (kat. nr. 38, pl. XX: 4) inneholder en betalingsring, og jeg har funnet det riktig å holde dette funnet utenfor i den videre behandling. Det skyldes at betalingsringer er en svært uensartet gruppe, som ikke er ordentlig behandlet tidligere.

Ringene i Germania er behandlet i en avhandling av Ch. Beckmann (1969), og jeg benytter her hennes typeinndelinger. Hun har delt hele materialet inn i 10 grupper, markert med romertall. Hver gruppe er delt i undertyper som hun har kalt former. De 10 gruppene består av til sammen 42 former, og nummereringen av formene går fortløpende, med arabiske tall, uavhengig av gruppenummereringen.

Når det gjelder alle Ch. Beckmanns utbredelseskart må disse taes med forbehold når det gjelder Skandinavia. Klassifikasjonen av det skandinaviske materialet er foregått ved litteraturstudier. Ved gjennomgåelse av det trønderske materialet har jeg funnet at det ofte er flere funn med ringer enn Beckmann-katalogen gir uttrykk for. Det kan dreie seg om opptil 3 funn pr. type. I Tyskland har hun sett alle funnene selv (op.cit. side 7 note 3). Når det gjelder de danske funnene har hun overtatt Eggers notater om ringer fra hans studier i Nationalmuseet. Hun har i alt besøkt 5 danske museer. Hva angår det øvrige Skandinavia, har hun besøkt 3 museer i Sverige, men ingen i Norge. Jeg regner med at de norske funnene er underrepresentert på

hennes utbredelseskart, mens kartene forøvrig kan gi et noenlunde riktig bilde.

Ved en gjennomgåelse av funnene i Inn-Trøndelag, viser det seg at disse funnene konsentrerer seg om forholdsvis få former. De to vanligste formene er Ch.B. form 8 (med forskjellige varianter) med i alt 6 eksemplarer og Ch.B. form 3 med i alt 8 eksemplarer. (Tabell 11).

Beckmanns gruppe I er i vårt materiale representert ved formene 2, 3 og 5. Gruppen inneholder enkle, uornerte ringer av vanlig "gifteringstype". Det som skiller de forskjellige former fra hverandre innen gruppene, er tverrsnittet av ringen samt ornering. Form 3 har et konkav/konveks tverrsnitt, dvs. at ytre flate er konveks og indre konkav. Denne formen finnes hovedsakelig, ifølge Ch. Beckmann, i Norge og i Danmark, med enkelte eksemplarer i Sverige og Nord-Tyskland (Ch. Beckmann 1969, Tafel 8). Dette skulle tyde på at det dreier seg om en overveiende skandinavisk type.

Når det gjelder datering, setter Beckmann denne formen til hele romertid, men med flest eksemplarer i B2. Form 3 forekommer i 4 funn, som må dateres slik: Kat. nr. 51 må dateres til B2 på grunn av Østlandskjelen av Juellinge-typen, og den relieffskårne kam av Thomas type D. Også kat. nr. 49 må dateres til B2 på grunn av Østlandskjelen av samme type. Kat. nr. 8 må dateres til C1 på grunn av bronsefatet (Eggers type 77) og særlig rosettfibulen (A VII, 217). Kat. nr. 4 byr på noen problemer med dateringen. Kombinert med ringene er det funnet et fragment av en bronsekjele som må være en Østlandskjele. Det er ikke mulig å typebestemme den nærmere, men da de yngre typene av Østlandskjelene går ned i C2, kan ringene i dette tilfelle ikke dateres nærmere enn til periodene B2/C1/C2 (Eggers 1955: 202).

Det synes altså som disse fire inn-trønderske funnene av denne typen tilhører et noe snevrere tidsrom enn Ch. Beckmanns dateringer gir uttrykk for. Vi har bare daterte funn i B2 og C1, samt et som altså er eldre enn C3.

Materialet har to funn som inneholder form 2, nemlig kat. nr. 42 (pl. XIV: 6) og 33 (pl. XIX: 6). Det er en liknende type som foregående form, men tverrsnittet er plankonveks, dvs. plan innerside og konveks ytterside. Typen er særlig utbredt i Jylland og Nord-Tyskland. I Norge finnes bare få eksemplarer (Ch. Beckmann 1969, Tafel 7).

Tabell 11. Funn fra Inn-Trøndelag med metallfingerringer fra romertid.

Kat.nr.	Funnsted	Sakkyndig utgravd	Antall ringer	Typer hos Ch.Beckmann	Kombinert med									Datering
					Metallnåler	Spinnehjul	Belteutstyr	Fibula	Keramikk	Våpen	Import	Bensaker	Redskaper	
51	EGGE, grav A	●	2	3						●	●	●		B 2
49	EGGE	●	2	3							●			B 2
8	GJEITE	●	2	3				●	●		●			C 1
9	GJEITE		1	8 ?	●			●						C 2
28	MYR		7	5 (3 stk) 8b,17b, 2 ubest.										C 2
25	KVELLO	●	1	5			●			●			●	C 2
53	HOMNES		1	18										C 2
38	DALEM I	●	1	bet.ring						●				C 2
29	VALSTAD		3	8b	●	●	●				●			C 2, evt.tidl. C 3
50	EGGE		1	11					●					C 3
14	SALTHAMMER		1	10					●		●	●		C 3
42	RANEM		2	2,5							●			B - C
4	VALBERG		2	3							●			B 2/C 1-C 2
33	SAKSHAUGVANG		2	2										C

Tabell 12. Bæremåte for fingerringer fra romertid. Utarbeidet på grunnlag av germansk materiale.

	Høyre	Venstre	Begge hender	Uviss hånd	Sum
Antall	17	7	2	6	32
%	53,1	21,9	6,3	16,8	100

Når det gjelder tidsstilling mener Beckmann formen er i bruk gjennom hele romertid, med flest eksemplarer i B2 (op.cit: 26). Denne ringtypen har ifølge Bøe (1926: 72) lang levetid, fra 100 e.kr. til folkevandringstiden. Når det gjelder kat. nr. 33 vil Bjørn (1920: 18) datere funnet til det siste århundre av romertid, fordi de to ringene i funnet ikke er helt like. Dette synes å være et for svakt grunnlag å basere dateringen på, og vi har neppe noe grunnlag for en nærmere datering enn til periode C. Det andre funnet (kat. nr. 42) er også vanskelig å plassere. Kombinasjonsfunn er en gullring av form 5, som forekommer i hele romertiden (op.cit: 29). Dette funnet er etter min mening ikke daterbart.

Den siste typen i gruppe I er form 5. Materialet har tre graver med denne formen (kat. nr. 25, 28 og 42). Også denne typen er en enkel, uornert ring, men karakteristisk er tverrsnittet, som er plant både på innsiden og utsiden (f.eks. pl. XIV: 5). Ringtypen har en nokså spesiell utbredelse: Konsentrasjonen (ca. 80% av funnene) ligger på Gotland. Utenfor dette området forekommer bare spredte eksemplarer (op.cit.: Tafel 8). Som nevnt er ikke de trønderske eksemplarer kommet med på kartet.

Tidsstillingen til denne typen er vanskelig å vurdere. Det ene funnet (kat. nr. 42) kunne ikke, som vi så ovenfor, dateres nærmere enn til romertid. I den andre funnet (kat. nr. 28) forekommer typen i tre eksemplarer. I samme funn er det funnet ett eksemplar av form 17B, og ett av form 8B. Dette funn må derfor være eldre enn C3 på grunn av form 17B, som opphører med overgangen til C3. (Slomann 1977: 61). Noen nærmere datering enn til C1/C2 tror jeg det er vanskelig å få. Endelig må kat. nr. 25 plasseres sent C2, på grunn av spydsettet, som består av R211 og R206. R211 tilhører vesentlig C3, men går tilbake til sent C2, mens R206 finnes i siste del av C2 (Slomann 1977:61).

Av Beckmanns gruppe II som omfatter enkle ringer med forsiringer, har materialet 4 funn, med til sammen 6 eksemplarer. Alle er av form 8, men av forskjellige underformer.

Form 8b, som de fleste funn tilhører, ser ifølge utbredelseskartet hos Ch. Beckmann (1969, Tafel 9) nesten ut til å være en trøndersk særform. Trøndelag har nemlig flere kjente eksemplarer av formen enn resten av Germania til sammen. Form 8b har forsiringer langs kantene, enten som skråstreker (kat. nr. 29, pl. XVIII: 6) eller som halvmåner (kat. nr. 28, pl. XVIII: 3). Formen forekommer

i kat. nr. 28 i ett eksemplar - et funn som bare kan dateres til C1-C2. Videre forekommer den i tre eksemplarer i kat. nr. 29, som også inneholder en glasskål (Eggers type 212) og en metallnål (BB form 124). Glasskålen kan ikke nærmere dateres enn periode C. Ringtypen forekommer i norske funn i C2 og C3, det samme gjelder metallnålen. Samlet må funnet være yngre enn C1, noe nærmere enn C2-C3 er det vanskelig å komme. Som nevnt i forbindelse med behandling av glassene, er C2 sannsynlig (kap. 2.2.7.1.). Form 8C, som det finnes ett eksemplar av (kat. nr. 9), har en langsgående rille på overflaten. Typen er ikke vanlig, den finnes på Gotland, Fyn og i Nordvest-Tyskland med til sammen 4 funn foruten vårt funn. I dette funnet finnes også en fibula med høy hålholder, som daterer funnet til C1/C2 (Slomann 1971: 16).

Beckmanns gruppe III består av såkalte "flerfagsringer", dvs. ringer som ser ut som om flere enkle ringer er føyet sammen. Gruppen finnes for det meste i Skandinavia, med tyngdepunktet i Norge, men den finnes overhodet ikke innenfor romersk område. (Ch. Beckmann 1969: 33). Den må vel regnes som en skandinavisk form. Materialet har to funn av denne gruppen, nemlig kat. nr. 14 som inneholder form 10, en "tofagsring" (pl. XII: 2) og kat. nr. 50, som inneholder form 11, en "trefagsring (pl. XXII: 4). Disse to typene er de vanligste i gruppen.

I kat. nr. 14 er det sammen med ringen funnet et glass av typen Eggers 195, et overfangglass og lerkarsfragment som R361. Glassene gir bare en datering til slutten av yngre romertid (kap. 2.2.7.), det samme gjelder lerkaret. Utenom dette funnet finnes det i Trøndelag 3 funn med ringer av Beckmanns gruppe III. Det dreier set om Foss, Støren , Sør-Trøndelag (T 16364) kombinert med fibulaene A VI og Mackeprang IX, Ven, Hølonda, Sør-Trøndelag (T 362-79) kombinert med glass type Eggers 230 og Gimsan, Melhus, Sør-Trøndelag (T 16351) kombinert med nålehus og fibula A VI. Alle tre funn må dateres til C3 på grunn av fibulaene og glasset (Eggers 230). Vi må på bakgrunn av dette sette også Salthammerfunnet til C3.

I kat. nr. 50, er ringen kombinert med et lerkar, som antakelig er R 361 (pl. XXII: 5). R 361 er en kartype som har en meget lang levetid. Den er basert på to typer, en av dansk opprinnelse, den annen fra Østersjø-øyene eller Polen. Begge typene kommer til landet en gang i 3. århundre (Slomann 1971: 16). Typen fortsetter langt ut i 6. århundre (Bøe 1931: 49). Karet motsier derfor ikke en

C3-datering av ringen. Slomanns datering (1971: 16) av hele gruppe III til C3 ser dermed ut til å stemme med det trønderske materialet. Av Beckmanns gruppe IV er det to funn. Denne gruppen består av ringer med en stor plate på forsiden. Kat. nr. 28 har et eksemplar av form 17B (pl. XVIII: 1). På denne formen er det innfelt 3 mindre stener. Müller (1895: 31) mener at denne ringtypen må være romersk, eller en etterlikning av romerske ringer. Ch. Beckmann derimot mener at typen er germansk, ved å vise til stempelorneringen og granulasjons- og filigramsteknikken som er helt germansk i sin karakter. Riktigst ville det være å si at typen er romersk i sitt opphav, men har fått en germansk utforming.

Form 17B forekommer i 4 funn utenfor Trøndelag, to av disse er ikke i daterende kontekst. De to andre er Nordre Rør (Ch. Beckmann 1969: funn nr. 252) og Søndre Kjorstad (op.cit., funn nr. 269). I funnet fra Nordre Rør er det foruten ringen bl.a. funnet et sett øse/sil Eggers type 161, et glass Eggers type 196 og en fibula A VII, 216. Fibulaen plasserer funnet i C1 og C2. Eggers plasserer glasset i C2 (Eggers 1951: 178, Beilage 86), mens øse/sil-settet er gjennomgående yngre enn Eggers type 160, og må derfor settes i C1-C2. En datering til C2 må være riktig. Funnet fra Søndre Kjorstad inneholder et fat (Eggers type 105), glass (Eggers type 204), to fibulaer A VII 197 og 203, sølvblikkfibula, spannformet lerkar. Funnet dateres på grunnlag av fibulaen og lerkaret til tidlig del av 4. århundre (Hougen 1929: 120). Etter våre typeskjemaer skulle dateringen bli C2.

Ch. Beckmanns form 17B må i de norske funnene dateres til C2, altså bør funnet fra Myr (kat. nr. 28) dateres til samme tid. Det andre funnet i denne gruppen er kat. nr. 53 (pl. XIX: 9-10). Ringen må være form 18 hos Beckmann. Formen har neppe noe romersk forbilde, men må være germansk. Funnet er tapt, men det eksisterer gode avbildninger. Bøe (1926: 74) og sammen med ham Åberg (1956: 106) antar at denne formen er sluttutviklingen av "flerfagsringene". Bøe tenker seg at når flerfagsringer "ble for høye" gikk man over til bare å ha en plate foran, for å kunne ha bevegelighet i høyden. Rent typologisk kan nok en slik utvikling tenkes, men jeg kan ikke skjønne annet enn at den motsies av de kronologiske forhold. Form 18 er nemlig eldre enn "flerfagsringene", som plasseres i C3 (Slomann 1977: 61).

Funnet fra Søndre Kjorstad har også et eksemplar av form 18, som altså må dateres til C2. Det samme gjelder Avaldsnes-funnet (Shetelig 1912: 53-57). Det er derfor sannsynlig at Homnes-funnet må dateres til samme tid.

Samlet viser det seg altså at den kronologiske fordeling av ringene i Inn-Trøndelag er følgende:

Ringene begynner i B2 med Beckmanns gruppe I (enkle ringer, nærmest lik våre gifteringer). Disse holder seg gjennom hele romertiden til og med C2. I C2 kommer ringer med Ch. Beckmanns gruppe II og IV i bruk. I C3 avløses alle ringtyper av Beckmanns gruppe III.

Ser vi på de trønderske ringer i forhold til Beckmanns fortegnelse, viser det seg at for gruppe I har vårt materiale snevrere dateringer enn materialet forøvrig. Hennes gruppe II (form 8) har den samme kronologiske plassering som vårt materiale.

I gruppe III - "flerfagsringene" - er det trønderske materialet innsnevret i dateringen i forhold til det samlete fra Germania. Dette gjelder særlig formene 10-11, som er de eneste av denne gruppen i vårt materiale. Ch. Beckmann har belagt disse typene i hele romertid, mens i det trønderske materialet er disse ledeformer i C3. Noe av Ch. Beckmanns spredning kan forklares ved at hun som Eggers ikke benytter C3, slik at funn fra denne periode fordeles på C2 og D. Kombinasjonen mellom disse ringtypene og C3-saker går igjen i norske funn, med en unntakelse, nemlig Tveitane (C 13000) som er kombinert med en fibula av type A VII, 218. Den meget skarpe datering av "flerfagsringene" ser tydeligvis ut til å være en særegenhet for det trønderske materiale.

Når det gjelder gruppe IV er vår datering av form 17 og 18 helt i samsvar med Ch. Beckmanns dateringer. Det er altså i gruppe I og gruppe III ("flerfagsringene") at det trønderske materialet viser tydelig divergens i dateringen i forhold til Germania forøvrig.

2.3.1.2. Bruk

Det trønderske materialet har kun ett funn som gir opplysninger om bæremåten, nemlig kat. nr. 29, Valstad, hvor ringen ble

funnet ved venstre side. Det samlete materiale fra Germania gir bedre opplysninger. Av et materiale på 740 graver, kan det i 32 (4,3% av alle funn) bestemmes hvordan ringene har vært båret. Ut i fra hennes opplysninger er tabell 12 konstruert:

Det er bare brukt de funn hvor det er sikkert at ringene har vært ved hånden. I tillegg kommer 15 funn hvor det er sannsynlig at de har vært ved hånden. Det finnes også enkeltgraver med andre funnsteder, f.eks. kne, underarm eller fot. En enkelt gang finnes det en grav med ringen i munnen til den døde. Her må ringen tolkes som en charonspenge. (Ch. Beckmann 1969: 8). Selv om resultatet av tabellen er beheftet med stor usikkerhet, bl.a. på grunn av det lave antall graver som er bestemt, gir den en antydning om høyre hånd som det vanligste bærestedet.

I den antikke verden ble ringer brukt enten som seglring eller som nøkkelring. Slike praktiske hensyn ser ikke ut til å ha vært vanlige hos germanerne. Ch. Beckmann nevner en del muligheter. Ringene kan ha vært gifteringer (særlig i gruppe I), eller de kan ha vært tegn på medlemskap i et samfunn, som f.eks. frimurere i dag. Men de kan også ha vært tegn på sosial status, f.eks. den frie manns verdighet i motsetning til treller. Dette siste tviler jeg sterkt på, vi skulle da etter min mening ha ventet ringer i langt flere graver. De to andre mulighetene er mer sannsynlige, men lar seg vanskelig etterprøve. En påfallende ting ved saken er at germanerne ikke har opptatt noen romerske ringtyper. Det kunne tyde på at bruken har vært totalt forskjellig i de to kulturområder.

2.3.2. Metallnåler

2.3.2.1. Materialgjennomgåelse. Datering

De germanske nåler er behandlet av B. Beckmann 1966, og jeg vil i behandlingen av det trønderske materialet følge hans typeinndeling. Også han deler inn materialer i 10 grupper markert med romertall. I tillegg har han en rekke undergrupper, markert med romertall og bokstaver. I hver gruppe er de forskjellige former nummerert fortløpende med arabiske tall, uten hensyn til gruppeinndelingen. Han opererer med til sammen 137 former.

Også funnkartene til B. Beckmann må taes med visse forbehold, idet de utelukkende er basert på litteraturstudier. De norske

Tabell 13. Funn fra Inn-Trøndelag med fibulaer fra romertid.

Kat.nr.	Funnsted	Sakkyndig utgravd	Antall nåler	Typer hos C.Beckmann	Kombinert med							Datering
					Metallfingerring	Spinnehjul	Belteutstyr	Fibula	Keramikk	Redskap	Import	
6	ROGNHAUG		2	ubest.		●		●	●			C 2
9	GJEITE	●	1	124	●			●				C 2
29	VALSTAD		2	124, 1 ubest.	●	●	●				●	C 2, mulig tidl. C 3
21	HAUGEN	●	3	135				●		●		C 3

funnene er ihvertfall underrepresentert, for de ikke-skandinaviske funnene vil jeg tro at kartene er riktige.

Fra Inn-Trøndelag kjennes det 4 graver med metallnåler med til sammen 8 eksemplarer. Av disse kan nålene i funnet fra Rognhaug (kat. nr. 6) ikke typebestemmes, dessuten er en av nålene i Valstad-funnet (kat. nr. 29) ikke til stede. Til sammen er 5 nåler bevart som kan typebestemmes. Disse 5 nålene fordeler seg på to typer, nemlig B.B. form 124 og form 135, som tilhører henholdsvis gruppe VIII og X. (Tab. 13).

B. Beckmanns form 124 finnes i to eksemplarer i to funn (kat. nr. 9 og 29). Nåletypen er en enkel, uprofilert nål med gjenger på den øverste delen. Typen finnes i Skandinavia og i Germania, vesentlig vest for Elben, ifølge kart hos B. Beckmann (1966: Tafel 25).

Dateringen av B.B. form 124 byr på en del vanskeligheter. Alle nålene av denne typen hos Beckmann dateres til periode C (B. Beckmann 1966: 37). For om mulig å få en nærmere datering av nålene, må man se på kombinasjonsfunnene. Det ene funnet, Valstad (kat. nr. 29) har et importert glassbeger som kombinasjonsfunn. Dette daterer bare funnet til periode C. En nærmere datering får vi ved å se på andre funn med samme nåletype. I Avaldsnes-funnet som plasseres i C2, finnes en slik nål, likeledes i funnet fra Foss, Støren, Sør-Trøndelag (T 16364) som på grunn av våpenene og fibulaene (A VI og Mackeprang IX) daterer funnet til C3. I funnet fra Tuna, Badelunda Sn i Sverige, finnes 2 nåler av samme type. Funnet dateres til ca. 300 eller C2 (Stenberger 1956: 15). Fra Sanderumgård, Odense Amt, Danmark, kjennes også en nål som ligger i et funn som må dateres etter fibulaene (A VI og A VII) til C2 eller C3. B.B. form 124 er altså vanlig i skandinaviske graver i C2 og C3. Som tidligere nevnt blir sannsynlig datering for funnet fra Valstad C2 (kap. 2.2.7.1.). I funnet fra Gjeite (kat. nr. 9), er det foruten nåler, som skiller seg ut fra de andre nåler ved å være laget av gull, også en ring og noen fragmenter av en fibula med høy nåleholder. Fibulaen daterer Gjeite-funnet til C1/C2. (Slomann 1971: 16). Nåletypen må altså altså pga. parallellfunn settes i C2-C3, slik at C2 må være riktig for dette funnet.

Til samme tid må også funnet fra Rognhaug (kat. nr. 6, pl. VIII: 1) plasseres. Nålene kan ikke typebestemmes, men de to fibulaer med høy nåleholder setter funnet i periode C1/C2, mens lerkaret plasserer funnet i C2 (Bøe 1931: 49).

B.B. form 135 finnes i tre eksemplarer. Alle i samme funn (kat. nr. 21, pl. XIV: 4). Typen er enkel med et ringformet hode. På to av våre eksemplarer kan det iakttas omgående dobbeltfurer på den øvre del av nålen. B. Beckmann (1966, Tafel 27) har kun ett eksemplar av denne typen, nemlig ved Donau, men gruppe X, som typen tilhører, har i forhold til B.B. form 124 en utpreget østlig utbredelse, med konsentrasjoner på Gotland og Weichsel-munningen. (Også her må utbredelseskartet til B. Beckmann tas med en del forbehold.

Det ene funnet Beckmann har registrert av denne typen, setter han i periode C (Beckmann 1966: 39). Nålene i vårt funn er funnet sammen med en fibula av gruppe A VI. Dette vil plassere vårt funn til periode C3 (Slomann 1977: 61). Samlet kan man altså plassere de to nåletypene som finnes i det trønderske materialet slik:

Form 124 i periodene C2/C3, og
form 135 i periode C3.

De to typene tilhører hver sin gruppe hos B. Beckmann, henholdsvis gruppe VIII og X. Ifølge funnene fra Sør-Trøndelag får vi en tidsforskjell mellom de to typer, men den fremgår ikke klart av dateringen.

2.3.2.2. Bruk

Når det gjelder spørsmålet om hvilken anvendelse nålene hadde, foreligger to muligheter:

De kan enten ha vært en del av hårfrisyreutstyret, eller de kan ha tilhørt draktutstyret. I første tilfelle kan det tenkes at de erstatter nålene i frisyresettet av ben (cfr. kap. 2.4.2.3.), slik som tilfelle er i noen trønderske funn (f.eks. T872-74 - ukjent sted, hvor to bronsenåler som B.B. form 124 er funnet sammen med en usammensatt kam og en flat, triangulær bennål). Opplysninger om hvorledes nålene ble brukt, får man kun gjennom skjelettgraver, hvor nålenes opprinnelige leie kan påvises. B. Beckmann (1966: 8) kan ikke påvise noe bestemt bruk av nålene. En antydning, mener han, gir det faktum at man oftere finner dem ved hodet enn ved brystet. Han synes altså å helle til den oppfatning at de har vært en del av hårsettet.

I funnene fra Innherred er det kun funnet fra Valstad (kat. nr. 29) som har opplysninger om dette. I funnberetningen blir det sagt at nålene lå på brystet til liket (Ab 1879: 210). Her må de altså ha hatt en funksjon i drakten. I en kvinnegrav fra Dømmesmoen, Fjære, Aust-Agder, lå de sammen med fibulaer og glassperler, og har tydeligvis hørt til smykkesettet. (Rolfsen 1976). I materialet fra Nord-Norge nevner Sjøvold (1962: 172) én grav hvor nålene er funnet in situ. Her lå de så nær skallen at han antar de må ha vært hårruller, men på den annen side ser kan ikke bort fra at typen også kan ha tilhørt drakten. Så vidt jeg vet er dette det eneste eksemplet på at metallnålene er plassert ved hodet. Muligens kan nålene i dette tilfelle ha tilhørt et hodeklede. Forøvrig må metallnålene regnes som draktnåler.

2.3.3. Belteutstyr

I Innherred er det bare fem funn som inneholder belteutstyr i motsetning til hele Trøndelag, som har 14 funn. Et komplett belte består ifølge Fett (1937: 11) av remspenne med beltebeslag, en til to smygestoler, to til fire ringbeslag (til å henge personlig utstyr i, f.eks. pinsett, syl, kniv, ildtøy o.l.) og en remtunge. I to tilfeller finnes klapreblikk (Sætrang og Lilla Jored). I det 4. århundre kommer også knuskeske og beltesten med. Det finnes ikke knuskeske på noen av de trønderske belter, den er forøvrig sjelden. I materialet fra Trøndelag finnes det opptil 3 "cingulum"-plater (prydplater) som også må regnes til belteutstyret (Ørsnes 1969: XXIX). I behandlingen av belteutstyret vil jeg følge typebetegnelsene til Raddatz, som i en monografi har behandlet bl.a. belteutstyr i Thorsbjergfunnet (Raddatz 1957).

Alle beltefunn fra Innherred er satt opp i tabell 14. Det fremgår av denne at ingen belter har alle de gjenstander som Fett regner med hører til et komplett belte. Det er også påfallende hvor lite belteutstyr Inn-Trøndelag har i forhold til resten av Trøndelag. En måte å forklare dette på kan være gravskikkene. Det viser seg at tre av funnene er branngraver, en gravskikk som ofte går nokså hardt utover gravgodset. De beste og mest komplette funn med belteutstyr finnes i Sør-Trøndelag datert gjennomgående senere enn i Inn-Trøndelag.

Den vanligste forekommende gjenstand er remspenne, som finnes i tre funn. Først bør nevnes spennen fra Hallem (kat. nr. 18, pl. XIV: 3), som er laget av bronse. Ved festet for beltespennen er det påsatt en spiral på hver side av tornen. Ved siden av spennen er det en ornert festeplate, som muligens har hatt et gullblikk-belegg. Selve spennen er enestående, såvidt jeg kan se, i materialet. Den nærmeste parallell jeg kan finne er AEG 245. Denne spennen har samme konstruksjon av festet mellom høylen og belteplaten, og de samme utsmykningsdetaljer ved tornen som Hallemspennen. Dateringen av AEG 245 er periode IV, 2 (Almgren & Nermann 1923: 38). I denne perioden har man også relieffskårne kammer av Thomas type D, denne kamtypen er ledeform i periode B2, og det skulle da være naturlig å plassere både spennen fra Hallem og AEG 245 i periode B2.

Tabell 14. Funn fra Inn-Trøndelag med belteutstyr fra romertid.

Kat. nr.	Funnsted	Sakkyndig utgravd	Belteutstyr				Kombinert med					Datering
			Remspenne	Cingulumplate	Beltekrok	Uidentifisert	Pers. utstyr	Våpen	Import	Bensaker	Redskaper	
18	HALLEM	●	●					●				B 2
51	EGGE, grav B	●			●	●		●				B 2
40	KVITVANG			●								C 1
31	GRØNNESBY	●	●						●	●	●	C 1
29	VALSTAD		●				●		●			C 2, mulig tidl. C 3

Vi finner spenner i Thorsbjergfunnet (Thorsbjerg, pl. 11, 64-66). Utbredelsen er østlig i Germania. Imidlertid er konteksten i Thorsbjergfunnet for dårlig til å kunne gi noen datering.

Spennen fra Grønnesby (kat. nr. 31, pl. XIX: 1) må klassifiseres som Raddatz 1957, type D undertype 3C. Typen finnes i Norge i et funn fra Steigen (Sjøvold 1962: pl. 1) og et fra Vennolum, Gran, Hadeland (Grieg 1926: fig. 27). Utbredelsen av denne typen er vesentlig skandinavisk, med de fleste eksemplarer i Øst-Danmark. Steigen-funnet er behandlet av Slomann (1959a). Hun plasserer funnet på grunnlag av våpnene til 3. århundre, antakeligvis midt i århundret (s. 19). Ifølge muntlig meddelelse fra W. Slomann (1976) er hun i dag tilbøyelig til å datere funnet til C1, på grunn av fibulaen. Raddatz daterer Steigen-funnet etter spennen til C1

(Raddatz 1957: 59). Ingen av Raddatz funn med samme spennetype er senere enn C1.

For å bekrefte en slik datering må vi se på dopskoen i Steigen-funnet. Dopskoen er sirkulær. Slike dopsko er behandlet i en avhandling av Ilkjær og Lønstrup (1974: 52). De plasserer dopskotypen til periodene C1 og C2. På bakgrunn av dette må en datering av Steigen-funnet til C1 være rimelig. Spennen fra Grønnesby må tilhøre samme miljø. Sammen med beltespennen er også funnet en del bensaker, både brente og ubrente. Det ubrente sakene kan ikke tilhøre graven med beltespenne ifølge gravningsberetningen, men det fremgår ikke klart om de brente bensakene gjør det. Det er derfor vanskelig å fastsette dateringen sikkert, men C1 burde være den mest sannsynlige.

Spennen fra Valstad (kat. nr. 29) er av jern og meget rusten, men må bestemmes som en rettvinklet spenne. Det er vanskelig på grunn av rusten å avgjøre om spennen har vært ornert. Typen har vært vanlig hos germanerne og sarmaterne, og liknende spenner foreligger også fra romerske militærleire. Typen kan bare plasseres i periode C. (Raddatz 1957: 36). For å få en nærmere datering, bør glasset og nålen som beltespennen er funnet sammen med, trekkes inn. Disse har jeg ovenfor datert til C2, og dermed bør altså hele Valstadfunnet settes i C2.

Også våpengraven fra Egge (kat. nr. 51) har belteutstyr. Det er temmelig ødelagt, men det ene fragmentet (T 18261 t) må være et beltebeslag eller den av selve beltespennen. De andre fragmentene (T 18261 i) kan ikke identifiseres. Egge-funnet må som tidligere nevnt, plasseres i B2.

I materialet fra Innherred foreligger et fragment av en cingulumplate. Denne funngruppen har ikke tidligere vært beskrevet i Norge, og det kan derfor være grunn til å omtale den mer inngående her. Typen er behandlet av Raddatz (1957: 77-81), og framstillingen nedenfor er basert på Raddatz. "Cingulumplatene" er etter Thorsbjerg-funnet å dømme beregnet på fornemme germanske krigere. Thorsbjerg-funnet inneholder 60 cingulumplater og 80 spenner, og man kunne tenke seg at de forekom i par, men dette stemmer ikke helt. Det viser seg at de sølvbelagte cingulumplater forekommer i par med tilsvarende spenner, mens dette er sjelden for bronseplatene.

Beslagene har kunnet dekke hele forsiden av et belte som går rundt kroppen (f.eks. finnes det i Thorsbjerg-funnet 11 ident-

iske plater med samlet lengde av 55 cm) eller det var redusert til en plate, og den ga da ingen beskyttelse, men hadde kun estetisk verdi, nemlig å få symetri i beltet foran, sammen med beltespennens festeplate.

Allerede i førkristen tid ble cingulum med plate tatt opp i den romerske soldatutrustning. I tidlig keisertid var cingulum til den romerske legionær prydet med et stort antall plater, som i allefall dekket forsiden. I annen halvdel av 2. århundre forsvinner disse platene fra den romerske kamputrustning, i allefall er de ikke gjengitt på Markussøylen. Det kan neppe være at gjengivelsen er blitt dårligere i forhold til Trajansøylen og Konstantinbuen hvor cingulum med plater er avbildet. Enkelte detaljer fra de avbildete seletøy på Markussøylen taler imot dette. Hagberg hevder imidlertid at detaljer som kan identifiseres på andre monumenter, mangler på Markussøylen. Mangelen på det spesielle romerske militære cingulum på Markussøylen trenger derfor ikke være uttrykk for de virkelige forhold (Hagberg 1967: 22). I senromersk tid finnes igjen cingulum, men da med en plate som er symetrisk plassert foran sammen med beltespennen.

I det frie Germania er "cingulumplater" kjent allerede fra B2 og utover. Det germanske cingulum var basert på symmetri, og det romerske cingulum, som er fremstilt på monumenter i de to første tredjedelene av det 1. århundre, har vært helt uten innflytelse på det samtidige germanske. Sannsynligvis har de germanske krigere foretrukket belter av en type som ble brukt i et øst-keltisk eller bøhmisk-markomannisk område. Symmetri var vanlig hos keltere i tiden før Kr.f., mens den var ukjent hos romerne.

I tidlig C1 finnes det enkelte eksempler på det romerske cingulum med plater på hele forsiden, men stort sett opprettholdes det symetriske cingulum. De få krigergraver fra Germania bekrefter dette. Det er kun en grav som har to cingulumplater (Bø i Steigen, Sjøvold 1962: pl. 1), alle de andre har en plate. I senromersk tid har også germanerne symmetrisk beslagdekor på beltet på samme måte som romerne.

Cingulumplater med nagleanheng (som Raddatz 1957: Tafel 20,11) finnes kun i rikt utrustede graver i Skandinavia, og i mosefunnene. Slike beslag er ikke i bruk i Øst-Germania. Det nordiske område må ha hatt nær kontakt med det romerske område, og cingulumplatene markerer at den gravlagte har hatt en høy status.

Cingulumplaten fra Innherred finnes som fragment i en usakkyndig utgravet branngrav fra Kvitvang (kat. nr. 40, pl. XXI: 11). Det er et lite, hvelvet bronsefragment med gjennombrutte buer på begge sider. Det må sammenliknes med Raddatz 1957, Tafel 20,4. Fragmentet er så karakteristisk at det etter min mening ikke kan være tvil om identifikasjonen. Parallellen i Thorsbjerg-funnet dateres til C1, og det er naturlig å henføre Kvitvang-funnet til samme tid.

Foruten dette eksemplar finnes det ytterligere to av bronse fra Trøndelag. Den ene platen er funnet i en rik, men usakkyndig utgravet våpengrav fra Dyva, Stjørdal, Nord-Trøndelag (T 640, kfr. Nydam, pl. V, 26). Den andre platen er fra en rik våpengrav fra Rømme, Orkdal (T 15109, avbildet Straume 1961, fig. 3). Beslaget er dekket med et forgylt sølvblikk som har en avbildning av en hjort i galopp med tilbakevendt hode. Et svært likt beslag finnes blant funnene fra Skedemosse. Hagberg regner den som cingulumplater, som fremhever at det er uklart om de virkelig har vært brukt som cingulum eller om de har vært et prydbeslag på f.eks. bandolær (Hagberg 1967: 22).

Cingulum med naglefester i profilerte avheng, slik som på to av de trønderske eksemplarer, er særlig vanlig i Skandinavia, hvor de bare finnes i rike graver og mosefunnene.

2.3.4. Fibulaer

Det trønderske materiale inneholder 20 funn med fibulaer med til sammen 28 eksemplarer. I Innherred er det 8 funn, og disse er satt opp i tabell 15. I tabellen er bare benyttet Almgrens gruppeinndeling. Fibulaene fordeler seg på tre av gruppene hos Almgren, idet gruppe VII har fem eksemplarer fordelt på fire funn og gruppe VI har tre eksemplarer fordelt på tre funn. Dessuten finnes en hakekors-fibula, som tilhører gruppen skivefibulaer hos Almgren.

Av gruppe VI har vi to eksemplarer av formen fig. A VI, 170. Den ene fra Island (kat. nr. 2, pl. VIII: 2) er laget av gull, og ligger i et sammenblandet funn som er fremkommet ved usakkyndig utgraving. Den andre fibulaen stammer fra Hallem (kat. nr. 20, pl. XV: 2). Fibulaen, som er laget av bronse, mangler nålen, og har

felter med tre parallelle streker på tvers av foten. Den er funnet sammen med våpen og et glassbeger. Den tredje fibulaen i gruppe VI er fra Haugen, (kat. nr. 21, pl. XIV: 4). Det er en spinkel, liten fibula, som nærmest må sammenliknes med fig. A VI, 178. Fibulaen er av bronse, og også her mangler nålen. Den er funnet i kombinasjon med en metallnål og en jernkniv. Typen blir av Almgren regnet som nord-europeisk (Almgren 1897: 86).

Når det gjelder dateringen plasserer Slomann disse fibulaer i Almgrens gruppe VI som ledeform i C3 (Slomann 1977: 61).

Tabell 15. Funn fra Inn-Trøndelag med fibulaer fra romertid.

Kat. nr.	Funnsted	Sakkyndig utgravd	Antall fibulaer	Fibulatyper				Kombinert med							Datering
				A VI	A VII	Skivefibula	Ubestemt	Metallnål	Metallfingerring	Keramikk	Våpen	Import	Bensaker	Redskaper	
52	GJERVRAN		1		•										C 1
8	GJEITE	•	1		•				•	•		•			C 1
6	ROGNHAUG		2		•			•		•					C 2
9	GJEITE	•	1		•			•	•						C 2
19	HALLEM	•	2			•	•					•			C 2
20	HALLEM	•	1	•						•	•	•		•	C 3
2	ISLAND		1	•							?		?		C 3
21	HAUGEN	•	1	•				•						•	C 3

? usikker opplysning

Av Almgrens gruppe VII, finnes fem eksemplarer. Helt spesiell her er spennen fra Gjevran (kat. nr. 52, pl. XIX: 8). Den er laget av gull og kommer nærmest A VII, 196-97. Nåleholderen er ornert med dobbeltkretser. Gjevran-spennen tilhører en serie som er utpreget vestlig. Den er svært vanlig både i Danmark, særlig på Sjelland, og i Norge.

I et av Gjeite-funnene (kat. nr. 8, pl. III: 1-3) finnes det fragmenter av en rosettfibula (A VII, 217). Den er ikke helt komplett. Rosettfibulaene er stort sett bare funnet i Skandinavia, hvor de har en østlig utbredelse. (Gotland, Sjelland, Västergötland og Norge). I det andre Gjeite-funnet (kat. nr. 9) er det også frag-

To av lerkarene stammer fra skjelettgrav (kat. nr. 14 og 6) og tre fra branngrav (kat. nr. 8, kat. nr. 50 og kat. nr. 20), dessuten et hvor gravskikken ikke kan bestemmes (kat. nr. 24).

I Innherred er det særlig karene i de to gravfunnene fra Husan og Gjeite, som peker seg ut. Begge er spesielle typer. Husan-funnet inneholder en krukke med trang hals, ganske høy og med svakt utoverbrettet krave. Bukovergangen ligger nokså høyt, sidene er svakt innsvunget nederst. Dekoren består av et horisontalbånd plassert på krukken ved største diameter, med vertikalbånd ned til bunnen. Over horisontalbåndet er det et skravert vinkelbånd (pl. XVII). Karet må,som Bøe fremhever (Bøe 1931: 44) uten tvil karakteriseres som et kvalitetsarbeid både hva form og utførelse angår. Dette understrekes også ved den omhyggelige overflatebehandling. Man må, som Bøe også regner med, anta at karet er et importstykke. De innsvungne sidene nederst, noe som er uvanlig på norske kar, kan bekrefte dette.

Bøe hevder at linjeteknikken i dekoren er den samme som den jydske linjedekor, men at karet forøvrig ikke virker jydsk. Han fremhever et kar fra Sønderjylland (avbildet Neergård 1916: 287, fig. 35) som har samme dekorskjema. Dette gjør at Bøe vil se på Husan-karet som importert fra Elbenområdet via Sønderjylland (Bøe 1931: 43).

I nedre Elbenområdet (fra Hamburg og ned til kysten) finnes paralleller i formen (se f.eks. Wegewitz 1970: Taf. 14, nr. 2 og Taf. 31, nr. 67 eller Tischler 1954: Taf. 29, 246) og paralleller i dekorskjema (f.eks. Tischler 1954: Taf. 26, 209 og Taf. 27, 217). Dekorutførelsen er imidlertid ikke lik. Heller ikke finnes et kar som både hva dekor og form angår svarer til Husan-karet. Dette tyder på at det er ikke i Elbenområdet vi må søke paralleller til Husan-karet.

Går vi derimot til Sønderjylland finner vi tilknytningspunkter. På et kar fra Gramm (Haderslev Amt. Sønderjylland, avbildet Pletke 1920: pl. 46, nr. 10) gjenfinnes både formen og delvis dekorskjemaet. Den spesielle skraveringsteknikken gjenfinnes også fra et kar fra Ober-Jerstal (Haderslev Amt. avbildet Mestorf 1885: pl. XL nr. 449). Husan-karet må, så vidt jeg kan se, stamme enten direkte fra Sønderjylland eller et område hvor disse elementer har gjort seg gjeldende.

Bøe vil sette Husan-karet til eldre del av 2. århundre (Bøe 1931: 44). Gravanlegget må imidlertid settes senere. Sammen med karet ligger en spydspiss med fragmenter av en skjoldbule som ikke lar seg typebestemme. Spydspissens eneste sikre trekk er den høye midtryggen. Den gamle katalogen sier at typen er R208, men dette er det i dag vanskelig å avgjøre om er riktig. Det er K. Rygh som har katalogisert funnet, og generelt er det grunn til å legge vekt på hans bestemmelser. Går vi ut i fra at det er R208, vil det ifølge Grieg (1926: 84) gi en datering til 3. og 4. århundre. Sammenligner man spissen med tilsvarende spisser i Nydam-funnet (Nydam pl. X, 1,3-4) finner man at overgangen fal/spiss svarer til spissen fra Husan. Den høye midtryggen på bladet fortsetter et stykke over falen før denne blir rund. Disse spissene tilhører 3. århundre (Ørsnes 1970: XI). Dette sannsynliggjør en noe yngre datering av Husan-karet enn den Bøe har gitt og vil også minske det gap som Bøe selv var oppmerksom på i forhold til de andre eldste romertidsfunn i Trøndelag. Dateringen bekreftes ved at et kar av samme type som karet fra Gramm er funnet sammen med en fibula av Almgren gruppe VII (Pletke 1920: 51). Dette støtter en datering av Husan-karet til periode C1.

Husan-graven skulle da tilhøre den gruppe branngraver som ser ut til å innlede romersk jernalder i Trøndelag, og som best er representert ved gravfunnene fra Valberg på Frosta (kfr. Th. Petersen 1923: 53). Disse settes til B2/C1.

I Gjeite-graven (kat. nr. 8) finnes et kar som også er nokså sjeldent i Norge. Det er et fotbeger med høy fot (pl. V: 1). Dekoren er plassert på undersiden av skålen. Bøe regnet formen som klassisk fra Middelhavs-områdene, mens teknikken, godsets konsistens og overflatebehandlingen er hjemlig. (Bøe 1931: 129). Han ser på dette begeret som en kombinasjon av lokk og fotbeger. Personlig synes jeg dette virker høyst usannsynlig, all den stund også alle de paralleller Bøe henviser til er antydelig bordkar.

Typen er lite kjent i Norge. Bøe regner fire stykker foruten Gjeite-begeret: Prestegården, Bygland, Aust-Agder (Bøe fig. 181), Valby, Tjølling, Vestfold (Bøe fig. 183), Store Dal, Skjeberg, Østfold (Bøe fig. 184) og Stadheim, Vik, Sogn og fjordane. Stadheim-begeret er det eneste fra Vest-Norge. En lignende type finnes på gravfeltet Altenwelde ved Hannover (avbildet Pletke 1920: Taf. 26,5).

Dateringen av Gjeite-begeret bestemmes av rosettfibulaen og den riflete kjelen til periode C1 (kfr. Eggers 1955: 202).

Av hankeløse boller (nærmest som Bøe fig. 46) har materialet ett eksemplar (kat. nr. 6). Dekoren er et bånd på skulderen med trekantede felter med vekselvis skravering og rosetter med groper rundt. Typen peker tilbake på danske forbilder, og er formelt i slekt med de eldre bolleformene (Bøe 1931: 48). De hankeløse bollene har vært med på å utvikle den sørnorske form av vasene med hand på den ene siden (R361).

Dateringen av bollen fra Rognhaug kan ikke være yngre enn C2 på grunn av fibulaen. Samtidig kan man neppe regne med noe keramikkproduksjon i Norge i C1 (Slomann 1971: 16), slik at C2 må bli en sannsynlig datering.

Av R361, som er den tallrikeste typen bordkar i Norge, har materialet to eksemplarer. Begge foreligger i fragmenter og typeidentifiseringen er usikker i begge tilfellene, sikrest er kat. nr. 14 identifisert. Kat. nr. 50 må dateres til C3, på grunn av fingerringen (Slomann 1977: 61), også kat. nr. 14 må settes til C3 på grunn av de importerte glass (Eggers 1955: 201).

2.4. Bensaker

Den første som har gitt en samlet oversikt over det norske benmaterialet er Th. Petersen i forbindelse med sine gravinger i Namdalen og Meldalen. Bensakene er en spesiell oldsakgruppe som skiller seg ut fra resten av materialet, noe vi senere kommer tilbake til.

I Inn-Trøndelag er det 20 graver som inneholder bensaker. Av disse er kat. nr. 31 (Grønnesby) ikke tatt med i behandlingen av materialet fordi antallet graver og oldsakenes innbyrdes fordeling er usikker. Bensakene er fordelt på mange grupper, men de to største er kammene og bennålene (tab. 17).

2.4.1. Kammer

Kammaterialet er lettest å bearbeide av bensakene. De er systematisk behandlet både av Thomas (1960) og Carpelan (1961).

Tabell 17. Funn fra Inn-Trøndelag med gjenstander av ben.

Kat. nr.	Funnsted	Sakkyndig utgravd	Nål		Kam				Hårsett	Spinnehjul	Spillebrikke	Skje	Pilespiss	Udefinert	Kombinert med								Datering
			Flat	Rund	Usammensatt	Sammensatt	Reliefskåren	Ubestemt							Våpen	Import	Keramikk	Redskap	Fibula	Annet pers.utstyr	Glassperle	Belteutstyr	
5	VALBERG	•			•		•																B 2
51	EGGE grav A	•					•								•	•				•			B 2
31	GRØNNESBY	•	•			•				•						•		•				•	C 1
34	VERDAL	•	•												•								C 2
45	TANEM	•	•			•								•									C 2 – C 3
7	VESKE VESTRE					•															•		C 2 – C 3
39	FOSSEM		•			•																	C 3
26	KVELLO	•	•	•		•			•	•				•									C 3
14	SALTHAMMER				•											•	•			•			C 3
41	OPPEM I	•	•	•		•			•	•				•									C 3
	OPPEM II	•				•					•			•									C 3
44	STEVRA I	•				•							•										C 3
	STEVRA II	•	•	•																			C 3
22	HOLMLIMO	•	•	•		•			•												•		C 3
23	HOLMLIMO	•		•		•				•						•							C 3
17	BERG							•					•										C 3 (?)
38	DALEM III	•				•												•			•		C 3 (?)
	DALEM IV	•									•	•		•									C 3 (?)
40	KVITVANG II	•											•										C
48	VOREM	•			•					•		•		•									C 2 - D

Kat. nr. 31 er ikke tatt med fordi antallet graver og oldsakenes fordeling på dem er usikker.

Thomas deler materialet i to hovedgrupper etter fremstillingsmåte: "Einlagekämme" (som tilsvarer usammensatte kammer) og "Dreilagenkämme" (som tilsvarer sammensatte). Begge hovedgruppene er delt inn i undergrupper.

Carpelan (1961) har i sin inndeling utelukkende tatt hensyn til form og ornering. Han får fem hovedgrupper med til sammen 11 undergrupper. Han skiller ikke mellom enlagskammer og trelagskammer. (Carpelan 1961: 35). På meg virker Carpelans inndeling tungvint, og hans mangel på skille mellom sammensatte og usammensatte kammer synes jeg kompliserer systemet.

Jeg vil derfor i min behandling av kammaterialet benytte de vanlige norske termene "usammensatt" og "sammensatt". Når det gjelder undergruppene vil jeg benytte Thomas betegnelser.

2.4.1.1. Usammensatte kammer

Thomas har delt inn denne gruppen i 5 undergrupper:

Type A: Enlagskammer i et stykke

Type B: Enlagskammer av flere stykker plassert ved siden av hverandre, og festet ved indre, gjennomgående jernbiter (f.eks. Thomas 1960: 62, abb. 7).

Type C: Gjennombrutte kammer

Type D: Kammer med relieffdekor

Siden materialet fra Inn-Trøndelag utelukkende foreligger fra branngraver, og av den grunn er svært fragmatarisk, er det ofte svært vanskelig å henføre fragmentene til de forskjellige typene. Det har bare vært mulig å skille ut to typer usammensatte kammer, nemlig type A og type D.

Type A. Denne typen har en svært enkel dekor, oftest bare en dobbeltlinje langs kanten og over tinnene. Grepet er halvsirkelformet og jevntykt. Av vårt materiale kan to funn identifiseres som type A, nemlig Vorem (Kat. nr. 48, pl. XXI: 6) og Salthammer (kat. nr. 14). Typen er kronologisk meget vid. Den opptrer allerede på hundretallet og har en østlig utbredelse (Stjernquist 1951: 90). Den kjennes i Skandinavia helt inn i 5. århundre, mens på kontinentet derimot forekommer den bare inntil 3. århundre (Thomas 1960: 61). De to trønderske kamfunnene må derfor dateres på kombinasjonsfunn.

Funnet fra Salthammer er ovenfor på grunn av metallfingerringen og glasset, datert til C3. Vorem-funnet har derimot ingen daterende kombinasjonsfunn.

Type D. Kammen er en usammensatt enlagskam og har et grep formet som et sirkelsegment, men kan også ha en nesten trekantet form. Det er dekoren som skiller denne typen ut fra de andre usammensatte, nemlig to karvsnittskårne relieffbuer som møtes på midten. Den mest utpregete form med ordentlig utskåret bue synes bare å forekomme i nordiske funn, f.eks. på Gotland og Øst-Danmark. I Elbenområdet er buen kun risset (Thomas 1960: 74). Typen finnes i tre av Lübsow-gravene. Det er enighet i litteraturen (Ekholm 1944, Shetelig 1912, Stjernquist 1951) om at typen må vise tilbake på en gjennombrutt metallkam.

I det trønderske materialet finnes det to slike kammer, en fra den doble mannsgraven med våpen på Egge (kat. nr. 51, pl. XXVI: 4). og en fra Valberg (kat. nr. 5) hvor graven ikke kan kjønnsbestemmes. Egge-fragmentet er bestemt av meg. Etter min mening kan det ikke være tvil om identifiseringen.

Samme kamtype finnes i Skrøbeshave-funnet som Norling-Christensen (1938: 147) daterer til slutten av eldre romertid, hvilket skulle tilsvare Eggers periode B2. Forøvrig viser en gjennomgåelse av funnene på Fyn (Albrectsen 1956, 1968, 1971, 1973) at kammer av type D kan finnes i hans periode "Ældre romertid periode II", noe som likeledes skulle tilsvare B2. I Sverige viser type D seg i funn fra 2. århundre, men typen holder seg gjennom hele yngre romertid (Stjernquist 1951: 90). I Tyskland forekommer type D utelukkende i periode B2 (Thomas 1960: 72-74). Det synes derfor som om denne kamtypen i Tyskland, Danmark og Norge dateres til B2, mens den i Sverige lever videre i periode C.

Ser vi på funnkonteksten for den ene trønderske kammen (kat. nr. 51) bekrefter denne dateringen til B2. Den andre kammen har ingen daterende funnkontekst, men på bakgrunn av den begrensete datering av kamtypen utenfor Sverige, vil en datering til B2 også for denne kammen være naturlig.

Etter funnkonteksten i Skandinavia og Tyskland å dømme, ser det ut som om kammer av type D tilhører et sjikt med rike graver fra eldre romertid.

2.4.1.2. Sammensatte kammer

Kamtypen består, som Thomas betegnelse sier, av tre lag. Først og fremst av det midtstykket hvor tinnene er skåret inn. Flere slike midtstykker kan settes ved siden av hverandre og disse holdes sammen med to utenpåliggende ornerte benplater, en på forsiden og en på baksiden. Årsaken til overgangen til trelagskammer kan tenkes å ligge i det at man får større kammer enn enlagskammene, som gjennomgående er små.

Trelagskammen kan deles inn i flere undergrupper (Thomas type I-III med varianter) basert på utformingen av grepet. Som nevnt er materialet fra Inn-Trøndelag svært fragmentarisk, og det kan ikke skjelnes mellom disse tre typene. Det kan bare konstateres at det har vært en sammensatt kam i graven. Det er også av samme grunn nesten umulig å si noe om antallet kammer i en grav.

De sammensatte trelagskammer finnes igjen spredt over Skandinavia og Nord-Tyskland. Det er vanskelig å snakke om noen typologisk utvikling (Stjernquist 1951: 91). Blant forskere har det imidlertid vært hevdet at de sammensatte kammene er yngre enn de usammensatte. Jeg har gått igjennom kammaterialet fra Fyn som viser at bare 6 av 320 sammensatte kammer kan dateres til eldre romertid, resten til yngre romertid. De fleste usammensatte kammer, som alle er type D, må med en unntagelse, dateres til eldre romertid. I Sverige dukker de usammensatte opp i 2. århundre og de sammensatte i 3. århundre og begge typer går parallelt i yngre romertid (Stjernquist 1951: 90f.). I Finland er de usammensatte kammene de eldste, mens de sammensatte kammer begynner i yngre romertid. Begge typer fortsetter i folkevandringstid. I yngre folkevandringstid finnes kun usammensatte kammer (Carpelan 1961: 51).

I det nord-norske materialet kan det ikke utarbeides noen kronologi basert på typologi. Forskjellen mellom sammensatte og usammensatte kammer gir heller ingen kronologisk forskjell. Dog ser Sjøvold ut til å mene at usammensatte kammer er mest karakteristisk for romertid, og sammensatte for folkevandringstid (Sjøvold 1962: 178).

Det trønderske materialet er behandlet av Th. Petersen i forbindelse med hans avhandling om Meldals-funnene. Han mener at siden Meldals-feltet kun inneholder sammensatte kammer, må det ligge senere enn om det hadde hatt usammensatte, med andre ord fra folke-

vandringstid (Th. Petersen 1923: 35). Han regner tydeligvis med en liten kronologisk forskjell mellom de to typer.

Samlet kan vi se at det er en kronologisk forskjell mellom sammensatte og usammensatte. På Fyn er det skarpt skille mellom de to typer, i Sverige begynner de til forskjellig tidspunkt og løper parallelt i yngre romertid, et lignende syn har både Sjøvold og Th. Petersen på det norske materialet. I Finland er utviklingen en helt annen enn resten av Norden.

Som utgangspunkt for dateringen av sammensatte kammer i trønderske funn må sees at Eggers plasserer de sammensatte kammer som ledeform i C1. Stjernquist (1951: 91) nevner et funn fra Balkåkra i Skåne med en sammensatt kam og en fibula med høy nåleskjede, samt et funn fra Kowalk, kr. Belgard med sammensatt kam og et glass med slepne ovaler som Eggers type 230. I Medelpad/Jämtland går de sammensatte kammene tilbake til romertid, men er vanligst i folkevandringstid (Slomann 1950: 22). Man må altså regne med en datering til hele yngre romertid.

Det inn-trønderske materialet har 10 graver med sammensatte benkammer, men få daterende kombinasjonsfunn. Men utenfor undersøkelsesområdet har Th. Petersen undersøkt to store gravfelt hvor bensaker var den dominerende oldsakform. I gravfeltet på Vahaugen, Meldal fantes det bare sammensatte kammer, og Th. Petersen satte hele gravfeltet til folkevandringstid med de eldste graver tilbake til romertid (Th. Petersen 1923: 46). For funnene fra Namdalen hvor både sammensatte og usammensatte kammer finnes, setter han Risvik til "tidlig mosefunntid", dvs. i absolutt tid ca. 300 e. kr. (Th. Petersen 1903: 31). I vårt periodesystem vil det tilsvare C2. Men en del av kammene forekommer ofte i frisyresett, som dateres til C3 (Slomann 1977: 63). Det vil derfor være naturlig å plassere de sammensatte kammer fra romertid i Inn-Trøndelag både til C2 og C3.

2.4.2. Bennåler

Den neste gruppe bensaker av betydning er nålene, som lar seg inndele i to hovedgrupper: Flate, triangulære nåler og runde nåler med hull i den ene enden.

2.4.2.1. Flate bennåler

Th. Petersen er den første som har gitt en oversikt over disse nålene, som han kaller for "hårpiler". De er ikke som Th. Petersen opprinnelig mente en trøndersk lokalform, men har vært i bruk over hele landet. I Sør-Norge finnes de bare i branngraver fra yngre romertid og folkevandringstid, og er derfor som regel fragmentarisk bevart. I Nord-Norge er de kommet for dagen i skjelettgraver fra samme tidsrom (Sjøvold 1962: 184 f.). Gunstige funnforhold i flere av gravene har gitt oss sikkerhet for hvordan disse nåler har vært brukt.

De fleste bennåler delte Th. Petersen inn i to grupper: En eldre type med innsvunget kontur, og en yngre type med rette sider (Th. Petersen 1923: 39, pl. XVI: 1). Han regner imidlertid ikke noen stor kronologisk forskjell mellom typene.

Det vest-svenske materialet er gjennomgått av K. Danielson (1971). Hun har i sin avhandling brukt de samme typer, dessuten har hun påvist nok en type, en såkalt med "påsatt spiss", slik at hun i alt får 3 typer. Innen hver gruppe skiller hun mellom sirkelornamentikk og linjeornamentikk (Danielson 1971: 5). Av hennes tabell IIa kan man se at det er like mange nåler med innsvunget som med rett kontur i periode V, mens i periode VI dominerer de med rett konturlinje. Allikevel mener hun at nåleformen ikke kan brukes kronologisk (op.cit. s. 9). Det trønderske materialet er med få unntagelser så fragmentarisk at en lignende undersøkelse ikke kan gjennomføres. I Medelpad og Jämtland finnes disse nåler ikke (Slomann 1950: 23).

En gjennomgåelse av det fynske materialet fra eldre jernalder (Albrectsen 1956, 1968, 1971, 1973) viser at typene heller ikke forekommer der, og en gjennomgang av Brøndsted (1960) har heller ikke gitt resultater. Det synes derfor som disse nåler ikke forekommer i Danmark. Utbredelsen synes derfor hovedsakelig å være i Norge og Vest-Sverige.

Materialet fra Inn-Trøndelag har 7 funn med flate bennåler, alle fra graver. På grunn av branngravskikken er det vanskelig å få en ordentlig oversikt over antallet. I de få tilfelle hvor antallet kan bestemmes, kan det være opp til 4 nåler i hver grav.

Å datere bennålene er vanskelig, dels fordi det trønderske materialet er svært fragmentarisk, dels fordi bennålene har få dater-

ende kombinasjonsfunn. Men det finnes noen holdepunkter: Th. Petersen hevder at de flate, triangulære nåler har sin kronologiske tyngde i 5. århundre, men at de forekommer fullt utviklet i sen romertid. De kan ikke påvises i graver som er eldre enn ca. 300 (Th. Petersen 1923: 38), slik at man må regne med en avgrensing mellom ca. 300 og 2. halvdel av 6. århundre (loc.cit.). Også de nord-norske funnene, som senest er behandlet av Sjøvold (1962: 184), ser ut til å plassere nålene i samme tidsrom. De trønderske nålene må etter dette ligge i 2. halvdel av periode C, altså slutten av C2 og C3, samt periode D.

2.4.2.2. Runde bennåler

Runde bennåler forekommer i 5 graver i det inn-trønderske materialet. De kan ofte være laget av et ribben. Nålene tilspisses i den ene enden, mens det i motsatt ende bores et hull, og en del omgående border gis som dekor (pl. XVI: 1). Denne siden er tverravsluttet. Utbredelsen av disse nåler er omtrent den samme som for de flate nålenes vedkommende. Ofte er de også funnet sammen med de flate nålene. I det inn-trønderske materialet har vi hele 4 tilfelle av dette. I tillegg finnes også nålene på Fyn (ifølge Albrectsens oversiktsverker). Når det gjelder dateringen, ser den ut til å være den samme som for de flate nåler.

2.4.2.3. Bruksmåte. Hårsett

Som nevnt har gravene fra Nord-Norge gitt oss god beskjed om bruken. Særlig er ett funn fra Bremsnes viktig (Sjøvold 1962, E 186). I en skjelettgrav lå 2 flate bennåler, 1 rund bennål samt 1 kam. Kammen lå i midten med den runde nålen foran, og på begge sider 2 trekantede nåler med spissene pekende innover (fig. 6). Alt lå under bakhodet på den døde. Dette danner et hårsett, som Th. Petersen var den første til å påvise. Han regner at settet er en fast del av alle gravinventarene, selv om ikke gjenstandene alltid kan påvises.

I funnene fra Inn-Trøndelag har jeg på grunn av det fragmentariske materialet regnet et sett hver gang det har kunnet påvises kam, rund nål og flat nål. Det viser seg da at det finnes 3 sett fra Inn-Trøndelag, (kat. nr. 26, 22 og 41).

Hårsettet av ben bør vel regnes som en erstatning for et dyrere materiale. Et indisium på dette er en grav fra Føre, Bø, Troms (Sjøvold 1962: E 138). Her var settet lagt nede ved føttene til den avdøde, mens det under kraniet lå 2 små bronsenåler, som må ha vært en del av hårpryden. Th. Petersen er også tilbøyelig til å mene det samme når det gjelder nålene. De trekantede nålene med innbuete sider vil han sette i forbindelse med en metallnål med utplatet hode - en type han dog ikke har kunnet påvise. Dette kan også være en lokal utvikling. For de runde nålenes vedkommende, regner han med de runde metallnålene som forbilde (Th. Petersen 1923: 39). Et argument mot dette er at metallnålene, som vi så ovenfor, primært er draktnåler, mens bennålene er en del av hårfrisyren. Petersens teori virker heller ikke sannsynlig, all den stund dette hårsettet nesten ikke finnes utenfor Norge (Slomann 1977: 63). Bruken av bengjenstander til et hårsett må derfor sies å ha oppstått som en lokal innvasjon.

Når det gjelder dateringen av hårsettet, er det noe vanskelig, fordi typen utvikler seg jevnt. Slomann vil sette hårsettet som ledeform i C3, skjønt det finnes enkeltvis både i C2 og D (op.cit.). Vi har 2 trønderske funn som kan antyde en datering. Begge funn er fra Risvik, Overhalla. I det ene funnet (T 6834-37, Th. Petersen 1903: 6f.) er hårsettet funnet sammen med en metallnål, BB form 124. Denne nåletypen er tidligere gitt en datering til C2 og C3 (kap. 2.3.2.1.). I det andre funnet (T 6839-43, Th. Petersen 1903: 8) finnes settet sammen med bl.a. en synål av bronse og et spinnehjul av bronse som R106. Spinnehjul av denne type er vanlig i siste halvdel av yngre romertid (Petersen 1923: 41), og motsier derfor ikke en C3 datering, mens det første funnet fra Risvik gir en tidligere datering.

Sammenfatningsvis må man si at C3 dateringen av hårsettet ikke lett kan verifiseres i det trønderske materialet. I denne forbindelse må også nevnes at i det nord-norske materialet finnes det ett funn (Sjøvold 1962, E 138) hvor det er funnet et hårsett sammen med et glass av typen Eggers 230, noe som vil gi en C3-datering for dette funn. Alt i alt virker det derfor som Slomanns datering tross alt må opprettholdes.

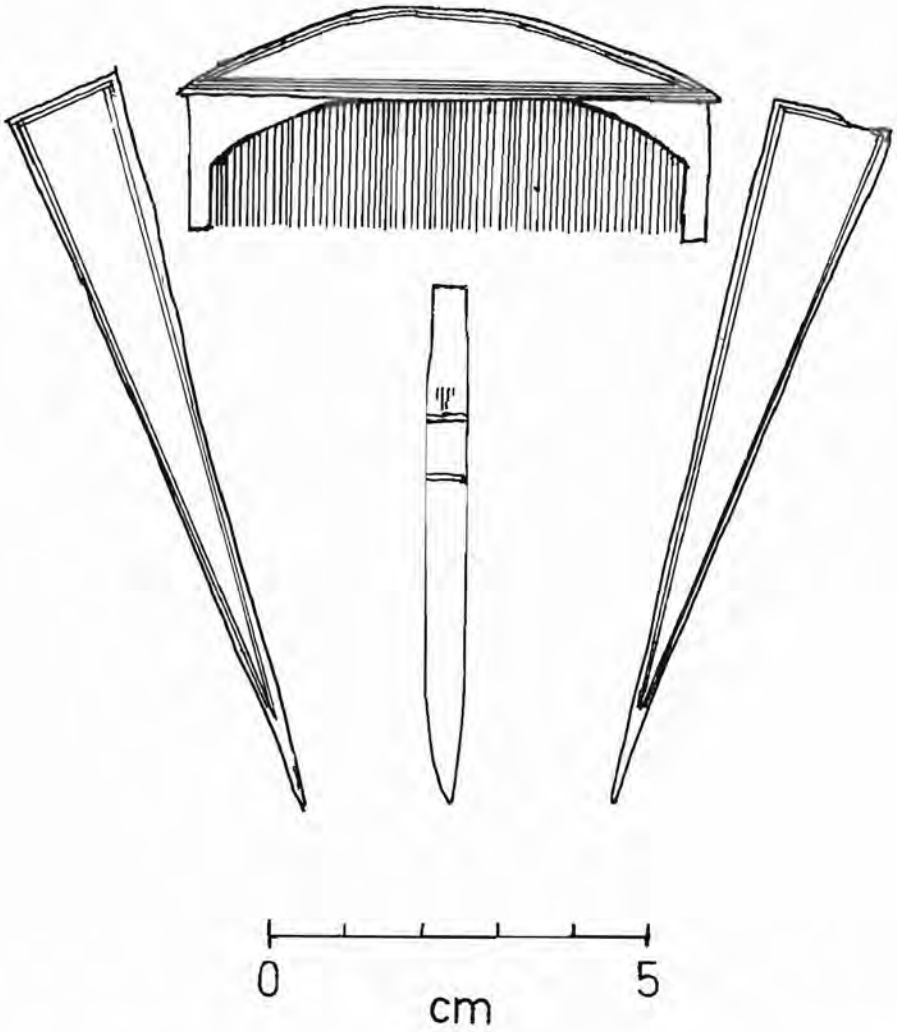

Fig. 6. Hårfrisyresett av ben fra Bremsnes. Nordland (Ts 1350-1353). Tegningen gjengir gjenstandenes innbyrdes forhold slik de ble funnet. (Etter Nicolaissen 1901).

2.4.3. Benpilspisser

Materialet har 4 eksemplarer i 3 graver av denne typen (kat. nr. 44, 17 pl. XVI: 3 og 40 pl. XXI: 13). Typen er den samme, - trekantet tverrsnitt med en langsgående fure. Spissene har mothaker. Pilespissene har samme utbredelse som benskjeene (se ovenfor) dvs. at Øst-Norge har få funn, mens Vest-Norge har relativt mange. Dessuten finnes de i Medelpad (Slomann 1950: 23 og 69) samt to graver på Øland (Stenberger 1933: 49). I Sverige forøvrig finnes benspisser i graver fra yngre romertid samt i et stort depotfunn fra Stora Hammars, Läbo sn., Gotland (Stenberger 1964: 375). I Danmark finnes ingen publisert utenom Vimose (Slomann op.cit.) og et eksemplar fra Himlingøye i en grav fra C2.

I Inn-Trøndelag ligger ingen av pilspissene i graver med jernsaker, men bare med andre bensaker. Det blir derfor vanskelig å datere pilespissene nærmere enn periode C. Det eldste funnet i Norge med benpilespisser er Sande, Gloppen (BMÅ 1906: 19) som dateres til 200-250, alle andre funn må plasseres mellom 300-500. Typologisk kan man si at de trekantete er de eldste, mens de med innskjæring på en side er yngre (Slomann 1950: 68f., note 329). Nærmere enn senere del av romertiden og begynnelsen av folkevandringstiden er det altså ikke mulig å datere funnene fra Inn-Trøndelag.

2.4.4. Benskjeer

Materialet kjenner to eksemplarer av benskjeer, nemlig Vorem (kat. nr. 48) og Dalem (kat. nr. 38). Av begge eksemplarene er bare skaftet funnet. I dag er begge skjeene tapt. Utbredelsen er den samme som for benpilene. Vi finner dem på Vestlandet, Sør-Vestlandet og i Trøndelag og Nord-Norge. Øst-Norge har derimot bare få eksemplarer (Brøgger 1910: 3). Han antar at prototypen til skjeen representeres av et eksemplar fra Vimose-funnet, som igjen kan være et lån fra romersk område (op.cit. 16f.). Det kan ikke sees noen typeutvikling, det finnes bare én skjetype i eldre jernalder (s. 14). Dateringen for skjeer er vid, fra senere del av yngre romertid og ned i folkevandringstid, et tidsrom som omtrent svarer til periode C3 og begynnelsen av periode D. På denne måten faller altså dateringen av skjeer sammen med de andre bensaker.

2.4.5. Spinnehjul av ben

Materialet inneholder 5 graver med spinnehjul. Imidlertid er det én grav (kat. nr. 31) hvor den eldre katalogen omtaler en spillebrikke med et hull gjennom midten, noe som skulle tyde på at det i virkeligheten skulle kunne dreie seg om et spinnehjul. Av andre grunner er graven ikke tatt med her.

Formen på spinnehjulet er plan på undersiden, og konveks på oversiden. På oversiden er det oftest en form for dekor, gjerne radialt innrissede linjer. I vårt materiale er radiale dobbeltfurer det vanligste, men vi har eksemplar på radiale rekker av små konsentriske sirkler. Denne formen er konstant i branngraver fra yngre romertid og eldre folkevandringstid (Th. Petersen 1923: 4). Det eldste funn er et fra Alstad, Stjørdal hvor det også er en fibula av Almgrens gruppe V, som må settes til overgangen mellom eldre og yngre romertid. De 4 funnene må plasseres i tid som følger:

Oppem, grav I (kat. nr. 41 pl. XXI: 5) og Kvello (kat. nr. 26 pl. XXVIII: 9) har begge hårsett, derfor vil en datering til C3 være rimelig.

De 2 andre funnene er vanskeligere å datere. Holmlimo-funnet (kat. nr. 23) er ovenfor datert til C2-D. Vorem-funnet (kat. nr. 48, pl. XXI: 8) gir ingen holdepunkter for nærmere datering enn til yngre romertid og også det er plassert i C2-D.

2.4.6. Spillebrikker/terninger

Det er foreløpig ikke påvist noen terninger i materialet fra Inn-Trøndelag. Derimot finnes det i 3 graver spillebrikker. Som nevnt foran kan det være vanskelig å skille mellom spinnehjul og spillebrikker. Dette gjelder særlig de funn som ikke lenger kan finnes, og hvor man må holde seg til katalogbeskrivelser. Det viser seg at spinnehjul i litteraturen ofte er katalogisert som spillebrikker. Formen kan nemlig være helt lik i begge tilfelle, i og med at undersiden er flat og oversiden konveks. Den eneste forskjellen er at spinnehjulet har et gjennomgående hull til tenen og dimensjonene er noe større. Jan Petersen, som har omtalt spillebrikker i en artikkel fra 1914, antar at brikketypen og dermed brettspillet er

kommet til Trøndelag fra Vestlandet. Dette begrunner han bl.a. ved likhet i ornamentikken (J. Petersen 1914: 79). Imidlertid er ornamentikken helt elementær, og har få variasjonsmuligheter. Den kan derfor vanskelig gi sikre holdepunkter. En teori basert på ornamentikken alene er etter min mening nokså svakt underbygget.

Det påfallende ved spillebrikkene av ben er at antallet er så lite i Trøndelag. Jan Petersen kjente bare til 3 funn i 1914 (Jan Petersen 1914: 83), men siden den gang er det kommet frem 5 nye funn. Antallet brikker i disse funnene har heller ikke vært mange, noe som kanskje kunne tyde på at det var sjeldne og kostbare saker og nærmest var statuspreget. Shetelig har datert komplekset som spillebrikkene hører inn under til yngre romertid (Shetelig 1912: 68). Jeg synes derfor det burde være naturlig å sette de trønderske funn i periode C2 og C3, men på en annen side kan man vel ikke se helt bort fra at de kan gå ned i folkevandringstid.

Ser vi samlet på alle bensaker fra Inn-Trøndelag, er det en ting som virker særlig iøynefallende. I Sverige er alle gjenstandene oftest funnet enkeltvis i de forskjellige gravene med andre funnkompleks, bortsett fra Medelpad hvor hele komplekset finnes, dessuten enkelte funn i grensetraktene, som i folkevandringstiden har hatt stor påvirkning fra Norge (Slomann 1950: 22-23). Som vi senere skal se (kap. 3) viser det seg at i Inn-Trøndelag og hele Trøndelag forøvrig ser bensakene ut til å være en egen gruppe som bare i liten grad er kombinert med andre funnkompleks. I de graver hvor bensakene dominerer, er de ikke kombinert med andre funnkomplekser i det hele tatt. Det er bare kammene som i en viss utstrekning finnes blant andre funnkomplekser. Når det gjelder bensakene har vi altså å gjøre med et funnkompleks som synes å være isolert. Et lignende forhold synes å gjøre seg gjeldende for Vestlandet (Fett 1944: 155). Dateringen synes for den vesentlige del å ligge i C3 med enkelte funn i C2. Helt isolert er de to relieffskårne kammer som ligger i funn datert til B2.

2.4.7. Kjønnsbestemmelse av graver med bensaker

Det kan være av interesse først å undersøke hvorledes gravene med bensaker fordeler seg mellom manns- og kvinnegraver. Jeg vil da trekke inn alt materiale fra Trøndelag i romertid, i alt

52 graver, for på den måten å få et størst mulig antall å arbeide med. Th. Petersen postulerte at flate bennåler bare forekom i kvinnegraver og han brukte dette som grunnlag for kjønnsbestemmelsen. (Th. Petersen 1923: 37).

Jeg vil derfor først undersøke om det er grunnlag for å opprettholde et slikt postulat.

I det trønderske materialet har vi bare 2 anatomisk bestemte skjelettgraver, begge ligger på gården Røine på Ørlandet (T 16237 og 16922). Den ene graven inneholder bl.a. en flat bennål og er bestemt som kvinnegrav, mens den andre, som er bestemt som mannsgrav, ikke har noen slik nål.

Det nord-norske materialet av graver med bensaker har 4 graver som er anatomisk bestemt. 2 av disse er bestemt som barnegraver, mens de to andre er graver for voksne. Den ene graven (Sjøvold 1962, E 108) er bestemt til å være en kvinne i 40-årene. Graven inneholder foruten to korsformete spenner og tre andre fibulaer, en flat bennål. Den andre graven (Sjøvold 1962, E 116) er bestemt til antakeligvis å være en mannsgrav. Den inneholder en korsformet spenne, dopsko til kniv eller sverd, sammensatt benkam og et spinnehjul av kleber. Spinnehjulet peker i retning av kvinnegrav, dopskoen antyder mannsgrav. Muligens må vi regne dette som en dobbeltgrav. De tre andre funnene synes å støtte Th. Petersens teori. Det er ingen flate bennåler funnet i graver anatomisk bestemt som mannsgraver.

Det vest-svenske materialet er gjennomgått av Christina Danielson. Hun har 6 flate nåler fra dette området, en av disse ligger i en grav som er anatomisk bestemt som kvinnegrav (Danielson 1971: 22). Videre har hun satt opp en tabell over kombinasjonsfunn i materialet fra Vest-Sverige, Nord-Norge og Storedal. Det fremgår av tabellen at de flate bennåler aldri er kombinert med våpen, men oftest med spinnehjul (Danielson 1971: 17, tabell IV).

Det er altså sterke indisier for teoriens riktighet, og etter min mening er det grunnlag for å benytte de flate bennålene som et kriterium på kvinnegraver. Graver som inneholder spinnehjul eller mer enn 1 fibula, regner jeg derfor som kvinnegraver, idet kvinnegravene fra yngre romertid ser ut til å ha faste spennesett som alltid består av to eller flere spenner (Blindheim 1947: 75).

Runde bennåler er ved gjennomgang av materialet ikke funnet i mannsgraver, unntagen muligens i et tilfelle (Alstad grav III),

noe som er naturlig all den stund nålen tilhører en del av et kvinnelig hårsett. Ubestemte graver med runde bennåler bør derfor være kvinnegraver. Det samme resonnement kan gjøres gjeldende når det gjelder nåler med tresidet tverrsnitt, kjøttkniv og skje, - alle ubestemte graver med disse gjenstandene regner jeg som kvinnegraver (kfr. Th. Petersen 1923: 42). Når det gjelder kammene viser det seg at 62,5% av gravene med kammer er kvinnegraver, mens bare 2 mannsgraver (4,9%) har kam. Det er sannsynlig at en del av de graver med benkammer som ikke kan bestemmes som manns- eller kvinnegrav må være mannsgraver. Jeg har derfor fordelt disse graver med 62,5% på kvinnegraver og 4,9% på mannsgraver ut i fra den antakelse at forholdet mellom kjønnene i bestembare og ubestemmbare graver vil være noenlunde den samme.

Når det gjelder pilespisser, viser gjennomgåelsen av materialet fra Trøndelag at de forekommer oftest i kvinnegraver, hvilket er noe forbausende. Det finnes graver hvor pilespisser er funnet sammen med flate bennåler. Shetelig (1916: 26) har nevnt ett eksempel på dette. Han ser imidlertid ikke bort i fra at det kan være en dobbeltgrav. Våre to kvinnegraver med pilespisser kan skyldes feil bestemmelse. De tidligere trekantete pilespissene kan mulig tenkes å være trekantete hårnåler. Sett på denne bakgrunn synes jeg det er vanskelig å benytte pilespisser som kjønnsbestemmende kriterium. Problemet blir å finne kriteriet for mannsgraver. Det er ikke noen bestemt gjenstand blant bensakene som kan sies å være et kriterium for mannsgraver. Vi må se på kombinasjonsfunnene. Graver med våpen og belteutstyr er sannsynligvis mannsgraver, graver med benkammer kan være både mannsgraver og kvinnegraver. Anvender vi så dette for å kjønnsbestemme de trønderske gravene med bensaker, vil vi få følgende fordeling.

Tabellen viser altså at omkring 3/4 av gravene er kvinnegraver. Man burde i alle fall forvente lik fordeling mellom kjønnene. Når det ikke er tilfelle, kan det skyldes at mannsgravene i det sosiale sjiktet som gravene med bensaker tilhører, kan være vanskelig å identifisere. Dette har Th. Petersen, (1923: 45) påpekt gjelder også for Meldals-funnene. Her var det bare en liten gruppe av det totale antall som det var mulig å kjønnsbestemme i det hele tatt.

Tabell 18. Kjønnsbestemmelse av graver med bensaker.

	Kvinne-graver	Manns-graver	Dobbelt-graver	Ubestemt	Antall graver
Benkammer	33	3	1	2	39
Flat nål	28		1		29
Rund nål	20		1		21
Tresidet nål	2				2
Nål - annen form	4			1	5
Spinnehjul	12				12
Spillebrikke	3			2	5
Skje	3				3
Kjøttkniv	(1)				(1)
Pilespiss	1	1		4	6
Spillebrikke	(1)				(1)
Uidentifisert	3			1	4
Antall graver	40	4	1	7	52
prosentfordeling	76,9	7,7	1,9	13,5	100

2.5. Andre oldsakstyper

2.5.1. Økser

Det er funnet 2 økser i samlete funn, nemlig Hallem (kat. nr. 18) og Berg (kat. nr. 1). Øksen i katalog 18 kan ikke gjenfinnes. I katalog 1, Berg (pl. VIII: 4) er øksen av type R 153, som tilsvarer Fetts type A. Øksen har innknepet nakke og har fasettert overflate under skafthullet.

Fett regner ikke med noe skille mellom våpenøkser og arbeidsøkser i eldre jernalder (Fett 1939: 7). Først i yngre jernalder skjer det en differensiering. Her skiller han imidlertid ved hjelp av en del indikasjoner ut som våpenøkser de økser som er rektangulære i tverrsnittet under skafthullet, og disse mener han har dannet grunnlaget for vikingtidens økser (op.cit. 8). Dette motsies etter min mening av kombinasjonsfunnet. Øksen fra Berg er funnet sammen med fragmenter av en Østlandskjele. Det er vanskelig å si nøyaktig hvilken type det kan være, men antallet naglehull i munningsranden begrenser mulighetene. Det må være en Tingvoll-type,

eller en Juellings-type (Eggers 28 eller Eggers 40). Disse to typene plasseres i periode B2 og C1 (Eggers 1951: 163, Beilage 19). Nærmere datering av øksen fra Berg er ikke mulig.

Kombinasjonen øks og Østlandskjele forekommer i to danske funn, nemlig Brokjermark, Ribe Amt, Jylland (C 1479-96, Eggers funn nr. 13) og Ellerup, Svendborg Amt, Fyn (C 2773-2813, Eggers funn nr. 89). Felles for de to funn er at de begge har et komplett våpensett. Øksen fra Hallem, som nå ikke finnes, er også fra et våpenfunn. Jeg synes det må være rimelig å regne øksen både i de to norske og de to danske funn som en del av våpenutstyret i disse gravene, særlig tatt i betraktning av at redskaper i gravene ikke er vanlig i yngre romertid (Raddatz 1967: 9).

Når det gjelder datering, hevder Fett at økser ikke finnes i graver før 500 (Fett 1938: 9). Dette kan neppe være riktig. Kombinasjonen øks/Østlandskjele, som vi har 3 eksempler på, skulle tilsi en langt tidligere datering. Raddatz (1967: 8) hevder at øksen opptrer som gravgave første gang samtidig med ringknappsverdene. Ringknappsverdenes utbredelse har Raddatz satt i forbindelse med Markomanner-krigen. Disse sverdene forekommer i tiden 140-180 e.kr., noe som skulle tilsvare periode B2/C1. Øksen fra Berg må dateres til periode B2 og C1, og Hallem-funnet, på grunn av beltespennen til B2. Derfor kan Fetts hypotese om den sene datering av øksene i gravene ikke være riktig. Det trønderske materialet sammen med det tilgjengelige danske, synes å vise at øks som gravgave begynner allerede i eldre romertid.

2.5.2. Tekstil

4 av funnene fra Innherred har tekstilrester, nemlig Hallem (kat. nr. 20), Gjeite (kat. nr. 8), Kvello (kat. nr. 25 og Egge (kat. nr. 51).

Funnet fra Gjeite har flere fragmenter og er det funnet hvor det er bevart de største tekstilrestene. Størst er et hjørnefragment, hvor en spjeldvevet bord har vært kant på et stykke vevet i vanlig firskaft (pl. VI: 1). Fargene har vært grønt, rødt og gult (Hougen 1935: 61). Tekstilfragmentet må skrive seg fra en stor firkantet kappe (Blindheim 1947: 8). Dessuten finnes enkelte mindre fragmenter, hvorav et i ringvend eller rutekyper, en variant av kyperbindingene (pl. VI: 2). Dateringen på Gjeite-funnet er som før nevnt, C1.

Hallem (kat. nr. 20) inneholder diverse tekstilfragmenter i et fiskebensmønster, som ikke nærmere kan bestemmes. Dateringen av dette funnet er C3.

Den rike Egge-graven inneholdt også tekstiler. Disse er undersøkt av fil.dr. Agnes Geijer, Stockholm (undersøkelsesresultatet er gjengitt etter Møllenhus (1964: 147): "Flere fragmenter av ull, de fleste er i kyperbinding, noen fragmenter er vanlig firskaft med tydelig diagonallinje. Det finnes også en del små fragmenter av ull i kyperbinding, som også er settspunnet og antakeligvis fra samme stykke som foregående". Geijer ser intet til hinder for at disse tekstilene er importerte fra romerriket.

Egge-funnet, må på grunn av importen dateres til B2, som nevnt ovenfor.

Funnet fra Kvello (kat. nr. 25) inneholder tekstilrester i vanlig firskaftet vev. Funnet må dateres til C2.

Som vi ser er det stor spredning i tid når det gjelder tekstilfragmentene. Ser vi på funnene fra hele Inn-Trøndelag, vil vi se at tekstilfragmentene ligger i rikere graver og understreker dermed disses høye stilling, særlig gjelder dette Egge, hvor tekstilene også kan være importert og kommer i tillegg til de importsaker funnet forøvrig inneholder.

2.5.3. Perler

Følgende funn inneholder perler:

Kat. nr. 1: Veske vestre. 1 av grønt glass
Kat. nr. 22: Holmlimo. 1 av grønlig glass

Kat. nr. 28: Myr. 7 av lysegrønt glass med sikksakkdekor, 2 av blått glass, 3 av rødt glass, 1 ravperle, 4 av sort glass, 7 av grå hvitt glass, 1 perle ensfarget grønn

Kat. nr. 29: Valstad. 1 av sølv, 1 ravperle, 59 av glass, de fleste ensfarget i forskjellige farver, men også noen polykrome.

Kat. nr. 33: Sakshaugvang. 1 glassmosaikkperle

Kat. nr. 38: Dalem. 1/2 hvit perle med sort dekor

Perler er lite bearbeidet og derfor en vanskelig funngruppe å arbeide med. De forekommer i graver fra eldre og yngre jernalder. Slomann (1977: 63) hevder at funn med 50 perler eller mer er karakteristisk for C3. Det er sjeldent fine perler, men vesentlig vanlige grønne og blå perler. Det er 2 funn med forholdsvis mange perler (Valstad og Myr). Begge må dateres til C2. Dette kan oppfattes som tegn på at den rike perlemoten inntreffer tidligere i Trøndelag enn andre andre steder i Sør-Norge.

Dalem grav III må dateres til C3, Holmlimo til C3, mens vuske vestre må dateres til C2-C3.

2.5.4. Trekarkitt

Det er funnet trekarkitt i 7 graver. Alle er branngraver unntagen kat. nr. 37. Her ble trekittet funnet som en stripe langs den ene veggen i et stort hellekammer, og utgraveren har tolket dette som en skjøt mellom to planker i den indre plankekledning. Av de andre gravene er det bare kat. nr. 51B som har opplysninger om karets størrelse. Her dannet trekarkittet en sirkel med en diameter på 30 cm. Den tidsmessige spredning av gravene er hele romertiden:

B2: Kat. nr. 37, 51B
C1: Kat. nr. 31
C2: Kat. nr. 19
C3: Kat. nr. 23, 41
C2-D: Kat. nr. 48

2.5.5. Kniver

Knivene faller i 2 grupper, den ene er de vanlige rette knivene, den andre er krumknivene. Materialet har 5 funn med kniver. I ett av funnene (kat. nr. 25, Kvello, pl. XXVIII: 5) er kniven identifisert som R 145. Graven dateres til C2. I kat. nr. 31 fra Grønnesby er bladet nesten nedslitt (pl. XIX: 5). Den totale lengde er 10 cm, hvorav tangen 6-7 cm. Det er her vanskelig å identifisere typen nøyaktig. Kniven ligger i sentralgraven som er datert til C1. Den tredje graven er Hallem (kat. nr. 20). Her er også kniven svært rustet. Den totale lengde er her 13 cm, men tangen er brukket. Antakelig dreier det seg om R 145 her også. Denne graven er på grunn av glassbegeret, R 230, datert til C3. Dessuten finnes det kniv i kat. nr. 38 Dalem grav III (C3) og kat. nr. 21, Haugen (C3).

Når det gjelder krumkniver finnes et eksemplar fra Vika (kat. nr. 37). Kniven er borte, men det finnes et omriss av den. Den er stor, hele 13 cm lang og formen minner om Hagen 1951, fig. 1b. Herteig antar av krumknivene går ned i 2. århundre (Herteig 1955: 11), mens Hagen har 2 krumkniver fra 1. århundre (Hagen 1951: 59). Hougen (1929: 139) vil ikke plassere graver med krumkniver senere enn 200. Sikkert er det at knivene ikke går inn i yngre romertid. Krumkniven er funnet i en kiste i en rektangulær stenpakning med fotkjede. Gravskikken tyder på eldre romertid. På bakgrunn av de andre eldre romertidsfunnene i Inn-Trøndelag, synes B2 å være en sannsynlig datering.

2.5.6. Spinnehjul av bronse

Foruten de spinnehjul som er laget av ben, har materialet 2 eksemplarer av spinnehjul av bronse. Formen er kuleformet og noe flattrykt over hullet. Spinnehjulet finnes i funnet fra Rognhaug (kat. nr. 6) og Valstad (kat. nr. 29). Samme type finnes også i Setrang-funnet i 3 eksemplarer. Typen er en romertidstype (W. Slomann - personlig meddelelse). Våre funn med spinnehjul må settes til C2, med mulighet for henholdsvis C1 og C3, mao: hele yngre romertid.

2.5.7. Metallblikk

I 2 funn finnes det et uidentifisert blikk. I funnet fra Grønnesby (kat. nr. 31) finnes det et bronseblikk, som er noe deformert og av størrelse 4x3 cm. Ifølge den håndskrevne katalog har den antakelig hatt form som en "lav skjoldbule". Det er vel riktig å regne dette som en del av beltet.

Fra Gjeite (kat. nr. 8) kjennes to fragmenter av sølvblikk. De er glatte og uornerte. Det virker sannsynlig at disse hører til rosettfibulaen som finnes i funnet.

2.5.8. Betalingsringer

Materialet har 2 funn med betalingsringer. Det ene funnet (Verdal indre, kat. nr. 35) er en spiralring på 2½ omgang med påhuket en bit av en annen ring. Ringen er ikke til stede i dag (stjålet). Den andre ringen er i funnet fra Dalem (kat. nr. 38, pl. XX: 4). Den består av en spiralring på 1½ omgang. Ringen viser merker etter avhugning i begge ender. Vekten er 9,5 gr. Den ble funnet i en ubrendt mannsgrav og lå ved fotenden.

Man har i den arkeologiske litteratur diskutert om hvorvidt disse gullringene kan regnes som betalingsringer eller som fingerpynt. Generelt kan man si at gull i romertiden har hatt en kapitalverdi. Men det kan være vanskelig å si noe om den daglige bruk. Det at man har båret gullringer, må ha gitt bæreren status. I skjelettgraver vil beliggenheten i graven kunne si noe om bruken. Dersom en ring ligger ved hendene til den avdøde, må man kunne regne med at smykkeverdien har vært det primære, og at bruken som betalingsmiddel har vært det sekundære. Det mest sannsynlige er vel at man har tilgodesett begge deler. For å bestemme en spiralring som betalingsmiddel må beliggenheten i graven samt vekten av ringen tas med i betraktning. Beliggenheten bør ikke være i nærheten av hendene, og vekten bør harmonere med de vekter som er utregnet for øre.

Begge våre funn synes å ha fungert primært som betalingsmiddel. Katalog nr. 35 ble funnet i en branngrav. På denne ringen var en mindre ring huket på en større ring, slik at det synes som om man har villet oppnå en bestemt vekt. Noen vekt av denne ringen foreligger ikke.

Den andre ringen (kat. nr. 38) ble funnet ved fotenden av graven, med andre ord, det er ikke rimelig å tenke seg den som smykke. Vekten av ringen er 9,5 g, altså noe mere enn vekten av en ørtug, som Bøe (1921: 65) har regnet ut for denne ringgruppen. Nå er denne ringen avkuttet i begge ender og det er derfor vanskelig å ha noen formening om den opprinnelige vekt. Bøe (op.cit. 64) regner med en gruppe ringer med vekt 1 øre (= 3 ørtug), og han ser heller ikke bort fra en gruppe små ringer med 1 ørtug som enhet. Det kunne tenkes at ringen i kat. nr. 38 opprinnelig hadde veid 1 øre og at man har kuttet av 1 ørtug som den døde har fått med seg. Overvekten kan skyldes en ting som Bøe har vært inne på, nemlig "tunge vekter", det vil si at man må ha overvekt for å få den til å slå ut (Bøe 1921: 64, note 1). Denne overvekt slår sterkest ut for de små ringenes vedkommende, og av den grunn har heller ikke Bøe villet behandle disse.

Alt i alt må man regne med at betalingsringene av gull i Inn-Trøndelag primært har vært benyttet som betalingsmiddel. Når det gjelder dateringen vil kat. nr. 38 på grunn av dopskoen og våpnene forøvrig kunne settes til C2.

Katalog nr. 35 er som nevnt gått tapt, men ved hjelp av den gamle beskrivelsen av bronsekaret kan man få en antydning om dateringen. Det heter her at bronsekarets munningsrand er brettet innover og at det sitter nagler i den. I den håndskrevne katalog står det tilføyet funnbeskrivelsen: Neppe R 353 (Vestlandskjele). Vi må derfor regne med at funnet har inneholdt en Østlandskjele eller et fat. All den stund det foreligger opplysninger om nagler i munningsranden, må det dreie seg om en kjele. Etter dette må funnet dateres til B2 eller C1-C2.

2.5.9. Diverse

Her skal nevnes 2 funn, nemlig først katalog nr. 12, Okkenhaug (pl. XI: 1), som er en romersk kobbermynt uten funnopplysninger. Mynten har følgende innskrift på adversen: IVS NOBCAES og på reversen: AVGG ET CAESS NOSTR. Mynten er bestemt av Jan Nordbøe ved Myntkabinettet, Oslo, til å være preget da Constantius 1 var "kronprins" (nobilissimus caesar). Constantius ble keiser i 305, så den må altså være preget før den tid, antakelig i Aquileia en gang mel-

lom 302 og 305 (se Mattingly 1967: 316). Når det gjelder nedlegningen er det vanskelig å si noe sikkert fordi mynten er funnet alene. Jeg ville tro at dette kunne ha skjedd en gang i 4. århundre, men det kan godt tenkes at det er en del av en samling, som er mistet i nyere tid. Dette er etter min mening usannsynlig, men man må ikke se bort fra det.

Det andre funnet er en germansk etterligning av en romersk keisermedaljong (kat. nr. 36, Vika, pl. XI: 2). Medaljongens sider er en kopi av to medaljongreverser. Motivene finnes hver for seg, men aldri sammen (Møllenhus 1953: 77). Originalen for motivene kan tenkes å være preget under Decentius (351-53) og Valentian (364-75). Muligheten er også til stede for Magnentius (350-53) og Valens (375-78) (loc.cit.). Selve nedlegningen bør ha skjedd en gang mot slutten av 4. århundre, som må tilsvare C3.

Begge funn viser forbindelse med Europa.

2.6. Daterte funn. Funnhorisonter

Som et sammendrag på gjennomgåelsen følger nedenfor en liste over alle funn fordelt på de forskjellige perioder (nummeret foran funnstedet er katalognummer).

B2

5 Valberg
18 Hallem
37 Vika
49 Egge
51 A og B Egge
54 Homnes

B2/C1

1 Berg
16 Tingstad
24 Husan

C1

8 Gjeite
15 Skjerve
30 Østre By (kan muligens være C2)
31 Grønnesby
40 Kvitvang
52 Gievran

C1/C2

3 Rygg
53 Homnes

C2

6	Rognhaug (kan muligens være C1)
9	Gjeite
19	Hallem
25	Kvello
27	Lundskin
28	Myr
29	Valstad (kan muligens være tidlig C3)
34	Verdal
38	Dalem I

C2/C3

7	Veske

C3

2	Island
10	Gjeite
11	Gustad
12	Okkenhaug (kan muligens være D)
13	Rokne
14	Salthammer
17	Berg (antageligvis C3)
20	Hallem
21	Haugen
22	Holmlimo
23	Holmlimo
26	Kvello
32	Sakshaug
36	Vika
38	Dalem III
39	Fossem
41	Oppem
44	Stevra
45	Tanem (kan være C2)
46	Trana
50	Egge

Funn datert over flere perioder

4	Valberg	B2/C1-C2
33	Sakshaugvang	C
35	Verdal	B2/C1-C2
42	Ranem	B-C
43	Ranem	C
47	Trana	C
48	Vorem	C2/C3/D

Tabell 19. Funnhorisonter i romertidsmaterialet fra Inn-Trøndelag.

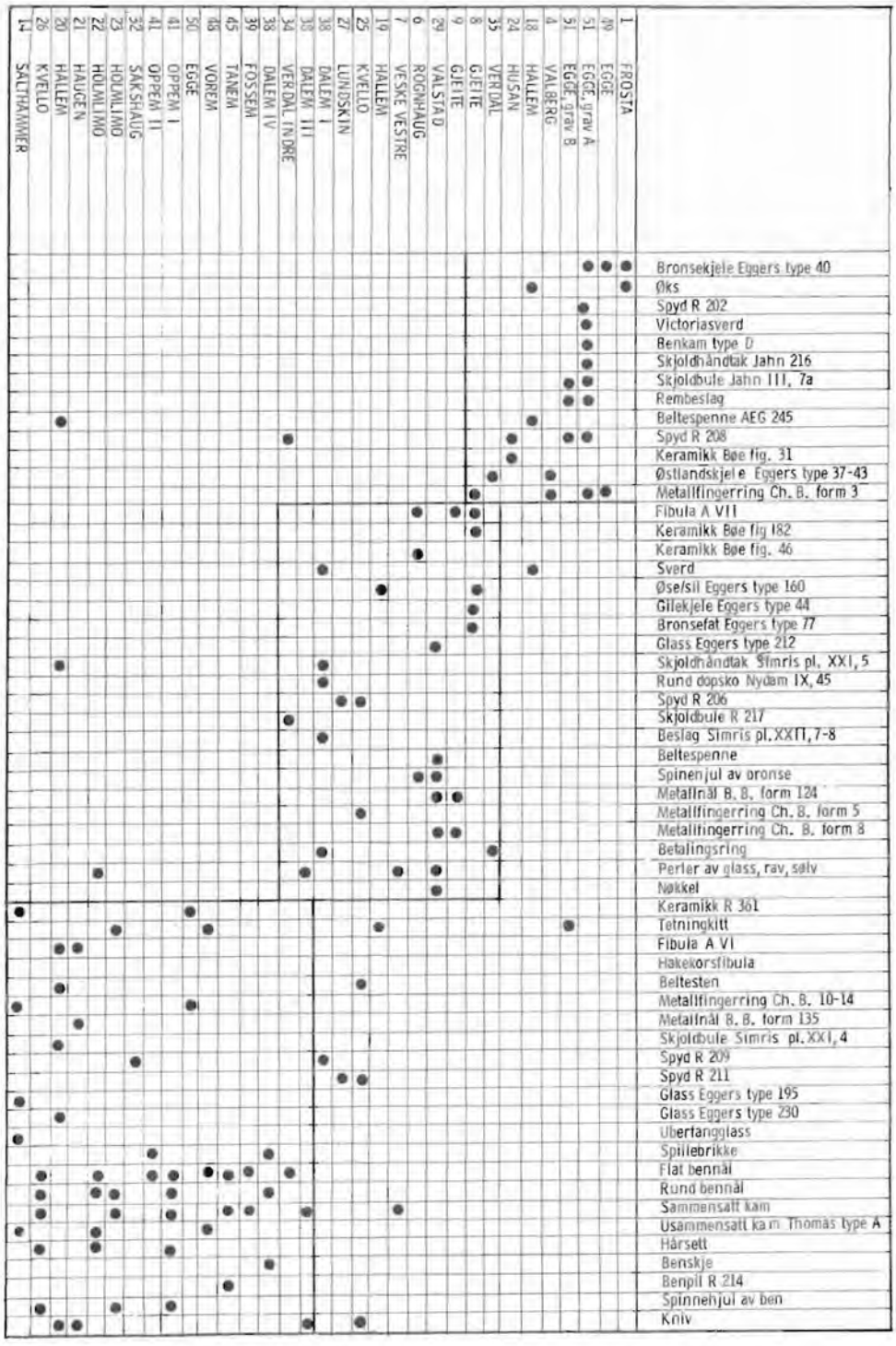

For å få en oversikt over funnhorisontene, er tabell 19 tatt med. Den omfatter 33 sluttete funn med to eller flere oldsaker. Tabellen viser gode skiller mellom B2/C1, og C2/C3. Overgangen C1/C2 er vanskeligere å se i tabellen.

3. FUNNKOMBINASJONER

I kapittel 2 ble alle funngrupper gjennomarbeidet og datert og som konklusjon ble funnene gruppert i perioder. På grunnlag av dette ble tabell 19 laget som viser funnhorisontene i de forskjellige perioder. I dette kapitlet vil jeg undersøke om det foreligger faste kombinasjoner i materialet, og i den hensikt er tabell 20 laget. Tabellen er basert på de sikre sluttede funn fra hele romertiden (B2-C3) i Inn-Trøndelag, i alt 29. Materialet er inndelt i forskjellig grupper: våpen, smykker, bensaker osv. Innen hver gruppe er typene satt opp så vidt mulig i kronologisk rekkefølge. Hensikten med tabellen er å finne om det foreligger faste typekombinasjoner.

Rent generelt kan sies at tabellen ikke gir noen eksempler på en bestemt typekombinasjon som kommer igjen flere ganger. Dette skyldes vesentlig at tabellen omfatter for få funn. De sikre sluttede funn utgjør bare halvparten av alle kjente gravfunn fra Innherred, som er 54. Dette er igjen ikke fullt halvparten av det totale antall for hele Trøndelag. Derimot ser det ut til at det kan trekkes visse slutninger av enkelte funngruppers forhold til hverandre:

1. Når det gjelder våpen, ser det ut til at disse stort sett er en eksklusiv gruppe, sett i forhold til andre grupper. Imidlertid er våpen i ett tilfelle kombinert med bronsekar og i ett tilfelle med et glassbeger og i noen få tilfeller med smykker og bensaker.
2. Smykker er sjeldent kombinert med bensaker, men oftest med småredskaper (kniv og spinnehjul) og belteutstyr.
3. Bensaker er også en eksklusiv gruppe. Kun enkelte funn er kombinert med andre grupper. Blant annet er ett funn kombinert med våpen. Dessuten finnes enkelte bengraver kombinert med smykker.
4. Småredskapene er særlig kombinert med smykker.
5. Import er ikke kombinert med bensaker, med to unntagelser.
6. Keramikk er bare kombinert med smykker og import.

Tabell 20. Funnkombinas

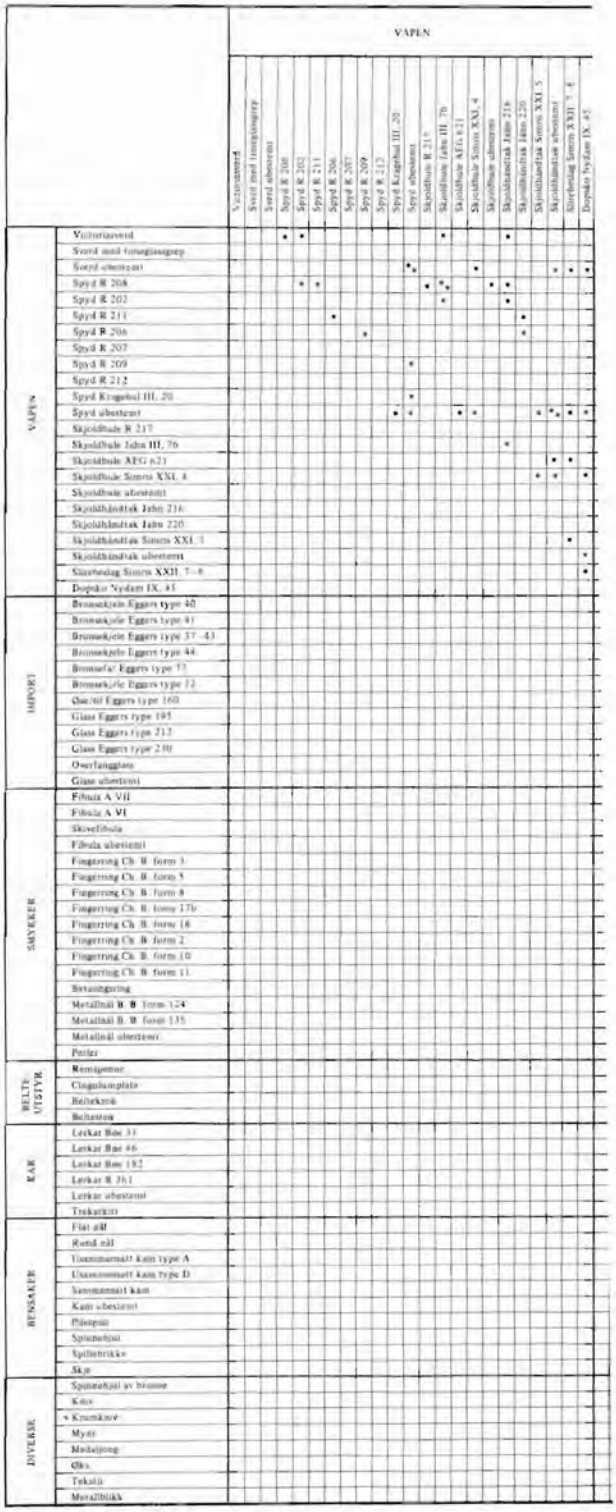

Det mest interessante ved tabellen er bensakenes forhold til de andre funngruppene. Tabellen viser isolasjon. Som kjent har Th. Petersen gravet ut store branngravfelt, (Namdalen), (Th. Petersen 1903, 1903a, 1904, 1905, 1906) og Meldalen, (Th. Petersen 1923), dessuten har K. Rygh gravet et lignende felt på Alstad i Stjørdal. Å ta med disse feltene i tabellen ville ha gitt et klarere utslag, idet Isolasjonen i forhold til andre grupper ville bli langt mere markert. Imidlertid er alle disse feltene utenfor undersøkelsesområdet. Gravene med bensaker innenfor undersøkelsesområdet synes ikke å være samlet i store felt, men spredt utover hele området. Petersen regner riktig:nok med to branngravfelt i Inn-Trøndelag, nemlig Valberg, Frosta og Rindsem, Verdal. Begge disse feltene er ikke fagmessig undersøkt, de har gitt få funn som er dårlig publisert. Ifølge de opplysninger som foreligger, er de anlagt i grusbanker og forholdene kan tyde på at de er av samme type som feltet på Vahaugen. Jeg har likevel valgt å se bort i fra disse fordi funnopplysningene er dårlige og usikre. Når bensaker allikevel bare sjelden er kombinert med andre grupper, må det derfor gi uttrykk for et reelt forhold. I sin behandling av Meldals-feltet, har Th. Petersen vært inne på dette. Han ser gravfeltet som et uttrykk for en hjemlig tradisjon fra keltertid i motsetning til de fremmede impulser som har gjort seg gjeldende i Inn-Trøndelag (Th. Petersen 1923: 55f.). Det er altså en lokal forskjell han vil frem til, ingen sosial.

Th. Petersens teori virker ikke sannsynlig. Personlig er jeg av den oppfatning at bengravene representerer et sosialt sjikt. Dette er basert på følgende grunner: Th. Petersens utgravning av Vahaugen i Meldal har gitt en overvekt i materialet, som skiller Meldalen ut i forhold til andre områder i Trøndelag. Hadde Petersens teori vært riktig, ville man vel vente konsentrasjoner av bengraver utover hele Trøndelag. Dette er ikke tilfelle. Det at bengravene i området er jevnt spredt utover, synes jeg at man må ta som et indisium på at en gruppe mennesker med felles gravskikk var spredt utover et stort område. Disse har ikke fortrengt annen gravskikk slik som tilfellet ser ut til å være i Meldalen (Th. Petersen 1945: 35, 39). Det synes rimeligere at det er en felles sosial gruppe som av en eller annen grunn ikke har tatt opp impulser med den nye gravskikken. Det er sannsynlig at det er et lavere sjikt som ikke har hatt kontakt utad.

Et indisium på dette er den lave frekvens av kombinasjonen import/bensaker. Mangel på kombinasjon med bronsekar kan skyldes en tidsforskjell. De fleste bronsekarene tilhører B2 og C1, mens bensakene er karakteristisk for perioden C2-C3, frisyresettet, særlig for C3. Den eneste gjenstand som er funnet sammen med bronsekar, er en kam av Thomas type D (Egge, kat. nr. 51) - denne er imidlertid begrenset til periode B2 (Thomas 1960: 74). Kammer av denne type forekommer i graver av Lübsow-typen (Eggers 1953: 100) og forøvrig i rike graver i Danmark. Funnkombinasjonen i Egge-graven er helt på linje med de danske funn. Kamtypen kan derfor neppe regnes med til det vanlige benkomplekset.

Glassene som tidsmessig er samtidig med bensakene, synes også i meget liten grad å forekomme i kombinasjon med bensaker. Av de tre funn som inneholder glass og bensaker, er det bare et funn hvor det sikkert forekommer et glass, mens de andre bare har smeltet glass, uten at man kan si om det har vært glassbeger der eller ikke. Ovenfor (kap. 2.2.7.1.) har jeg imidlertid nevnt at det er sannsynlig at også disse graver inneholder glassbegre.

Ifølge kombinasjonstabellen skulle da 3 av 9 graver med glass inneholde bensaker. Dette er hyppigere enn for bronsekarenes vedkommende, men ikke så hyppig at man må regne det som en vanlig kombinasjon.

Som jeg påviste under behandlingen av bensakene (kap. 2.4. 7.) er en stor del av bengravene kvinnegraver. Man skulle derfor vente at andre graver som inneholdt smykker og er kvinnegraver, også ville ha hatt bensaker. Dette er ikke tilfelle. Det viser seg at kombinasjonen bensaker/smykker er sjelden

Som en konklusjon må man kunne si at mangelen på import og smykker i gravene med bensaker karakteriserer disse graver som et sjikt uten kontakter utad. De har ikke hatt mulighet til å anskaffe seg import, og de har ikke fulgt med i den generelle utvikling i samfunnet. De har holdt på sin gamle gravskikk som muligens - ifølge Th. Petersen - kan gå helt tilbake til keltertic. Det må være riktig å karakterisere dette sjiktet som et lavsjikt. Jeg tror dette er det eneste man kan lese ut av tabellen.

4. GRAVSKIKK

4.1. Presisering av en del begreper

Materialet fra Inn-Trøndelag består nesten bare av gravfunn, til sammen 54 katalognummer. Enkelte av katalognummrene inneholder flere sekundærgraver, ofte uten gravgods. Medregnet disse står 62 begravelser til disposisjon, når man skal undersøke gravskikken. Funnopplysningene er i flere tilfelle mangelfulle når det gjelder gravskikk, kun 47 gravfunn har sikre opplysninger, og gjennomgåelsen av materialet er basert på disse 47 funn (tab. 21). Funnene er gjennomgått med henblikk på følgende aspekter:

Gravminne. Gravminne betegner det som markerer graven over bakkenivå. Her skiller jeg mellom haug, røys, stenlegning. Stenlegningen kan være rund eller firkantet. En del graver har ingen markering over bakkenivå, disse er markert som flatmarksgraver i tabellen.

Likbehandling. I vårt materialet kan bare registreres om liket er kremert eller begravet ubrent. Det kan tenkes utifra etnografiske paralleller at likbehandlingen også har omfattet andre seremonier, men dette kan ikke påvises i det inn-trønderske materialet.

Det er ikke store variasjonsmuligheter når det gjelder skjelettgraver. Liket kan være begravet med eller uten kiste. Derimot kan det for branngravenes vedkommende skjelnes mellom flere typer.

a. Urnegrav betegner at de brente benene er lagt ned i en beholder, som i vårt materiale er laget av tre eller metall. I to tilfeller er muligens brukt et lerkar. Urnen er ofte plassert i et kammer. Men det hender også at urnen finnes uten kammer plassert enten på en gammel bakkeoverflate eller nedskåret i marken eller i haugfyllen. Av og til kan det ligge en helle på toppen av urnen. Jeg vil kalle alle disse variantene for urnegrav.
b. Branngrav i kammer. I atskillige tilfeller blir de rensete ben ikke lagt ned i en urne, men plassert i et kammer enten bygget av heller eller bygget av små stener. Denne gravform ser ut til å være et eget trekk ved trøndersk gravskikk i romertid, noe som det sjeldent finnes eksempler på andre steder i landet. Muligens kan det sees som en enklere form for urnegrav, hvor selve kammeret gjør tjeneste som urne.

Tabell 21. Oversikt over gravskikken i Inn-Trøndelag i romertid.

Kat.nr.	Funnsted	Skjelettgrav	Brenngrav	Gravminne				Grav-gjemme			Urne					Datering	Anmerkning
				Haug	Røys	Stenring	Flatmarksgrav	Kammer	Kiste	Grop	Trekar	Metallkar	Lerkar	Brannflak	Brannflak i kammer		
18	HALLEM	•				•				•						B 2	Liten røys der hodet lå
37	VIKA	•				•			•							B 2	Trekiste i hellekiste
9	GJEITE	•		•					•							C 2	
29	VALSTAD	•		•					•							C 2	
6	ROGNHAUG	•		•					•							C 2	
38	DALEM I	•		•					•							C 2	Sentralrøys
25	KVELLO	•		•					•							C 2	
46	TRANA	•		•					•							C 3	
21	HAUGEN	•		•					•							C 3	
14	SALTHAMMER	•		•					•							C 3	
33	SAKSHAUGVANG	•		•					•							C	
51	EGGE B		•			•		•			•					B 2	
31	GRØNNESBY		•	•							•					C 1	
19	HALLEM		•	•				•			•					C 2	
23	HOLMLIMO		•	•				•			•					C 3	
41	OPPEM I		•	•							•					C 3	
48	VOREM		•	•							•					C 2-D	
49	EGGE		•			•		•				•				B 2	
51	EGGE A		•			•		•				•				B 2	
35	VERDAL		•	•								•				B 2/C 1	
15	SKJERVE		•		•			•				•				C 1	
10	GJEITE		•	•				•				•				C 3	
36	VIKA		•		•			•				•				C 3	
42	RANEM		•	•				•				•				B - C	
5	VALBERG		•			•				•						B 2	
34	VERDAL		•	•				•		•						C 2	
4	VALBERG		•			•	•		•	•						B 2-C 2	
50	EGGE												?			C 3	
44	STEVRA I		•	•						•						C 3	To konsentriske sirkler under en
44	STEVRA II		•	•						•						C 3	haug. Graven lå under en helle.
45	TANEM		•	•										?		C 3	
8	GJEITE		•	•				•								C 1	
40	KVITVANG I		•		•			•							•	C 1	
27	LUNDSKIN		•				•	•							•	C 2	Nedskåret, trekantet kammer
22	HOLMLIMO		•	•				•							•	C 3	Pyramideformet kammer
39	FOSSEM		•		•			•							•	C 3	
20	HALLEM		•	•				•							•	C 3	Kammeret nedskåret
40	KVITVANG II		•		•			•							•		
40	KVITVANG III		•		•										•		Uten oldsaker
40	KVITVANG IV		•		•										•		Uten oldsaker
24	HUSAN		•				?	•							?	B 2/C 1	
13	ROKNE		•				•									C 3	
32	SAKSHAUG		•		•											C 3	
17	BERG		•	•												C 3 (?)	Funnet i utkastet masse
38	DALEM IV		•	•													Samling brente ben
26	KVELLO		•	•										?		C 3	"Brannflak", 0,1 kvm.
41	OPPEM II		•	•													
5	VALBERG II		•			•				•							Uten oldsaker

c. Branngrop. De brente, rensete ben er lagt ned i en grop, som også inneholder resten av bålmørjen.
d. Brannflak. Brannflak betegner at de brente benene sammen med bålmørjen er spredt utover et større område i jevn tykkelse.

Gravgjemme

Det skilles mellom tre typer gravgjemmer, nemlig kiste, kammer og grop. Kiste betegner en konstruksjon av tre eller stein som er ca. 2x1 m eller større. Kiste blir vanligvis brukt i forbindelse med skjelettgraver.

Kammer betegner en konstruksjon som er mindre enn en kiste, oftest ca. 1x1 m. Kammer blir vanligvis brukt i forbindelse med branngraver.

Grop betegner at det ikke er laget noen konstruksjon til likgjemmet. Liket er bare gravet ned i bakken. Betegnelsen gir ikke uttrykk for noen bestemt størrelse, og kan brukes både om skjelettgraver og branngraver.

4.2. Gjennomgang av materialet

4.2.1. Branngraver

Forskjellige former for branngraver dominerer materialet fra Inn-Trøndelag.

4.2.1.1. Branngrop

Vi har tre sikre eksempler på branngroper. Blant disse finner vi de eldste romertidsgraver som er påvist i Trøndelag (iflg. Petersen), nemlig kat. nr. 4 og 5, som begge er fra Valberg, Frosta. Begge er anlagt under flat mark i grusbanker. Kat. nr. 5 er markert ved en rund stensetning med diameter 0,75 m på overflaten (Th. Petersen 1923: 53). Gropen var skåret ned 0,4 m. Begge funnene må etter oldsakene dateres til B2.

Noe avvikende forhold finner vi i kat. nr. 34 fra Verdal indre. Her besto graven av et branngroplignende anlegg i fjellet, hvor fjellet dannet den ene side og en steinmur dannet den andre halv-

del. Over dette kammer lå dekkheller. Branngropen var dekket av en haug. Sannsynligvis dreier det seg om en dobbeltgrav, som må dateres til C1 på grunn av våpnene.

Et særegnet forhold finner vi i gravanlegget på Stevra (kat. nr. 44). I en haug fantes det to mindre røyser som markerte hver sin grav. På bunnen av røysene var det konsentriske sirkler, og de to gravene lå i en grop i sentrum av disse under en helle. Det synes her å være tale om en form for gropgraver. Funnene fra de to gravene er blandet sammen, men kamfragmentene taler for en datering til C2.

4.2.1.2. Brannflak

Vi har ingen sikre eksemplar på typiske brannflak i vårt materiale. Muligens finnes et eksempel i kat. nr. 45, men opplysningene er for få til å avgjøre dette sikkert. Denne skikk fikk innpass i Østlandsbygdene i romertid (Hougen 1924: 22). Allikevel er det nesten ikke påvist et eneste eksempel i vårt materiale. Formen er imidlertid ikke ukjent i Trøndelag. Brannflak forekommer i Namdalen (Th. Petersen 1903: 20).

4.2.1.3. Branngrav i kammer

Branngrav i kammer ser ut til å forekomme spesielt ofte i Inn-Trøndelag. Det er gravanlegg hvor bålmørjen sammen med de brente ben er lagt ned i et kammer uten urne. Kammerets dimensjoner overstiger sjelden 1 m i firkant.

Denne gravform ser ikke ut til å finnes på Østlandet, men det kjennes et eksempel fra Lista (Grieg 1938: 36f). Likeledes nevner Shetelig endelte eksemplar fra Vestlandet (Shetelig 1912: 39ff.). Fra Inn-Trøndelag kjennes 7 eksempler på denne gravskikk. Kanskje det eldste eksemplaret på denne gravskikken har vi i Inn-Trøndelag i haug nr. 7 på Gjeite (kat. nr. 8). Bjørn (1919: 4) har oppfattet graven som en skjelettgrav, men det fremgår utvetydig av Nicolaysens omtale (Ab. 1868: 13) at det ble funnet kull og brente ben, og at det over auren lå et lag med brent jord gjennom hele haugen. Vi må derfor med all sannsynlighet regne med at vi har å gjøre med en brann-

grav i et kammer, til tross for at gjenstandene ikke er brannskadet. Det foreligger opplysninger om målene på bunnhellene, men det er vanskelig utifra dette å rekonstruere formen og dimensjonene på kammeret. Det rike utstyr med blant annet importsaker daterer graven til C1.

Et gravanlegg med kammer av sjelden form har vi på Lundskin (kat. nr. 27). Det er dannet av 2 sideheller som støter sammen i bunnen og med en dekkhelle ovenpå. Funnberetningen (Ab. 1889: 87, nr. 50) nevner ikke spesielt brente ben, men kammerets form gjør det sannsynlig at det dreier seg om en branngrav. Dateringen til C2 på grunn av de to spydspissene som graven inneholder, må anses som sikker.

Av stor interesse er det merkelige funnkomplekset fra Kvitvang (kat. nr. 40), hvor det i en røys som målte 18 m i diameter ble funnet fire kamre, alle med brente ben uten urne. Kamrene var av uregelmessig form, og om en av dem opplyses det at det var 60x25 cm. To av kamrene, nemlig de som lå i sørvest og sørøst, inneholdt gravgods. Fragmenter av cingulumplaten i det ene kammeret gir en sikker datering til C1, mens de to tresidete pilespissene ikke kan dateres nærmere enn til periode C.

Et sikkert eksempel har vi også i gravfunn fra Fossem (kat. nr. 39) hvor et kammer i en røys inneholdt brente ben og bensaker. Bensakene daterer graven til C3. Gravanlegget på Holmlimo vestre (kat. nr. 22) viser flere eiendommelige detaljer. I sentrum av en haug lå en stenpakning og derunder en helle som dannet toppen på et pyramideliknende gravrom. Dette inneholdt gravgodset og brente ben. Bensakene inneholder blant annet et hårsett som daterer graven til C3.

Et mere komplisert anlegg har vi en av haugene på Hallem (kat. nr. 20) hvor funnopplysningene stammer fra K. Rygh. I kjerneröysen i sentret av haugen ble funnet to kamre ved siden av hverandre, det ene litt større enn det andre. Ved det ene kammeret ble det funnet benfragmenter og K. Rygh antar at det må ha vært en branngrav på grunn av gravrommets form, og fordi jorden ikke viste noen spor av forråtnelse. Begge kamrene inneholdt oldsaker, som til sammen danner et gravfunn. Oldsakene, særlig fibulaene og glasset, daterer graven til C3.

4.2.1.4. Urnegraver

Den tallrikeste gruppen branngraver er urnegravene. Disse kan deles inn i to grupper: en gruppe med 6 graver, hvor trekarkitt indikerer et kar av tre eller never, en annen gruppe, med 7 graver hvor et romersk bronsekar er brukt som urne. I tillegg kommer det to graver hvor det muligens har vært benyttet et lerkar som urne, nemlig en av gravene på Egge (kat. nr. 50), og graven på Husan (kat. nr. 24). Funnopplysningene er i begge tilfelle for dårlige til å gjøre seg opp en sikker mening, jeg vil derfor se bort fra disse to gravene.

De seks gravene med kar av tre eller never er med en unntakelse funnet i en haug. Kat. nr. 51-II er funnet i en stenring. Det eldste funnet er dobbeltgraven på Egge (kat. nr. 51). I midten av en stor stensetning fantes et kammer som både inneholdt en begravelse i et neverkar og én i en bronsekjele. Funnforholdene tyder på samtidighet for de to urnegravene. Anlegget kan på grunn av bronsekjelen dateres til B2.

Forholdene for graven fra Grønnesby (kat. nr. 31) er meget uklare. En fornyet gjennomgang av K. Ryghs innberetning gir i hvert fall sikkerhet for at det dreier seg om en urnegrav sentralt i en haug. Det kunne ikke påvises noe kammer, men urnen var dekket av en helle. Graven kan på grunn av beltespennen dateres til C1.

Også en av Hallem-gravene hadde en urnegrav, nemlig kat. nr. 19. Her var urnen plassert i et lite kammer i kanten av en haug, antageligvis en sekundær-grav. Kammeret var bygget opp av knyttnevesten og hadde en dekkhelle. Det lå ca 40 cm under overflaten. Oldsakene daterer graven til C2

Graven fra Vorem (kat. nr. 48) hadde også en urne. Funnet inneholder trekarkitt. Urnen har stått under en helle i midten av en haug. De brente benene sammen med gravgodset som besto av bensaker, lå dels i, dels utenfor urnen. Dette gjør det vanskelig å datere graven nærmere enn til C2-C3. Forøvrig må nevnes at det lå flere branngraver i samme haugen. Disse inneholdt bare brente ben.

Holmlimo vestre (kat. nr. 23) inneholdt også en urnegrav med trekar. Det var plassert i et kammer sentralt i en haug. Oldsakene, som besto av bensaker og noen fragmenter klart glass, antyder en datering til slutten av perioden C - helst C3.

Endelig kan nevnes en grav fra Oppem (kat. nr. 41). Funnet består av to branngraver: En sentralgrav med en urne på bunnen av haugen under en helle, og en annen branngrav perifert i haugen, uten kammer eller urne. Haugen besto av et matjordlag opptil 1 meters tykkelse, derunder et lag med grå aske og endelig et tynt kullag. Lagene strakte seg tvers igjennom hele haugen. Utifra opplysningene kan det nesten virke som om vi har med et brannflak å gjøre, men funnopplysningene er helt entydige med hensyn til urnen. Muligens må aske- og kullagene tolkes slik at selve brenningen av liket har foregått på stedet hvor haugen ble bygd. Oldsakene gir dekning for en datering av sentralgraven til C3.

Med én unntagelse er alle romerske bronsekar som er brukt som urne, satt ned i ett kammer. To av gravene er funnet i stenrøys, 2 i stenring, mens 3 er funnet i haug. To av urnegravene er funnet på Egge (kat. nr. 49 og 51-I). I begge tilfelle var det benyttet en Østlandskjele og begge graver ligger i midten av store stenringer. Østlandskjelene daterer begge gravene til B2.

Graven fra Verdal (kat. nr. 35) er den eneste av denne kategorien hvor urnen ikke er plassert i et kammer, men bare satt ned i en haug. Fragmentene synes å stamme fra en Østlandskjele, men det er ikke mulig å bestemme typen nærmere. Av den grunn kan vi bare si at graven er eldre enn C3.

Kjelen fra Skjerve (kat. nr. 15) ble funnet med brente ben i et kammer i en røys. Dateringen må settes til C1.

Gjeite (kat. nr. 10) er en urnegrav, hvor kjelen er plassert i et kvadratisk kammer. Urnen inneholdt bare brente ben. Dens form kan regnes som en av forløperne for Vestlandskjelene (Eggers type 12) og dateres til C3.

Fra Vika (kat. nr. 36) har vi en urnegrav med en nå tapt bronsekjele. I et kvadratisk kammer i en røys sto kjelen som oppgis å ha hatt en diameter på 30 cm og en høyde på 10 cm. I forbindelse med kjelen fates en germansk kopi av en romersk keisermedaljong, som trolig plasserer graven til C3.

Endelig må nevnes en grav fra Ranem (kat. nr. 42) med en nå tapt kjele i et kammer i en haug. De andre oldsakene - 2 fingerringer av gull - kan ikke gi noen nærmere datering enn romertid.

4.2.1.5. Branngraver av ubestemt type

I tillegg til de branngraver vi har nevnt, kjenner vi videre til 8 branngraver, hvor opplysningene til dels er mangelfulle. Vi vet at 7 av dem er funnet i haug. Om den 8. foreligger det opplysninger som peker på at det er en branngrav under flat mark (Rokne, kat. nr. 13). Om 3 av de branngraver som ble funnet i haugen heter det at det ble påvist bensamlinger. I disse tilfellene kan benrestene vært lagt i en beholder av forgjengelig materiale. Om de øvrige 4 gravene vet vi at det dreier seg om branngraver, men vi har ingen opplysninger om gravgjemmet.

4.2.1.6. Sammendrag

Ser vi på branngravformen under ett, viser det seg at vi ikke kan peke på et eneste sikkert eksempel på brannflak. Branngroper, branngrav i kammer, urnegraver med neverkar og bronsekar har vært i bruk, men ikke alle former samtidig. Branngroper er representert i de fleste perioder unntagen muligens C1, mens branngrav i kammer har i vårt materiale sitt tyngdepunkt i C3.

Urnegraver med urne av never forekommer i alle perioder. Når det gjelder bronseurner er bruken av importerte bronsekar (Østlandskjeler) begrenset til B2 C1. I et enkelt tilfelle er som nevnt, en Vestlandskjele av tidlig type, brukt som urne i en grav fra C3 (kat. nr. 10). Nesten halvparten av branngravene er markert med haug (19 av 35), 7 var lagt i røys, mens 4 var omgitt av stenlegninger. Endelig finnes det 3 eksempeler på branngraver under flat mark. I ett tilfelle (kat. nr. 51) har vi eksempel på en grav, hvor 2 typer urnegraver er representert i samme gravkammer.

4.2.2. Skjelettgraver

Skjelettgravene utgjør mellom 1/4 og 1/5 av det samlete antall graver. Såvidt vi kan se må skjelettgraven fra Hallem (kat. nr. 18) være den eldste. Den lå i en stenring Det var ikke spor etter noen kiste, men gravrommet var skåret ca. 80 cm ned i bakken og var markert av et mørkt jordlag i ca 1,9 meters lengde. Over

gravrommet lå en liten røys, over hodet til den avdøde lå en helle omgitt av kuppelsten. Gravgodset besto av sverd, spyd, øks og beltespenne. Bare beltespennen finnes idag og den daterer graven til B2.

Mer usikker er forholdene omkring graven på Vika (kat. nr. 37). Her var en omtrent 2 m lang hellekiste skåret ned i bakken omtrent midt i en rektangulær, flat stensetning av samme karakter som vi kjenner fra mange andre steder i landet, bl.a. gravfeltet på By i Løten (Martens 1969: 38f.). Et særlig trekk ved kisten var at det langs den ene langveggen ble oppdaget en stripe trekarkitt. Dette kan tolkes som om kisten har hatt en foring av treplanker med tetning. Det eneste gravgods var en krumkniv som det bare foreligger en tegning av.

Som det fremgår av Martens oversikt, har firkantete stensetninger vært i bruk i hele jernalderen. Anlegget i seg selv dater-er ikke graven. På grunnlag av krumkniven er det sannsynlig at det dreier seg om en grav fra B2, men når krumkniven ikke eksisterer må det nødvendigvis knytte seg usikkerhet til bestemmelsen.

Tyngden av skjelettgravene - i alt 5 funn - tilhører C2: Gjeite (kat. nr. 9), Valstad (kat. nr. 29), Rognhaug (kat. nr. 6), Dalem (kat. nr. 38-I) og Kvello (kat. nr. 25). De samler seg sentralt i området, nemlig Skogn, Verdal og Sparbu. Anlegget av gravene gir et enhetlig bilde: Alle består av stenkiste i haug.

I den rike Valstadgraven, som ble sakkyndig utgravet, var det mulig å gjøre iakttagelser om plasseringen av oldsakene: Glasset sto ved hodet, ringen lå ved venstre lår, resten lå på brystet.

Det samme gjelder mannsgraven på Dalem. Her var skjoldet lagt på brystet av den avdøde med bulen ned, spydet med mothaker lå på høyre side, sverdet over benene, men litt til venstre og det fireeggete spydet lenger til venstre. I den andre enden av kisten ved føttene lå spiralgullringen.

Bare 3 av skjelettgravene kan dateres til C3, nemlig Salthammer (kat. nr. 14), Haugen (kat. nr. 21) og Trana (kat. nr. 46). To av gravene er anlagt i haug (21 og 46), mens den tredje er i røys. Alle graver har kiste.

Også i Salthammergraven kunne det gjøres iakttagelser om gravgodsets plassering. I den 3 meter lange grav var et fint lerkar satt ned på venstre side av hodet, glasset på høyre side, mens en ring lå ved hoften. Den yngste av skjelettgravene er funnet fra Trana, som ble gjort i en stenkiste dannet av opprettstående heller

med overligger. Den ene spydspissen med mothaker kan tilhøre C3 eller overgangen til folkevandringstiden.

Endelig må nevnes funnet fra Sakshaugvang (kat. nr. 33). Det ble funnet i en hellekiste i en stenblandet jordhaug og kan bare dateres generelt til romertid.

Skjelettgravene finnes altså i hele romertid med tyngdepunktet i begynnelsen av yngre romertid (C1-C2). Når det gjelder gravminnet viser det seg at de eldste skjelettgravene, i likhet med branngravene, har stenkrets. I periode C er haugen det vanligste gravminne med en unntagelse, nemlig i C3, hvor det i et tilfelle er benyttet røys.

4.3. Sammenligning med andre områder

Hvordan forholder det bildet vi har fått av romertidens gravskikk i Inn-Trøndelag seg til det mønster vi kjenner fra andre romertidslandskaper?

4.3.1. Branngraver

Et trekk som Inn-Trøndelag har felles med andre landskaper er dominansen av branngraver. Derimot er det variasjon i forekomsten av de forskjellige branngravformer. Branngropene er i Inn-Trøndelag, som i de andre landskapene, en arv fra keltertid og har vært i bruk i Inn-Trøndelag i hele romertid til forskjell fra flere av de andre romertidslandskapene. Både i Østfold og i Vestfold synes ved overgangen til romertid branngropenes rolle etter hvert å bli overtatt av brannflaket (Grieg 1941: 36, Hougen 1932: 23). Det er karakteristisk at på Store Dal forekommer bare urnegraver og brannflak (J. Petersen 1916: 61). Både på Toten og Hedmarksbygdene har branngroper vært benyttet i hele romertid (Martens 1969: 36) og Herteig 1955: 74). På Lista ser det ut til at forholdene stemmer overens med det vi har funnet ved Oslofjorden, Grieg nevner i sin oversikt bare en enkelt branngrop (Grieg 1938: 38). Det ser etter dette ut til, at branngropene er et konservativt drag i gravskikken som kjennetegner innlandet, og at Inn-Trøndelag her følger innlandsbygdene. Det kan også sees som et utslag av konservatisme at brannflaket,

som ble alminnelig i romertidsbygdene på Østlandet, ikke vinner innpass i Inn-Trøndelag.

I likhet med de andre områdene med import av romerske og provinsialromerske kar, finner vi også i Trøndelag en ganske tallrik gruppe kjelegraver. Dvs. graver hvor man har brukt en importert bronsekjele som urne. Tidsstillingen til disse kjelegravene har jeg behandlet i kap. 2.2. Her skal bare fremheves at utviklingen i Inn-Trøndelag skjer på lignende måte som i Øst-Norge.

Det er et påfallende trekk at bare en av kjelegravene i Inn-Trøndelag er utstyrt med våpen (kat. nr. 51-A) i motsetning til Toten/Hadeland/Valdresområdet. Mangelen på våpen er et trekk som Inn-Trøndelag har felles med Vestlandet, som forøvrig har få kjelegraver (Shetelig 1912: 34).

Vi savner en systematisk undersøkelse av romertidens kjelegraver over hele landet, men det kan i hvert fall konstateres at det finnes kjelegraver med våpen i de fleste fylkene sønnafjells (Herteig 1955: 42). En registrering av kjeleurner vil, som allerede påpekt av Herteig, uten tvil vise at disses innhold er betinget av den lokale tradisjon. Det er interessant at kjelegravformen og våpen som gravgods møtes i den eldste våpengraven vi har i Inn-Trøndelag (kat. nr. 51-A). Den lokale tradisjon må ha ført til at bronsekjelene senere ikke er brukt som urne i våpengravene.

I Inn-Trøndelag er som ellers i landet, ofte brukt trekar som urne. Det er vanskelig å danne seg et helt presist bilde av hvor vanlig bruken av trekar har vært i andre deler av landet, da eldre funnoversikter er svært summariske når det gjelder slike detaljer. Svært ofte omtales samlinger av brente ben, ofte funnet sammen med et enkelt gravutstyr. Av og til nevnes klumper av trekarkitt, i andre tilfeller ikke. Det ligger nær å tro at i mange tilfeller er de brente ben samlet i en beholder av forgjengelig materiale. I alle de områder hvor vi har hentet sammenligningsmateriale fra, tyder jevnlig funn av trekarkitt på at man har benyttet urne av tre eller never. Det er vel neppe for dristig å si at bruken av tre- og neverurner har vært mere vanlig enn funnoversiktene har gitt inntrykk av. Både bruken av lerkar og tre- og neverkar har sin rot i keltertidens gravskikk (Martens 1969: 45).

Det er vanskelig å påvise skarpe skillelinjer mellom en øst-norsk og en vest-norsk tradisjon i romertidens gravskikk (Hougen 1924: 22). Både i Inn-Trøndelag og resten av Trøndelag representer-

er mengden av branngroper, som sagt, tradisjoner fra keltertid, men vi har også en tallrik gruppe branngraver, hvor de rensete ben er lagt ned i en urne av bronse, tre eller keramikk.

Bruk av lerkar som urne synes ikke å ha vært særlig vanlig i Inn-Trøndelag. Her kan det bare påvises to nokså usikre tilfelle. I Vestfold er de rensete ben i mange tilfeller nedlagt i et lerkar (Grieg 1941: 36). I Løten nevnes noen eksemplar på funn av brente ben og lerkarsskår (Martens 1969: 36). På Toten kan Herteig bare nevne 3 tilfeller hvor et lerkar er brukt som urne. (Herteig 1955: 78). Fra Lista nevner Grieg et sikkert eksempel (Grieg 1938: 26). På Vestlandet er urnegraver med lerkar som urne den venligste typen (Shetelig 1912: 28). Det ser derfor ut til at bruken av lerkar som urne har vært avhengig av lokale variasjoner.

Blant de 37 branngravene i Inn-Trøndelag tilhører omkring 1/5 en egen gruppe som kunne kalles branngrav i kammer. De inneholder ingen urne, men de rensete ben er lagt på bunnen av et lite kammer bygget opp av heller eller av uregelmessige stenblokker. Denne branngravformen er ikke uten paralleller i Sør-Norge. I Østfold finnes noen spredte eksemplar på denne typen blant andre på Store Dal (J. Petersen 1916: 61, Haug 86 og 90). Det ser ikke ut til å være noen på Toten, men Grieg beskriver et sikkert eksempel på Lista, Klokhammer (Grieg 1938: 37). Også Shetelig nevner et eksempel på denne gravform (Shetelig 1912: 42).

Det kan diskuteres om det er berettiget å skille ut denne gravform som en egen variant. Det kan tenkes at det har vært brukt urner av forgjengelig materiale, men det er påfallende at det ikke i noen av de 7 gravene er funnet trekarkitt. Til tross for all usikkerhet bør vi regne med branngraver uten urne i små kamre som en egen variant i Inn-Trøndelag. Utviklingen av lokale tradisjoner gjør at den må ha vunnet innpass.

Som konklusjon må man si at det er vanskelig å påpeke noe annet område som Inn-Trøndelag følger slavisk. Til tross for flere likheter med Vestlandet er, vel Toten den bygd som har størst likhet med Inn-Trøndelag når det gjelder branngravskikken. Både urnegrav med metallurne og treurne, samt branngrop er felles for de to områder. Vestfold ser ut til å falle helt utenfor, mens Lista har enkelte eksempler på de fleste branngravskikktyper, men materialet er for lite til å gi sammenligningsgrunnlag. Inn-Trøndelag ser derfor ut til å slutte seg til det indre Østland når det gjelder branngravskikk.

4.3.2. Skjelettgraver

10 av de sikkert bestembare 47 graver i vårt materiale er skjelettgraver. Særlig interesse knytter det seg til de eldste skjelettgravene, nemlig den rektangulære stensetning på Vika (kat. nr. 37) og skjelettgraven på Hallem (kat. nr. 18). Hallemgraven må anses sikkert datert til B2. Til tross for at det knytter seg noe usikkerhet til Vikagraven, er det sannsynlig at vi har å gjøre med en liten gruppe skjelettgraver fra slutten av eldre romertid. Bortsett fra Østfold, hvor skjelettgravene på Store Dal står i en særstilling, ser det ut til at det også i de andre romertidslandskaper forekommer tidlige skjelettgraver. I Vestfold og på Toten dukker de opp i samme tidsrom (B2/C1). Den meget omtalte keltertids skjelettgrav fra Ås i Sande må, etter Sjøvolds undersøkelser, plasseres ikke før sent i yngre romertid (per. C2/C3) (Sjøvold 1967: 138). Derimot ser det ut til at skjelettgravene kommer noe senere til Hedemarksbygdene. Den eldste graven der stammer fra slutten av yngre romertid (C3). Dessuten er det kjent enkelte yngre skjelettgraver fra Vang, Romedal og Ringsaker (Martens 1969: 62f.). Fra Lista foreligger opplysning om en skjelettgrav fra senere del av eldre romertid (B2) (Grieg 1938: 31). På Vestlandet finnes skjelettgraver i hele romertid, i eldre romertid fattigere graver, i yngre romertid rike graver som peker fremover mot folkevandringstidens graver.

Inn-Trøndelag synes altså, når det gjelder skjelettgraver, å følge det mønstret som stort sett gjelder i de andre romertidslandskaper. Likeledes ser det ut til at mønstret følges når det gjelder økningen av antallet skjelettgraver i yngre romertid.

5. BOSETNING OG KULTURFORHOLD

5.1. Betegner romertiden et brudd med bronsealder og keltertid eller er det kontinuitet?

På bakgrunn av sin viktige undersøkelse av gravfeltet på By i Løten, hevder Martens at det ser ut som om de sentrale innlandsbygdene ikke har fått fast bosetning før i eldre romertid (Martens 1969: 52). Et sentralt spørsmål i denne sammenheng er om også den

eldste faste bosetning i Inn-Trøndelag viser samme mønster. Spørsmålet berører selvsagt sentrale problemer når det gjelder vår oppfatning av kulturforholdene i senere del av bronsealder og keltertid.

Den tidligere oppfatning av klimaendringen ved begynnelsen av jernalder som en katastrofe med avfolkning som følge over store deler av landet, synes det ikke å være grunn til å opprettholde i dag. Undersøkelser fra senere år tyder tvertimot på, at det ikke har vært brudd i utviklingen, men at den klimaendring som fant sted førte med seg en omlegning av jordbrukets driftsmåter. Dette kan ha lagt grunnvollen til den ekspansjon som fant sted i romertid. Det kan være brunn til å minne om at klimaendringen ifølge Hasund først og fremst førte til en krise for februket, mens derimot åkerbruket bar i mindre grad ble berørt (Hasund 1942: 13).

5.1.1. Pollenanalyse

Det er etterhånden kommet frem atskillig materiale som gjør det naturlig å legge vekt på de forhold som taler for en kontinuitet bak den bosetning, som vokser frem i romertid. Denne understrekning av kontinuitet i bosetningen kommer frem i flere nye arbeider. Farbregd (1972: 163) understreker at Trøndelag både når det gjelder funn og helleristninger står frem som et av hovedområdene for bronsealderens bosetning i Norge.

Et sikkert bevis på at det ble drevet åkerbruk i keltertid gir en pollenserie fra Setnanmyra, Nedre Stjørdal. I en dybde av 115 cm som antas å markere overgangen bronsealder/jernalder foreligger det en skarp stigning i grankurven til meget høye prosenter. Tresorten hassel og or representerer de varmekrevende skogstrær. Samtidig som grankurven tiltar, inntrer en tydelig tilbakegang av hassel og or. Dette er forhold som indikerer overgang til et kaldere klima. Særlig interessant er det imidlertid at vi samtidig i urtepollendiagrammet finner tydelig spor av jorddyrking i samme nivå. Der finnes bl.a. pollen av en ugressplante som smalkjempe *(Plantago lanceolata)*. I laget umiddelbart over ble påvist kornslagspollen. Det kan ifølge Kari Egede Larsen fastslås at det finnes små, men umiskjennelige tegn på korndyrkning i Nedre Stjørdal, like sør for vårt område (Larsen 1953: 100).

En av prøvene fra Håmyra i Skogn gir oss sikkert belegg for korndyrkning innenfor undersøkelsesområdet. Overgangen bronsealder/jernalder ser her ut til å ligge på 2 m dyp. Grankurven stiger samtidig med at kurven for hassel og or går tilbake, men det er verd å legge merke til at kurven for or hurtig går opp igjen. Samtidig skjer det forandringer i andre kurvers forløp: Furu går ned, bjørk går opp, samtidig som de første kornpollen opptrer. Alt dette er sikre tegn på jorddyrkning. Den lave grankurven fra dette tidspunkt skyldes menneskets innvirkning. Landnåmsmannen har ryddet skogen for å dyrke jorden (Larsen 1953: 100f.).

5.1.2. Gravskikk

Først i 2. århundre e.Kr. får vi funn som forteller om en ny jordbrukekspansjon (Farbregd 1972: 163). S. Marstrander har understreket de tegn som taler mot at landsdelen har vært avfolket i perioden. Det er først og fremst i den eldste jernalders gravskikk at vi øyner en kultursammenheng med bronsealderen (Marstrander 1954: 78).

Keltertidens sikkert daterte funn er fort regnet opp (fig. 7): spydspissen i et løsfunn fra Drivstua i Oppdal, hellerfunnet fra Halmøy i Flatanger og de to ringnåler i to gravfunn i Nedre Skjevlo i Ogndal, Inn-Trøndelag. I tillegg til disse funnene er det kommet et våpengravfunn fra Hø, Inderøy og et gravfunn fra Prestegården, Inderøy (gravfunn m/lerkar, branngrav). Grunnen til at vi ikke kjenner flere keltertidsgraver i Inn-Trøndelag og ellers i det nordenfjeldske, skyldes ikke noe brudd i utviklingen, men ganske sikkert vår manglende evne til å erkjenne de enkle gravanlegg det her er tale om (Marstrander 1954: 79).

De undersøkelser som O. Farbregd har foretatt av kullgroper, peker i samme retning. Av de 13 gropene han har undersøkt i Trøndelag, er 12 C14-datert til eldre jernalder (Farbregd 1972: 158). I Inn-Trøndelag finner vi 6 av disse gropene. En av dem, Sund, Inderøy, er datert til bronsealderen, mens 3 er datert til keltertid, nemlig 2 på Kvello i Verdal og 1 på Egge, Steinkjer. De øvrige er fra romertiden. Dette bestyrker riktigheten av de synspunkter Th. Petersen gjorde gjeldende i forbindelse med undersøkelsen av det store branngravfeltet på Vahaugen i Meldalen. De enkle

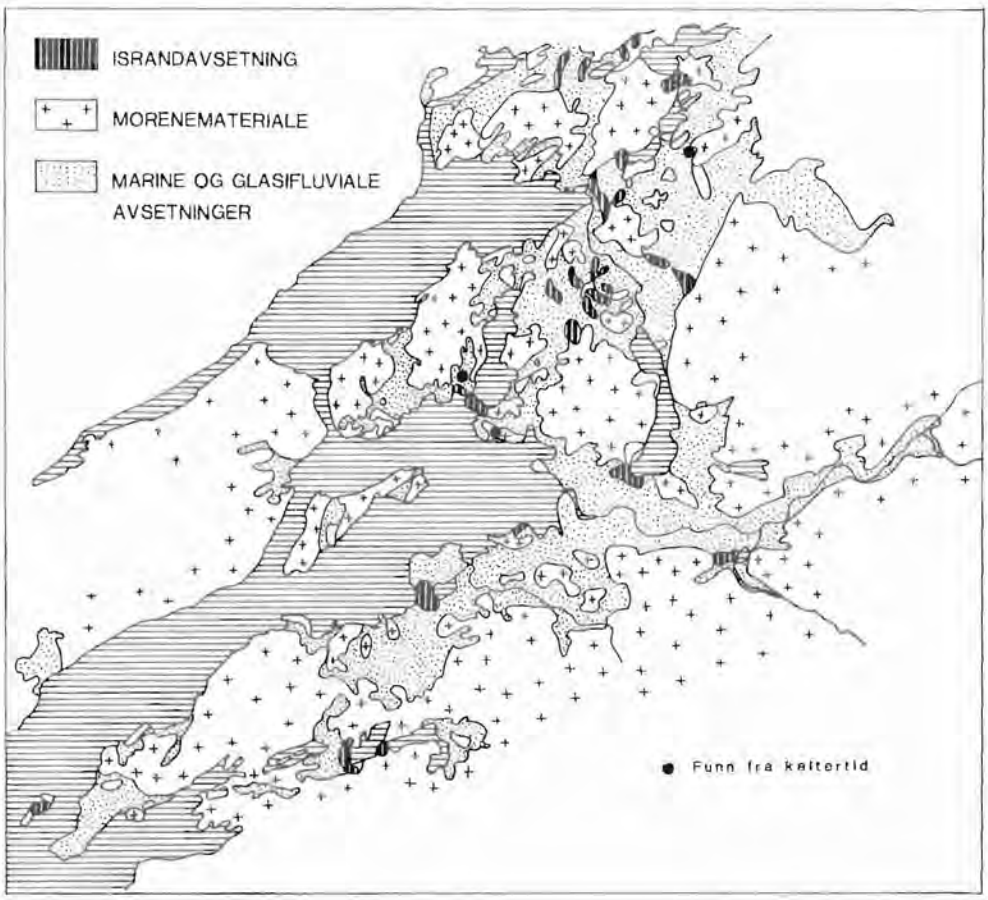

Fig. 7. Kart som viser funn fra keltertid i Inn-Trøndelag.

branngravene der har likhetspunkter med de kullgropene Farbregd har undersøkt og som han har påvist delvis går tilbake til keltertid. Th. Petersen kunne påvise denne gravskikken så langt tilbake som ca 200 e.Kr. Men han pekte på at den måtte ha sine røtter helt til-

bake til eldste jernalder (Th. Petersen 1923: 47).

Vi har i Trøndelag i virkeligheten flere felter med branngraver under flat mark. Et særlig interessant eksempel er gravplassen på Valberg, Frosta, som kan følges langs ryggen av et høydedrag, hvor gravene er skåret ned i en grusbanke (Marstrander 1954: 80).

Et lignende felt kjennes fra Rindsem, Vinne i Verdal, med branngraver skåret ned i en morenevoll. Det kjennes flere eksempler på lignende felt, f.eks. Hammer i Skatval. Denne enkle gravskikken lar oss ane konservative samfunnsgrupper som seigt holder fast ved en gravskikk med røtter tilbake til yngre bronsealder (Marstrander 1954: 81). Videre undersøkelser av disse enkle branngravfelter vil utvilsomt føre til resultater som bekrefter sammenhengen mellom romertid og eldre tiders gravskikk.

5.1.3. Bosetningens karakter

Den sparsomme funnmengden fra keltertid i Trøndelag har her som andre steder i landet flere aspekter. Et rent generelt forhold er selve gravskikkens enkle karakter, som gjør det vanskelig å få en oversikt over bosetningens utstrekning. Men svikten i funnmengden kan også henge sammen med den omstillingspross som klimaendringen har ført med seg. Et viktig spørsmål i denne sammenheng blir da å undersøke hvilket grunnlag vi har for å trekke slutninger om fastere former for bosetning.

Begrepet fast bosetning er egentlig ikke entydig. Vi knytter dette begrepet først og fremst til bosetningen som vokser frem i eldre jernalder med gårdsinstitusjonen som kjerne. Men det kan også tenkes andre mer ustabile bosetningsformer, som ikke har gården som basis, men er knyttet til utnyttelsen av et bestemt driftsområde. Innenfor et slikt driftsområde kunne en tenke seg flere faste tilholdssteder med bakgrunn i årets forskjellige aktiviteter. Skulle man prøve å finne et begrep som dekker dette, måtte det nærmest bli halvnomadisme. Dette innebærer at en del av en befolkningsgruppe foretar en syklisk vandring med dyrene til vår-, sommer- og høstbeiter, men vender tilbake til et fast vintersted. Her holder den andre delen av gruppen seg året rundt og driver jordbruk, som i stor grad innebærer fórsanking (Alsvik 1976: 28). Det kan være fruktbart å vurdere forholdene i trøndersk bosetning under denne

synsvinkel. Fra Nord-Trøndelag kjennes det i alt 31 funn fra bronsealderen. (Jeg skylder Fredrik Gaustad takk for disse opplysninger). Av disse ligger nesten 2/3 eller 21 funn innenfor vårt område. Allerede denne fordelingen markerer Inn-Trøndelags dominerende rolle i bronsealderen. Av disse 21 funn tilhører 10 eldre bronsealder og 5 yngre bronsealder. Disse fordeler seg med ett eller noen få funn på bygdene Frosta, Skogn, Verdal, Inderøy, Ytterøy og en markert konsentrasjon i Sparbu, hvor det ikke finnes mindre enn 11 funn.

Av særlig interesse for spørsmålet om fastere bosetningsformer er gravfunnene. Vi har en vanlig skjelettgrav i mannslang kiste i røys på Revlan, Frosta fra periode II, T 11934, og en skjelettgrav i røys på Gjørv, Inderøy, T 4402-3 fra periode IIa. Begge tilfeller dreier seg om graver med enkelt utstyr. Men det er først i sammenheng med feltet på Todnes i Sparbu vi kan tale om virkelige serier. Ved K. Ryghs utgravninger ble undersøkt i alt 22 røyser med i alt ca 40 graver. De fleste av dem inneholdt et eller 2 mannslange stenkammer i sentrum eller sønnenfor hvor det i 10 tilfeller ble funnet gravgods, som gjorde det mulig å datere gravene nærmere. 9 graver var fra eldre bronsealder og inneholdt dolk og celt, sverd og kniv eller sverd, spenne og celt, for bare å nevne noen eksempler (K. Rygh 1906).

Fra yngre bronsealder ble det bare påvist 1 sikker datert grav med litt rikere utstyr så som nål, knapp, kniv og en liten stangknapp til drakt eller som smykke, dessuten en liten bennål. Feltet har altså vært i bruk i nesten hele bronsealderen, fra periode II til og med periode VI.

Tyngden av de funnene utgravningen bragte for dagen tilhører eldre bronsealder. Det ligger nær å tro at et gravfelt som det på Todnes, må ha hatt en mer stabil bosetningsform som forutsetning. Denne fastere tilknytning til et sted skulle altså etter funnene å dømme gå helt tilbake til eldre bronsealder. Dette gir ikke uten videre grunnlag for å tro at det allerede i bronsealderen vokste frem gårder i samme forstand som vi taler om i jernalderens bosetning. Men etter alt å dømme ble det etablert fastere bosetningsformer som danner forutsetningen for jernalderens gårdssamfunn.

Konsentrasjonen av bronsealderens gravfunn i Sparbu må delvis sees i sammenheng med K. Ryghs utgravningsvirksomhet. Det kan som nevnt tenkes at Sparbu er overrepresentert i forhold til andre områder, men på den annen side synes det som om bygden markerer seg klart i den eldste jernaldersbosetning.

Det er ikke stort materiale vi har når det gjelder å bygge bro mellom bosetningen i bronsealder og eldste jernalder i Inn-Trøndelag, men det er i hvert fall viktig å understreke at vi nettopp i Sparbu finner to av de få gravfunn fra keltertid i Trøndelag, nemlig funnet fra Skjevlo, som ble nevnt ovenfor. Dessuten har vi også et branngravfunn med våpen fra Hø, Inderøy. Selv om materialet er spinkelt er det fristende å tolke disse funnene som vitnesbyrd om kontinuitet i bosetningen.

5.1.4. Funnmateriale forøvrig

Det er en svakhet at kultursammenhengen bronsealder/jernalder bare har kunnet vurderes på bakgrunn av gravfunn. Men et merkelig funn, som i 1967 ble gjort på Sund på Inderøy har bragt nye momenter inn i diskusjonen (Farbregd, Marstrander & Torgersen 1974). Ved et grustak ble det under matjordlaget, men i overflaten av grusslaget funnet skjelettrester av ca 25 individer. Skjelettrestene var gruppert i 4-5 konsentrasjoner, men lå uten anatomisk sammenheng. I forbindelse med skjelettrestene ble det funnet en grøft med sten og matjordblandet masse. O. Forbregd har tolket grøften som en randgrøft til et gravmonument, mens S. Marstrander har tolket grøften, som en veggrøft av et bronsealderhus av en type som er vel kjent i Danmark (op.cit. s. 16f.). Hvis sammenstillingen med det danske materialet er riktig, må det dreie seg om et ovalformet hus med torvvegger hele veien rundt, slik det ble påvist på Vadgård ved Aggersund like sør for Limfjorden. Veggene i Vadgårdshuset hvilte på en fundamentgrøft som var gravet 30-80 cm ned i grunnen, mens bredden varierte fra 0,5-1,5 m. I bunnen av den ene vegg-grøften var det en solid stenpakning, som må oppfattes som en veggsyl. Etter S. Marstranders oppfatning er det en slik veggrøft som er funnet på Sund (s. 17).

På bakgrunn av den egenartede funnforhold synes denne teorien å representere den mest sannsynlige løsning. Det foreligger 2 C14 dateringer av skjelettrestene til 1350 og 950 f.Kr. Videre foreligger en datering fra en kullgrop til 1000 $\pm$ f.Kr. Dateringene spriker en del, men sett under ett må de peke mot midtre del av bronsealder (op.cit. s. 7). Dersom Marstranders tolkning er riktig, har vi på Sund spor etter en bronsealdertuft av samme karakter som

de ovale husene i landsbyanlegget på Vadgård. Funnet fra Sund lar oss ane en boplass som ikke nødvendigvis har gårdens karakter, men på den annen side ikke bare kan ha tjent temporære formål.

I diskusjonen om mere stabile former for bosetning før romertid, bør også nevnes helleristningene. Bygdene langs indre Trondheimsfjord er et av våre tre viktigste helleristningsområder. Til sammen finnes det her mellom 50 og 60 felter. Den største konsentrasjon finner vi i Hegra, Stjørdal, men ellers finner vi spredte ristningsforekomster lenger nord innenfor undersøkelsesområdet, i Skatval, Skogn, Frol og på Frosta. Motivene er spiraler, konsentriske sirkler, hjulkors, dobbeltspiraler, skip og dyrefigurer, deriblant en rytterfigur.

Forekomster av dobbeltspiraler, skip med kraftig svungne stevner og rytterfigurer markerer en datering til yngre bronsealder, men enkelte av feltene kan nok gå ned i eldste jernalder (Marstrander 1963: 7).

Forekomsten av helleristningene forutsetter ikke nødvendigvis et gårdssystem med fast bosetning. Men på den annen side må den kultus ristningen gir uttrykk for, være knyttet til bestemte beite- og dyrkningsområder, som indikerer en mer stabil livsform.

Materialet kan tolkes i flere retninger. På den ene siden er det sterke indisier som taler for kontinuitet i bosetningen, nemlig gravfeltet på Todnes, den mulige hustuft på Sund og helleristningene, på den annen side trenger ikke bosetningsformen å ha den samme faste karakter som i romertid. Forholdene i Inn-Trøndelag kan på flere måter minne om situasjonen i Mjøsbygdene. Også der har vi funn som kan tolkes som minner etter en fast bosetning, men det kan være grunn til å tvile på om de gir uttrykk for en helt stabil bosetning. Det avgjørende er her om det kan settes opp sammenhengende funnserier (Martens 1969: 46).

Ser vi på vårt undersøkelsesområde, synes det som om det er mulig å gjøre dette i visse bygder. Som vi har sett viser funnene fra Todnes at feltet har vært i bruk fra midten av eldre bronsealder til slutten av yngre bronsealder. Et par løsfunn, særlig håndleddringen av gull fra Langli, understreker den sterke stilling bygden har hatt. I keltertid er det gravfunnet fra Skjevlo som kan tolkes som vitnesbyrd om mere stabil bosetning. På Inderøy er det kjent 2 gravanlegg fra bronsealderen. Det ene anlegget ved Krokshus hadde stenkiste av eldre bronsealders karakter. Det andre på Gjørv

- Egge.

inneholdt en branngrav som kan dateres til periode V. I denne sammenheng må vi også minne om funnet fra Sund som antageligvis kan være en tuft fra bronsealder. Funnene fra Inderøys keltertid er få, men omfatter som nevnt i hvert fall den sjeldne våpenbranngraven fra Hø, funnet under flat mark og markért ved en liten stenlegning. Fra Li (Prestegården) har vi videre pålitelige opplysninger om en grav

5.3. Karakteristikk av eldre jernalders jordbruk

Beliggenheten av gravfeltene i Inn-Trøndelag viser karakteristiske trekk som vi også finner igjen andre steder i landet, først og fremst i kystdistriktene. Tilknytningen til morener og grusavsetninger går igjen både når det gjelder Inn-Trøndelag , Vestfold og Østfold. I Sverige er det en tydelig konsentrasjon av funn om den mellomsvenske morene, som er en fortsettelse av Raet på norsk side (Martens 1969: 47). I denne sammenheng er ofte nevnt Øland og Gotland, hvor gravfeltene fra yngre keltertid i stor utstrekning er anlagt på grusåsene (Nylén 1955: 539).

For Inn-Trøndelags vedkommende er forholdet så markert at det må gjenspeile vesentlige trekk i selve jordbrukets karakter. Det er nok å minne om de store gravfeltene på Egge ved Steinkjer, Kvello, Hallem og Rindsem i Verdal og Gjeite i Frol og Valberg på Frosta.

Clark har for lengst pekt på at lignende trekk går igjen over Mellom- og Nordvest-Europa. Det er de lettere selvdrenerende jordarter som grus, sandholdig jord og jordbunn dannet ved forvitring av kalk eller sandsten, som danner de primære områder hvor kompleksene fra neolitisk tid og senere er konsentrert. Disse jordbunnsarter egnet set best for kultivering med de hjelpemidler det eldste jordbruk hadde (Clark 1952: 91).

Vi står overfor store vanskeligheter når det gjelder å karakterisere eldste jernalders jordbruk i Inn-Trøndelag. Det er alminnelig enighet om, at det her som i alle andre jordbruksområder må ha vært drevet et blandingsbruk. Hasund karakteriserer jordbruket hos oss, slik det ble drevet før industrialiseringen, som et beitebruk. Det ble først og fremst lagt vekt på å utnytte beitet og skaffe vinterfor til budskapen (Hasund 1942a: 24).

Helt avgjørende for næringsveiene i et område er den varmemengde som registreres. Alle jordbruksvekster trenger en viss varmemengde uavhengig av tiden (Sømme 1954: 20). I Inn-Trøndelag er varmemengden tilstrekkelig for bygg, mens derimot i knappeste laget for havre og hvete. Bygg er derfor det dominerende kornslag. I 1939 utgjorde det hele 57% av alle kornsorter (Sømme 1954: 202). At bygg også i eldre tid har vært det dominerende kornslaget, vet vi fra en tidligere kilde (Ramus 1735: 17). Allikevel fremgår det av matrikkelen fra 1723 (tab. 23) at det ble sådd 2-4 ganger så mye havre som bygg, til tross for at havren hadde små sjanser til å bli

moden. Forklaringen kan kanskje ligge i at havren var vanligst benyttet som fór. Det er nemlig den av kornplantene som har mest halm. Om den ikke ble moden spilte dette ingen rolle for fórverdien (Meddelelse fra Statens Kornforretning, forsøksavdelingen).

Undersøkelsene i Vallhagar på Gotland har gitt et bedre innblikk i driftsformene i jordbruket i eldre jernalder enn funn fra noe annet sted i Sverige. Vi møter et bondesamfunn med februk som viktigste næringsgren og antagelig et nokså begrenset åkerbruk, supplert med innsamling av spiselige planter, fangst av fugl og sel og sikkert også av fiske i innsjøer og på havet (Stenberger 1964: 465).

Et lignende bilde gir Stenbergers undersøkelser av hus og gårder på Øland. Tuftene ligger i områder som ikke alltid har vært de gunstigste sett fra et åkerbruks synspunkt, men de har budt på gode gressganger. Driftsformen har bygget på vegetasjonen som det naturligste grunnlag. Det synes å innebære at februket har vært hovednæring, mens åkerbruk har spilt en underordnet rolle. Åkerbruket ble etter hvert en viktigere faktor, men langt inn i nyere tid var åkerarealet ubetydelig og åkerlappene lå som små inngjerdete "øyer" spredt utover rundt gårdene (Stenberger 1933: 125f.).

Lignende resultater er Sven-Olof Lindquist kommet til etter sine undersøkelser i Øster-Gøtland (Lindquist 1968: 46). I det østre Mellom-Sverige kom morenebakkene til å danne innmarken. Som eldste fase i utviklingen av gårdsstrukturen oppstiller Lindquist en modell, hvor en rekke innhegnede åkre har ligget spredt utover marken omkring bebyggelsen (op.cit. fig. III: 10A). Dette eldste kulturlandskap tilhører keltertid og eldre romertid. Bygging av gjerder som avgrenser en egen innmark finner sted i yngre romertid og dette danner utgangspunktet for etablering av en fastere gårdsstruktur (op.cit.: 49). Lindquist mener med støtte i tidligere uttalelser av Hagen (1953) å kunne trekke paralleller når det gjelder den fysiske struktur mellom det ølandsk/gotlandske kulturlandskap og de tilsvarende levninger av et fossilt kulturlandskap i Sørvest-Norge (Lindquist 1968: 49).

At februket har hatt en dominerende plass i eldre jernalder støttes av enkelte uttalelser av klassiske forfattere. Både Caesar (De Bello Gallico bok VI, 22) og Tacitus (Germania kap. 26) fremholder at germanerne ikke legger særlig vekt på å drive åkerbruk, men at de er rike på buskap. Caesar sier at germanerne ikke så meget levet

av korn som melk og kjøtt (loc.cit.).

I denne sammenheng bør nevnes Arenanders tolkning av det omdiskuterte kap. 26 i Tacitus' Germania, hvor det omtales germanernes jordbruksmetoder. Med støtte også i opplysninger hos Caesar hevder Arenander at Tacitus' skildring gjelder et svirydningsbruk med rydninger som bare brukes et år av gangen (Arenander 1923: 108). På svirydningene ble dyrket rotfrukter, korn og lin. Allerede Pytheas forteller at folket i Ultima Thule bl.a. levet av rotfrukter (s. 107). Et vekselbruk i moderne forstand har det ikke vært tale om. Et virkelig åkerbruk ble bare drevet i liten utstrekning. Hver husstand synes å ha hatt en liten privat åker, mens de større svirydninger ble drevet som fellesforetagende (s. 109). Disse svirydningene ble ifølge Tacitus, fordelt på de enkelte husstander etter et bestemt rangsystem.

Arenander peker på paralleller til disse fordbruksformer i Sverige i enkelte avsidelignende strøk og at det i visse skogsbygder har eksistert helt ned til vår tid (s. 101).

Her er nok en del usikre detaljer, og det kan også diskuteres i hvilken grad Arenanders tolkning er relevant for Inn-Trøndelag. Men det bilde han har gitt av en mer labil jordbruksform knyttet til en gruppe i et bestemt område, kan kanskje illustrere den form for jordbruk som ble drevet før jernalderens faste bosetning tok form.

Ser vi Inn-Trøndelag i større sammenheng er det liten grunn til å tro at dette bosetningsområdet har avveket fra det bilde vi ellers får fra eldre jernalder i Norden. At det har vært drevet åkerbruk, gir K. Egede Larsens pollenanalyser sikkert belegg for. Men skal vi dømme etter de paralleller vi har nevnt ovenfor når det gjelder eldre jernalders bosetningsområder, må vi tro at korndyrkingen har vært av beskjedent omfang.

I denne sammenheng bør nevnes at vårt jordbruk har hatt meget mer til felles med det keltiske enn det romerske. Dette kommer først og fremst til uttrykk ved at februk og forsanking har spilt en viktig rolle i begge områder (Brøgger 1933: 48).

Det er bare hustuftsfunnet fra Grilstad på Frosta (T 14895 - DKNVS Tilv. 1934: 25-27) som kan gi oss glimt av gårdens næringsgrunnlag i eldre jernalder. Funnet kan på grunnlag av fragmenter av et spannformet lerkar dateres til overgangen romertid/ folkevandringstid. Tuften var 16x7 m og lå ca 80 m over havet og ca 1,5 km fra kysten. Det fantes en samling knokler av okse, både voksen og

også av kalver, videre knokler av lam, sau og gjeit, og endelig noen fragmenter av to unge individer av svin. Av hest fantes knokler av 2 individer. Dessuten fantes også rester av skalldyr. Professor Brinchmann som bestemte knoklene, understreker betydningen av den totale mangel på ville pattedyr og fugl. Jakt synes derfor ikke å ha spilt noen rolle, derimot har innsamling av skjell spilt en rolle. Fragmentet av østers tyder på at østers forekom i fjorden da. Vi må erkjenne at det spinkle materialet, som står til vår rådighet, bare kan gi oss antydninger når det gjelder forståelsen av den eldste jernalders jordbruk i Inn-Trøndelag.

5.4. Forutsetninger for bosetningsekspansjonen

Det synes klart at det i romertid har foregått en ekspansjon i bosetningen. I forsøket på å finne frem til de dypereliggende årsaker som ligger til grunn for denne ekspansjon, har man fulgt flere veier. Det spørsmål kan stilles om det har funnet sted en befolkningsøkning som har karakter av en "utfordring" i Binfords forstand, og som har inspirert befolkningen til å finne nye og mer effektive driftsformer i jordbruket. Eller er det det teknologiske grunnlag med bakgrunn i jernalderens redskapskultur som gir støtet til jordbruksekspansjonen?

I de eldste gravene på det store By-feltet på Løten foreligger det noen små sigder som varierer i størrelse, men som alle kan karakteriseres som vinkelsigder (Martens 1969: 55). Typen kan, som Steensberg har vist, føres tilbake til bronsealderens former (Steensberg 1943: 187). Martens har pekt på at høstingsredskapene er vanlige på de svenske branngravfeltene og at romertidens redskaper har vært langt mer differensiert enn tidligere (Martens 1969: 55).

Dette kan også sees av sigdene fra Hornesfeltet. Her foreligger det én i en grav, som kan dateres til romertid, en type som skiller seg ut fra den eldre typen med bredt, kraftig blad og med nedbøyet odd. Et lignende sigdblad kjennes også fra Vimosefunnet. Opphavet til denne nye kraftigere sigdtypen er usikker. Men vi kan i hvert fall registrere at det har foregått en utvikling til mer kraftige og effektive former. Samtidig med at den nye sigdtypen viser seg, ser det ut til at ljåen kommer inn på overgangen mellom eldre og yngre romertid. Meget taler for at Martens har rett i at frem-

komsten av disse to viktige redskapstypene i eldre romertid må være mer enn et tilfelle (Martens 1969: 58).

Vender vi oss til Inn-Trøndelag når det gjelder vurderingen av gårdens redskaper, svikter materialet fullstendig. Det er vanskelig å si om det er nye bruksmåter eller en forbedret redskapskultur som har vært avgjørende for bosetningsekspansjonen.

5.5. Karakterisering av romertidsgården

5.5.1. Gårdnavn

Flere forskere (bl.a. Martens 1969: 51) har i forbindelse med studiet av romertidens kulturforhold pekt på at funnene kommer fra sentralt beliggende gårder i jernaldersbygdene. Ofte representerer de de mest fruktbare og lett dyrkbare jordviddene. Det er fristende å ty til begrepet storgård, når det gjelder mange av disse gårdene. At det er en realitet i dette, synes Sandnes landskyldundersøkelser i Nord-Trøndelag å bevise (Sandnes 1973). Som storgård regner han de gårder som hadde 5 spann smør eller mere i landskyld. Av områdets 1561 navnegårder fra høymiddelalderen kom i 1661 155 gårder eller 10% i denne gruppen. Disse gårdene fordeler seg på de enkelte navnegrupper på følgende måte (tab. 22. Etter Sandnes 1973: 22).

Tabell 22. Storgårder i Nord-Trøndelag i 1661, fordelt på navneklassene

Navneklasse	Navnegårder i alt	Storgårder	Storgårds-prosent
-vin	77	16	21
-heimr	57	5	9
By/Bø og -by/-bø	22	6	27
-stadir	163	23	14
-land	9	0	0
-setr	84	0	0
Rud og -rud	4	0	0

Tabellen viser at gruppene -vin og by/bø (både enkeltvis og sammensatt) peker seg ut som viktige navnegrupper i sammenheng med storgårdene. Den siste gruppen er lite undersøkt, men Sandnes (s. 22) regner med at den for en stor del går tilbake til eldre jernalder. Heim-navnene synes i Nord-Trøndelag å stå noe svakere enn de øvrige tre gruppene, som har sammenheng med bosetningen fra eldre jernalder. Av størst interesse er Sandnes påvisning av at stadir-klassen ikke bare står på høyde med heimr-klassen, men har til og med en større prosent storgårder og kan ligge på høyde med vin-gruppen. Stadir-navnene må for en stor del gå tilbake til eldre jernalder. Vi får på den måten regionale forskjeller ved dateringen av stadir-klassen av samme slag som svenske og danske forskere har påvist (Sandnes 1973: 24).

5.5.2. Funngårdens størrelse

Blant disse fire navnegrupper fra eldre jernalder må vi vente å finne en rekke av romertidens storgårder. På samme bakgrunn er det viktig å bringe på det rene om gårder med romertidsfunn (se tab. 24) markerer seg som stor-gårder også i senere tid i matrikkelen. Som grunnlag har jeg brukt matrikkelforslaget av 1723, som gir detaljerte opplysninger om de enkelte gårdene. Det må være forsvarlig å utnytte denne kilde for vårt formål fordi den, til tross for tidsavstanden, gir et bilde av et før-industrielt jordbruk, som ikke har undergått vesentlige forandringer siden jernalderens jordbruks-samfunn ble etablert. Det er all grunn til å tro at matrikkelforslaget av 1723 gir oss et noenlunde riktig bilde av forholdet mellom de enkelte jordbruksenhetene.

Matrikkelforslaget gir opplysninger innen de forskjellige prestegjeld om utseden av rug, bygg og havre, samt høyavlingen. Dertil kommer også opplysninger om antall hester og buskap. For de prestegjeld, som faller innunder vårt undersøkelsesområde, har jeg beregnet gjennomsnittet av matrikkelens oppgaver, som sammen med de oppgaver matrikkelforslaget gir for de gårder som har romertidsfunn, er ført opp i tabell 23. Utseden er oppgitt i tønner unntagen for rug, som er oppgitt i pund. Høyavlingen er oppgitt i sommerlass. Sauer og geiter er slått sammen under betegnelsen småfe. Utsed av rug forekommer sjelden, og det er ikke beregnet gjennomsnitt av dette. Det at en gård har avling av rug, indikerer imidlertid god bonitet.

Tabell 23. Jordbruksproduksjonen på gårder i Inn-Trøndelag med funn fra romertid. Utdrag fra matrikkeforarbeidet 1723.

	Utsed				Husdyr			Over gjennomsnittet (+) Under gjennomsnittet (-) Likt med gjennomsnittet (0) Gårder med importfunn (I)
	Rug	Bygg	Havre	Høyavling	Hest	Storfe	Småfe	
FROSTA								
Gjennomsnitt		1,75	7,13	21	1½	7	8	
Berg		2½	10	32	2	7	12	+ I
Island		1½	12	24	1½	13	10	+
Rygg	2½ pd.	3	22	90	5	30	20	+ I
Valberg		2½	15	40	2½	14	12	+ I
LEVANGER								
Gjennomsnitt		1½	8,13	34	2	10	16	
Veske (2 gårder)	2 pd	3½	16	75	4	27	42	+
Gjeite	2 pd	4½	26	70	5	26	34	+ I
Gustad (2 gårder)		4,25	16	74	5	24	24	+
Okkenhaug	1 pd	3	12	50	3½	17	24	+
Rokne	1 tønne	2	12	45	3	11	16	+
Salthammer	½ pd	3	6	80	4½	18	22	+ I
Skjerve		2	14	60	3½	16	28	+ I
Tingstad		2	15	60	4	18	26	+
VERDAL								
Gjennomsnitt		1½	6	34	2	10	11	
Kvello		2½	7	28	2	9	11	0
Berg (2 gårder)	1 pd	8	22	140	8	38	40	+
Holmli		3	18	92	5	20	32	+
Hallem (4 gårder)		9	35	169	10	35	57	+ I
Haugen		1	3½	20	1½	7	17	-
Husan	1 pd	1½	5	46	2½	11	11	+
Lundskin		2½	10	48	3	15	28	+
Myr		½	4	17	1	6	0	- (øde 1723)
Valstad	½ pd	1,25	6	30	2	7	5	- I
By (2 gårder)		4	18	76	4	22	28	+ I
INDERØY								
Gjennomsnitt		1	5	21	1½	6	10	
Grønnesby (3 gårder)		6	17	80	8	24	41	+ I
Sakshaug (4 gårder)		6,75	29	106	7	33	33	+
Sakshaugvang		1	1,25	8	1	2	4	-
Verdal (6 gårder)		5½	27½	80	8	26	36	+ I
Vika		3	15	50	4	13	20	+ I
SPARBU								
Gjennomsnitt		1½	6,13	29	2	9	15	
Ranem		3	16	50	4	18	32	+
Tanem		2	6½	32	2	9	23	+
Dalem	1 pd	2	12	48	3	16	20	+
Oppem	1 pd	1½	10	36	2	10	10	+
Fossem	½ pd	2	8	50	3	14	20	+
Trana	2 pd	2	7	40	2	12	18	+
Kvitvang		1	6	40	1	6	10	-
Stevra								Ikke omtalt 1723
Vorem		1	6	18	1	7	12	-
STOD/BEITSTAD								
Gjennomsnitt		1,39	4,75	28	1,5	7	11	
Egge	1 tønne	9	30	170	8	30	40	+ I
Gjevran		2	9	44	2	13	15	+
Homnes (2 gårder)	½ våg	1,75	11	63	4	15	23	+ I

Måleenheten for bygg og havre er tønner (ca. 150 kg).
Høyavlingen er oppgitt i sommerlass á 250 kg.

Av tabellen må man kunne trekke den slutning at det store flertall av romertidens gravfunn er gjort på gårder som, hva utsed og høyavling angår, ligger over gjennomsnittet. Av 36 oppførte funngårder er det bare 5 eller 14% som ligger under gjennomsnittet hva produksjon angår. Det er bare i Verdal, Sparbu og på Inderøy vi finner gårder under gjennomsnittet. I enkelte tilfeller, som f.eks. Sakshaugvang på Inderøy, er det trolig at gården opprinnelig er en parsell av en større gård. Kvitvang i Sparbu skulle etter sin form helst ikke tilhøre det eldste navnelaget. Navn av denne typen tilhører gjerne middelstore gårder (Stemshaug 1973: 91). Haugen i Verdal er åpenbart et yngre navn. Navnetypen synes knyttet til yngre, mindre gårder (loc.cit.) eller husmannsplasser.

Vanskeligere er det å forklare forholdene omkring gårdene Myr og Valstad i Verdal, hvis navn, i hvert fall etter sin form, kan tilhøre det eldste navnelaget. Det foreligger i grunnen bare 2 muligheter, enten kan de ha tilhørt det eldste navnesjiktet, men har opprinnelig vært mindre gårder, eller de er utskilt av eldre storgårder.

Særlig interesse knytter det seg til Valstad. Dersom det er tilfelle at navnet tilhører det eldste navnesjiktet, vil romertidsfunnet på denne gården støtte teorien om at stadir-gårdene i det nordenfjeldske går tilbake til eldre jernalder (Sandnes 1973: 24).

I denne sammenheng kan det også være av interesse å se hvordan funngårdene fordeler seg på de enkelte navneklasser (tab. 24). Man skal selvsagt være forsiktig med å trekke generelle slutninger av dette materialet som bare består av 37 gårder. Men med denne reservasjonen kan det allikevel være verd å merke seg enkelte trekk. De usammensatte og sammensatte naturnavn utgjør til sammen 48,7% av det totale antall. Selv om vi ikke har tall å sammenligne med, kunne dette tyde på at Trøndelag i det henseende ligger mer på høyde med Nord-Norge, hvor naturnavnene dominerer så sterkt.

Ganske påfallende er konsentrasjonen av heim-gårder i et enkelt distrikt, nemlig Sparbu i Steinkjer kommune. Sluttresultatet blir at tallet på heim-gårder med romertidsfunn er større enn vingårdene, men, som Sandnes har påpekt, er gjennomsnittsskylden mindre på heim-gårdene (Sandnes 1973: 15).

De tre stadir-gårdene med romertidsfunn støtter Sandnes teori om at stadir-gårdene i Trøndelag for en stor del går tilbake til eldre jernalder (Sandnes 1973: 24). Vi kan da slå fast at ikke

Tabell 24. Gårder i Inn-Trøndelag med funn fra romertid fordelt på navneklasser.

		Usammensatt naturnavn	Sammensatt naturnavn	-vin	-heimr	-by/bø	-stadir	-land	andre navn
FROSTA	Berg	x							
	Island							x	
	Rygg	x							
	Valberg		x						
LEVANGER	Veske			x					
	Gjeite			x					
	Gustad						x		
	Okkenhaug		x						
	Rokne	x							
	Salthammer		x						
	Skjerve			x					
	Tingstad						x		
VERDAL	Berg	x							
	Hallem				x				
	Haugen	x							
	Holmlimo		x						
	Husan								x
	Kvello		x						
	Lundskin		x						
	Myr	x							
	Valstad						x		
	Østre By					x			
INDERØY	Grønnesby					x			
	Sakshaug		x						
	Sakshaugvang		x						
	Verdal		x						
	Vika	x							
STEINKJER	Dalem				x				
	Fossem				x				
	Kvitvang		x						
	Oppem				x				
	Ranem				x				
	Stevra								x
	Tanem				x				
	Trana								x
	Vorem				x				
	Egge	x							
	Gjevran			x					
	Homnes		x						
	Sum	8	11	4	7	2	3	1	3
	%	20,5	28,2	10,3	18,0	5,1	7,7	2,6	7,7

mindre enn 87% av romertidens funngårder tilhører det man etter matrikkelen av 1723 kunne kalle "overskuddsgårder".

Også når det gjelder Inn-Trøndelag synes dette å bekrefte antagelsen om at romertidens gårder var relativt store bruksenheter, som opptok de mest lettdrevne og fruktbare jordviddene innen bosetningsområdet. De fleste synes også i historisk tid å ha hevdet seg som gårder med avkastning over gjennomsnittet.

Tabell 25. Navneklassene datert ved hjelp av romertidsfunn i Inn-Trøndelag.

	B 1	B 2	C 1	C 2	C 3
Usammensatte naturnavn					
Sammensatte naturnavn					
By/Bø, -by/bø					
- heimr					
- vin					
- stadir					
- land					

Hver strek betegner ett funn. Funn som kan dateres til flere perioder er avmerket gjennom flere kolonner.

5.5.3. Datering

Tabell 25 gir en oversikt over hvordan funnene fordeler seg tidsmessig på de enkelte grupper av funngårdene. I diagrammet er å merke at hver strek innen en kolonne betegner et funn. En strek over to kolonner betegner et funn hvor det ikke med sikkerhet kan avgjøres hvilken av de to perioder det tilhører.

Det er vanskelig å bevise at det navneforrådet som er knyttet til gårder med romertidsfunn i sin helhet går tilbake til romertidens bosetning. Navn sammensatt med vin og heim, som til sammen utgjør 28%, må uten større risiko kunne regnes med til det eldste navnesjiktet. Om gårder med navn som By/Bø eller -by/bø hevder nyere navneforskning at denne klassen, bortsett fra Vestfolds- og Hedmarksbygdene, så absolutt står på høyde med heimgårder, og at det er grunn til å regne med at disse gårdene for en stor del går tilbake til eldre jernalder (Sandnes 1973: 23). Vi har allerede nevnt at stadir-gårdene i Trøndelag, slik det nylig er understreket av Sandnes, gjerne er store og sentrale gårder og at de for en stor del må gå tilbake til eldre jernalder (s. 24). Om de to siste gruppene, som til sammen utgjør 13%, må det da kunne sies at det er stor sannsynlighet for at de er samtidig med romertidsbosetningen.

Når det gjelder den største gruppen - de usammensatte og sammensatte naturnavn - som til sammen utgjør 48,7% er det erkjent at de representerer en heterogen klasse. Men det er alminnelig antatt at usammensatte navn uten artikkel, som gjerne er sentrale gårder, kan tilhøre det eldste navnelaget (Stemshaug 1973: 91).

Om sammensatte naturnavn hevdes det at de vanligvis er noe yngre som gruppe, men at de allikevel kan komme på linje med gruppen av usammensatte naturnavn. Vurderer vi etter dette funngårdenes navneforråd under ett, synes det som om det ikke kan reises avgjørende innvendinger mot at det for en vesentlig del kan gå tilbake til romertidens bosetning. Det er også verd å merke seg at bortsett fra det ene land-navn (Island) har vi ikke et eneste eksempel på gårdnavn som det er grunn til å sette i sammenheng med yngre jernalderbosetning.

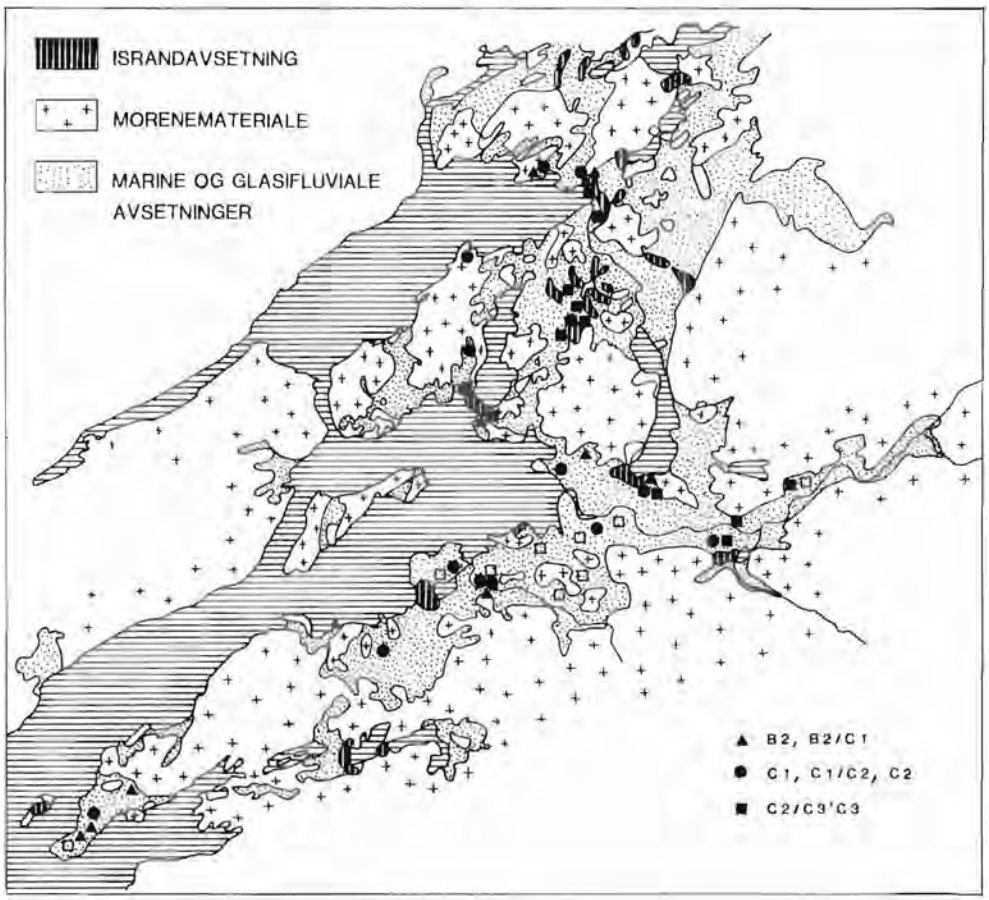

Fig. 8. Kart som viser funn fra romertid i Inn-Trøndelag.

5.5.4. Funnene sett i forhold til jordbunnen

Fordelingen av funngårdene i vårt område bekrefter på overbevisende måte at romertidens bosetning er knyttet til lettere, sandholdig jord på morener og glacifluviale avsetninger, (fig. 8). Kartet viser at den eldste bosetning i B2 finner sted på Frosta og Inderøy, i Verdal og Beitstad. Det er karakteristisk at Hallem og Egge er ryddet på ryggen av store morener. I neste fase brer bosetningen seg utover med særlig konsentrasjon i Verdal og Levanger.

I avslutningsfasen er det interessant å legge merke til hvordan bosetningen brer seg utover til utkantene av det marine avsetningsområdet, som for eksempel oppover Verdalen. Det er viktig å legge merke til at ikke et eneste gravfunn fra romertid er kommet for dagen utenfor dette området.

5.6. Økonomiske aspekter ved importen: Åkerbruk eller februk?

Utnyttelsen av naturressursene innenfor dette området har forholdsvis kort til etter bosetningsekspansjonen begynte ført til et overskudd, som har gjort det mulig å bytte til seg produkter av romersk eller provinsialromersk opphav. Det er uten tvil riktig når Herteig (1955: 36) peker på at utbredelsen av de importerte bronsekar i Norge betegner våre beste jordbruksbygder, en tanke som også Grieg (1926: 36) har vært inne på. Men dette utsagn trenger en nærmere presisjon. Hvilke jordbruksprodukter var det egentlig som representerte byttemidler: Februkets eller åkerbrukets?

Vi har tidligere pekt på at jordbruket i Trøndelag var et beitebruk (kap. 5.3). Dette kommer klart frem når vi ser på forholdene mellom åker og eng i dag. Gjennomsnittlig er 60% av det fulldyrkete arealet i Norge eng, på Vestlandet er prosenten over 80% og i Nord-Norge 89% (Ahlmann 1962: 171). For Inn-Trøndelag er gjennomsnittet 65%, med Frosta lavest med 50% og Ogndal og Stod høyest med 70%. Selv i dag kan jordbruket i Trøndelag, som ellers i landet, karakteriseres som et beitebruk (Ahlmann 1962: 173). Dette forhold har sikkert vært enda mere utpreget i eldre tider. Matrikkelforarbeidet fra 1723 viser at fórproduksjonen spiller en større rolle enn kornproduksjonen. Selv på en stor korngård som Egge med den største utseden av rug i Inn-Trøndelag, er det helt tydelig at fór-

produksjonen (havre og høy) har vært av langt større betydning enn kornproduksjonen (kfr. tab. 23).

Vi må derfor tro at det er februkets avkastning som har gitt romertidens bønder økonomisk grunnlag for import. Det produkt som da uten videre peker seg ut er huder. Den romerske hærs behov for lær har flere ganger, sist av Ulf Erik Hagberg (Hagberg 1967) vært nevnt som en faktor for å holde en handel i gang. Behovet har vært enormt, og Trøndelag har vært i stand til å levere store mengder. Man må anta at kvaliteten på de importerte hudene har vært langt bedre enn de fra romernes eget kveg. Det barskere klima i f.eks. Trøndelag kan være en forklaring.

De få litterære kilder vi har peker i samme retning. Tacitus (Annales IV, 72. ed. Penguin Classic L60, s. 193) forteller at i 28 e.Kr. påla Drusus friserne en tributt av oksehuder i forbindelse med utrustningen av sin hær. Man må anta at friserne også senere har levert huder og kveg. Cicero omtaler hvordan den romerske hær rekvirerte kveg for å skaffe til veie huder for soldatutrustning (lærkøllert, skjold og seletøy) (Forbes 1966: 52).

Ifølge Dio (LXXI, 11 - ed. Loeb Classical Library, bd. 9:13) fikk Mark Aurel kveg og hester fra quaderne for at han ikke skulle føre krig mot dem. En opplysning hos Caesar tyder på at romerne importerte huder, ugarvete eller tynne garvete, for å bruke dem som seil (Caesar: De Bello Gallico, bok 3: 13). Kildene gir uttrykk for romernes store behov for huder og lær til militære formål. Wheeler (1965: 97) peker videre på muligheten av at Skandinavia også har handlet med pelsverk og tørrfisk. Setrang-funnet gir oss, som Slomann (1959: 43f.) antyder, et glimt av tidens handelsforhold. Setrang-høvdingen kan ha eksportert huder, skinn, horn, ben, ull og kanskje enkelte matvarer til et handelssenter i f.eks. Danmark, hvorfra det kan ha gått videre til romerriket. Personlig har jeg vanskelig for å tenke meg at eksporten av fødevarer fra Trøndelag har vært særlig omfattende. Også Hougen (1933: 37) har understreket betydningen av eksporten av huder, som en økonomisk faktor i jernalderens handel i Norge. Det ligger imidlertid i sakens natur at det dreier seg om forhold, som bare i liten grad kan dokumenteres arkeologisk.

Men helt uten arkeologiske holdepunkter er vi ikke. Hagberg har ved sine undersøkelser pekt på at det synes å være en sammenheng mellom utbredelsen av krumknivene fra eldre jernalder og de romerske importvarer. Krumkniv sammen med syler og en halvmåneformet

kniv, synes å ha dannet et sett for bearbeidelse av lær. På feltet Sørby-Støvlinge har man flere graver, hvor disse typene forekommer sammen (Hagberg 1967: 115f.). Et slikt funn kjennes også fra Skåne (Løderup, grav 2, Strömberg 1975: 217, abb. 119). Dessuten finnes det et sett fra Trøndelag, riktignok uten halvmånekniven, nemlig fra Alstad, Stjørdal (T 2602-4). Fra Inn-Trøndelag har vi bare et funn med krumkniv (kat. nr. 37). De antydninger som de litterære kilder gir oss, sammen med de arkeologiske indisier, synes å peke i retning av at det er februket og dets avkastning som har dannet grunnlaget for importen. Det er lite sannsynlig at Norge har hatt noen særlig betydning som eksportør av korn og andre åkerbruksprodukter i eldre jernalders handel.

5.7. Sosiale aspekter ved importen

5.7.1. Forslag til modell

Vi vet lite om de sosiale aspekter ved handelen i Norden i eldre jernalder. Lotte Hedeager har imidlertid i en artikkel regegjort for sine undersøkelser av den sosiale struktur på Sjelland i romertid (Hedeager 1978). Hun har tatt sitt utgangspunkt i den antagelse at variasjonen i gravenes utstyr avspeiler sosialt og økonomisk betingede forskjeller i evnen til å nedlegge gravgods. I sine diagrammer har hun søkt å vise at graver med høyt antall oldsaktyper (AOT) som oftest samtidig inneholder importsaker. Ved denne metode regnes det ikke med det totale antall gjenstander i en grav, men kun antall typer. Hedeagers diagrammer viser at sjellandske graver, som har høy AOT-verdi samtidig har et stort antall luksussaker (gull og import). Mengden av luksusgjenstander synes å være tilnærmelsesvis proporsjonal med AOT-verdien.

Hvis vi prøver å utnytte materialet fra Inn-Trøndelag på lignende måte ser det ut til at vi kommer frem til resultater som peker i samme retning. Figur 9 viser resultatene av undersøkelse av AOT-verdiene for samtlige sluttete graver i Inn-Trøndelag. Det kan skilles ut 4 graver med svært høye AOT-verdier, fra 7 og oppover. En videre undersøkelse av materialet fra Inn-Trøndelag viser også at økende AOT-verdier har sammenheng med økende antall luksussaker. Denne gruppen omfatter bl. a. funnene fra Egge.

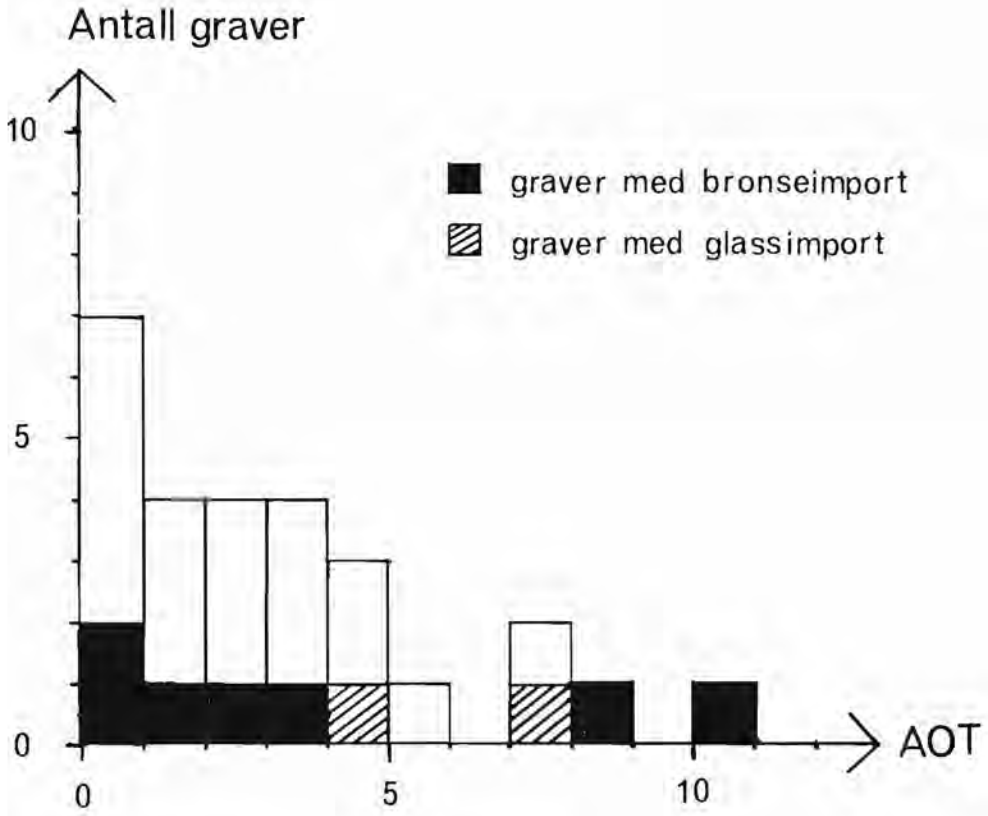

Figur 9. AOT-verdi i sluttede gravfunn.

På dette grunnlag kan man tenke seg følgende modell:

1. Et øvre sjikt representert ved en liten gruppe storbønder, som i materialet manifesterer seg med rike graver med AOT-verdier fra 7 og oppover (fig. 9).

   Følgende graver må regnes til dette sjiktet. Kat. nr. 8, 20, 25, 51-A.

2. Et mellomsjikt som i materialet manifesterer segved enkle våpengraver eller ved annet utstyr, av og til med et enkelt importsmykke. Mellom sjiktet kan sies å omfatte to grupper, nemlig våpengraver og graver med personlig utstyr med importsakene vesentlig knyttet til den siste gruppen.

AOT-verdiene ligger mellom 1 og 6. Mellomsjiktet består av følgende graver:

a. våpengraver, kat. nr. 38, 18, 27, 46, 24, 34, 51-B.
b. graver med personlig utstyr, kat. nr. 10, 15, 37, 38-III, 40-1, 19, 4, 35, 38-II, 50, 9, 49, 21, 6, 14, 29.

3. Et lavsjikt som i materialet manifesterer seg med branngraver hvor gravgodset er dominert av bensaker.

AOT-verdiene her kan variere mellom 1 og 3. Lavsjiktet består av følgende graver: 5, 22, 23, 26, 38-IV, 40-II, 41-I, 41-II, 44-I, 44-II, 45, 48.

Når det gjelder høysjiktet må man særlig trekke frem funnene fra de sentrale storgårder Egge, Gjeite og Hallem (kat. nr. 51, 8, 20). Disse tre gårdenes fremtredende stilling understrekes ved store gravfelt. Særlig de store stenkretsene på Egge er uten sidestykke i Trøndelag. Dette øvre sjikt kan tenkes å ha organisert importen innen hvert sitt område. Hvis vi ser hvordan disse tre ligger på funnkartet, er det nemlig påfallende at de synes å representere et senter i hvert sitt lokale område, altså Gjeite i Levanger, Hallem i Verdal og Egge i Steinkjer.

De tre gårdene tilhører alle det eldre bosetningssjiktet med funn som går tilbake til B2 og C1. Av de funn som tilhører toppsjiktet, stammer de to fra Egge og Gjeite med datering til B2 og C1, mens det tredje stammer fra Hallem og dateres til C3. Det ligger nær å anta at disse tre gårdene, som hver innen sitt område hører til toppsjiktet når det gjelder avkastning (kfr. matrikkelen av 1723, tab. 23), i særlig grad hadde mulighet for å skaffe til veie det overskudd som var nødvendig for å organisere importen.

Det er ellers verd å merke seg at det er et beskjedent innslag av våpen i gravgodset, et fullt våpensett i Egge-graven og skjold og 2 spydspisser i Hallem-graven.

Gravene fra dette sjiktet utgjør 10,3% av det totale antall funn.

Mellomsjiktet omfatter altså to grupper våpengraver og graver med personlig utstyr. Blant våpengravene, finnes bare to sverdgraver, nemlig Dalem (kat. nr. 38) som i tillegg til sverdet har fullt våpenutstyr med skjold og spyd, mens Hallem (kat. nr. 18) bare har sverdet. Det finnes videre 3 graver med skjold enten alene eller i kombinasjon med spyd. 2 graver inneholder bare en eller to spydspisser (tab. ..

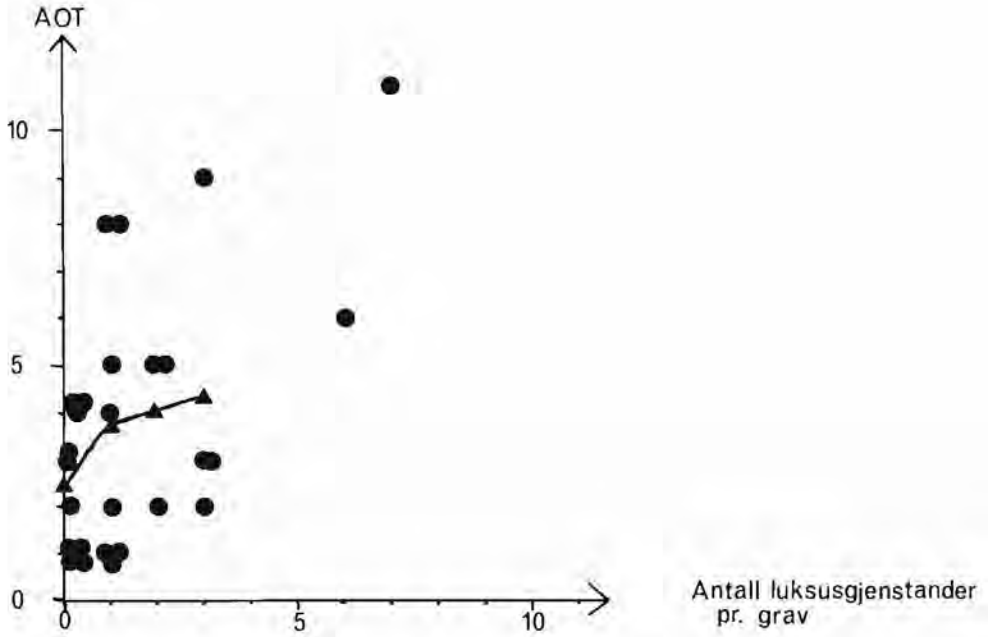

Figur 10. Kurve som viser den gjennomsnittlige AOT-verdi i forhold til luksusgjenstander (bronseimport, sølv og gull). Kurven er ikke utregnet for færre enn to observasjoner.

Selv om vårt materiale er lite, kan det sies i hovedtrekkene å stemme overens med undersøkelsen til Clara Redlich av vestgermanernes bevæpning. Hun hevder at så vel romerske fremstillinger av germanske krigere som jordfunn og skriftlige kilder viser at skjold, lanse og spyd er den vanlige bevæpning hos vestgermanerne, men at sverdet forekom sjeldent (Redlich 1959: 164).

Fordelingen av de enkelte våpenkombinasjoner innen materialet synes å vise den samme tendens i Trøndelag som på Østlandet, som det fremgår av tabellen (tab. 26):

Tabell 26. Fordelingen mellom de forskjellige våpenkombinasjoner i prosent av det totale antall graver.

	Sverd	Skjold	Spyd
NØ-Tyskland	25	40	35
Inn-Trøndelag	28	25	46
Østlandet	36	25	39

Tallet for Inn-Trøndelag er fremkommet ved gjennomgåelse av eget materiale. For Østlandet er tallet utregnet etter Grieg 1926, for Tyskland etter Schirnig 1965: 22, Abb. 1. Tallene er avrundet.

For sammenlignings skyld er tatt med tall fra hele Østlandet etter Griegs funnlister (Grieg 1926), samt NØ-Tyskland. Her er slått sammen tall fra 4 gravfelt, et fra Nedre Elben, et fra Meklenburg, to fra Mark Brandenburg, samt enkeltliggende graver fra Midtre Elben. Vi ser av tabellen at det er avvik, men tendensen med få sverdgraver er den samme.

De øvrige graver i mellomsjiktet, i alt 16, inneholder personlig utstyr (vesentlig smykker, belteutstyr og draktutstyr).

Av importsaker forekommer bare et enkelt glass i en av våpengravene, i de øvrige finner vi 7 Østlandskjeler som urner, videre to glassbegre og rester av to andre. Mellomgruppen utgjør til sammen 23 funn, dvs. 58,9%.

Lavsjiktet består av branngraver som vesentlig inneholder brente ben og bensaker.

Ser vi bengravene i Trøndelag, under ett, er det meget som tyder på at vi har å gjøre med en gruppe med rot i eldre tradisjoner. Dette gir seg bl.a. uttrykk, i allefall i Trøndelag, i den konsekvente bruk av likbrenning. De eneste unntagelser er to ubrente graver av denne typen på Ørlandet. I Nord-Norge finnes disse bengravene som skjelettgraver (Sjøvold 1962: 177), og det vil være naturlig å se disse gravene i sammenheng med de nord-norske.

Det virker som om bengravene representerer et sosialt sjikt med mindre ressurser enn det øvrige materialet gir inntrykk av. Dette gir seg utslag i at de bare helt unntagelsesvis inneholder import (spinnehjul av bronse i graven fra Risvik, Namdal - T 6839). I Inn-Trøndelag har vi bare to eksempler, gravfunn fra Holmlimo (kat. nr. 22) og Grønnesby (kat. nr. 31) som inneholder stumper av smeltet glass, kanskje fra et glassbeger. Våpen av jern finnes overhodet ikke i bengravene, derimot, karakteristisk nok, enkelte pile-

spisser av ben.

Forøvrig skiller de seg ikke ut fra de andre sjiktene. De ligger på det samme jordsmonn som de andre funnene. Heller ikke skiller fordelingen av gårdsnavnklassene seg ut i forhold til de to andre sjiktene. Det eneste som skiller disse gravene ut fra de andre, er gravgodset. Det kan tolkes som et indisium på at bengravene er et eget sosialt sjikt.

Et vesentlig punkt ved fortolkningen av bengravene er det forhold at omtrent 3/4 av gravene i vårt materiale kan bestemmes som kvinnegraver, mens resten ikke kan kjønnsbestemmes. Konsekvensen av dette er at f.eks. Namdalen, som har en stor konsentrasjon av disse graver, har vesentlig vært befolket av kvinner. Dette er selvsagt usannsynlig, og det må derfor være et misforhold når det gjelder kjønnsfordelingen i funnene. Hvordan kan så dette forklares? Man kan tenke seg den mulighet at det har vært en kjønnsbestemt gravskikk. I vårt tilfelle skulle da kvinnene ha blitt brent og fått et enkelt gravgods forarbeidet i ben med seg, mens mennene har fått et rikere gravgods. Rent teoretisk er det intet i veien for en slik tanke. På gravfeltet ved Gross Rumsted ved Weimar, som er fra tiden umiddelbart før Kr.f., er det utelukkende begravet menn. Kvinner er begravet et annet sted (Hachmann 1956: 14). På gravfeltet Hornbek i Holstein er det ikke påtruffet en eneste sikker mannsgrav (Rangs-Borchling 1963: 52). Når man, tross alt, ikke kan bruke disse to gravfelt som belegg for en slik teori, skyldes det beliggenheten av bengravene i Trøndelag. De ligger nemlig spredt i mellom de andre gravfelt, de er ikke samlet i store gravfelt som i Tyskland.

Under undersøkelsen av gravfeltet på Vahaugen i Meldal, støtte Th. Petersen på det samme problemet. Han kom frem til at det ikke kunne finnes noen annen forklaring enn at mannsgravene er vanskeligere å erkjenne enn kvinnegravene (Th. Petersen 1923: 45). Det synes som om dette er den mest sannsynlige forklaring.

Det eksisterer imidlertid en gruppe enkle branngraver med stumper av brent ben, men tilsynelatende uten gravgods. Disse gravene som i årenes løp har kommet for dagen uten å være ordentlig registrert, blir vanligvis datert til eldre jernalder. Det kan tenkes at disse gravene tilhører bengravssjiktet og muligens kan utgjøre de manglende mannsgraver.

Dette kan bare bekreftes ved en anatomisk undersøkelse av de brente ben i disse funnene. Foreløpig må vi bare nøye oss med å

konstatere den store overvekten av kvinnegraver. For vurderingen av bengravene som eget sjikt, spiller imidlertid ikke fordelingen av graver på de to kjønn så stor rolle.

Bengravene, som jeg altså vil vurdere som et bunnsjikt, teller til sammen 12 graver, hvilket tilsvarer 30,7% av det totale antall graver.

Som det fremgår av funnkombinasjonstabellen (tab. 20) står de tre funngruppene vi har gjennomgått svært isolert i forhold til hverandre. Bortsett fra en enkelt av toppsjiktgravene på Egge (kat. nr. 51), finner vi ikke våpen i gravene med importsaker. Motsatt finner vi i regelen heller ikke importsaker i mellomsjiktets våpengraver. Det er bare en unntagelse, glassbegeret i den sene våpengraven fra Hallem (kat. nr. 20). Når det gjelder lavsjiktet med bensaker, finner vi aldri våpen og bare unntagelsesvis spor etter importsaker, som nevnt.

De tre gruppene står altså isolert i forhold til hverandre, og dette kan tolkes som et indisium på at de tre sjikt representerer forskjellige sosiale grupper med ulik økonomisk evne.

5.7.2. Verifisering av modellen

Vi har små muligheter for å få denne modellen bekreftet arkeologisk, og avgjøre om den innebærer en realitet. De opplysninger Tacitus gir om germanernes samfunnsstruktur må selvsagt behandles med største varsomhet. Vi hører om høvdinger, "principes", som treffer avgjørelser i mindre saker, mens større avgjørelser treffes av hele folket. Vi må tro at det har vært store variasjoner innenfor det vidstrakte germanske området, som lå utenfor romerrikets grenser, og det er neppe grunnlag for å gi Tacitus' bilde av germanernes aristokratiske samfunnspyramide generell gyldighet. Av opplysningene i Germania (kap. 11 og 26) kan vi kanskje slutte oss til at det har eksistert en viss klassedeling og at det ble lagt vekt på byrd og sosial posisjon. Utdelingen av åkerland fant f.eks. sted etter rang. Men man får ikke inntrykk av at ledersjiktet representerte en økonomisk overklasse, det var heller "primi inter pares". Tacitus skildrer heller det som Filip kaller "die Ursprüngliche Gentilordnung" - et stammesamfunn av frie menn med et toppsjikt av fornemme familier uten økonomisk makt (Filip 1966: 298, s.v. Germanen).

Som helhet må det sies at det er vanskelig å bruke Tacitus' opplysninger som støtte for den modell vi har skissert. Et sikrere grunnlag å bygge på gir de forsøk som er gjort på sosiale vurderinger av det arkeologiske materialet fra store gravfelt og boplassområder. Når det gjelder større gravfeltundersøkelser ligger det når å tenke på Th. Petersens undersøkelser i Meldalen, men disse undersøkelser har lite å gi oss når det gjelder sosial struktur. Det foreligger imidlertid en del svenske og danske undersøkelser som kanskje kan gi oss visse indikasjoner. Undersøkelsen av de fire gravfeltene Kyrkbakken (Sahlstrøm & Geijval 1948), Melby (Sahlstrøm & Geijval 1951), Stora Ro og Bankälla (Sahlstrøm & Geijval 1954) som alle tilhører tiden omkring Kr.f. (Hachmann 1956: 7) tyder på at det den gang må ha hersket nokså ensartete sosiale forhold. Det synes riktig som Hachmann understreker i sin vurdering at befolkningen har bestått av småbønder med beskjeden velstand. Tydelige tegn på sosial sjiktdannelse mangler (Hachmann 1956: 10).

Fra folkevandringstid foreligger det materiale som tyder på at det har foregått endringer i den sosiale struktur. Gårdsanlegget Rings på Gotland (Arbmann 1957) inneholder en anselig hovedbygning med flere rom som av Hachmann er karakterisert som en stor bondebolig. Anlegget inneholder også sidebygninger som må ha tjent dels som fjøs, dels som bolig for tjenestefolk. Ifølge Hachmann har vi da ved begynnelsen av folkevandringstiden en sosial differensiering som det ved tidsregningens begynnelse ikke var spor etter (s. 12). Denne utviklingen må altså ha funnet sted i løpet av romertidens århundrer. At en slik sosial differensiering har funnet sted tyder undersøkelsen av boplassen Mariesminde på Nordvest-Jylland på (Brøndsted 1960: 132). Her ble det påvist et landsbyanlegg fra tidlig 1. århundre hvor det bl.a. ble funnet rester av tre hus som adskiller seg fra den vanlige hustypen ved ikke å ha noe eget rom for buskapen. Det synes som om de som bodde der ikke hadde egne husdyr, Kanskje eiet de heller ikke grunn. Det dreier seg ikke om noen tilfeldig hustype, men flere eksempler finnes liggende ved siden av hverandre i landsbyen. Vi kan ikke avgjøre om det har dreiet seg om folk som var en slags husmenn i storbønders tjeneste eller om det er håndverkere som drev litt jordbruk ved siden av. I hvert fall synes vi her å finne spor etter en begynnende sosial differensiering (Hachmann 1956: 12).

De rike fyrstegraver av Lübsow-typen er vel kanskje et av de mest tydelige vitnesbyrd om at en slik differensiering har foregått i den germanske verden, i romertidens århundrer. Gruppens nordligste representant er det rike funnet fra Store Dal, haug 6, videre er det gjort en rekke funn i Danmark og i områdene sør for Østersjøen ned til Bøhmen. Gravgodset gir uttrykk for hva man kunne kalle en "fyrstelig livsstil" med mange importsaker av glass og bronse. Lübsow-gravene tilhører ikke et bestemt stammeområde, men må heller betraktes som et tidsfenomen som gir uttrykk for en samfunnsmessig differensiering, med dannelsen av et herskersjikt (Eggers 1953: 105-107).

Det må med en gang understrekes at vi ikke i vårt materiale fra Inn-Trøndelag finner gravfunn som i rikdom og omfang kan sammenlignes med Lübsow-gruppen. Men de gravene vi har henført til toppsjiktet synes å representere den samme tendens som kjennetegner samfunnsutviklingen i store deler av det germanske området på kontinentet-

Om årsakene til denne sosiale utvikling hersker det adskillig uenighet. Jernvinna har vært nevnt i denne sammenheng, men det er lite trolig at den kan ha ført til så omfattende endringer på et så tidlig tidspunkt. I romertid har jernvinna sikkert ennå vært av beskjedent omfang. En viss spesialisering kan vi vel regne med når det gjelder håndverk, men det er vanskelig å se håndverket alene som den utslagsgivende faktor. Forholdet er ennå lite utredet og vi må regne med et kompleks av årsaker. For Inn-Trøndelags vedkommende må vi nøye oss med å slå fast at utviklingen i romertid kan ha ført til dannelsen av en sosial struktur som svarer til den modellen vi har skissert.

5.7.3. Importen og sosial differensiering

Gravfunnene i gruppe 1 og 2 (toppsjiktet og mellomsjiktet) gir uttrykk for den dødes rang og stilling innen to forskjellige samfunnssfærer som delvis griper over i hverandre. Et fullstendig våpensett plasserer den døde i mannssamfunnet, men det er ikke dermed gitt at han dermed tilhører bondesamfunnets toppsjikt. Som vi har sett, er det bare i det ene funnet fra Egge at den høyeste militære og sosiale rang forenes.

Det spørsmål reiser seg om våpengravene i Inn-Trøndelag og i andre deler av landet representerer en militær bevisst krigerkaste eller om det dreier seg om jevne bønder som var i besittelse av våpen, kanskje mer som statussymboler enn for militære formål. Det er pekt på at det i enkelte områder langs romerrikets grenser, f.eks. ved Elben og øvre Rhinen, er oppstått krigergrupper som har revet seg løs fra bondesamfunnet og gått over til militær livsførsel med krigstokter, herjing og plyndring på profesjonell basis. De ble gjerne ledet av fornemme menn fra toppsjiktet (Redlich 1959: 165). Tacitus' skildringer (Germania kap. 13 og 14) synes å gjelde slike profesjonelle krigerflokker.

På gravplassene finner man gjerne på sentrale områder samlinger av våpengraver liggende for seg. Det forekommer også egne våpengravfelter ved siden av gravfeltene uten våpen. Disse våpengravsamlinger er gjerne satt i forbindelse med de profesjonelle krigergrupper (Redlich 1959: 165).

Men dette er ikke en utvikling som er representativ for germanerne som helhet. Hos de stammer som ikke ble direkte involvert i kamper med romere, dannet det seg ikke noe militært oversjikt. Hachmanns analyse av Lübsov-gravene synes på en overbevisende måte å vise at det ledersjiktet de tilhører ikke var av militær karakter (Hachmann 1956: 18). Lederen eller fyrsten var først og fremst en bonde, og hans fyrstesete var en stor bondegård, kanskje med et noe større antall bruksbygninger enn de vanlige gårdene (loc.cit.). Det er karakteristisk at deler av bevepningen bare sjeldent hører med til gravgodset (s. 17).

Det synes som om vi i Nord-Europa først og fremst må regne med at det dannes et toppsjikt av storbønder med februk som viktigste næringsgrunnlag. Dette toppsjikt synes å ha hatt en viktig næringskilde ved eksport av huder som den romerske hær i høy grad hadde behov for. Dette har gitt den mulighet for import av bronsekar og glassbegre. I hvilken grad den store gruppen jevne bønder som danner mellomsjiktet var avhengig av storbøndene, har vi vanskelig for å få klarhet i. Men det er rimelig å tro at den sosiale differensiering som finner sted i romertid vesentlig er av økonomisk art. Denne utvikling som skjer helt innenfor bondesamfunnets rammer, gir liten plass for dannelser av profesjonelle krigerkaster.

De synspunkter som Herteig har gjort gjeldende i sin tolkning er den såkalte "Opplandsgruppen" peker i samme retning (Herteig

1955: 113f.). Her er neppe tale om hjemvendte krigerflokker fra grenselandet mot Romerriket. Gravskikken med våpengraver er resultatet av en hjemlig utvikling, gravmaterialet vitner om kontinuitet i det almenne felleseie formidlet ved inntrykk av beslektede kulturgrupper. De opplandske krigere er i virkeligheten bønder som har fulgt tidens moter og anlagt våpen. Det er ingen grunn til å anta egne krigerkaster hverken på Lista, Østlandet eller i Trøndelag.

Overensstemmende med dette må også våpengravene i gruppe 2 tolkes. De tilhører jevne bønder som ikke tilhørte toppsjiktet, men som allikevel hadde råd til å skaffe seg våpen og enkelte importstykker.

Funnene i gruppe 3 gir størst vanskeligheter ved tolkningen, fordi materialet åpenbart er mangelfullt og fortegnet. Ett synes imidlertid sikkert at gravgodset synes å gi uttrykk for en økonomisk evne som avgjort står tilbake for de to andre grupper. Det må derfor være begrunnet å karakterisere gruppe 3 som et lavsjikt.

Ser vi på materialet under ett, synes det klart at det er toppsjiktet som har spilt den viktigste rolle ved importen. Den spiller også en viss rolle i mellomsjiktet, mens den i lavsjiktet ikke synes å ha spilt noen rolle av betydning.

6. SAMMENDRAG OG KONKLUSJON

I innledningen reiste vi følgende spørsmål: Hvilke årsaker kan tenkes å ligge til grunn for funnkonsentrasjonen i Inn-Trøndelag i romertid?

På grunnlag av det materiale som er lagt frem i undersøkelsen, trer det klart frem at flere faktorer har vært av betydning.

For det første ligger i Inn-Trøndelag store jordvidder lett tilgjengelig fra fjorden med akkurat den lette sandige jord som særlig synes å ha vært ettertraktet av romertidens landnåmsmenn. Funnkartet (fig. 8) viser hvordan romertidsfunnene uten unntagelse konsentrer seg om områder med morenejord og glacifluviale avsetninger.

For det annet har også klimaet vært av betydning. Området er skjermet av fjell som beskytter mot for stor nedbør og storm og mot arktisk kald luft. Beliggenheten ved fjorden fører til at frost om våren er uvanlig. Det permanente snødekket om vinteren beskytter mot barfrost.

Vekstsesongen er kortere enn i Østlandsbygdene, men det drivende klimaet i vekstperioden gir som resultat en varmemengde som ligger nær opptil den vi finner i Østlandsbygdene. Beregningen for 1972 viser faktisk at varmemengden for Levanger er noe høyere enn på Toten.

For det tredje gir beliggenheten ved fjorden gunstige kommunikasjonsmuligheter, dels internt, dels utover fjorden eller over Namdalseid. Endelig er det muligheter for kommunikasjon østover langs Verdalselven til svensk område. I gjennomgåelsen av funnmaterialet er gruppen av bengraver i Medelpad av lignende type som i Inn-Trøndelag nevnt som et indisium på forbindelser østover.

Importsakene gir oss viktige glimt av Inn-Trøndelags kontakter med kontinentet og dermed også kommunikasjonslinjene. Den eldre fase av importen omfatter periodene B2 og C1. Den viktigste handelsvei i denne fase synes å ha fulgt Elben, Jyllands vestkyst over til Sørlandet og videre langs Vestlandet til Trøndelag.

Langs denne vei må man også regne med at eksporten av huder har funnet sted.

Langs denne handelsrute må den eldre importen av bronser fra Italia ha kommet. Det gjelder et kvalitetsarbeid som situlaen fra Homnes (kat. nr. 54), settet av øse/sil fra Gjeite (kat. nr. 8). Begge disse importstykkene er det grunn til å tro kommer fra verkstedene i Capua. Begge Østlandskjelene av Juellinge-typen fra Egge (kat. nr. 49 og 51) er uten tvil kommet samme vei, men her er fabrikasjonsstedet usikkert. Mest sannsynlig er de italiske produkter.

I denne sammenheng må også nevnes leirkaret fra Husan (kat. nr. 24) som er helt enestående i materialet fra Inn-Trøndelag. Karet må sannsynligvis være et importstykke fra Sønderjylland.

Men materialet indikerer også mere østlige importveier. Det riflete bronsekaret av Gile-typen fra Gjeite (kat. nr. 8) er også et italisk arbeid, men synes å ha nådd Inn-Trøndelag ad en annen vei. Konsentrasjonen av funn av riflete bronsekar ved Weichsels munning og enkelte funn i Skåne og Sjælland, tyder på en importvei langs Sveriges vestkyst og videre kystveien til Trøndelag.

En østlig importvei må vi også forutsette når det gjelder Victoriasverdet i Egge-graven (kat. nr. 51). Sverdet har en rekke paralleller i Europa og kan tenkes fabrikkert i en av romerrikets østlige provinser, muligens Noricum eller Pannonia.

Et sjeldent vitnesbyrd om import er tekstilrestene i Eggefunnet (kat. nr. 51) som er bestemt av Agnes Geijer som romerske.

Et indirekte tegn er fotbegeret fra Gjeite (kat. nr. 8) som har sitt forbilde blant Middelhavsområdets lerkarformer. Typen kan være etterlignet på germansk område, og denne sekundære type må ha blitt kjent og etterlignet i Norge. Godset tyder særlig på hjemlig produksjon som Bøe gjør oppmerksom på.

I den yngre fasen som omfatter C2/C3 er det glassimporten som dominerer. Begre med innslepne ovaler av den typen som er funnet på Hallem (kat. nr. 20) er tidligere blitt ansett som syriske produkter, men nyere undersøkelser har gitt gode argumenter for at de stammer fra øst-europeiske glasshytter. Langs Weichsel er glassene ført til Østersjøområdet og videre til Norden.

Det enestående begeret fra Salthammer (kat. nr. 14) har sin nærmeste parallell i Ungarn, og man har antatt at fabrikasjonsstedet er Romerrikets østlige provinser. Også dette begeret må ha nådd vårt område langs Weichsel.

Det halvrunde begeret fra Valstad (kat. nr. 29) er mest sannsynlig et produkt fra nordre del av Gallia og er antagelig eksportert til Norden fra området ved Rhin-munningen.

Det er bare et eneste bronsekar i den yngre fasen, nemlig den tidlige Vestlandskjelen fra Gjeite (kat. nr. 10). Fabrikasjonsstedet må etter alt å dømme søkes i Nord-Gallia, og det må være kommet til vårt område ved samme handelsrute som begeret fra Valstad.

Til importen må også regnes kobbermynten fra Okkenhaug (kat. nr. 12). Den er preget i Aquileia mens Konstantius Chlorus var "Nobilissimus Caesar", som tilsvarer tiden 302-305. Mynten kan sies å understreke betydningen av handelsveien over Aquileia til det frie Germania.

Til slutt må nevnes medaljongen fra Vika (kat. nr. 36) som er en germansk etterligning av en romersk keisermedaljong fra annen halvdel av 4. århundre. Vi vet ikke om dette er et importstykke eller ikke, men det er i hvertfall et vitnesbyrd om germansk-romerske forbindelser.

Jeg har, som det vil sees, regnet med importveien langs kysten av Vest-Norge som eneste importvei til Trøndelag. Veien gjennom Gudbrandsdalen over fjellet til Trøndelag var neppe åpnet i romertid. Det er flere momenter som taler for dette.

For det første viser et kart over den eldste importen (Ekholm 1934a: 350, fig. 2) at den ligger langs kysten av Vest-Norge med Homnes som det nordligste funn. Dette indikerer at i allefall Homnes-karet har kommet den veien. For det andre synes mangelen på funn i Gudbrandsdalen å tyde på at det neppe har gitt noen transittrafikk gjennom dalen. Det eneste funn av noen dimensjon (Kjorstadfunnet fra sen C2) ser Hougen på som tegn på innflytting fra kysten (Hougen 1929: 120). For det tredje mener Th. Petersen (1951: 55f.) å ha påvist at det går en bosetningshistorisk linje fra Gudbrandsdalen via Oppdal til Nord-Møre som bare i liten grad har berørt Trøndelag. Endelig viser det seg at Oppdal har vært holdt utenfor dannelsen av de åtte trønderfylker som antagelig foregikk i Merovingertid. Først ved landsloven av 1274 var Oppdal sikret representasjon på Frostatinget og da tydeligvis som en spesialordning. Ut i fra dette synes jeg det må være klart at veien over Dovre neppe har blitt vanlig før i vikingtid. Det er derfor rimelig å se bort i fra denne vei i romertid.

Inn-Trøndelags rike ressurser gir en fjerde grunn til områdets sterke stilling. Foruten jordbruksressursene har Inn-Trøndelag også rike muligheter for binæringer. Ved innløpet til Borgenfjorden har det f.eks. til alle tider vært et rikt sildefiske (Sakshaug 1973: 226). Fisket har vært så rikt at husmannsplassene som lå ved sjøen ofte hadde en bedre økonomi enn den gården de lå under. Vi hører til og med om enkelte selveiende bønder som fant det lønnsomt å selge gården sin og skaffe seg en husmannsplass ved sjøen for å leve av fisket (Sakshaug 1937: 39).

Flere gårder i Skogn har på 1600-tallet fått tinglyst rett til selfangst (Hallan 1964: 85f.). At selfangst i Inn-Trøndelag er av gammel dato vitner gårdnavnet Salater (av gno. selr. sel og latr, liggested) på Ytterøy om. I nyere tid trer Verdal frem som et av Trøndelags rikeste distrikter for storviltjakt. Det er ingen grunn til å tro at ikke jaktmulighetene var like store i gammel tid, men vi har ikke store muligheter til å klarlegge hvilken betydning den kan ha hatt for næringsstrukturen. Et indisium er en tinglysning av jaktrett på elg og hjort fra 1700-tallet i naboområdet Skogn (Hallan 1964: 91).

Spørsmålet om kulturutviklingen i Inn-Trøndelags romertid avviker fra den vi finner ellers i landet er vanskelig å besvare generelt. På enkelte områder er det avvik, på andre ikke. En analyse

av funnmaterialet fra Inn-Trøndelag viser at romertidens bosetningsekspansjon ikke kan ha begynt før i B2. Vi har ikke et eneste sikkert funn fra B1. De eldste romertidsfunnene på begge sider av Oslofjorden går neppe lenger tilbake enn tidlig B2, det samme gjelder også Hedmarksbygdene og Hadeland, mens den eldste bosetningen på Toten først finner sted i senere del av B2. Det samme er tilfelle på Lista. Den eldste romertidsbosetningen i Inn-Trøndelag synes altså å komme på linje med enkelte innlandsbygder som Toten og kystbygdene utenfor Oslofjordsområdet. Vårt område hører altså ikke med til de eldste romertidsbygdene, men bosetningsekspansjonen gjør seg allikevel gjeldende så tidlig at vi vanskelig kan tale om noen retardering.

Når det gjelder gravskikken viser Inn-Trøndelag enkelte særtrekk. Dominansen av branngraver har Inn-Trøndelag felles med andre romertidsbygder. Branngropene har vært i bruk i Inn-Trøndelag i hele romertid til forskjell fra andre bygder. Både i Østfold og Vestfold ble branngropenes rolle overtatt av brannflaket. I innlandsbygdene derimot var branngropen i bruk i hele romertid. På dette punkt har Inn-Trøndelag fulgt innlandsbygdene, på den annen side har brannflaket som ble alminnelig i romertidsbygdene på Østlandet, ikke vunnet innpass i Inn-Trøndelag.

Blant branngravene i Inn-Trøndelag forekommer en egen variant som kunne kalles branngrav i kammer. De rensete ben er lagt uten urne i et lite kammer bygget av heller eller blokker. Selv om denne branngravsformen ikke er uten paralleller i Sør-Norge, synes den å være særlig utbredt i Inn-Trøndelag, hvor den utgjør ca. 25% av branngravene.

Også i Inn-Trøndelag møter vi en liten gruppe tidlige skjelettgraver som må kunne dateres til B2. De kan stilles sammen med de tidlige skjelettgraver på Toten, i Vestfold og på Lista, som alle tilhører B2/C1. Også når det gjelder økningen av antall skjelettgraver i yngre romertid følger Inn-Trøndelag det mønster som stort sett gjelder i de andre romertidsbygdene.

Det ser ut til at de eldste importstykker dukker opp i Inn-Trøndelag omtrent på samme tid som i de fleste andre romertidsbygdene på Østlandet, om vi ser bort i fra Østfold. Branngravene på Egge med Østlandskjeler som urner må tilhøre B2, situlaen fra Homnes må antas å ha kommet i jorden i samme tidsrom. Den riflete kjelen fra Gjeite er noe yngre, antagelig fra C1. De øvrige importerte bronsekar i Inn-Trøndelag synes å bekrefte Ekholms påstand (1933:

11) om at Østlandskjelen må dateres til 3. århundre, dvs. C1-C2.

Importen av glassbegre er beskjeden. Av størst kronologisk interesse er glasset fra Hallem som forekommer i kontekst med sikker datering til C3. Dette bekrefter den vanlige datering av disse begrene i norske funn (Ekholm 1936: 82-84). Begrene fra Salthammer og Valstad er datert til henholdsvis C3 og C2.

Gjennomgåelsen av importsakene viser at det ikke kan tales om retardering for Inn-Trøndelags vedkommende. De første importstykkene dukker opp omtrent samtidig med at de viser seg i de fleste romertidsbygdene på Østlandet, kan man tale om Inn-Trøndelag som en randsone, kan det ikke skje på grunnlag av et forsinket tidspunkt for den første importen, men heller på grunnlag av dens mindre omfang.

En samlet vurdering av romertidsmaterialet fra Inn-Trøndelag gir altså som resultat at man ikke kan tale om vesentlige avvik fra det mønster vi kjenner i Sør-Norge. Størst likhet finner vi med bygdene i det indre Østland. Når det er snakk om likhet, må ikke dette taes som et indisium på direkte kontakt. Som jeg har ment å påvise ovenfor, kan vi se bort fra noen forbindelse over Dovre i romertid. Likheten mellom Toten/Hadeland og Inn-Trøndelag må skyldes at områdene har lik topografi og ligger likt i forhold til ferdselsåren langs kysten

SUMMARY

This investigation is based on finds from Innherred in Nord-Trøndelag county. Innherred is usually the name of the area east of Trondheimsfjord and north of Skatval. In this study, however, the name Innherred, or Inn-Trøndelag, will be used for the following parishes: Frosta, Levanger, Verdal, Inderøy and Steinkjer, (with the 1973-borders).

Innherred has a total area of 3976 km^2 which is only 10,2% of Nord-Trøndelag. The area of the cultivated land is 385 km^2 which is 26,6% of all agricultural land in Trøndelag or 57,6% of the agricultural land in Nord-Trøndelag. (Table 2).

Inn-Trøndelag has a climate with few frosty nights (below zero degress) in spring and autumn. (Figs. 3-5).

The following facts are the basis for the study: The area is 10,2% of the whole of Trøndelag. This small area contains 40% of all finds from the Roman Iron Age. This study will therefore try to answer the following questions:

1. What are the reasons for this concentration?
2. Does this area differ from other areas in Norway when one consider the settlement history?

As a first step the settlement history is considered important basis for trying to answer the questions posed.

In this study the period system and main types suggested by H.J. Eggers are used (Eggers 1955) with the adjustments made by Wenche Slomann (Slomann 1971, 1974). The periode C3 is not defined by Eggers and therefore definitions made by Godłowski (1970) and Slomann (1974) are used.

The main types used for defining period B and C are shown in table 3.

The Roman Iron Age finds in the area have been little studied. A first necessary step is to reconsider them and place them in a European context. This has been done in chapter 2. The conclusion is shown in table 19. The finds determine the charge from B2 to C1 and C2 to C1.

The purpose of chapter 2 is to find out whether there is any regular series of artifacts. No such series can be distinguished, but the affinity of certain groups to each other can be seen.

For example the weapons and bone artifacts were not found together with any other groups. Jewellery is usually found with women's tools.

The burial customs have been studied in chapter 4. A surway of the different forms are shown in table 21. It seems that all types of burial customs have been in use during the Roman Iron Age. The number of unburnt graves totals about 20% of the total number. A comparison with other areas shows that Inn-Trøndelag most closely resembles the inner østland region.

It has been thought that the change to a colder climate in the Celtic period (or Pre-Roman - 500 BC-0) caused depopulation over the whole of Norway. There seems to be no reason to believe this today. Pollen analysis (chapter 5.1.1) shows that agriculture was continued throughout this period. It has been argued that no graves from the Celtic period have been found, but lately some coalpits which date from this period, have been found (Farbregd 1972). This seems to indicate graves. A study of the finds from Bronze Age including the rock-carvings shows that only Inderøy and Sparbu have indications of a continuity from Bronze Age to Roman Age.

Another question concerns the type of agriculture practised in Inn-Trøndelag at that time (chapter 5.3.). The burial sites are situated close to moraines and gravel sediments (fig. 7). This feature is very common in Europe. (Clarke 1952: 91). In Sweden it also seems that farms were situated where the soil was arable. In Trøndelag we know from written sources (Ramus 1735) that barley was considered the most important cereal crop. On the other hand we know from the taxlists from 1723 (table 23) that more oats than barley was sown though it is doubtful that it could have ripened. An explanation could be that oats were useful as animal fodder even when unripe.

It has been shown (Stenberger 1933, Lindquist 1968) that the earliest farms had small fields surrounded by pastures. There is reason to believe that this was the case in Inn-Trøndelag too. The tax-lists from 1723 (table 23) show that the largest farms had a large production of hay and grass. It therefore seems likely, that the farms in the Roman Iron Age were more a fodder-producing unit than crop-producing unit. The Roman Iron Age finds come from the largest farms in the area (chapter 5.5.). Table 23 also shows that most of these farms have a surplus compared with the average for Inn-Trøndelag.

Table 24 shows which name-groups are in use. Inn-Trøndelag seems to have more in common in this case with North Norway where "nature names" are the most usual group. In table 25 the Roman Iron Age finds are used to date the different namegroups. The table seems to confirm the usual dating.

The question then arises whether crops or cattle gave the surplus for obtaining import goods (chapter 5.6.). Earlier it has been said (chapter 5.3.) that cattle was important in Inn-Trøndelag. Even on the largest farms in Inn-Trøndelag the production of fodder was more important than corn. The most suitable product for export from cattle was hides. We know that the Roman Army used great quantities of leather in their equipment (Hagberg 1967). The quality of the hides from northern Europe must have been better than from further south, because of the harder climate. The written sources indicate that hides were an important part in the agreements made between the Romans and the neighbouring peoples.

We know little about the social aspects of the trading in Early Iron Age (chapter 5.7.). Recently a Danish archaeologist (Hedeager 1977) tried to relate the number of artifacts (AOT) to the amount of luxury goods (gold and imports) present in the grave. She found that a high number of AOT is related to a large number of luxury goods.

In figur 8 the same examination has been done on the finds from Trøndelag. It is possible to find the same trend here. A small group with AOT higher than 7 can be distinguished. Figur 9 shows that a high AOT is related to a large number of luxury goods.

The following social model can be made:

1. An upper stratum (AOT 7-12) of rich farmers.
2. A medium stratum (AOT 1-5) consisting of graves with personal equipment and graves with weapons.
3. A lower stratum consisting of the graves with artifacts made of bone (AOT 1-3).

From the upper stratum the farms Egge, Gjeite and Hallem can be mentioned. These farms have large burial sites and are situated in different areas. It is possible that these farms organized the trade to the Roman Empire.

The medium strata consists of graves with weapons. The sets of weapons are identical with finds from the West-Germans.

In the same strata there also are 17 graves with personal equipment. Among these graves are most of the import finds.

The low strata consists of graves with artifacts made from bone. This group appears to have had less resources than the other groups. Table 20 shows that these groups are mutually exclusive.

It is difficult to confirm this model by archaeological means. Tacitus' Germania gives som information but it is of little use here. Certain information can be taken from Hatt's investigations (Hatt 1938) on Skjørbæk Hede. He found three farms, later extended to five. All of them are equal, no house showing any special function. The farm Rings on Gotland (Arbman 1937) have one large building and several small ones. It is believed that this reflects a social difference between the farmer and his workers. This difference seems to have startet during Roman Iron Age (Hachmann 1956: 12).

The rich Lübsow-graves indicate an upper stratum which is not based on military power.

It seems then that the upper strata consist of farmers with cattle as the most important economic resource. The weapon graves in the medium strata seem to have been farmers adopting a new burial custom (Herteig 1955: 11). It seems also clear that imports were organized by the upper strata.

Finally we will try to answer the questions raised in the first chapter (chapter 6.).

The concentration of finds in Inn-Trøndelag is because of the large areas of agricultural land, the climate and the good communications both internal and external. The imported goods indicate a trade-route along the West coast to Denmark and Germany.

Whether the cultural pattern differs from any other part of Norway, is a difficult question to answer. An analysis of the finds shows that the expansion in the Roman Iron Age cannot have started before B2. The burial customs show some special features similar to the inner part of Østlandet. The oldest import finds start at the same time as in other parts of Norway.

On the whole it seems that the inner Østland area (Toten/Hadeland) has much in common with Inn-Trøndelag not because of direct contact but because of geographical and topographical similarity.

FORKORTELSER

A + romertall + arabiske tall (f.eks. A VI, 170): henviser til gruppe og fibulaform hos Almgren 1923.

Aarbøger: Aarbøger for nordisk oldkyndighet og historie. København.

Ab: Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årsberetning, Oslo.

AEG + nr.: Henviser til type hos Almgren & Nermann 1923.

B + nr.: Museumsnummer på oldsaker i Bergens Museum.

B.B. form + nr.: Henviser til typeeksemplar hos B. Beckmann 1966.

BMÅ: Bergens Museums Årbok, Bergen.

Bøe: Bøe, J. 1931.

C + nr.: Museumsnummer på oldsaker i Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Ch.B. form + nr.: Henviser til typeeksemplar hos C. Beckmann 1969.

DKNVS Forh.: Det kongelige norske videnskap. Forhandlinger, Trondheim.

DKNVS Årbok: Det kongelige norske videnskabers selskab, Museet. Årbok. Trondheim.

DKNVS Skr.: Det kongelige norske videnskabers selskab. Skrifter. Trondheim.

Eggers type + nr.: Typeeksemplar hos Eggers 1951.

Jahn pl + nr. eller fig. nr.: Henviser til typeeksemplar hos Jahn 1916.

Katalog 1871: K. Rygh 1871.

Kragehul pl + nr.: Henviser til plansje hos Engelhardt 1867.

KVHAA: Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien.

Mackeprang + romertall: Henviser til fibulaformer hos Mackeprang 1943.

N.T.: Nord-Trøndelag.

Nydam pl + nr.: Henviser til plansje hos Engelhardt 1865.

Pl. + nr.: Henviser til plansje i dette arbeidet.

RGZM: Jahrbuch des römisch-germanischen Museums, Mainz.

R + nr.: Henviser til typeeksemplar hos O. Rygh 1885.

Simris pl + nr.: Henviser til plansje hos Stjernquist 1955.

S.T.: Sør-Trøndelag.

T + nr.: Museumsnummer på oldsaker i DKNVSM.

Thomas + bokstav + romertall eller bokstav eller romertall (eks. Thomas type A1).: Henviser til typeeksemplar hos Thomas 1960.

Tilvekst + årstall: Henviser til året et funn er tilvekstpublisert.

U.N.: Uten nummer.

Vimose pl + nr.: Henviser til plansje hos Engelhardt 1869.

V.G.J.: Shetelig 1912.

LITTERATURLISTE

Ahlmann, H.W. 1962: *Norge. Natur og næringsliv.* Oslo.

Albrectsen, E. 1956: *Fynske Jernaldersgrave. II: Eldre romersk jernalder.* København.

- 1968: *Fynske jernaldergrave. III: Yngre romersk jernalder.* Fynske Studier 7. Odense.
- 1971: *Fynske Jernaldergrave. IV: Gravplassen på Møllegårdsmarken ved Broholm.* Fynske Studier 9. Odense.
- 1973: *Fynske jernaldergrave. V: Nye fund.* Fynske Studier 10. Odense.

Almgren, O. 1897: *Studien über nordeuropäische Fibelformen.* Stockholm.

- 1923: *Studien über nordeuropäische Fibelformen.* 2. Anflage. Mannus Bibliothek nr. 32. Leipzig.
- & Nermann, B. 1923: *Die ältere Eisenzeit Gotlands.* Stockholm.

Alsvik, E. 1976: Transhumans, nomadisme og seterbruk. *Folkemuseet for Trondheim og Trøndelag. Årskrift 1975.* Trondheim.

Arbman, H. 1937: Germanischer Wohnbau in Schweden. In: *Haus und Hof im nordischen Raum I.* Leipzig.

Aremander, E.O. 1923: Germanernes jordbrukskultur omkring Kristi fødelse. *Nordiska arkeologmøtet i Stockholm 1922.* Stockholm.

Beckmann, B. 1966: Studien über die Metallnadel der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. *Saalburg Jahrbuch 23. 1966.* Berlin.

Bechman C. 1969: Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit in freiem Germanien. *Saalburg Jahrbuch 26, 1969. Berlin.*

Behmer, E. 1939: *Das Zweischneidige Schwert der germanischen Völkerwanderungszeit.* Stockholm.

Bjørn, A. 1920: Fra den romerske jernalder i Trøndelagen. *DKNVS Skr. 1919 nr. 5.* Trondheim.

- 1929: Bronsekar og glassbegre fra folkevandringstiden. *DKNVS Skr. 1929 nr. 6.* Trondheim.

Blindheim, C. 1947: Drakt og smykke. Studier i jernalderens drakthistorie i Norden. *Viking 1947.* Oslo.

Brøgger, A.W. 1910: Benskjeer fra eldre jernalder. *Stavanger Museums Årshefte 1909.* Stavanger.

Brøgger, A.W. 1933: Sigd, ljå, snidill. Instituttet for sammenlignende kulturforskning ser. A: 14- *Bidrag til bondesamfunnets historie 1.* Oslo.

Brøndsted, J. 1960. *Danmarks Oldtid. III: Jernalderen.* København.

Bøe, Johs. 1921: Norske guldfund fra folkevandringstiden. *BMÅ 1920-21. Hist. ant. rekke nr. 2.* Bergen.

- 1926: Norsk gravguld fra ældre jernalder. *BMÅ 1926. Hist. ant. rekke nr. 2.* Bergen.
- 1931: *Jernalderens keramikk i Norge.* Bergens Museums Skrifter nr. 14. Bergen.

Carpelan, C. 1961: Beinerne Kämme aus der älteren Eisenzeit Finnlands. *Suomen Museo LXVIII. 1961.* Helsinki.

Clark, J.G.D. 1952: *Prehistoric Europe. The Economic Basis.* London.

Dabrowski, K. & Kolendo, J. 1972: Les épées romaines découvertes en Europe centrale et septentrionale. *Archaeologica Polona XIII.* Wrolaw.

Danielsson, K. 1971: *Flata nåler av benhorn från Västsverige under perioderna V och VI.* 3-betygsuppsats ved Institusjonen för Arkeologi, särskilt nord-europeisk, Stockholm Universitet. Stockholm.

Daremberg, C. & Seglia, E.S. 1912-19: *Dictionnaire des Antiquités Gregues et Romaines.* bd. V. Paris.

Drescher, H. 1958: *Der Überfangguss.* Mainz.

- 1963: Nachbesserungen und Reparaturen an keltischem und römischem Metallgeschirr. *Nachrichten aus Niedersachens Urgeschichte nr. 32.* Hildesheim.

Egede Larsen, K: 1953: Se Larsen, K. Egede 1953.

Eggers, H.J. 1951: *Der römische Import im freien Germanien.* Atlas der Urgeschichte I. Hamburg.

- 1953: Lübsow, ein germanischer Fyrsten-sitz der älteren Kaiserzeit. *Praehistorische Zeitschrift 34-35, 1949-50. annen halvdel.* Berlin.
- 1955: Zur absoluten Chronologie der römischen Kaiserzeit im Freien Germanien. *RGZM 2, 1955.* Mainz.
- 1959: *Einführung in die Vorgeschichte.* München.
- 1966: Der Kaiserzeitliche Gräberfeld von Pollwitten, Kreis Mohrungen, Ostpreussen. *RGZM 11, 1964.* Mainz.

Ekholm, G. 1933: Bronskärlen av Østlands- och Vestlandstyp. *DKNVS Skr. 1933 nr. 5.* Trondheim.

- 1934: Romerska vinskopor och kärl av Hemmortyp i skandinaviska fynd. *Upplands Forminnesförenings Tidskrift 45: Bil. 2.* Uppsala.
- 1934a: Om romarnas handel på Nordeuropa. *Fornvännen 29.* Stockholm.
- 1935: Zur Geschichte des römisch-germanischen Handels. *Acta Archeologica 6.* København.
- 1936: Några romerska glasbägare i norske fynd. *BMÅ 1936 Hist.-ant.rekke nr. 3.* Bergen.
- 1944: Uppländska gravfält från äldre järnåldern. *Fornvännen 39.* Stockholm.
- 1956: Orientalische Gläser in Skandinavien während der Kaiser- und frühen Merowinger-zeit. *Acta Archaeologica 27.* København.
- 1956a: En västlig och en østlig importgren i Nordens järnålder. Viking. Oslo.
- 1961: *Handelsförbindelser mellan Skandinavien och Romerska riket.* Verdandis Skriftserie 15. Stockholm.
- 1965: *Als orientalisch angenommene Gläser Skandinaviens aus dem ersten bis aus dem sechsten Jahrhundert n.Chr.* KVHAA. Antikvarisk arkiv 26. Stockholm.

Engelhardt, C. 1863: *Thorsbjerg Mosefund.* København.

- 1865: *Nydam Mosefund.* København.
- 1867: *Kragehul Mosefund.* København.
- 1869: *Vimose Fundet.* Fynske Mosefund II. København.

Eriksson, A.-L. 1974: *Kannelerede spanner. Dateringsunderlag och fyndmiljø.* Uppsats för trebetyg i arkeologi, särskilt nordeuropeisk. Uppsala.

Farbregd, O. 1972: Kolgropar og keltertidsproblem. *Viking.* Oslo.

- 1972a: Embalasjen like viktig som innhaldet. *Nicolay 12.* Oslo.
- 1977: *Utgraving av romartids gravhaug på Kvello, Verdal, Nord-Trøndelag 1969.* Rapport, arkeologisk serie 1977:1, DKNVSM, Trondheim.
- & Marstrander, S. & Torgersen, J. 1974: *Bronsealders skjelettfunn på Sund, Inderøy, Nord-Trøndelag, på bakgrunn av andre bronsealdersfunn.* Rapport, arkeologisk serie 1974:3. Trondheim.

Fett, P. 1937: Setrangbeltet og andre belter fra den eldre jernalder. *BMÅ 1937. Hist. ant. rekke nr. 7.* Bergen.

- 1938: Arms in Norway between 400 and 600 AD. Part I. *BMÅ 1938. Hist. ant. rekke.* Bergen 1940.

1944: Om Færvollane og om beinkammar og gravflokkar. *Viking.* Oslo.

Filip, J. (ed.) 1966: *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas.* Stuttgart.

Forbes, R. 1966: Leather in Antiquity. *Studies in Ancient Technology 5.* Leiden.

Friis-Johansen, K. 1923: *Hoby-Fundet.* Nordiske Fortidsminner II, hefte 3. København.

Geijval & Sahlstrøm: Se Sahlstrøm & Geijval.

van Giffen, A.E. 1958: Prähistorische Hausformen auf Sandböden in den Niederlanden. *Germania 36.* 1958.

Gjessing, H. & Fett, P. 1951: Register over trykte tilvekster av norske oldsaker. *Universitetets Oldsaksamling. Årbok. 1949-50.* Oslo.

Godłowski, K. 1970: *The Chronology of the late roman and early migration Periods in Central Europe.* Prace archeologiczne 11, Praha.

Grieg, S. 1926: *Hadelands eldste bosetningshistorie.* Videnskapsakademiets Skrifter II, 1925, nr. 2. Oslo.

- 1938: *Listas Jernalder.* Universitetets Oldsaksamlings Skrifter I. Oslo.

- 1941: Vestfolds minnesmerker. *U.O. Årbok 1938-40.* Oslo.

Hachmann, R. 1956: Zur Gesellschaftsordnung der Germanen in der Zeit um Christi Geburt. *Archaeologica Geographica 5.* Hamburg.

Hagberg, U.E. 1967: *The Archaeology of Skedemosse II.* Stockholm.

Hagen, A. 1951: Studier omkring et gravfelt på By i Løten, Hedmark. *Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1949-50.* Oslo.

- 1953: *Studier i jernalderens gärdssamfunn.* Universitetets Oldsaksamlings Skrifter IV. Oslo.

Hallan, N. 1964: *Skogns historie IV, A.* Verdal.

Hampel, J. 1905: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn. Braunschweig.

Hasund, S. 1942: Eit klimaskifte for 2000 år siden. *Or Noregs bondesoge I.* Oslo.

- 1942a: Norsk reitbruk. *Or Noregs bondesoge I.* Oslo.

Hatt, G. 1937: *Landbrug i Danmarks Oldtid.* København.

- 1938: Jernalderens Bopladser i Himmerland. *Aarbøger 1938.*

Hedeager, L. 1978: Bebyggelse, sosial struktur og politisk organisation i Østdanmarks eldre og yngre romertid. *Fortid og nutid 27, hefte 3.* København.

Herteig, A. 1955: *Bidrag til jernalderens busetningshistorie på Toten.* Videnskapsakademiets Skrifter 1955 Hist-fil. klasse nr 1. Oslo.

Hougen, B. 1924: *Grav og gravplass.* Videnskapselskabets Skrifter II. Hist.-filos. klasse. 1924 nr. 6. Kristiania (Oslo).

- 1929: *Trekk av østnorsk romertid.* Universitetets Oldsaksamlings Skrifter II. Oslo.

- 1932: Oldtidsminne, funn og bygd. Innledning til *Østfolds Oldtidsminner.* Oslo.

- 1933: Handelsforbindelser i Norge inntil tiden omkring 600 e.Kr. *I: Handel og samfærdsel i oldtiden. Nordisk Kultur 16A.* København.

- *Snartemofunnene.* Norske oldfunn VII. Oslo.

Hølscher, T.: 1967. *Victoria Romana.* Mainz am Rhein.

Ilkjær, J. & Lønstrup, J. 1974: Cirkulære dupsko fra yngre romersk jernalder, *hikuin 1.* Århus.

Irgens Larsen, B. 1933: Se Larsen, B. Irgens 1933.

Ilsings, C. 1957: *Roman Glas from dated Finds.* Archeologica Traiectina 2. Groningen.

Jahn, M. 1916: *Die Bewaffung der Germanen.* Manus bibliothek 16. Würzburg.

Jonsson, B. & Marstrander, L. 1973: Gravfeltet på Gjeite ved Levanger. *Viking.* Oslo.

Jordbrukstellingen 1949, fjerde hefte: Norges offisielle statistikk XI. 103. Oslo 1952.

Klindt-Jensen, O. 1949: Foreign Influences in Denmark's Early Iron Age. *Acta Archeologica 20.* København.

Larsen, B. Irgens 1933: Gemme med romersk keiserportrett funnet i en norsk folkevandringstids grav. *DKNVS Forh. 1933 nr. 3.* Trondheim.

Larsen, K. Egede 1953: Pollenanalystiske dateringer fra Trøndelag. *DKNVS Forh. 1951.* Trondheim.

Lindeberg, I. 1973: Die Einfuhr römischer Bronzegefässe nach Gotland. *Saalburg Jahrbuch 30.* Berlin.

Lindquist, Sven-Olof, 1968: Det førhistoriska kulturlandskapet i Östra Östergötland. Stockholm.

Lorange, A. 1876: *Samlingen af norske Oldsager i Bergens Museum.* Bergen.

Lufttemperaturen i Norge 1861-1955 II. Utgitt av det norske meteorologiske institutt. Oslo 1958.

Mackeprang, M. 1943: *Kulturbeziehungen im nordischen Raum des 3-5 Jahrhunderts.* Hamburger-schriften zur Vorgeschichte und germanischen Frühgeschichte 3. Hamburg.

Martens, I. 1969: Gravfeltet på By i Løten, Hedmark. *Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1965-66.* Oslo.

Marstrander, S. 1952. Theodor Petersen 6. februar 1875-11. april 1952. *DKNVS Forh.*

- 1954: Trøndelag i forhistorisk tid. *Norges Bebyggelse, Fylkesbindet for Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Nordland.*
- 1956: Hovedlinjer i Trøndelags forhistorie. *Viking.* Oslo.
- 1958a: Bygdeborgene - våre eldste militære anlegg. DKNVS Årbok 1958. Trondheim.
- 1963: *Østfolds Jordbruksristninger. Skjeberg.* Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B, skrifter LIII. Oslo.

Mattingly, H. 1967: *The Roman Imperial Coinage VI.* London.

Mestorf, J. 1885: *Vorgeschichtliche Alterthümer aus Schleswig-Holstein.* Hamburg.

Müller, S. 1895: *Ordning af Danmarks Oldsager. II Jernalderen.* København.

- 1911: *Juellinge-Fundet og den romerske periode.* Nordiske Fortidsminder 2. København.

Møllenhus, K.R. 1953: En germansk gullmedaljong fra Inderøy. *DKNVS Årbok 1953.*

- 1964: Gravfeltet på Egge ved Steinkjer. *Viking 1963.* Oslo.

Møllenhus K.R. 1973: Den eldste bosetning på Inderøy. I: *Inderøyboka*. Steinkjer.

Nedbøren i Norge 1885-1943. Utgitt av Meteorologisk institutt. Oslo 1949.

Nicolaissen, O. 1901: Undersøkelser i Nordlands Amt 1901. *Ab. 1901*.

Nicolaysen, N. 1862-1866: *Norske Fornlevninger*. Cristiania (Oslo).

Neergård, C. 1916: Sønderjyllands jernalder I. *Aarbøger*. København.

Norling-Christensen, H. 1938: Skrøbeshave-Fundet. Et Gravfunn fra romersk jernalder med romersk importgods. I: *Winther Festskrift*. København.

Nylén, E. 1955: *Die jüngere vorrömische Eisenzeit Gotlands*. Uppsala.

Petersen, J. 1914: Bretspill i forhistorisk tid. *Oldtiden IV*. Kristiania.

- 1916: *Gravplassen fra Store-Dal i Skjeberg*. Norske oldfunn I. Kristiania.
- 1928: *Vikingtidens smykker*. Stavanger.

Petersen, Th. 1903: *En ældre jernalders gravplads fra Namdalen*. DKNVS Skr. 1902 nr. 5.

- 1903a: Fortsatte udgravninger i Namdalen I. *Ab 1903*.
- 1904: Fortsatte udgravninger i Namdalen II. *Ab 1904*.
- 1905: Fortsatte udgravninger i Namdalen III. *Ab 1905*.
- 1906: Fortsatte udgravninger i Namdalen IV. *Ab 1906*.
- 1917: Litt om Frosta i den hedenske oldtid. *Frosta i gammel og ny tid*. Trondheim.
- 1923: *Meldalsfunnene*. Norske Oldfunn IV. Kristiania. (Oslo).
- 1926: Skeynafylke i den hedenske oldtid. I: A. *Vestrum: Skogns historie I*. Levanger.
- 1930: Problemer i det nordenfjeldske Norges bosetningshistorie. *DKNVS Forh. III*. 1930.
- 1945: Orkedalen i den hedenske oldtid. *Orkangerboka*. Orkanger 1945.
- 1950: Den eldste bosetning i Oppdal. Nord-Trøndelag Historielag Årbok 1950. Steinkjer.
- 1951: Oppdals Oldtidsminner. I: Rise, O.J. *Oppdalsboka II*. Oslo.

Pletke, A. 1920: *Ursprung und Ausbereitung der Angeln und Sachsen*. Hannover.

Raddatz, K. 1957: *Der Thorsberger Moorfund. Gürtelteile und Körperschmuck.* Offabücher 13. Neumünster.

- 1967: Die Bewaffung der Germanen in der jüngere römischen Kaiserzeit. *Nachrichten der Akademie der wissenschaften in Göttingen aus den Jahre 1967. Philologisch-Historische Klasse.* Göttingen.

Rangs-Borchling, A. 1963: *Das Urnengräberfeld von Hornbek in Holstein.* Offa-Bücher 18. Neumünster.

Ramus, J. 1735: *Norriges Beskrivelse.* København.

Rau, G. 1972. Körpergräber mit Glasbeigaben des 4. nachchristlichen Jahrhunderts im Oder-Weichsel Raum. *Acta Praehistorica et Archaeologica 3.* Berlin.

Redlich, C. 1959: Fragen der Sosialgeschichte der Westgermanen im Spiegel ihrer Bewaffung. *Westfälische Forschungen 12.* Münster.

Resi, H.G. 1980: Palmekvist og laubærkrans? Nyoppdagete figurer på romertidsvåpen. *Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke nr. 3.*

Rolfsen, P. 1976: En arkeologisk godbit fra Dømmesmoen. *Årskrift for Dømmesmolaget 1976.* Kristiansand S.

Rosenquist, A.M. 1970: Sverd med klinger ornert med figurer i kobberlegeringer fra eldre jernalder i Universitetets Oldsaksamling. *Universitetets Oldsamling. Årbok 1967/68.* Oslo.

Rygge, E.W. 1970: Victoria Romana i Norge. *Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1967/68.* Oslo.

Rygh, K. 1870: Indberetning til filialafdelingens Direktion. *Ab 1870.* Christiania (Oslo).

- 1871: Katalog over det Throndhjemske Videnskabselskabs Samling af Oldsager. *DKNVS. Skr. 1871.* Trondheim.

- 1871a: Indberetning til filialafdelingens Direktion. *Ab. 1870.* Christiania (Oslo).

- 1897: Trøndelagen i forhistorisk tid. *I: Festskrift udgivet i anledning af Trondhjems 900-aars jubileum 1897.* Trondheim.

- 1906: En gravplads fra bronsealderen. *DKNVS Skr. 1906 no. 1.* Trondheim.

Rygh, O. 1869: Om den eldre jernalder i Norge. *Aarbøger.* København.

- 1885: *Norske Oldsager.* Christiania (Oslo).

Sahlstrøm, K.E. & Geijval, N.G. 1948: *Gravfeltet på Kyrkbacken i Horns sockn, Västergötland.* KVHAA Handlingar 60: 2. Stockholm.

- 1951: Gravfältet i Mellby by, Kallands härad. *Västergötlands fornminnesförenings tidskrift V, 6.*

- *1954: Bankälla och Stora Ro.* Stockholm.

Sakshaug, I. 1937: *Inderøyboka II.* Steinkjer.

- 1973: *Inderøyboka I.* første halvdel. Steinkjer.

Sandnes, J. 1967: Trøndelags eldste politiske historie. *Historisk Tidsskrift 1/1967.* Oslo.

- 1971: *Ødetid og gjenreisning.* Oslo.

- 1973: Datering av navneklasser ved landsskyldmetoden. *Maal og Minne 1973, hefte 1-2.*

Schirnig, H. 1965: Waffenkombinationen in germanischen Gräbern der Spätlatène - und Älteren Kaiserzeit. *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte 34.* Hildesheim.

Shetelig, H. 1902: Datering av et hulefunn fra Søndmør. *BMÅ 1902 nr. 7.* Bergen.

- 1912: *Vestlandske graver fra jernalderen.* Bergens Museums Skrifter. Ny rekke II no. 1. Bergen.

- 1916: Nye jernaldersfunn på Vestlandet. *BMÅ 1916-17. Hist. antikv. rekke nr. 2.* Bergen.

Sjøvold, Th. 1962: *The Iron Age Settlement of Artic Norway. I.* Tromsø/ Oslo.

- 1967: Keltertid eller romertid. *Viking.* Oslo.

Skaare, K. 1976: *Coins and coinage.* Oslo-Bergen-Tromsø.

Slomann, W. 1950: Medelpad og Jämtland i eldre jernalder. *BMÅ 1948. Historisk-antikvarisk rekke no. 2.* Bergen.

- 1959: *Sætrangfunnet.* Norske Oldfunn IX. Oslo.

- 1959a: Et nytt romertids gravfunn fra Nord-Norge. *Viking.* Oslo.

- 1971: Bosetning og bosetningsproblemer i Sydvestnorge i eldre jernalder. *Stavanger Museums Årbok.* Stavanger.

- 1977: Der übergang zwischen der späten Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Norwegen. *Archäologische Beiträge zur Chronologie der Völkerwanderungszeit.* Bonn.

Smisko, M. Ju 1964: Poselenie III-IV vv.n.e. so sledami steklodelatelnogo proizvodstva u s. Komarov, Cernovickoj oblasti (Eine Siedlung des 3-4 Jahrhundert n.Chr. mit Spuren einer

Glaserzeugung bei Komarov, Bez Cernovcy). *Materialy i Issledovanija Archeologii Prikarpattja 5.*

Sollid, J.I. & Sørbel, J. 1975: Younger Dryas ice-marginal deposits in Trøndelag, Central Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift 29, hefte 1.* Oslo.

Steensberg, A. 1943: *Ancient harvesting implements.* Nationalmuset København. Skrifter. Arkeologisk-historisk rekke 1. København.

Stemshaug, O. 1973: *Namn i Noreg.* Oslo.

Stenberger, M. 1933: *Øland under äldre järnåldern.* Stockholm.

- 1956: Tuna i Badelunda. *Acta Archaeologica 27.* København.
- 1964: *Det forntida Sverige.* Stockholm.

Stjernquist, B. 1951: *Vä under järnålderen.* Lund.

- 1955: *Simris. On cultural connections of Scania in the roman iron age.* Acta Archeologica Lundensia. Series in 4°, nr. 2. Lund.

Straume, E. 1961: To romertidsgravfunn fra Trøndelag. *Viking.* Oslo.

Strømberg, M. 1975: *Studien zu einem gräberfeld in Løderup.* Acta Archeologica Ludensia series in 8vo, no. 10. Lund.

Sømme, A. 1954: *Jordbrukets geografi i Norge.* Skrifter fra Bergens Handelshøgskole i rekken geografiske avhandlinger nr. 3A. Bergen.

Thomas, S. 1960: Studien zu den germanischen kämmen der römischen Kaiserzeit. *Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege 8.* Leipzig.

Tischler, F. 1954: *Des Gräberfeld Hamburg - Fuhlshüttel.* 2. Beiheft zum Atlas der Urgeschichte. Hamburg.

Ulbert, G. 1974: Straubing und Nydam. Zu römischen Langschwerter der späten Limeszeit. *Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie. Festschrift für Joachim Werner zum 65. Geburtstag.* München.

Undset, I. 1880: Fra Norges ældre jernalder. *Aarbøger.*

Wegewitz, W, 1970: *Der Urnenfriedhof von Wetzen, Kreis Harburg.* Die Urnenfriedhöfe von Niedersachsen 9. Hildesheim.

Wendelboe, P.F. 1970: Hydrografiske forhold i Trondheimsfjorden 1963-66. Hovedoppgave i geofysikk, Universitetet i Oslo. Oslo.

Werner, J. 1936: Zur Herkunft und Zeitstellung der Hemmorer Eimer und Eimer mit gewellten Kanneluren. *Bonner Jahrbücher 140/141.* Darmstadt.

Wheeler, M. 1965: *Der Fernhandel des römischen Reiches.* München.

Willers, H. 1901: *Die römischen Bronzeeimer von Hemoor.* Hannover und Leipzig.

- 1907: *Neue Untersuchungen über die römische Bronzeindustrie von Capua und von Niedergermanien.* Hannover und Leipzig.

Ørsnes, M. 1969: Forord til facsimileutgave av *Sønderjyske og Fynske Mosefund I. Thorsbjergfundet.* Nærum.

- 1970: Om Nydamfundet. Forord til facsimileutgaven av *Sønderjyske og Fynske Mosefund II. Nydam Mosefund.* Nærum.

Åberg, N. 1956: *Den historiska relationen mellan senromersk tid och nordisk folkvandringstid.* KVHAA Handlinger Antikvariska serien 5. Stockholm.

KATALOG

Som minste geografiske enhet er valgt kommune. Kommunene er ført opp i rekkefølge fra sør og nordover. Dersom det er flere funn på en gård, er disse ført opp med de laveste museumsnummere først.

I katalogen er det umiddelbart etter museumsnummeret henvist til plansjen i denne avhandling hvor funnet er avbildet. Deretter er gitt en del litteraturhenvisninger hvor funnet er behandlet. Den første henvisning er alltid der funnet er tilvekstpublisert. Deretter følger et avsnitt med funnopplysninger, før selve funnbeskrivelsen.

Ved enkelte funnbeskrivelser vil det stå "ikke til stede". Dette betyr nødvendigvis ikke at gjenstanden er borte, men at jeg ikke har kunnet finne den. Kun en fullstendig magasinrevisjon vil si om disse gjenstandene virkelig mangler. Der hvor gjenstander mangler, har jeg benyttet den håndskrevne katalogs opplysninger.

Den første systematiske katalogen ved DKNVSM, ble laget av K. Rygh i 1870 (K. Rygh 1871) i katalogen forkortet til Katalog 1871. Fra 1871 - 1901 ble det publisert årlige tilvekster i Ab, og det er henvist direkte til disse. Fra 1902 er tilveksten trykket i publikasjonene til DKNVSM. Det er for disse benyttet henvisningen "Tilvekst" + årstall. Trykkstedet fremgår av listen hos Gjessing & Fett 1951 s. 178 ff.

FROSTA KOMMUNE

1. BERG
T 3805 - 06. Fig. 7,5, plansje VIII:4.
Ab 1868: 167, nr. 14
Bjørn 1920: 13 og 26
Fett 1939: Funn nr. 373
Eggers 1951: Funn nr. 319

Funnet i en haug, ellers dårlige funnopplysninger.

3805 Fragmenter av bronsekjele. Utoverbrettet munningsrand (2 cm bred) med 2 naglehull i hankefestet. Diameter anslås til 20-25 cm.
3806 Øks av jern av typen R 153. Fasettert tverrsnitt. Lengde 19,5 cm. Største bredde (eggen) 7 cm. Over hullet 4,6 cm.

2. ISLAND
T 8803. Fig. 4,3, plansje VIII 2.
Tilvekst 1909.

Ifølge tilgjengelige funnopplysninger funnet i en røys som hadde form som en lang voll sammen med en skålformet spenne av typen R 643. Tidligere gravning i samme røys har gitt våpen og spillebrikker. (T 6149). Alle gravninger er usakkyndig gjort.

Fibula nærmest som A VI, 169-70. Laget av sølvblandet gull, nå helt blankpusset. Lengde 10,5 cm, bøylens høyde 3 cm. Nåleskjedens lengde 4,7 cm.

3. RYGG
T 416
Katalog 1871
Ekholm 1933: 28, nr. 78
Eggers 1951: Funn nr. 389

Ingen funnopplysninger foreligger.

Fragment av bronsekjele.

Kjelen er svært fragmentarisk, men kan muligens bestemmes som en østlandskjele. (Eggers type 37-43). Nummeret og stedsangivelsen er neppe riktig, men jeg har valgt å ta den med her fordi den er omtalt i litteraturen med disse opplysninger. Møllenhus har nylig antydet at denne kjelen kan skrive seg fra Sakshaugvang, Inderøy. (Møllenhus 1973, s. 19).

4. VALBERG
T 5102, 5116. Plansje I
Ab 1897: 86, nr. 24
Bjørn 1920: 15 og 26
Bøe 1926: 62
Eggers 1951: Funn nr. 420
C. Beckmann 1969: Funn nr. 289

Flatmarksgrav i en grusbanke, antagelig branngrav. Ikke gravrom eller stenlegning.

5102 2 gullringer som Ch. B. form 3, ikke helt regelmessig rund. Diameter 3 cm, bredde 0,8 og 0,9 cm.
5116 Fragmenter av bronsekjele, bevart er kun bunnfragmentet.

5. T 11879
Tilvekst 1919
Th. Petersen 1923: 52 f.
Marstrander 1954: 80

Branngrav under flat mark i kanten av grustak. Det ble funnet 2 graver, I og II, kant i kant. Gravene var nedskåret i bakken. Hver grav var markert med en rund stensetning, diameter 0,75 meter. Gropenes dybde 0,4 meter. Utgravning ved Th. Petersen.

I a) Fragmenter av usammensatt kam dekorert med innskjæringer som Thomas type D, lengde 1,8 cm, bredde 1,5 cm (1 fragment ikke tilstede).
b) Brente ben.

II Brente ben.

LEVANGER KOMMUNE

SKOGN PRESTEGJELD

ROGNHAUG

6. T 14735. Fig. 4,2, plansje VIII: 1
Tilvekst 1933
B. Beckmann 1966: Funn nr. 150

Ubrent grav i hellekiste på bunnen av en stenfylt haug. Bunnen i kammeret dannes av berget. Haugens diameter 10 meter, høyde 1 meter, kistens lengde ca. 3,7 meter, bredde 0,45 meter i øst, 0,6 meter i vest. Kistens høyde 0,3 meter. Utgravning ved Brage Irgens Larsen.

a) 2 små bøylespenner av sølv av typen med høy nåleholder som A VII, 207. Den ene komplett, den andre i fragmenter, nå satt sammen. Nålen mangler. Lengde 2,9 cm, spiralfjærens lengde 1,5 cm.
b) 2 ufullstendige nåler av bronse, umulig å typebestemme. Lengde 3,6 og 3,9 cm.
c) Spinnehjul av bronse dekorert med dobbelte furer og sirkler mellom furene. Diameter 2 cm. Flattrykt firkantet bronseten. Lengde 2,5 cm, bredde 0,2 cm.
d) Et nesten kvadratisk låsebeslag av jern, i hvert hjørne 4 små jernnagler med fastrustete rester av ek. Litt til midten for siden er beslaget gjennombrudt av et avlangt nesten rektangulært hull til nøkkelen. Skrinveggen har vært ca. 1 cm. Dimensjoner 5,1 x 4,1 cm (kfr. Müller 1911, fig. 4 og 46) - ikke tilstede.
e) 8 fragmenter av lerkar tidligere satt sammen og identifisert som Bøe 1931, fig. 46. Bunnflatens diameter 4,2 cm, bredde i halsvekket ca. 9 cm. Avstand fot-halsvekk 4 cm.
f) Ubrente skjelettrester - ikke tilstede.

VESKE VESTRE

7. T 17665
Tilvekst 1955

Branngrav, funnet under planeringsarbeidet mellom et par løse bergflak i en knaus på toppen av en bratt skråning, antakelig er graven blitt skjøvet ut på kanten. Ingen spor etter selve graven.

a) Perle av grønt glass, noe deformert. Diameter over hullet 0,8 cm.
b) 5 små fragmenter av sammensatt benkam, ornert med punktsirkler og innskårne linjer.
c) Samling brente ben.

Funnet er i dag ikke tilstede. Opplysningene i katalogene sier intet om gravanlegget. Antakelig er det her en flatmarksgrav som er ødelagt ved planeringen.

LEVANGER PRESTEGJELD

GJEITE

8. T 465-79. Plansje II, III, IV, V: 1, VI: 1-2, VII
Katalog 1871
Ab 1868: 13
Bjørn 1920: 4 ff.
Bøe 1931: 129
Blindheim 1947: 8
Eggers 1951: Funn nr. 340
C. Beckmann 1969: Funn nr. 217
Jonsson og Marstrander 1973

Gravfunn fra Haug 7. Funnet har dårlige funnopplysninger fordi innberetningen fra B. Mosling ikke lenger finnes. Et sammendrag av innberetningen er publisert i Ab 1868, s. 13 av N. Nicolaysen. Av den fremgår det at det var 3 bunnheller i kammeret med følgende mål:

1) 2 al x 1 al 4".
2) 2 al x 1 al 2".
3) 1 al 15" x 18".

Om dekk- eller sideheller opplyses intet. Rundt kammeret en røys. Utgraveren antar at gravrommet har vært rundt med hvelv. Om gravskikken sies intet direkte, men funn av kull og brente ben, samt at det i hele haugen var rester av brannjord, tyder på branngrav. Bunnhellenes dimensjoner gir ingen bestemte indikasjoner. Derfor blir graven regnet som branngrav. Utgravet 1868 av B. Mosling (haug A).

465 Bordkar av keramikk, avbildet Bøe 1931, figur 182. Konsentriske sirkler med groper på undersiden. Foten utvider seg nedover. Munningsdiameter 17,8 cm, høyde 10,5 cm.
466 Fragment av bronsekjele som Eggers type 44. Munningsranden med hankefeste og hank intakt. Hant og hankefeste belagt med sølv. Hankefeste uornert. Høyde 21 cm, ytre diameter på munningsranden 24,5 cm.
467 Fragment av bronsekjele som Eggers type 77, riflet og av og til med girlandere. Munningen er lett utoverbrettet

og foreligger ikke intakt. Rekonstruert diameter 39 cm. Foten er hel.

468/469 Øse/Sil
Silen er som Eggers type 160. Skaftet, som er uten stempelmerker, er nå loddet til munningsranden. Munningen er ikke helt komplett og i to biter. Bunnen er bevart, men henger ikke sammen med sidene på silen. Noe av sidene er bevart i sammenheng med munningsranden. De bevarte silhullene har form som to omgående ringer, under dette en rekke med liggende s'er. Den er trolig gått i stykker i neste omgående ring. Diameter 12,6 cm, skaftets lengde 13,2 cm, største bredde 3,5 cm.
Øsen består av minst 3 fragmenter. 1 bunnfragment med 4 konsentriske dobbeltsirkler, samt en enkel rundt sentrumspunktet. 1 fragment av munningsranden med noe av siden. Munningsranden står vinkelrett på karveggen og er noe fortykket ytterst. 2 cm under munningsranden er en dobbelt omgående fure, karlengden på fragmentet 10 cm. 1 fragment av karveggen med samme ornering, 3,9 x 2,9 cm. Øsens dimensjon, indre diameter 11,2 cm, ytre diameter 12,4 cm.

470 Tøyrester bl.a. av spjellvev.

471 Fibula av sølv som A VII 217. Nå i fragmenter. Lengde 6,5 cm og høyde 5,1 cm. Dessuten 5 riflete "gullhatter". Fragment av nålen 4,3 cm langt.

472 2 avbrudte stykker av sølvblikk, flate og glatte. 3,3 x 1,2 cm og 3,5 x 1,4 cm.

473 Bruddstykker av tett riflete ringer av sølv, forskjellige diametre.

474 Diverse bronsefragment. Alle flate, noen deler av runde plater med hull i sentrum.

475 2 stk. sølvblikk med utpressede buler. Lengde 4,3 og 4,1 cm. Det korteste blikket er brettet dobbelt.

476 Jernbeslag, deriblant et nøkkelhullbeslag, 3,8 x 5,7 cm, samt to skrinbeslag. Nøkkelhullbeslaget har opprinnelig vært dekorert med et løvehode.

477 2 nagler av jern med trerester.

478 1 dobbel jernten med ring i begge ender, mulig del av bisselmunnbitt. Lengde 14 cm.

479 2 gullfingerringer som Ch. B. Form 3, diameter 2,3 cm, bredde 0,7 cm.

Til fibulaen (471) hører også 472, 473, 474 og 475. I magasinet finnes også en sølvten med 2 felter med tverrgående rifler. Lengde 2 cm, bredde 0,4 cm. Denne er ikke sikkert henført til noen av nummrene.

9. T 480-482. Plansje VI: 3
Katalog 1871
Ab 1868: 18
Bjørn 1920: 11
Bøe 1926: 62
B. Beckmann 1966: Funn nr. 142
C. Beckmann 1969: Funn nr. 218
Jonsson og Marstrander 1973

Grav i stenkiste i haug 14. Kistens dimensjoner: Høyde 2 alen (1,26 meter). Bredde 1 alen 6" minskende til 20" (0,79 m - 0,53 m). Lengde 6½ alen (4,09 m). Må regnes som skjelettgrav på

grunn av kammerets størrelse. Graven plyndret. Etterutgravning ved B. Mosling (Haug F).

480 Nål av gull som B.B. Form 124. Lengde 4,1 cm, bredde 0,2 cm.
481 Fragment av riflet fingerring av sølv, antakelig som Ch. B. Form 8c, men fragmentet er for lite til sikker bestemmelse. Mål: 1,3 x 0,5 cm.
482 Sølvfragmenter, blant annet til fibula.

10. T 483. Plansje V: 2
Katalog 1871
Ab 1868: s. 15
Bjørn 1920: 12 f.
Bjørn 1929: 15 f.
Eggers 1951: Funn nr. 341
Jonsson og Marstrander 1973

Branngrav fra haug 18. Kjelen stod i et kvadratisk gravkammer hvor siden var ca 0,6 meter. Kammeret hadde dekkhelle og bunnhelle og veggene var bygget opp av småstein. Haugen var av jord. Utgravet av B. Mosling.

Bronsekjele som Eggers type 12, laget av et bunnstykke som er bøyet opp og pånittet stykke som danner veggen i karet. Diameter 33 cm, høyde 16 - 18 cm.

GUSTAD

11. T 12443. Plansje X: 3
Tilvekst 1922: 3, nr. 3
Th. Petersen 1923: 33

Funnet i en grusbanke 1,5 - 2 meter dypt, muligens nedskåret skjelettgrav.

2 spydspisser av jern, meget deformert av rust og vanskelig å typebestemme, men den ene ser ut til å ha rester av høy midtrygg (R 206), mens den andre synes å være fireegget (R 209). Lengde 34 cm og 32,1 cm.

OKKENHAUG

12. T 12744. Plansje XI: 1
Tilvekst 1923
Skaare 1976

Markfunn uten funnopplysninger.

Romersk kobbermynt. Advers: Laubærkronet portrett vendt mot høyre med tekst ...IVS NOBCAES. Revers: Moneta med vekt og overflødighetshorn vendt mot venstre, tekst: AVGG ET CAESS NOSTR, på høyre side av Moneta: VI, under Moneta: (A) QI. Preget på mynten er ikke slitt, men kantene, særlig den ene, er en del ødelagt. Diameter 2,5 cm.

ROKNE

13. T 12432. Plansje X: 1
Tilvekst 1922

Funnet under nyrydning sammen med kull og slagg, muligens branngrav under flat mark.

Liten spydspiss av jern med mothaker, kommer nærmest R 212, mothakene er lite utstående. Lengde 13,5 cm hvorav falen 8 cm.

SALTHAMMER

14. T 2399 - 2403,2419. Plansje XII: 1-2
Ab 1880: 228, nr. 21
Bjørn 1920: 19 f.
Bøe 1926: 62 nr. 291
Eggers 1951: Funn nr. 392
C. Beckmann 1969: Funn nr. 262

Skjelettgrav i røys, plassert i en hellekiste 3 m lang. Hodet mot vest. I kisten sto lerkaret på venstre side av hodet, glasset på høyre side, ringen lå ved hoften.

2399 Beger av glass med påsmeltede tråder som danner 4 ovaler som Eggers type 195. Glasset er lyst grått og innknepet under munningen hvor det er noen omgående furer. Glasset funnet i fragmenter og satt sammen. Høyde 14,9 cm, diameter 8,9 cm. Ved siden av dette beger finnes også foten til et "Overfangglass".
2400 Fragment av lerkrukke, hvoriblant en hank. Formen usikker antagelig R 361. Hanken dekorert med langsgående riller.
2401 Fingerring av gull som Ch. B. Form 10. I furen i midten to små lister. Diameter 2,3 cm, bredde 0,5 cm, vekt 5 g.
2402 Ring av bronse, med rombisk tverrsnitt, med hempe.
2403 Fragment av jern og tre - ikke tilstede.
2419 Fragment av usammensatt kam av ben med spiral- og sirkelornament. På overkanten en dyp hulrand. Typen kan ikke sikkert bestemmes. Dimensjoner: 2,3 x 0,8 cm.

SKJERVE

15. T 3850. Plansje XIII: 1
Ab 1888: 170, nr. 36
Bjørn 1920: 14 f.
Grieg 1926: s. 40
Eggers 1951: Funn nr. 400
Marstrander 1954: 83

Kjelen ble funnet i et kammer i en røys og inneholdt kun brente ben.

Bronsekjele som Eggers type 41, forholdsvis godt bevart, men bunnen skilt fra siden. Enkelte steder er sidene gjennomhullet av korrosjon. Ingen naglehull i munningsranden kan påvises. Diameter 22 cm, høyde ca 21 cm.

TINGSTAD

16. B 926. Plansje XXVII: 2
Lorange 1876: s. 111

Ingen funnopplysninger.

Skjoldbule av jern, i dag ikke helt komplett, ca. 25% av kragen mangler, har opprinnelig hatt 3 nagler, i dag er to igjen. Halsen skråner noe utover.
Fra toppen av halsen jevn overgang til stangen som er bredest på toppen og rett avskåret. Dimensjoner: Høyde 17 cm hvorav halsen 3 cm. Største diameter 14,8 cm, uten kragen 11 cm.

VERDAL KOMMUNE

BERG

17. T 13260. Plansje XVI: 3
Tilvekst 1926

Gravfunn i haug med kjerne av kuppelsten. Usakkyndig utgravd. De brente ben ble for det meste funnet i den utkastede massen. Antagelig branngrav.

a) Fragment av pilespiss av ben som R 214 med rombisk tverrsnitt, ornert med lengdestriper. Odden og tangebasis avbrutt. Lengde 2,5 cm, bredde ved mothakene 1 cm.
b) Fragment av pilespiss av ben med tresidet tverrsnitt, ornert med en langsgående stripe på hver flate i lengderetningen. Lengde 1,3 cm, høyde 0,7 cm.
c) Fragment av kam ornert med punktbuer 0,7 x 0,7 cm.
d) Fragment av skjell - ikke tilstede.
e) Samling brente ben - ikke tilstede.

HALLEM

18. T 581 - 85. Plansje XIV: 3
Katalog 1871
K. Rygh 1870: 10

Skjelettgrav i stenring II (nr. 2 fra øst). Graven var nedskåret 5/4 alen (78 cm). Av skjelettet fantes kun rester av kraniet. Et mørkt jordlag 3 alen (1,9 m)langt markerte selve graven. Over graven lå en samling større sten, over hodet som lå mot nord en mindre helle omgitt av kuppelsten. Utgravning ved K. Rygh.

581 Beltespenne med plate av bronse. På bøylen er to ringer. En akse går igjennom disse og ringen på tornen og låser disse sammen med festeplatene som går rundt aksen i full bredde. På hver side av tornen er det to små spiraler. Platen er ornert med tvunnet tråd langs kantene og oppe på platen med nagler som danner en rekke langs midten med to tverrgående rekker. Bøylen og platen ser ut til å ha hatt et gullblikkbelegg. Lengde 10,5 cm, største bredde 4,7 cm. Platen 6,5 x 2,4 cm.

582 Fragmenter av sverd med treskjede - ikke tilstede.
583 Fragment av jern, antageligvis spyd - ikke tilstede.
584 Øksehammer - ikke tilstede.
585 Ubrent ben, antagelig kranierester.

19. T 586 - 90. Plansje XIV: 1-2
Katalog 1871
K. Rygh 1870: 15
Bjørn 1920: 26
Eggers 1951: Funn nr. 349

Funnet i et lite kammer på østsiden av haug V. Haugens dimensjoner: diameter 23 alen (14,5 m) og høyde 2-3 alen (1,26 m -1,89 m). Midtveis mellom midten og ytterkanten fantes et lite kammer med diameter 1 alen (0,63 m), og 3/4 alen (0,48 m) under overflaten. Kammeret var dannet av håndsten med flatere sten øverst. I kammeret oldsakene og brente ben med never. Haug V regnes som en røys med jorddekke. I sentrum store stener med kullrester. Utgravning ved K. Rygh.

586 Hakekorsformet fibula som A 234 (skivefibula). Knottene på én arm henger sammen med neste arm. Dekorert med trøder langs kantene. I midtplaten og på flere steder på armen, små, oppstående stifter, noe av midtplaten dekket av en rødlig plate. Nålen som er intakt, er klinket på baksiden. Største diameter 8,5 cm.
587 Nål til spenne av bronse, brutt i to og reparert ved hjelp av et spiralbånd. Samlet lengde 9,4 cm.
588 Sylindrisk støtte kobberblikk, dekorert med omgående furer og vinkler. Diameter 1,2 cm, høyde 2,5 cm.
589 Fragment av sil av bronse, 2 x 1,4 cm.
590 Biter av trekar-kitt.

20. T 591 - 605. Plansje XV
Katalog 1871
K. Rygh 1870: 16
Eggers 1951: Funn nr. 350

Branngrav fra haug VI, en jorddekket røys, diameter 25 alen (15,75 m), høyde 2 - 3 alen (1,26 - 1,89 m). I sentrum en stenmur med diameter 17 alen (10,7 m). Innenfor stenmuren 2 kamre i flukt dannet av en stor sten på innsiden av muren. I det vestligste kammer lå 591, 592 og 595 + et lite sølvblikk. I det østligste kammer - det største - lå 599 med tekstilrester 593, 596, 597, 594 med tekstilrester, 598, 604, 605, 603. På bunnen av kammeret never, dekkhelle på toppen. Kamrene var til sammen 3 alen (1,89 m) og skåret 1 alen (0,63 m) ned i undergrunnen. 600 og 601 (yngre jernalder) fantes høyere opp i fyllmassen. I torven en yngre jernalders øks. Dessuten ble funnet 3 benfragmenter i det østlige kammer. Graven må regnes som branngrav på grunn av kammerets form. Utgravning ved K. Rygh.

591 Fragmenter av lerkar. Formen er vanskelig å identifisere.
592 Beger av glass i fragmenter, rekonstruert. Antakelig Eggers 1951, type 230. Under munningsranden 2 furer. Overflate dekorert med innslepne ovaler.
593 Kniv i jern med fastrustet slire av tre (?). Tangen brukket, lengde 13,3 cm, bredde 3 cm.

594 Beltesten av kvarts. Fure rundt den smale kanten, i furen jern- og trerester. Lengde 12 cm, bredde 3,7 cm, tykkelse 3 cm.
595 2 spydodder, meget rustne, typen ubestemmelig. Lengde for begge 21,5 cm.
596 Skjoldbule med skrånende krage av type nærmest som Simris pl. XXI, 4. Største diameter 16 cm, høyde 8,5 cm.
597 Skjoldhåndtak av jern med 1 nagle på hver side, som Simris pl. XXI, 5. Lengde 16,2 cm, største bredde 4,9 cm.
598 Tekstilrester, 3 store fragmenter med fiskebensmønster.
599 Fibula, antakelig som A VI, 170. Nålen mangler, tverrfurer på nåleskjeden, noe av spiralen vekk. Lengde 9,1 cm.
600 Remtungebeslag med 2 nagler, hvorav den ene sitter i. Ifølge Shetelig keltisk ornamentikk. Lengde 5,2 cm, bredde 2,5 cm.
601 Bronsebeslag, rektangulært, noe avsmalnende mot den ene siden. Bredeste ende har firkantet innsnitt. Nå 2 isittende nagler. Lengde 5,9 cm, bredde 1,8 cm.
602 Trekantet bronseblikk. Lengde 3,6 cm, bredde 1,8 cm.
603 Bronsebeslag med 2 naglehoder av sølv og 3 utgående jerntinner. Lengde 2,5 cm, bredde 1,4 cm.
604 4 bolter av jern - ikke tilstede.
605 Jordprøve.

HAUGEN

21. T 17723. Plansje XIV: 4
Tilvekst 1956

Skjelettgrav i et 2 m langt hellekammer i en haug. Haugen ødelagt av bolldozer og litterae a og b ble funnet i den oppkastede jordmasse. Ettergraving ved F. Gaustad.

a) Fragmentarisk fibula av bronse som A VI, 178. Nålen er sterkt forrustet og spiralen og en del av foten er borte. Lengde 4,3 cm.
b) 3 nåler av bronse som B.B. form 135, med omgående furer under hullet. Kun en nål er fullstendig bevart, en av nålene er bøyd. Lengde 6,5 cm, 6,4 cm og 5,4 cm.
c) Fragment av kniv av jern med delvis bevart treskaft. Lengde 12 cm.
d) Lite naglehode av jern.
e) To tenner.

HOLMLIMO VESTRE

22. T 14021. Plansje XVI: 1-2
Tilvekst 1929
Brøndstads innberetning i topografisk arkiv, DKNVSM.

Branngrav i kammer i haug, diameter 12 m. I sentrum en stenpakning, diameter 1,5 - 2,0 m. Under stenpakningen en tilhuggen rundaktig helle, diameter 0,4 m. Hellen danner toppen på et pyramideformet gravrom. Ca 10 cm under hellen lå 2 heller med et mellomrom på ca 3 cm. Mellom hellene lå de brente ben. Utgravning ved P. Brøndstad.

a) Fragmenter til 4 flate nåler av ben, mer eller mindre komplette.
   1. Ornering foran: Punkthalvsirkler, fure langs kantene. Bak: Fure langs kanten.
   2. Ornering foran: Ytterfure punkthalvsirkler. Bak: Dobbel ytterfure. Lengde 11 cm, bredde 1,5 cm - til sammen 9 fragmenter.
   3. Foran: Ytterfure punkthalvsirkler i grupper. Bak: Ytterfure - til sammen 6 fragmenter. Lengde 4,5 cm, bredde 1,3 cm.
   4. Ornering som 2. 1 fragment, lengde 1,8 cm, bredde 1 cm.

b) Fragmenter av runde nåler av ben.
   1. Ornert med omgående sirkler på tre steder, boret hull mellom de to øverste ringer, antakelig komplett. Lengde 8 cm, diameter 0,8 cm.
   2. Uornert, lengde 8,6 cm, diameter 0,9 cm.
   3. Ringornert, lengde 3,5 cm.
   4. 3 fragmenter av runde uornerte nåler av ben. Lengde 4,1 cm, 1,3 cm og 1,8 cm. Diameter 0,3 cm.

c) Fragmenter av sammensatt kam av ben, bl.a. fragment med tinneroten. (Lengde 2,4 cm, bredde 1 cm). Dessuten rester av bronsestifter.

d) Smeltet glassperle av grønnaktig glass.

23. T 17737
Tilvekst 1956

Branngrav i haug med diameter 9 m. Asken lå i et hellekammer. Som urne har vært benyttet et trekar. Utgravning ved S. Marstrander og F. Gaustad.

a) Fragmenter av sammensatt kam av ben ornert med punkter og sirkler, bestående av dekkplaten + 1 tinnefragment.
b) Fragmenter av rund bennål med omgående sirkler som ornering.
c) Fragmenter av spinnehjul av ben med radiale dobbeltstreker.
d) Små fragmenter av klart glass.
e) Tetningskitt.
f) Samling brente ben.

HUSAN

24. T 6100-6102. Plansje VIII: 3, XVII
Ab 1900: 271 nr. 38
Bøe 1931: 43

Funnet i kanten av en røystomt som ble bortpløyet. Det var heller omkring urnen som ble funnet i ca 20 biter, men de dannet intet regelmessig rom, rommet har blitt ødelagt av tele og tidligere gravning. Antakeligvis branngrav.

6100 Ca 20 skår av et lerkar, nå sammensatt i en rekonstruksjon som Bøe 1931, figur 31, men uten hanker. Dekoren på karet består av en dobbeltskravert linje rundt skulderen, ovenfor en skravert vinkelbord, nedenfor skraverte vertikale bånd. Høyde i dag 25,5 cm.

6101 Tve-egget spydspiss av jern med midtrygg på bladet (R 208). Lengde i dag 23,5 cm hvorav falen ca 5 cm.

6102 Noen fragmenter av en skjoldbule. Ikke typebestemt.

KVELLO

25. T 19006. Fig. 27,1-6, plansje XXVIII: 1-6
Tilvekst 1970
Farbregd 1972a: 16-19
Farbregd 1977.

Skjelettgrav fra haug med diameter 25 m og høyde 3 m. I sentrum en kiste med følgende dimensjoner: Lengde 2 m, bredde ca 1 m, høyde 0,5 m. Kisten var bygd av rullesten og var orientert NNV-ØSØ. Oppå kisten 3 dekkheller. Spydspissene lå sammen i SSØ-enden av kisten, kniv, ildslagningsten, skjoldhåndtak og tekstil midt i kisten, mens ringen lå i NNV-enden. I bunnen av kisten rester av neverlag. Dekkhellene ble båret av trestokker. Utgravning ved O. Farbregd.

a) Fingerring av gull som Ch. B. form 5, diameter 2,02 cm, vekt 2,031 g.
b) Spydspiss med mothaker og lang fal som R 211. Lengde 51 cm, hvorav falen 43,5 cm.
c) Spydspiss uten mothaker som R 206. Lengde 30 cm, hvorav falen 10,5 cm.
d) Skjoldhåndtak i to fragmenter, en del av midten mangler, nærmest som Fett 1939: Pl. 16 figur 62. Bevart lengde tilsammen 15,5 cm.
e) Kniv av jern, nærmest som R 145, tangenden klinket. Lengde 25,5 cm, hvorav tangen 10 cm, bladets største bredde 2,8 cm.
f) 4 små jernfragmenter - antakelig kroknøkkel. Samlet lengde ca 15 cm.
g) Svakt oval ildslagningsten. Lengde 7,1 cm, bredde 6,2 cm, tykkelse 3,5 cm.
h) 3 små flate ubestemmelige jernfragmenter.
i) Tekstilfragmenter - ull.
j) Trerester fra stokkene som bar dekkhellene.

26. T 19007. Plansje XXVIII: 7-11
Tilvekst 1970
Farbregd 1972a: 16-19
Farbregd 1977

Branngrav perifert i den indre haugen, samme haug som kat. nr. 25. De brente benene lå samlet uten urne. Utgravning ved O. Farbregd.

a) 2 fragmenter av en flat bennål av form som Th. Petersen 1923: Pl. 1, 2. Dekor: Heltrukken og stiplet linje langs kanten på den flate delen.
b) Fragment av rund bennål - uornert. Bevart lengde 6,5 cm.
c) Fragment av spinnehjul av ben, undersiden plan, oversiden konveks. Dekor: 4 radiære linjer med punktsirkler.
d) Fragment av sammensatt benkam, bevart en del av midtstykke med begynnelsen av tinnene. I ryggkanten er innskåret en fure. Største mål 2,9 cm.
e) 3 små fragmenter av bearbeidet ben, brent.
f) 220 g brent ben.

LUNDSKIN

27. T 4007-4008. Plansje X: 2
Ab 1889: 87, nr. 50

Hellekiste med tresidig tverrsnitt, dannet av to sideheller som støter sammen i bunnen og med en dekkhelle ovenpå. Spissen med mothaker var stukket inn mellom dekkhellen og den ene sidehellen, den andre spissen lå i bunnen. Graven var nedgravet i en jordbanke, ingen ben funnet. Antagelig branngrav på grunn av kammerets form.

4007 Spydspiss av jern med høy midtrygg som går over i falen, av form nærmest som R 206 eller R 208. Eggen noe rustet. Falen avbrutt. Lengde 21,5 cm, hvorav falen 2,5 cm.
4008 Spydspiss av jern med mothaker av form omtrent som R 211. Lengde 43,2 cm hvorav falen 33,6 cm. Bredde over mothakene 3,5 cm, falens største bredde 2,8 cm.

MYR

28. T 330-46. Plansje XVIII: 1-4
Katalog 1871
Bøe 1926: 63
C. Beckmann 1966: Funn nr. 246

Funnet er kommet inn i to porsjoner. Det skal være funnet i en stor gravhaug. Funnet er fra en hellekiste. I den ene kanten i kisten skal det være funnet en sekundærgrav med trespann. For øvrig er funnopplysningene dårlige og det er tydelig at funnet er sammenblandet.

330 4 fragmenter av bronse, som danner klinge til et sverd. 2 fragmenter kan settes sammen.
331 2 fragmenter av rakekniv av bronse.
332 Fingerring av gull med 2 blå og en rød glassfluss (en blå mangler) som Ch. B. form 17b. Flaten er 3,8 cm lang.
333 Fingerring av gull som Ch. B. form 5. Flattrykt ten, fasettert overflate. Diameter 2 cm.
334 Fingerring av gull, flate sider, ornert med halvmåner som Ch. B. form 8b. Diameter 2 cm.
335 2 små ringer av gull (kun en til stede i dag). Diameter 1,6 cm.
336 Fingerring av sølv som Ch. B. form 5. Ringen er brutt. Diameter 2 cm.
337 Figerring av sølv med rundaktig ten. Diameter 1,7 cm.
338 7 flate perler av lysegrønt glass med opphøyet hvitt, rødt eller gult sikk-sakkbånd.
339 4 flattrykte perler av sort glass.
340 7 mindre, flattrykte perler av gråhvitt glass.
341 2 små perler av blått glass.
342 Ensfarvet perle av lysegrønt glass.
343 3 perler av ugjennomsiktlig rødt glass.
344 Fragment av ravperle - ikke til stede.
345 Ringnål av bronse, kun ten. Nålen er bøyet om tenen. I dag ikke komplett. Diameter 3,8 cm.
346 Ringnål av bronse, nærmest som J. Petersen 1928, figur 237. Ringen har et sirkelrundt tverrsnitt, nålen er huket rundt ringen mellom fortykkelser. Nålen er rund i øverste

del, flat i nedre del. Ringens ytre diameter 2,8 cm, ringens tykkelse 0,5 cm. Nålens lengde 11,7 cm.

Uten tvil er flere funn blandet sammen. 330 og 331 er fra bronsealder, mens 346 synes å være fra vikingtid. Resten av funnet synes å tilhøre eldre jernalder.

VALSTAD

29. T 2175-86. Plansje XVIII: 5-10
Ab 1879: 209, nr. 19
Bøe 1926: 63
Eggers 1951: Funn nr. 422
B. Beckmann 1966: Funn nr. 158
C. Beckmann 1969: Funn nr. 291

Skjelettgrav i en haug med diameter 15 m. Kisten var orientert østvest og var 2 m lang og 0,5 m bred. Den var bygd av kantsatte heller. Plasseringen av oldsakene i kisten var følgende: Glasset bak hodet, ringene ved venstre lår, resten på brystet.

2175 Beger av glass, svakt grønlig, som Eggers type 212. Et skår i munningsranden er avslått og pålimt. En del sprekker i godset. Diameter i munning 8,6 cm, høyde 6 cm, godsstykket 0,3 cm.
2176 Fingerring av gull som Ch. B. form 8b, diameter 2,1 cm, bredde 0,35 cm, vekt 3,3 g.
2177 2 fingerringer av sølvblandet gull, fure langs ytterkanten, som Ch. B. form 8 b, diameter 1,9 cm, bredde 0,4 cm. Vekt 1,8 og 1,6 g.
2178 Nål av sølv, odden mangler. Ved den øvre ende 5 omgående furer. Lengde 3,5 cm - ikke til stede.
2179 Nål av bronse med 4-sidet tverrsnitt. Øverste del bøyd opp i en krok. Lengde 7,5 cm, diameter 0,2 cm. Spinnehjul av bronse, diameter 2 cm.
2180 Bronsenål med 10 furer oventil som B.B. form 124.
2181 Firkantet remspenne av jern i 2 fragmenter, meget forrustet. Den siste tenen mangler. Bredde 7,5 cm på begge stykker. Lengde 5 cm.
2182 Nøkkel av jern, dannet av et smalt tykt bånd som i den ene ende er bøyd rettvinklet to ganger. Total lengde 8 cm.
2183 Perle av sølv, fremstående kanter ved hullet, diameter 1 cm.
2184 Ravperle, flattrykt. Diameter 1 cm.
2185 59 glassperler, 8 stk. er ikke til stede. De fleste perler er ensfarvede grønne, blå, hvite og sorte, men noen er polykrome.
2186 Fragment av kranium.

BY NORDRE

30. T 4123. Plansje IX
Ab 1890: 102, nr. 47
Bjørn 1920: 26
Grieg 1925: 40
Eggers 1951: Funn nr. 381

Kjelen er funnet i en røys, men inneholdt ikke noen brente benstykker ifølge funnopplysningene.

Bronsekjele i fragmenter. I dag bevart bunnstykke og munningsrandstykke. Bunnstykket er flere ganger reparert. I munningsranden er det 8 naglehull, 4 på hver side, hvilket indikerer en kjele av Sau-typen (Eggers type 41). Munningen er ikke beskadiget. Dimensjoner i dag 20 x 30 cm.

INDERØY KOMMUNE

GRØNNESBY

31. T 1459-70. Plansje XIX: 1-5
Ab 1874: 59, nr. 91
Ab 1874: 9
Fett 1937: 16, note 36
Møllenhus 1973: 20

Funnet i en stenblandet jordhaug, diameter ca. 12,5 m, høyde ca. 1,2 m. Ved gjennomgang av K. Ryghs innberetning (Ab 1874, s. 9) ser det ut til at man må regne med minst 3 nedleggelser:

1. En branngrav i sentrum uten karmer, men med en dekkhelle over en neverurne. Denne graven inneholdt 1459, 1460, 1461, 1463, 1464, 1465, 1470.
2. Nærmere nordre side funnet ubrente saker: 1466, 1467.
3. Øst for midten ble funnet 1462, 1468 (ubrente saker).

Fragmenter av kam og flat bennål er ikke nevnt i innberetningen, men kan muligens skrive seg fra branngraven i sentrum (se nedenfor). Utgravning ved K. Rygh.

1459 Beltespenne av bronse, som Raddatz 1957, type D, undertype 3C. Spennen er nå i 3 fragmenter: 1. Selve spennen som er flat på undersiden og konveks på oversiden. Gjennom bøyleenden går en akse med en riflet knott på hver ende. Bredde 4,1 cm. 2. beltenålen 2,9 cm lang. 3. et dobbelt bronseblikk som har gått rundt aksen i spennen, nå gått i stykker i bøyen rundt aksen. Dimensjoner: Lengde 5,2 cm, bredde 3,6 cm og lengde 4,6 cm bredde 3,6 cm.
1460 Fragment av tetningskitt.
1461 Fragment av spinnehjul av ben, diameter 1,2 cm.
1462 Fragment av flat ubrent bennål, 2 fragmenter satt sammen ornert med 2 tverrfurer, lengde 5,4 cm, bredde 1,4-0,5 cm.
1463 Stykke av smeltet grønnlig glass, 5,1 x 2,5 cm.
1464 Kantlistbeslag av jern - 10 stykker. Samlet lengde 48,5 cm, diameter 0,5 cm, fantes liggende i en rekke.

1465 Kniv av jern, bladet nesten rustet bort, lengde 10 cm hvorav tangen 6,7 cm.
1466 4 spiker hvorav 1 med rundt hode, de andre med flatt hode.
1467 Oddstykke av en rund ubrent bennål, lengde 6,4 cm, diameter 0,35 cm.
1468 Basis av ubrent benpil med mothaker, rygg og egg prydet med parallelle furer. Lengde 5,7 cm, bredde 1,5 cm.
1469 Spiss av redskap av ben, spissen har et 4-sidet tverrsnitt, senere noe flattrykt tverrsnitt, umulig å bestemme formen sikker. Lengde 6,3 cm største bredde 1,1 cm.
1470 Deformert bronseblikk, umulig å bestemme formen sikker. Dimensjoner 4 x 3 cm.
Dessuten finnes 2 fragmenter av flat bennål samt 1 sideplate til sammensatt kam som ikke kan henføres til noen av numrene, alt brent.

SAKSHAUG

32. T 1169-70. Plansje XII: 3
Ab 1873: 41, nr. 27.

Gravfunn, funnet i en røys, uten nærmere funnopplysninger.

1169 Firegget spydspiss som R 209, meget rusten. Falen og odden er avbrutt. Lengde 31 cm, største bredde 3,4 cm.
1170 2 fragmenter av spydspiss av jern, typebestemmelsen umulig. Fragmentene passer ikke sammen. Lengde 18,2 cm og 12,5 cm.

SAKSHAUGVANG

33. T 56 - katalog 1871. Plansje XIX: 6-7
C 1694-95.
Nicolaysen 1862-66: 642
Bjørn 1920: 17
Bøe 1926: 64
C. Beckmann 1969: Funn nr. 261
Møllenhus 1973: 19

Stenblandet jordhaug med skjelettgrav i hellekiste ca 1,8 m lang og 0,9 m bred. Funnet i 1849. Den ene ring og glassperlen ble innlevert til Universitetets Oldsaksamling, Oslo, den andre, som finneren beholdt, ble senere innlevert Videnskapsselskabets Oldsaksamling, Trondheim.

T 56 Fingerring av gull som Ch. B. form 2. Ringen er grovt tildannet, skjøten er tydelig. Diameter 3 cm, bredde 0,6 cm.
C 1694 Fingerring av gull, som Ch. B. form 2, sterkt blandet opp med sølv. Enkelt arbeid, utvendig noe konveks, innvendig noe konkav. Finhet 10 karat. Vekt ca. 100 g.
C 1695 Perle av glassmosaikk.

I tillegg ble funnet noen jernsaker som ikke ble tatt vare på. Nicolaysen regner dette som to funn fra to forskjellige gårder, mens senere litteratur har regnet det som ett funn, noe også jeg har gjort.

VERDAL INDRE

34. T 15315
Tilvekst 1936
Møllenhus 1973: 25

Branngrav i haug. Graven bestod av et branngroplignende anlegg i en fordypning i fjellet som dannet den ene side i et gravrom, mens den annen side var avgrenset med en halvrund stenpakning. Gravrommet har vært dekket med heller. Haugens diameter 20 m Ettergravning ved B. Irgens Larsen.

a) Spydspiss av jern med lansettformet blad og avrundet høy midtribbe, antagelig R 208. Meget forrustet, men størrelsen er intakt. Lengde 23,2 cm hvorav falen 6 cm. Bladets største bredde 2,9 cm.
b) Forrustet skjoldbule, av jern, antageligvis R 217. Pigg på toppen, brå overgang mellom pigg og selve bulen, ca 1 cm høy avsats opp fra kragen som er ca 1 cm bred. Indre tverrmål ca 9 cm, høyde ca 5 cm.
c) 2 fragmenter av flat nål av ben med linjeornering. Lengde 2,6 cm, bredde 1 cm og lengde 1,9 cm, bredde 0,9 cm.
d) 6 fragmenter av brente ben.

VERDAL MELLOM

35. T 326-27
Katalog 1871
Nicolaysen 1862-66: 833
K. Rygh 1878: 123
Bøe 1926: 64

Funnet sammen med brente ben i en haug. Intet gravkammer. Benene lå i kjelen.

326 Fragmenter av bronsekjele, bestående av et stort flak samt noen rektangulære stykker. Umulig å bestemme formen.
327 Spiralring av gull, 2,5 omgang. Den ene ende danner en krok hvor det henger et stykke av en liggende ring. Tentykkelse 1,5 mm, diameter 2 - 2,5 cm. Ikke til stede.

Kjelen er så deformert at typen ikke kan bestemmes, men i den håndskrevne katalog står det føyd til "neppe R 353" (altså vestlandskjele). En ting som gjør det usannsynlig at det er en vestlandskjele, er at det sies at overkanten er bøyd innover og at det sitter nagler i den. Det er derfor sannsynlig at det dreier seg om en østlandskjele.

VIKA

36. T 17460. Plansje XI: 2
Tilvekst 1953
Møllenhus 1953

Funnet i en røys, usakkyndig utgravd, antagelig branngrav. I et kammer bygd av heller 60 x 60 cm stod en bronsekjele ifølge finneren, med diameter 30 cm og høyde 10 cm, meget korrodert. I bunnen av kjelen lå det en sammenrustet klump "mynter". Hverken kjelen eller innholdet eksisterer i dag. Medaljongen lå ikke i kjelen, men løst i røysa.

Germansk kopi av romersk keisermedaljong av gull med tosidig preg. Advers: Mann og kvinne med en gren i mellom seg, mannen holder en krans. Revers: Mann til hest med spyd. Bildet på adversen omgitt av 2 felt med geometrisk dekor, medaljongen har riflet ytterkant. Reversen har kun billed-del. Diammeter 3,9 cm, billedfeltet 2,3 cm på adversen, 2,1 cm på reversen. Vekt 18,1 g.

De oppgitte mål på bronsekjelen synes bedre å passe på et fat enn en kjele.

37. T 17787
Tilvekst 1956

Rektangulært gravanlegg bestående av tettpakket stensetning innrammet av en fotkjede med dimensjon 16 x 8 m. Anlegget inneholdt en hellekiste ca 2 m lang skåret ned i undergrunnen. Uregelmessige dekkheller. Neverkittet dannet en lang stripe i siden av den ene langveggen. Ingen benrester funnet, men spredte kullrester i og utenfor kisten. Utgravning ved K.R. Møllenhus.

a) Krumkniv av jern, nå sterkt forrustet og i flere deler. Lengde ved utgravningen 13 cm.
b) Samling neverkitt.

STEINKJER KOMMUNE

SPARBU PRESTEGJELD

DALEM ØVRE

38. T 799-815. Plansje XX
Katalog 1871
K. Rygh 1871: 20 ff.

Funnet består antagelig av 4 forskjellige graver, funnet i en stor haug med sentralrøys. Diameter ca 15 meter. 799-805 og 814-815 tilhører primærgraven i sentrum som har vært en skjelettgrav (grav I). Graven lå i en kiste med følgende dimensjoner: Lengde i bunn: 3,15 m, lengde øverst i kisten 3,47 m, bredde 0,8 m, høyde 1,26 m. Hodet på skjelettet lå mot syd. Plassering av oldsakene: 801: På brystet med åpningen opp, 804 på høyre side, 789 og 800 over bena men litt til venstre, 803: til venstre for 799 og 800. 805: i nordlige ende av kisten, dvs. ved føttene. 806 i den venstre (grav III). 809 i den sydøstre del og 810-813 (grav IV) også i den sydøstre del sammen med en samling brente ben. Grav IV kan med sikkerhet sies å være en egen grav i tillegg til grav I. Denne graven lå oppe på en stenkjerne som omga gravkisten i sentrum. Grav II og III kan ikke med sikkerhet sies å være egen grav eller tilhøre de to andre. Utgravning ved K. Rygh.

Grav I

799 Tve-egget sverd av jern med rester av slire og slirebeslag samt rund dopsko av bronse. Dopskoen er som Nydam IX, 45, dannet av to runde bronseplater som er holdt sammen av nagler med en bøyd bronseplate som fals, dekor-

ert med konsentriske sirkler. Diameter 10,5 cm. Tangen har hatt tregrep, det sees rester av langved og tverrved. Tangen er avsluttet med en bronseknapp. Total lengde 88 cm, klingens bredde 5,5 cm.

800 Slirebeslag av bronse til sverdet, av form som Simris pl. XXII, 7-8, og dekorert med 4 parallelle halvsirkler som danner en stjerne. Dimensjoner 6 x 5 cm.

801 Skjoldbule av jern og form nærmest som Simris pl. XXI, 4. Bulen er komplett, kragen skråner utover og har en svak krumning i horisontalplanet. Nederste kant omgitt av en fals av bronse. Diameter 16 cm, høyde 7,5 cm.

802 Skjoldhåndtak av jern som ender i trekanter, den ene mangler. Selve håndtakets lengde ca 7 cm - ikke til stede.

803 Tve-egget spyd av jern uten mothaker med høy midtrygg. Bladet utvider seg sterkt fra falen og har nederst vært ca 5 cm bredt, men den ene siden er rustet vekk. Odden avbrutt. Opprinnelig lengde ca 23 cm - ikke til stede.

804 Spydspiss med mothaker av jern. Falen meget forrustet og avbrukket på midten. Lengden har vært ca 27 cm - ikke til stede.

805 Spiralring av gull, 1,5 omgang. Diameteren er mindre enn en fingerring, stangen ujevnt rundt, viser merke etter hugning i begge ender. Diameter 2,5 cm, tentykkelse 0,2 cm, vekt 9,5 g.

814 Skjelettrester av menneske, bl.a. mesteparten av kraniet - ikke til stede.

815 Kjeveben fra menneske - ikke til stede.

Grav II

806 Sigd av jern, bladet er ca 2 cm jevnbredt og går over i tangen, som er ca 5 cm lang. Tangen avsluttes med en bøyle til siden for festet i treskaftet. Kordelengde ca 12 cm - ikke til stede.

807 Kniv av jern med skaft av tre. Smalner sterkere mot odden på eggsiden. Skaftet atskillig medtatt - ikke til stede.

Grav III

808 Bruddstykke av kam av ben. Fragmentet er omtrent halvmåneformet og har 3 naglehull hvori det sitter en bronsenagle - ikke til stede.

809 Halvparten av perle av hvitt, ugjennomsiktlig glass med en sikk-sakk formet fordypet linje med innlagt sort masse - ikke til stede.

Grav IV

810 Fragment av spillebrikker av ben dekorert med 4 konsentriske sirkler - ikke til stede.

811 Fragment av spillebrikker av ben med samme dekor.

812 Fragment av ben avglattet på enden og prydet med en ring med 4 konsentriske sirkler, mulig spilleterning - ikke til stede.

813 Endestykke av en skje av ben. Det har på begge sider 2 striper langs overkanten og 1 langs sidekanten - ikke til stede.

FOSSEM

39. T 2708
Ab 1881: 121, nr. 80.

Funnet under gjennomgang av brente ben fra et kammer i en røys.

Flat nål av ben, dekorert med fure langs kanten. Innenfor den en rekke av buer. I toppen en utsparing. 2 fragmenter 5,1 x 2 cm og 3 x 1,2 cm.
Fragmenter av sammensatt kam, ornert med furer og sirkelsegmenter. 1 fragment har jernnagle, 2 fragmenter har naglehull.
Fragment av flat bennål med fure langs kanten. På den ene siden punkthalvsirkler langs furen. Lengde 5,9 cm, bredde 1,9 cm.
Fragment av flat bennål eller benskje, ornert med buerekker langs kanten, lengde 3,4 cm.
4 fragmenter av sammensatt kam av ben, ornert med buelinjer langs kanten.

KVITVANG

40. T 2439-40. Plansje XXI: 11-13
Ab 1880: 11; 231, nr. 43

Røys med diameter 18 m og høyde 1,5 m lagt på en knaus. Røysa inneholdt 6 kamre:

SØ for sentrum uregelmessig kammer av kuppelsten med dekkheller - grav II.
S for sentrum uregelmessig kammer.
SV for sentrum kammer 0,6 x 0,25 m med dekkhelle - grav I.
N for sentrum kammer med fragment av brent benknokkel.
Dessuten 2 kamre til uten nærmere opplysninger. Felles for alle kamre er at de inneholdt brente ben, men ingen urne. Utgravning ved K. Rygh.

Grav I

2439 Bronsebeslag bestående av en bronselist med halvsirkelformet tverrsnitt med "portaler" langs begge kanter. Lengde 2 cm, bredde 1,4 cm.

Grav II

2440 Fragmenter av to pilespisser av ben med trekantet tverrsnitt. Den ene med 3 fragmenter. Lengde 6,4 cm, bredde ca 0,5 cm. Den andre består av odden + et stykke av nålen. Oddfragment 1,7 cm langt.

OPPEM

41. T 822-28. Plansje XXI: 1-5
Katalog 1871
K. Rygh 1871a: 26f.

Haug med en kjerne av sten og jord, over dette et tynt kullag, derover et lag grå aske, på toppen et matjordslag 0,6 m - 0,8 m tykt. Ca 3 m fra SV-kanten to avlange bensamlinger. Omtrent ved sentrum under en helle (0,9 m x 1,1 m) samling brente ben

omgitt av en neverurne (grav I). Grav II i NV-del av haugen. Utgravning ved K. Rygh.

Grav I

822 Nål tildannet av et ribben noe bøyd. I den tykkeste enden et hull, avbrutt like bak hullet. Kordelengde 13,5 cm. Største diameter 1 cm.
823 2 fragment av flate nåler av ben. Det største fragment har på den ene siden smale dobbeltfurer langs kanten, samt halvsirkler som danner et bølgeblad på tvers med utgående streker som ender i et punkt. På den andre siden er det kun brede dobbeltfurer langs kanten. Lengde 5,3 cm. Det andre stykket har kun dobbeltfurer langs kantene. Lengde 3,1 cm.
824 Fragment av spinnehjul av ben, kun halvparten er bevart. Flat underside, konveks overside. Rester av dekor, sirkler med punkter og dobbeltfurer. Diameter 2,4 cm.
825 10 fragmenter av flere sammensatte kammer.
826 Et stykke flatt ben dekorert med to og to halvsirkler vendt fra hverandre med punkter foran åpningen - ikke til stede.

Grav II

827 Fragment av spillebrikke av ben, ornert med punktbuer. Lengde 2,5 cm, bredde 0,7 cm.
828 2 fragmenter av et flatt benstykke, ornert med punkthalvbuer langs kantene med en strek som forbinder alle punktene. I midten av fragmentet punktsirkler forbundet med streker. Lengde 2,5, 2,5 og 1,6 cm.

Dessuten flere unummererte fragmenter av sammensatte kammer av ben, samt trekarkitt.

RANEM

42. T 4158. Plansje XIV: 5-6
Ab 1890: 104, nr. 55
C 2608
Nicolaysen 1862-66: 651
Rygh 1878: 108
Bjørn 1920: 27
Bøe 1926: 65

Funnet noen år før 1835 i en haug med gravkammer sammen med bronsekjele. Bronsekjelen var nesten helt opptært. Den ene ring ble sendt til Oslo (C 2608), den andre beholdt finneren. Det er antakelig denne ringen som ble innlevert til Trondheim i 1890 (T 4158). Bronsekjelen var fylt med brente ben. Den ble ikke tatt vare på.

T 4158 Fingerring av sølvblandet gull av form som Ch. B. form 5. Diameter 2,3 cm, bredde 0,2 cm, vekt 2,7 g.
T 2608 Fingerring av gull av form som Ch. B. form 2. Ringen er noe beskadiget slik at omkretsen ikke er helt rund. En del skjæremerker i overflaten. Største diameter 2,6 cm, vekt 7,04 g.

43. T 13149
Tilvekst 1925

Funnet i en utjevnet haug, ellers dårlige funnopplysninger.

Spydspiss av jern, falen nesten firkantet, høy rygg på bladet (R 207?), lengde 39 cm hvorav falen 7 cm.

STEVRA

44. T 843-47
Katalog 1871
K. Rygh 1871: 27f.

2 branngraver i samme haug, haugens diameter 18,9 m, høyde 2,5 m. Hver grav markert med egen liten stenrøys. Røysene hadde i bunnen konsentriske stensirkler. I midten av røysene under en helleformet sten lå gravene med brent ben og sort jord, dessuten brent ben mellom stenene i røysa. Utgravning ved K. Rygh.

Grav I

843 26 kamfragmenter av ben ornert med punkthalvsirkler hvor punktene er forbundet med en stripe.
844 3 fragmenter av tresidet pilespiss av ben. To kan settes sammen. Lengde 2,1, 2,4 og 3,5 cm. Største diameter 0,5 cm.
845 Fragment av sammensatt kam, det indre stykket. Yttertinnen nesten helt bevart.

Grav II

846 2 fragmenter av flat bennål, ornert med doble furer langs ytterkanten, 2 x 1 cm og 2,9 x 0,5 cm.
847 2 fragmenter av runde nåler, uornerte. Begge 1,9 cm lange og diameter 0,4 cm.

TANEM

45. T 816-21
Katalog 1871
K. Rygh 1871: 21

Branngrav i haug med diameter 12,6 m, høyde 1,5 m, med stenkjerne, stor samling brente ben litt til side for sentrum uten særskilt rom. Utgravning ved K. Rygh.

816 5 fragmenter av sammensatte kammer, 2 tinnefragmenter og 3 sideplater, hvorav den ene sideplate har vært helt ute på siden. Mål: Tinnefragment: 1,9 x 1,1 cm og 0,9 x 0,9 cm. Sideplatene 1,5 x 1,1 cm, 0,9 x 0,9 cm og 1,6 x 1,1 cm.
817 2 fragmenter av flat bennål, ytterfure på forsiden. Mål: 2,5 x 1 cm.
818 2 fragmenter av flat bennål, satt sammen, ytterfure på den ene siden, diagonal dobbeltfure på den annen side. Mål: 4,1 x 0,8 cm.
819 Øvre del av flat bennål, dobbeltfure på øverste side, ytterfure langs kanten. Innenfor furene en bølgelinje

med punkt i hver bue. På toppen av hver bue en strek vinkelrett på buens lengderetning. Mål: 2,1 x 0,9 cm.

820 Et lite stykke flatt ben med enkelte overglattede sider, den ene side ornert med punktsirkler - ikke til stede.

821 3 fragmenter av ben, ornert med rette furer, dobbelt rekke av punktbuer, hvor punktene ligger på en linje. I mellomrommet punktsirkler - ikke til stede.

TRANA

46. T 347-48. Plansje XXII: 1-2
Katalog 1871

Skjelettgrav i haug, funnet stenkiste dannet av opprettstående heller med en overligger. I kisten skjelettrester og gravgods.

347 Spydspiss med høy midtrygg av jern, muligens fasettert fal, Langt, smalt blad og kort fal. Lengde 29,5 cm hvorav falen 6 cm. Største bredde ca 3 cm. (Antakelig R207/209).

348 Spydspiss med lang fal og lang, slank spiss med to mothaker, den ene vekk. Falens lengde synes intakt, lengde 32,8 cm hvorav falen 16 cm. (Antakelig Kragehul III, 20).

47. T 1159-60
Ab 1873: 40, nr. 21
Ab 1873: 29

Gravfunn i haug uten nærmere funnopplysninger.

1159 Fragment av spydspiss sterkt forrustet, formen umulig å bestemme.

1160 6 fragmenter av skjoldbule, skjoldbulen er meget forrustet og fragmentarisk, men toppfragmentet med en kort, kraftig pigg gir antydning om typen, AEG 621. Piggen er avbrutt. Piggens høyde i dag 5 cm og fragmentets lengde ca 11 cm.

Dessuten finnes et fragment av skoldhåndtaket, men dette kan ikke typebestemmes. Kan muligens være AEG 645.

VOREM

48. T 839-42. Plansje XXI: 6-10
Katalog 1871
K. Rygh 1871a: 29f.

Branngrav, benene lå samlet, de fleste i et trekar. Funnet i en haug med diameter 12,6 m. Sentralgraven lå under og over en helle under midten av haugen. Dessuten flere graver i periferien av haugen med bare brente ben. Utgravning ved K. Rygh.

839 Fragment av usammensatt kam av ben som Thomas type A. Bevart er foten av tinnene samt en del av gripeflaten, ornert med 2 tverrfurer like over tinnefestet samt en rekke halvsirkler med punkter. Dimensjoner 3 x 1,5 cm.

840 Et lite skaftformet stykke ben. På den ene siden ornert med striper og på skrå stående halvsirkler med åpningen til hver side, på den annen side kun med striper (skje?).

841 Brikke av ben, flat på en side, konveks på den annen med et bredt hull gjennom midten (spinnehjul?).
842 Halvdelen av mindre brikke av sort-brun masse. Fragmenter av trekarkitt.

STEINKJER PRESTEGJELD

EGGE

49. T 532-34. Plansje XIII: 2-4
Katalog 1871
Nicolaysen 1862-66: 654
K. Rygh: 1870: 13f.
Ab 1869: 13: (1876: 163)
Bjørn 1920: 15
Bøe 1926: 65
Ekholm 1933: 10-12
Eggers 1951: Funn nr. 327
Møllenhus 1964: 142
C. Beckmann 1969: Funn nr. 207

Funnet i 1864 under utgravning av en av stenringene på gravfeltet (den vestlige), haug 21 på dagens kart. Stenlegningen var 140 skritt i omkrets (må tilsvare 35-40 m i diameter), og besto av 123 stener i ytterste rad. Stenlegningen var noe høyere enn bakken, i sentrum en rund forhøyning og midt på denne en rund sten. 1,4 m N for midtstenen og 0,48 m under stenlegningen fantes et kammer 0,48 m x 0,26 m. Kammeret lå nøyaktig i sentrum for stenlegningen. I kammeret en branngrav hvor bronsekjelen var urne. Utgravning ved K. Rygh.

532 Bronsekjele som Eggers type 40. I dag kun bevart den øvre del av kjelen ned til bredeste punkt på buken, ornert med omgående furer langs munningen. I munningsranden 4 hull, 2 store nederst og 2 mindre ovenfor. Munningen er litt avlang på grunn av skade, varierende diameter 24-27 cm, bevart høyde ca 10 cm.
533 11 fragmenter av hank av jern. Rundt tverrsnitt.
534 2 fingerringer av gull som Ch. B. form 3, tynt gods, noe deformerte. Diameter 2,5 og 3 cm. Vekt 13,5 og 11,7 g.

Dessuten et bryne som er funnet ved midtstenen i haugen.

50. T 545-46. Plansje XII: 3-4
Katalog 1871
Ab 1869: 40
K. Rygh 1878: 99
Bøe 1925: 65
C. Beckmann 1969: Funn nr. 208

Branngrav med brente ben fra en røys. Som urne er antagelig benyttet lerkaret. Utgravning ved Th. Solem.

545 21 fragmenter av lerkar med hank, 2 satt sammen. Skårene ornert med parallelle, vannrette furer med skråfurer og groper imellom nærmest som R 361.
546 Fingerring av gull som Ch. B. form 11. I furene mindre furer. Diameter 2,7 cm, bredde 1,1 cm, vekt 8,4 g.

51. T 18261. Plansje XXIII, XXIV, XXV, XXVI
Tilvekst 1961
Møllenhus 1964: 146-152
C. Beckmann 1966: Funn nr. 209
Resi 1980: 53-57

Branngrav med to begravelser i haug 24, et gravkammer av form som en uregelmessig firkant var dannet av heller eller kraftige stener. Kammeret inneholdt 2 begravelser: a-p i en bronsekjele og q-x i et neverkar. Kammeret var 4 meter sydvest for sentrum. Haug 24 er en stenring med to lag med stenpakning. Like ved sentrum lå en stor kullflekk som hverken inneholdt ben eller oldsaker. Utgravning ved K.R. Møllenhus.

Grav A

a) Fragment av bronsekjele som Eggers type 40. Munnigssranden brutt.
b) 2 glatte fingerringer av gull, Ch. B. form 3. Indre tverrmål 2,2 og 2,1 cm. Vekt 24,3 og 23,9 g.
c) Kort tveegget sverd, bøyd to ganger, av gruppen "Victoriasverd". Innlagt med palmegren i gull over seierskrans med sløyfe. Klingens lengde 62 cm . (Avbildet Resi 1980, fig. 23).
d) Spydspiss av jern, blad med høy midtrygg som fortsetter over i falen. 8-sidig fal, nærmest som R 208. Tvers over bladet en innlagt halvmåne i sølv. Spissen rustet fra hverandre i eggen, nagle i falen. Lengde 28 cm hvorav falen 9,5 cm.
e) Spydspiss av jern med mothaker. 4-delt bånd øverst på falen og et 2-delt nederst. Bladet dekorert med konsentriske streker innlagt med sølv 3 på hver side av midtryggen. Typen må være R 202. Lengde 20,7 cm hvorav falen 12 cm.
f) Skjoldbule av jern med pigg som Jahn III, 7a. Kragen rundt bulen i fragmenter. Røntgenbildet viser naglehull i grupper på 3 stk. Høyde ca 16 cm, diameter uten krage 11 cm.
g) Skjoldhåndtak av bronse i 9 fragmenter som Jahn, fig. 216. Håndtaket ender i firkantete plater deretter en innskjæring slik at det dannes en vulst og så en ny firkantet plate. Selve naglefestene er atskilt fra håndtaket med en profilert kam. Håndtaket er ornert med dobbeltfurer.
h) 31 fragmenter av skjoldkantbeslag, ornert med dobbeltfurer. Flere av beslagene har rette avsluttede kanter som kan angi hjørnevinkel.
i) Tekstilrester, flere fragmenter i kypert-blanding. På noen fragmenter kan iakttas 4-skaftet vev med tydelig diagonallinje. Mål varierende fra 2 x 2,5 cm til 0,7 x 0,5 cm.
j) Fragment av rund jernten i to stykker. Lengde 1 cm og 2,3 cm.
k) 2 små benfragmenter. Det ene med naglehull og 2 furer på kanten, lengde 2,1 cm, og det andre vinklet med furer langs kanten, lengde 1,7 cm, bredde 0,7 cm. Kan være kammer av Thomas type D.
l) 4 hjørneklør + spiss tann.
m) Samling brente ben.
n) Samling never.
o) Trekullrester.
p) Spaltestykke av flint.

Grav B

q) Spydspiss av jern uten mothaker, R208 nå avbrutt i falen. Opprinnelig lengde 23,7 cm. Nåværende lengde 15 cm, bredde ved falens begynnelse 1,4 cm, størst bredde 3 cm.
r) Deformert skjoldbule av jern, ligner på littera f. Jahn III, 7a. På kragen pånaglet malteser-kors. Høyde i dag ca. 16 cm. På innsiden fastrustede benrester.
s) Skjoldbeslag som littera h.
t) Beltebeslag av jern. Lengde 4,4 cm, bredde 0,9 cm (1,9 cm med ringen). Tykkelse 0,6 cm.
u) Flere ubestemmelige jernfragmenter, flere flate.
v) Samling trekarkitt, noen stykker er bronsefarvet og noen har mønster på kittet.
w) Noen få trekullstykker og forkullet bark.
x) Samling brente ben.

GJEVRAN

52. T 5590. Plansje XIX: 8
Ab 1899: 141 nr. 5
Nicolaysen 1862-66: 658
Ab 1874: fig. 10

Ingen sikre funnopplysninger. Spennen er funnet i grusen under en nedrevet bygning i 1863. Det ble ikke iakttatt noe gravanlegg.

Fibula av gull med rundt, uornert bøyle og høy, sisselert nåleholder. Spennen kommer nærmest A VII 202. Spiralen 2 cm bred, spennens lengde 3 cm.

BEITSTAD PRESTEGJELD

HOMNES

53. Tapt funn. Plansje XIX: 9-10

Ringen har vært i privateie inntil siste krig da den gikk tapt. Oppgis å være funnet på gården Homnes.

Fingerring av gull type Ch. B. form 18.

54. B 1848. Plansje XXVII: 1
Ab 1867: s. 65
Lorange 1876: 111
Bjørn 1920: s. 16 og 27
Eggers 1951: Funn nr. 358

Funnet under utgravning av jordhaug for å anlegge en kjeller. Intet vites om eventuelle gravrester eller andre funn fra graven. Gravformen er også usikker.

Hank med 2 ansiktsattasjéer til en situla. Hanken er halvbueformet, tverrsnittet er fem-sidet hvorav fire sider er konkave, og den femte (den nederste) er konveks. Midt oppe på hanken er påloddet en ring. Hankens kroker dannes av 2 tilbakebøyde svanehoder. På disse kroker henger 2 attasjéer i form av et erothode med en halvkretsformet palmett plassert mellom to profilerte dyrehoder. Kordelengde av hanken 22 cm.

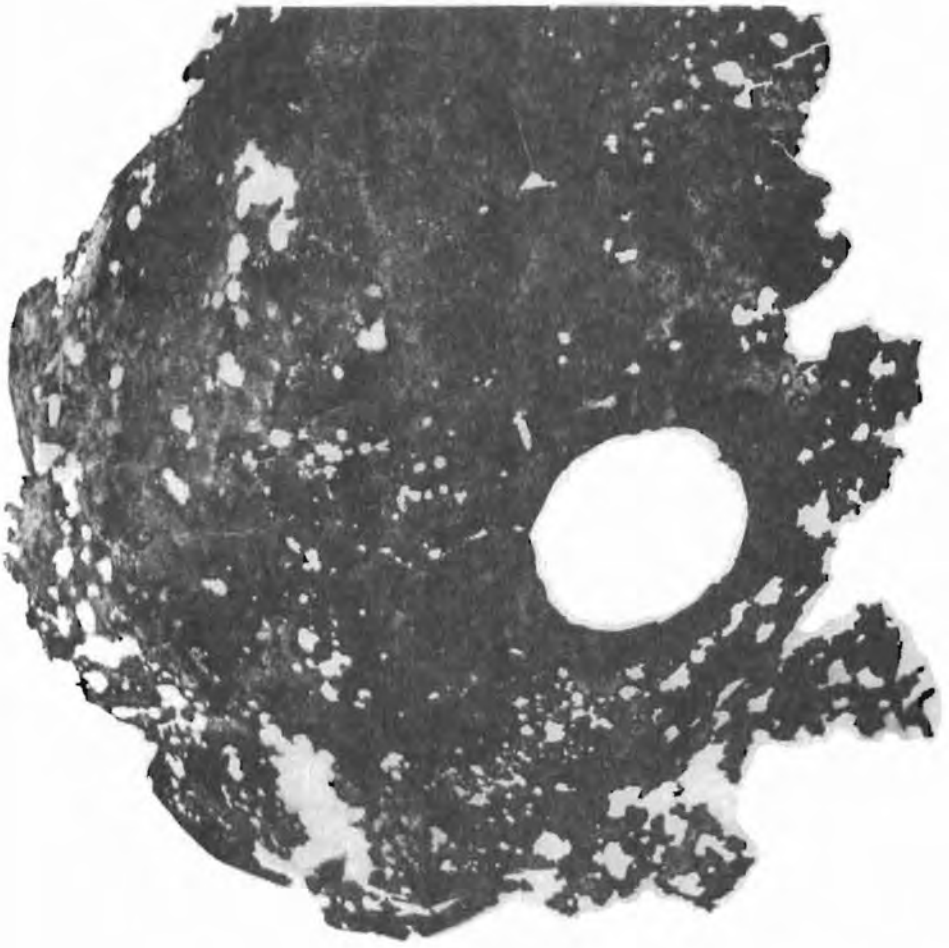

I Kat. nr. 4. Valberg, Frosta. T 5116 (1:2).

1

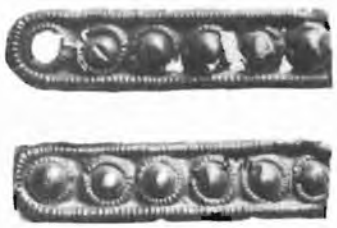

2

3

4

II Kat. nr. 8. Gjeite, Levanger. 1: T 471 (2:1), 2: T 475 (1:1), 3: T 473 (1:1), 4: T 479 (1:1).

1

2

III Kat. nr. 8. Gjeite, Levanger. 1: T 467 (1:3), 2: T 467 detalj av bunn (1:4).

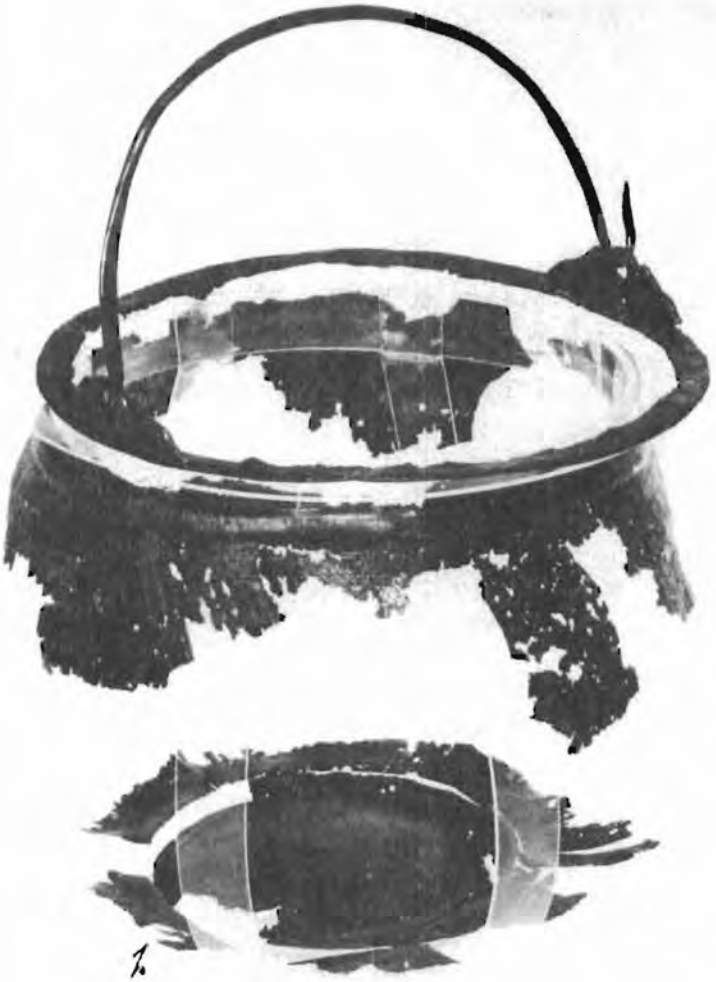

IV Kat. nr. 8. Gjeite, Levanger. T 466 (1:3).

1

2

V 1: kat. nr. 8. Gjeite, Levanger. T 465 (5:7), 2: kat. nr. 10. Gjeite, Levanger. T 483 (1:3).

1

3

2

VI 1-2. kat. nr. 8. Gjeite, Levanger. 1: T 470 (1:1), 2: T 468-469 (2:3), 3. kat. nr. 9. Gjeite, Levanger. T 480-481 (1:1).

1

2

3

4

VII Kat. nr. 8. Gjeite, Levanger. T 468-469. 1-3: (1:2),4: (2:3).

1

2

3

4

VIII 1: kat. nr. 6. Rognhaug, Levanger. T 14735 a-b (1:1). 2: kat. nr. 2. Island, Frosta. T 8803 (1:1). 3: kat. nr. 24. Husan, Verdal. T 6101 (1:2). 4: kat. nr. 1. Berg, Frosta. T. 3806 (1:2).

1

2

IX Kat. nr. 30. By nordre, Verdal. T 4123. 1: munningsfragm. (1:3), 2: bunnfragm. (1:2).

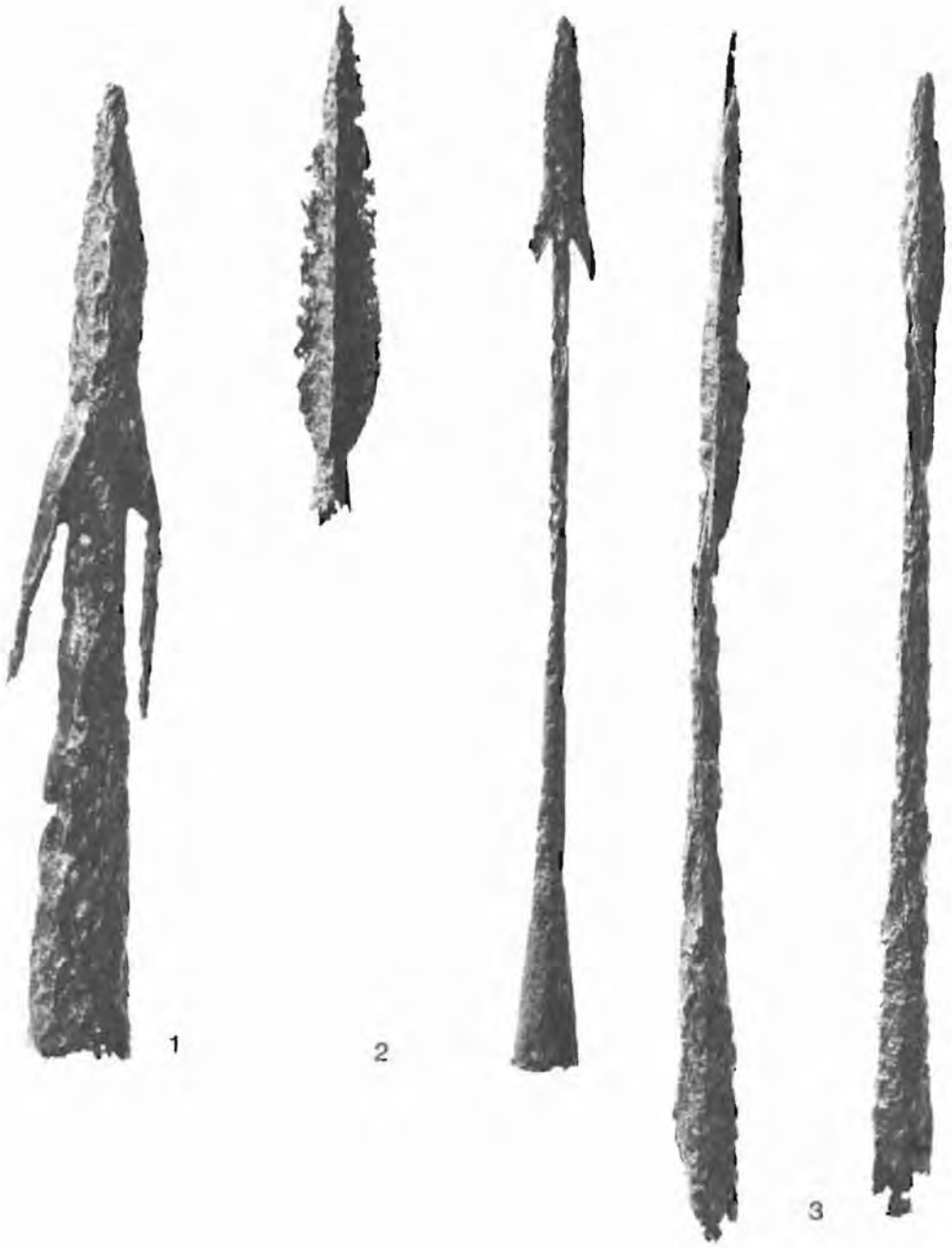

X 1: kat. nr. 13. Rokne, Levanger. T 12492 (1:1). 2: kat. nr. 27. Lundskin, Verdal. T 4007-4008 (1:3). 3: kat. nr. 11. Gustad, Levanger. T 12443 (1:4).

1 2

XI 1: kat. nr. 12. Okkenhaug, Levanger. T 12744 (2:1). 2: kat. nr. 36. Vika, Inderøy. T 17460 (2:1).

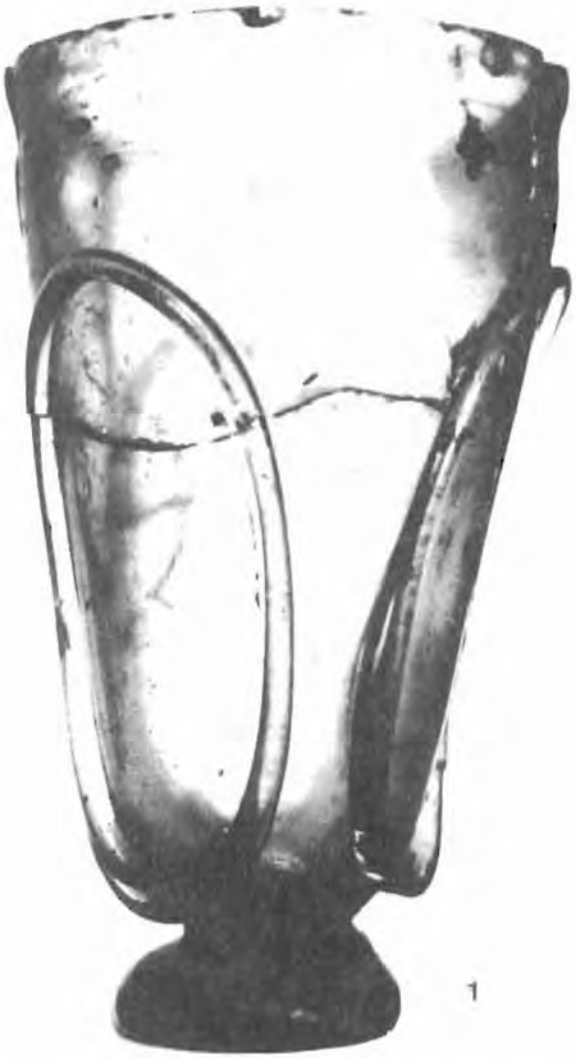

XII 1-2: kat. nr. 14. Salthammer, Levanger. 1: T 2399 (1:2), 2: T 2401 (1:1), 3: kat. nr. 32. Sakshaug, Inderøy. T 1169-1170 (1:2).

1

2

3

4

XIII 1: kat. nr. 15. Skjerve, Levanger. T 3850 (ca. 1:2), 2-4: kat. nr. 49. Egge, Steinkjer, 2: T 532 (1:3), 3-4: T 534 (1:1).

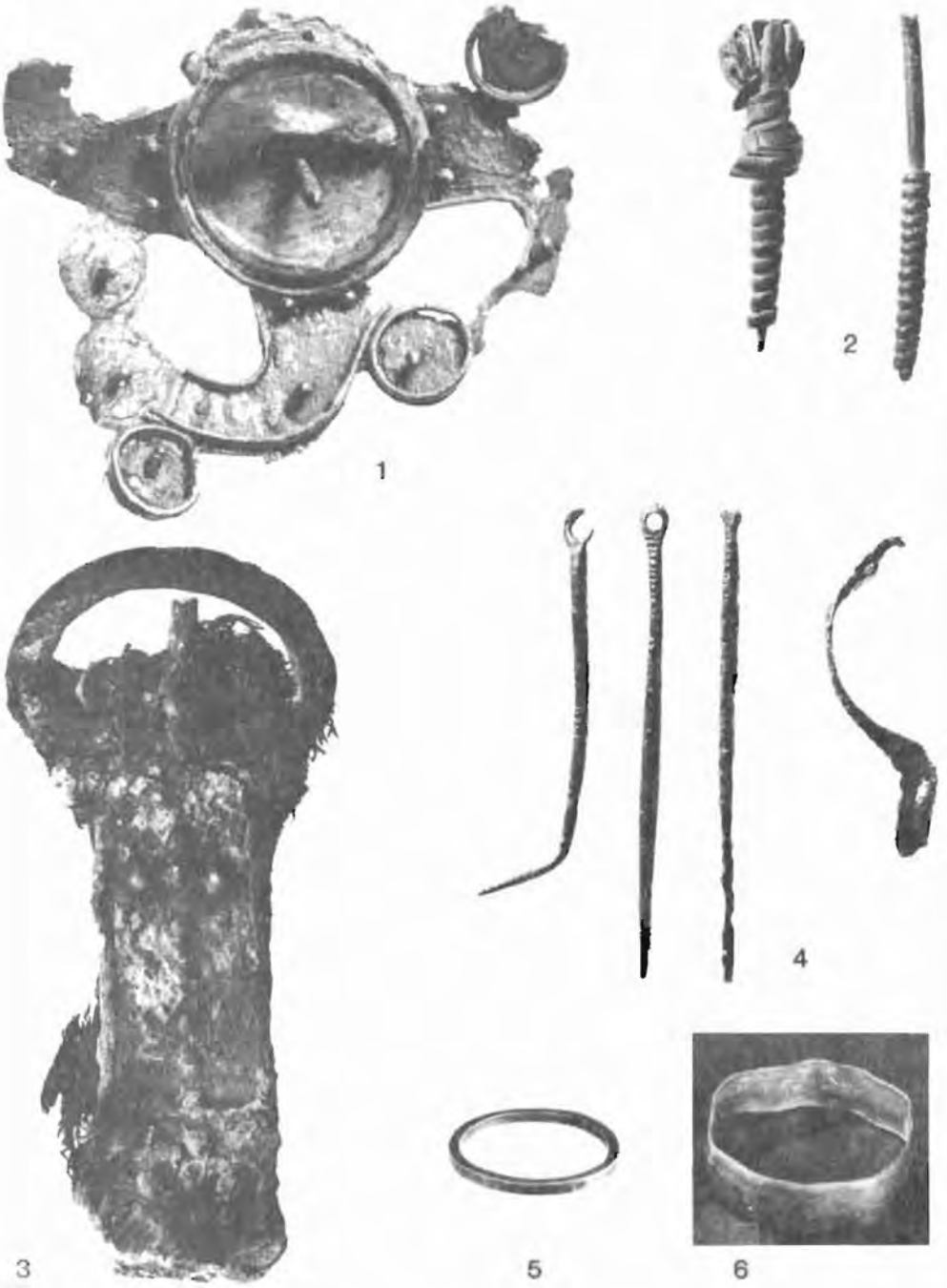

XIV 1-2: kat. nr. 19. Hallem, Verdal. 1: T 586 (1:1), 2: T 587 (1:1), 3: kat. nr. 18. Hallem, Verdal. T 581 (1:1), 4: kat. nr. 21. Haugen, Verdal. T 17723 a-b (1:1). 5-6: kat. nr. 42. Ranem, Steinkjer, 5: T 4158 (1:1), 6: C 2608 (1:1).

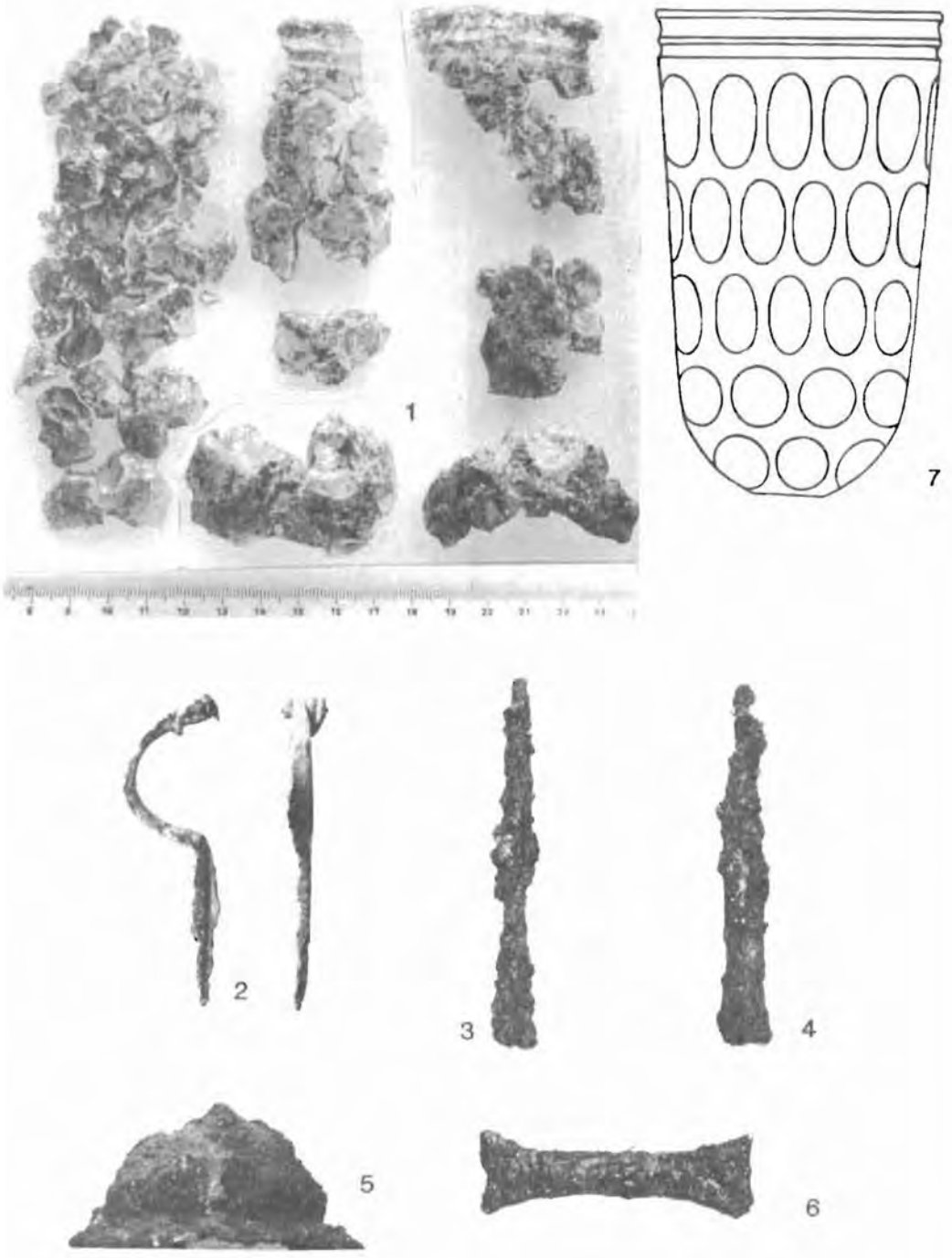

XV Kat. nr. 20. Hallem, Verdal. 1: T 592 (1:2), 2: T 599 (1:2), 3-4: T 595 (1:4), 5: T 596 (1:4), 6: 597 (1:4), 7: rekonstruksjon av nr. 1 (1:2).

XVI 1-2: kat. nr. 22. Holmlimo vestre, Verdal. T 14021 a-d (1:1), 3: kat. nr. 17. Berg, Verdal. T 13260 c, e (2:1).

XVII Kat. nr. 24. Husan, Verdal. T 6100 (1:3).

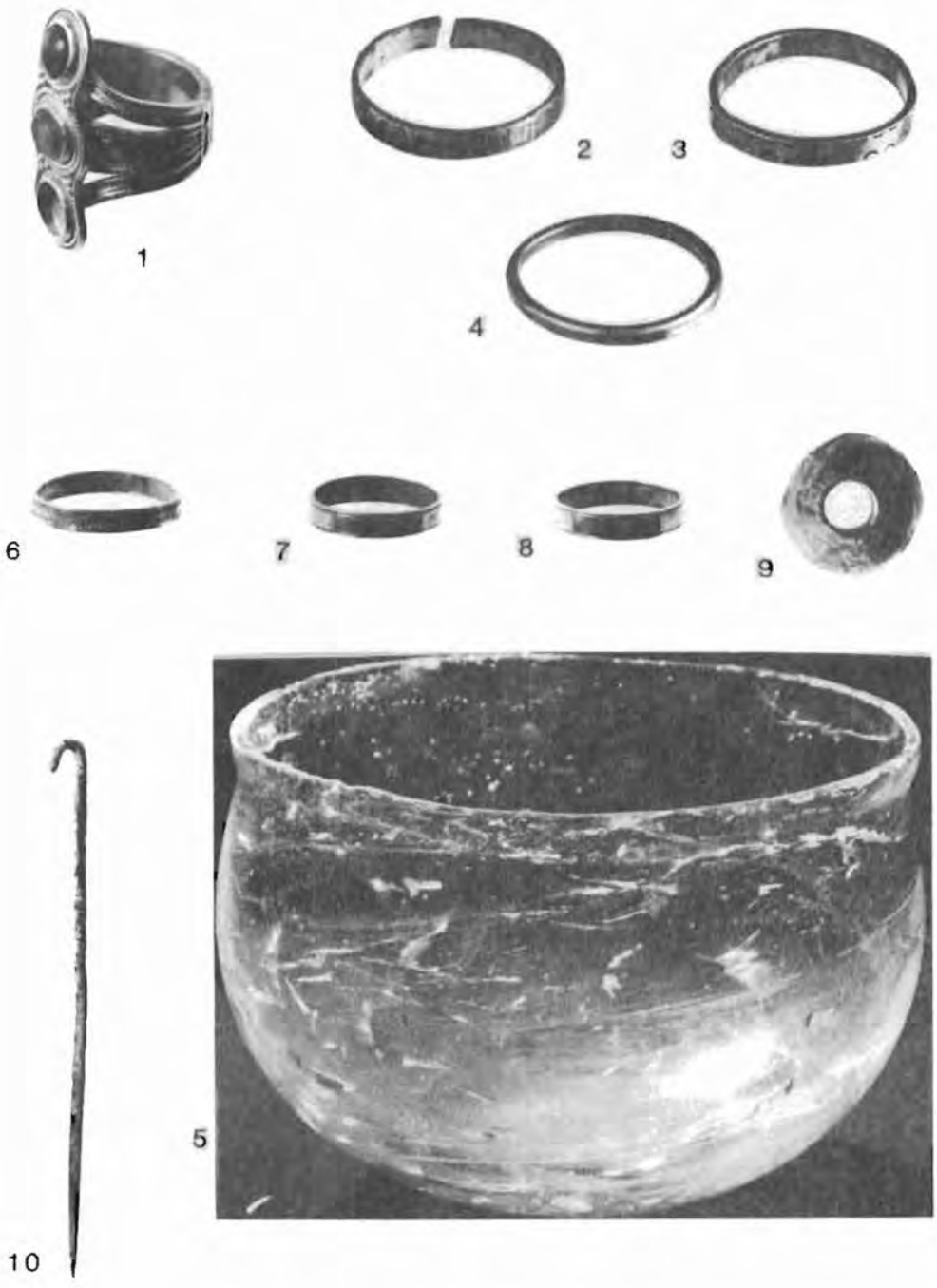

XVIII 1-4: kat. nr. 28. Myr, Verdal. 1: T 332 (3:2), 2: T 336 (2:1), 3: T 334 (1:1), 4: T 333 (1:1), 5-10: kat. nr. 29. Valstad, Verdal. 5: T 2175 (3:2), 6-7: T 2177 (1:1), 8: T 2176 (1:1), 9-10: T 2179 (1:19).

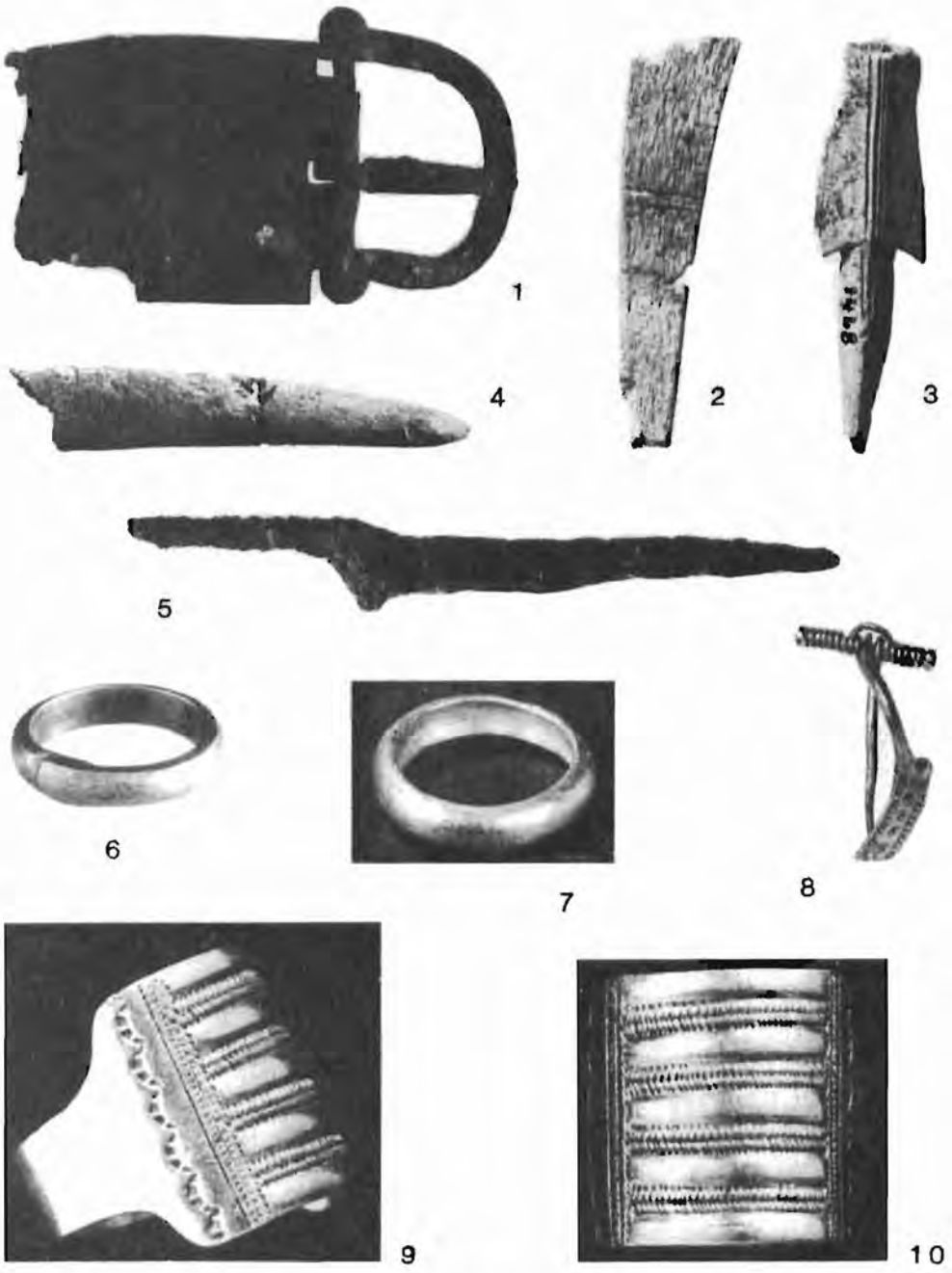

XIX 1-5: kat. nr. 31. Grønnesby, Inderøy. 1: T 1459, 2: T 1642, 3: 1468, 4: T 1469, 5: 1465. 6-7: kat. nr. 33. Sakshaugvang, Inderøy. 6: T 56, 7: C 1694. 8: kat. nr. 52. Gjevran, Steinkjer. T 5590. 9-10: kat. nr. 53. Homnes, Steinkjer. Uten nr. (fig. 1-8 1:1, fig. 9-10 uten målestokk).

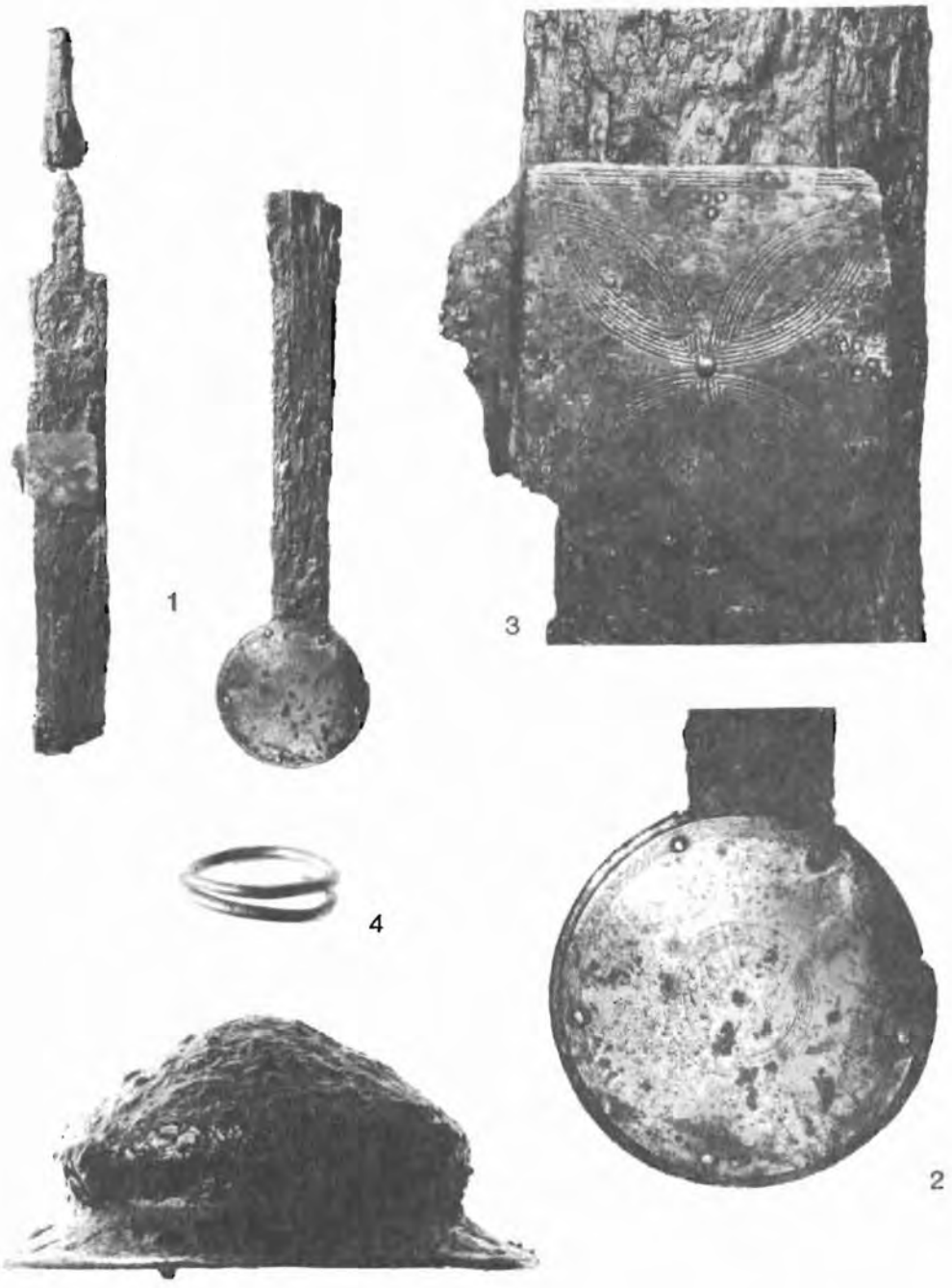

XX Kat. nr. 38. Dalem øvre, Steinkjer. 1-2: T 799 1:(1:5), 2: (1:1), 3: T 800 (1:1), 4: T 805 (1:1), 5: T 801 (1:2).

XXI 1-5: kat. nr. 41. Oppem, Steinkjer. T 822-828 (1:1). 6-10: kat. nr. 48. Vorem, Steinkjer. 6-7: T 839 (5:6), 8: T 841 (5:6), 9: T 840 (5:6), 10: T 842 (5:6). 11-13: kat. nr. 40. Kvitvang, Steinkjer. 11: T 2439 (2:1), 12-13: T 2440 (2:1).

XXII 1-2: kat. nr. 46. Trana, Steinkjer. 1: T 347 (1:2), 2: T 348 (1:2). 3-4: kat. nr. 50. Egge, Steinkjer. 3: T 545 (1:1), 4: T 546 (1:1).

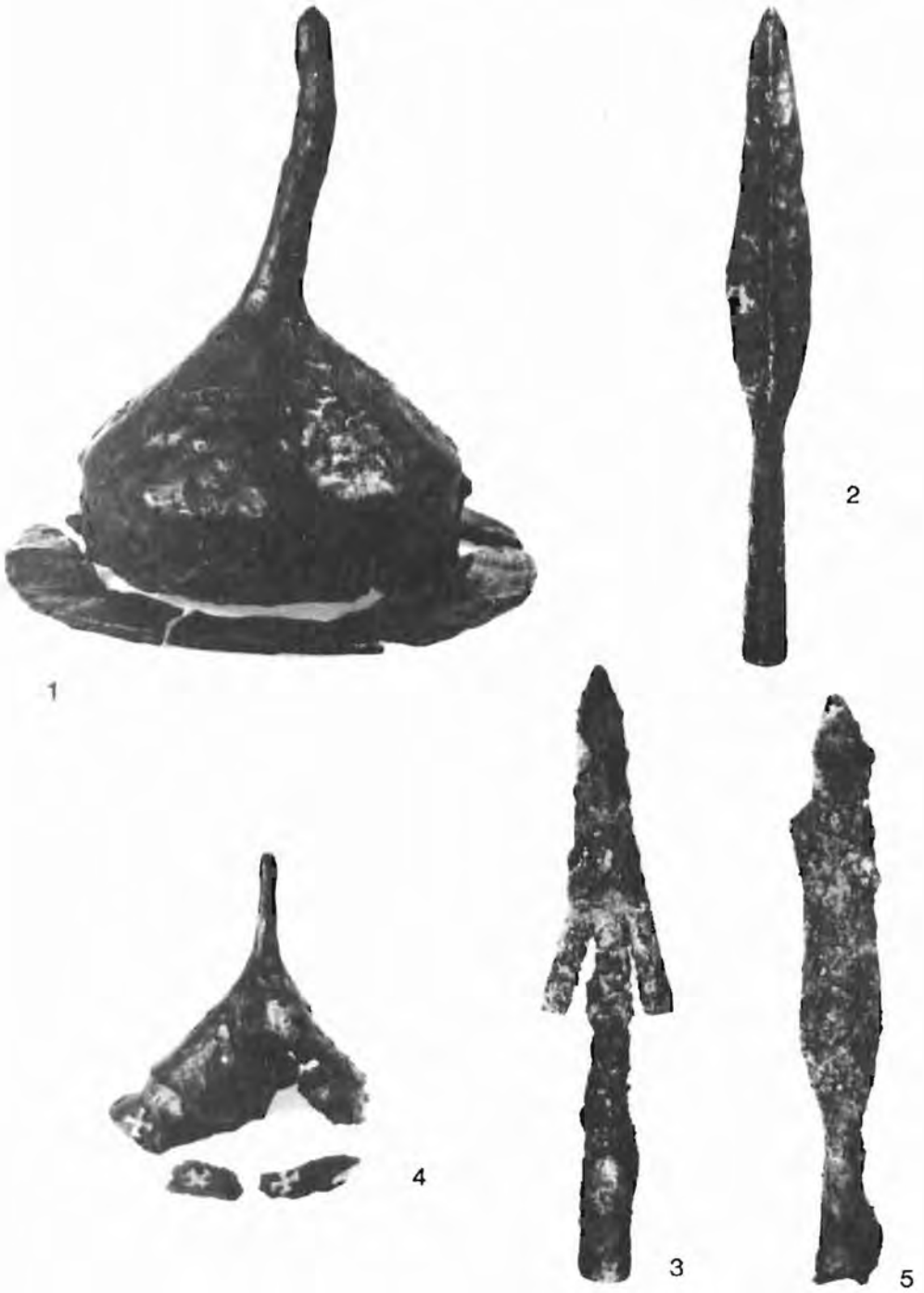

XXIII Kat. nr. 51. Egge, Steinkjer. T 18261. 1: f (1:2), 2: d (1:3), 3 e (1:3), 4: r (1:4), 5: q (1:2).

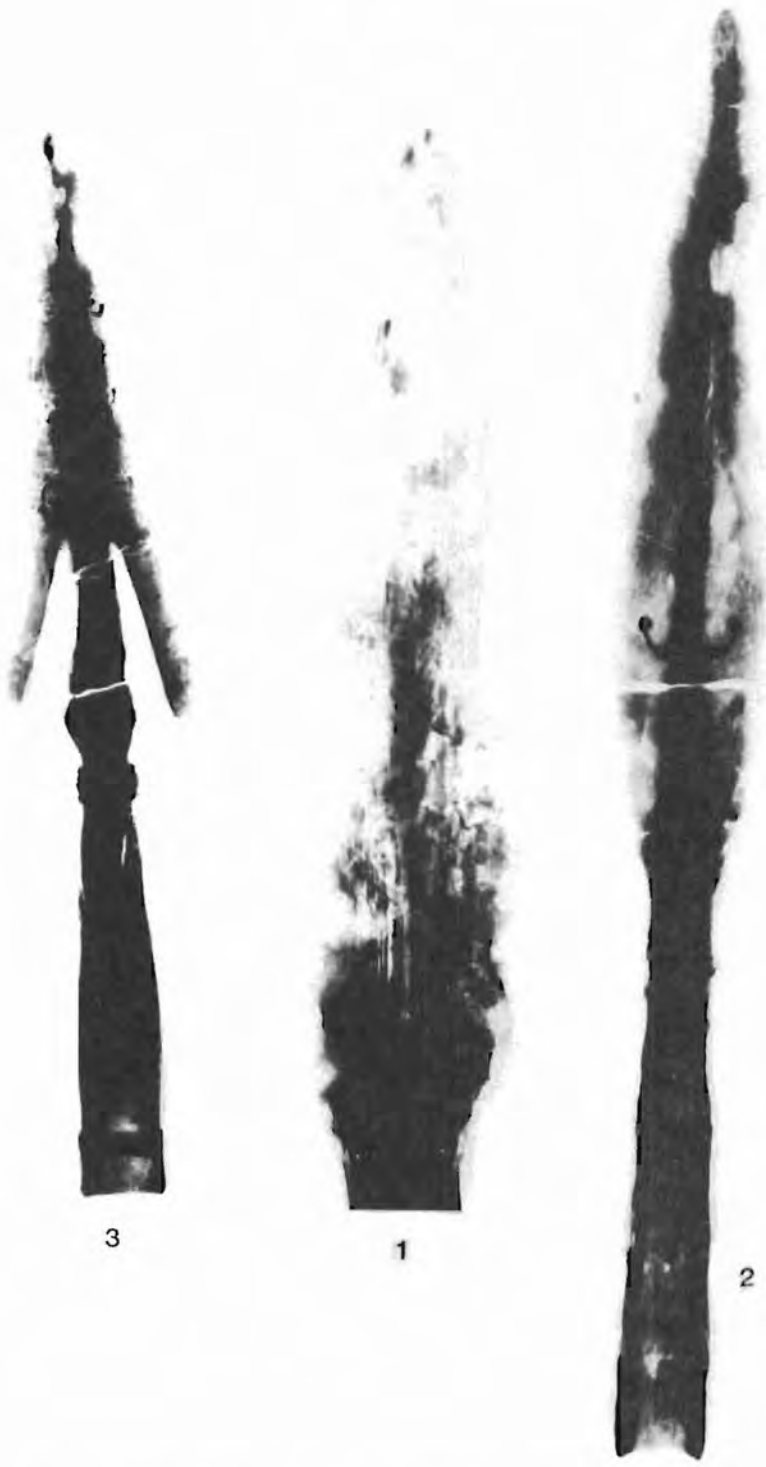

XXIV Kat. nr. 51. Egge, Steinkjer. T 18261. 1: a (2:3), 2: d (2:3), 3: e (2:3).

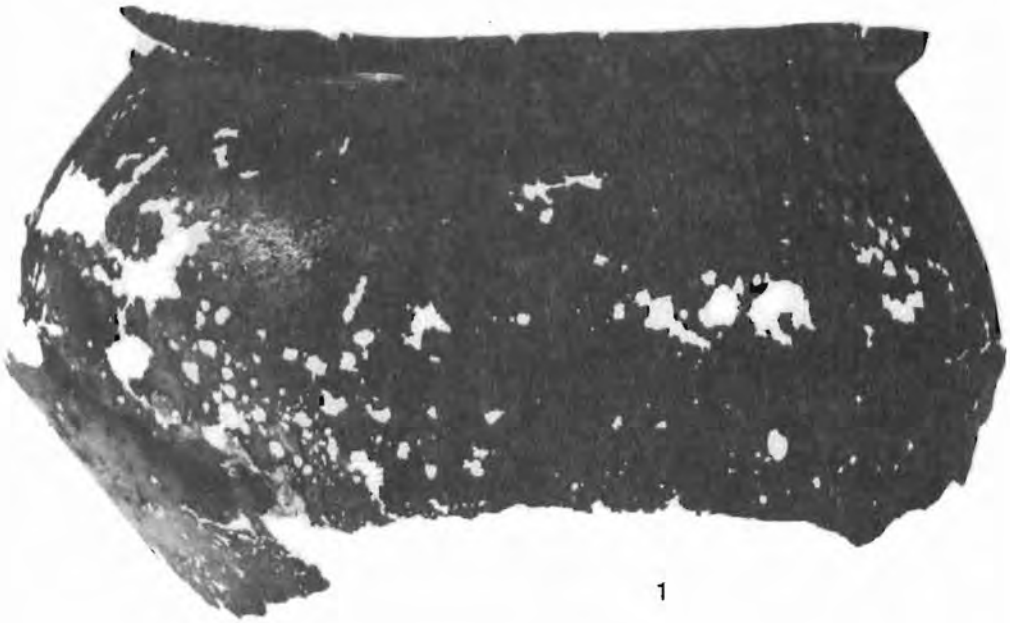

1

2

XXV Kat. nr. 51. Egge, Steinkjer. T 18261 a. 1: (1:3), 2: (1:2).

1

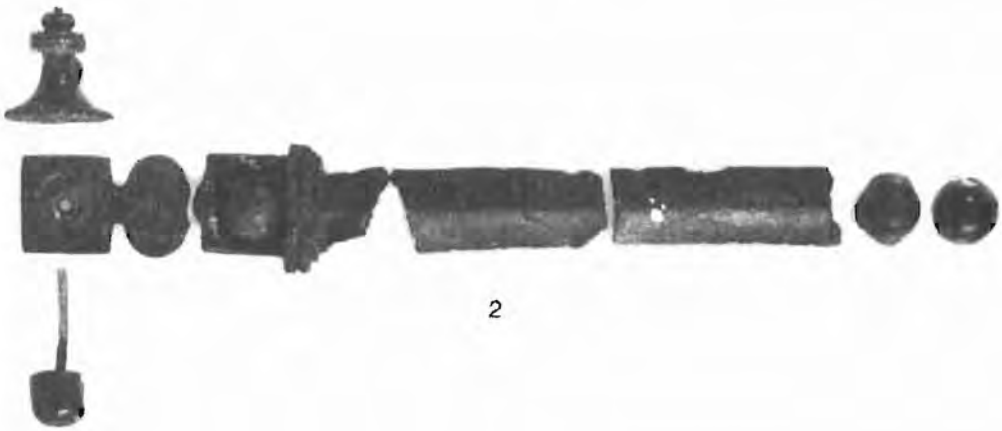

2

3 4

XXVI Kat. nr. 51. Egge, Steinkjer. T 18261. 1: a (uten målestokk), 2: g (1:2), 3: h (1:1), 4: k (2:1).

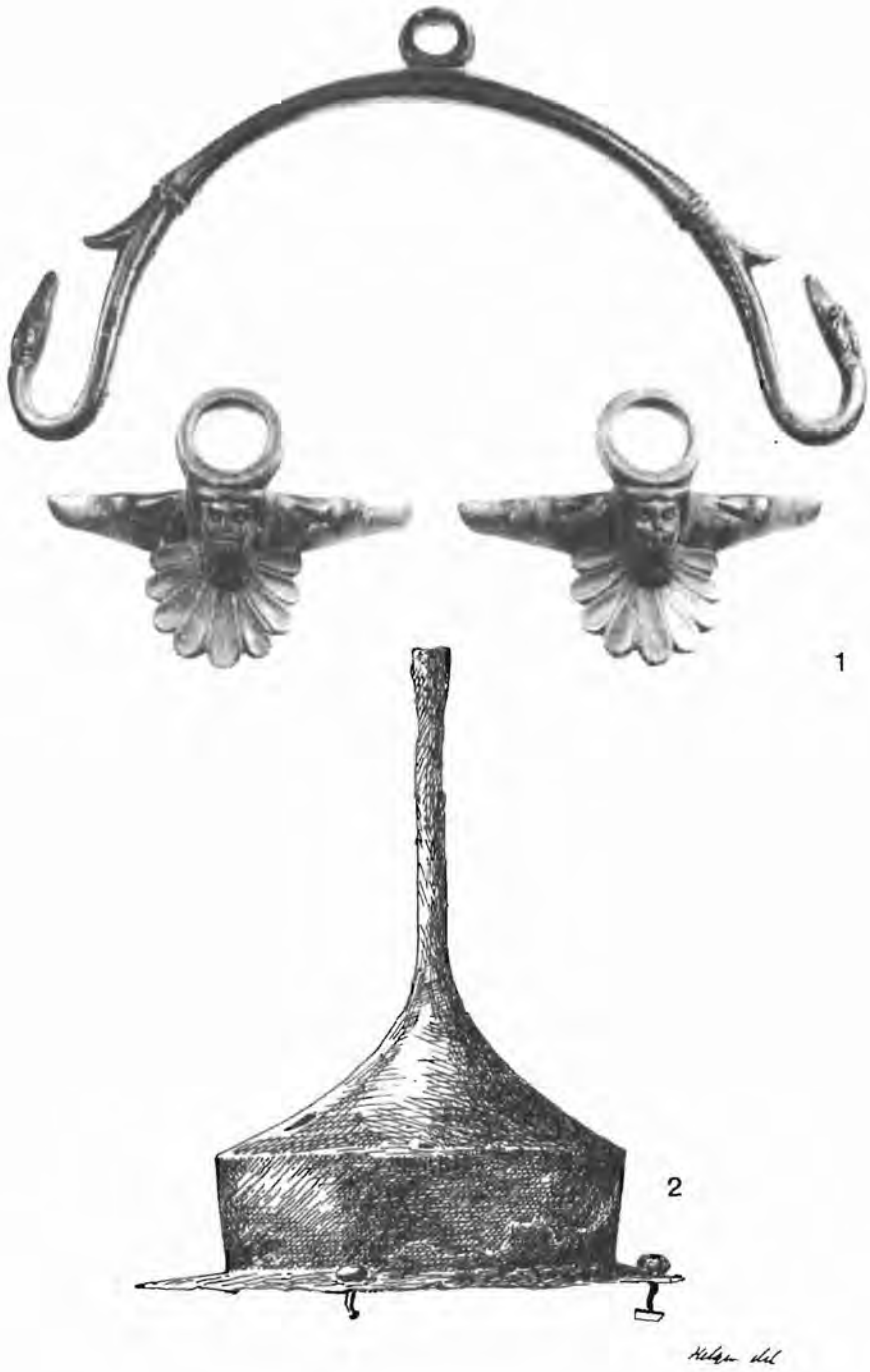

XXVII 1: kat. nr. 54. Homnes, Steinkjer. B 1848 (foto Ann-Mari Olsen, Historisk Museum, Bergen). 2: kat. nr. 16. Tingstad, Levanger. B 926 (1:2) (tegning Geir Helgen).

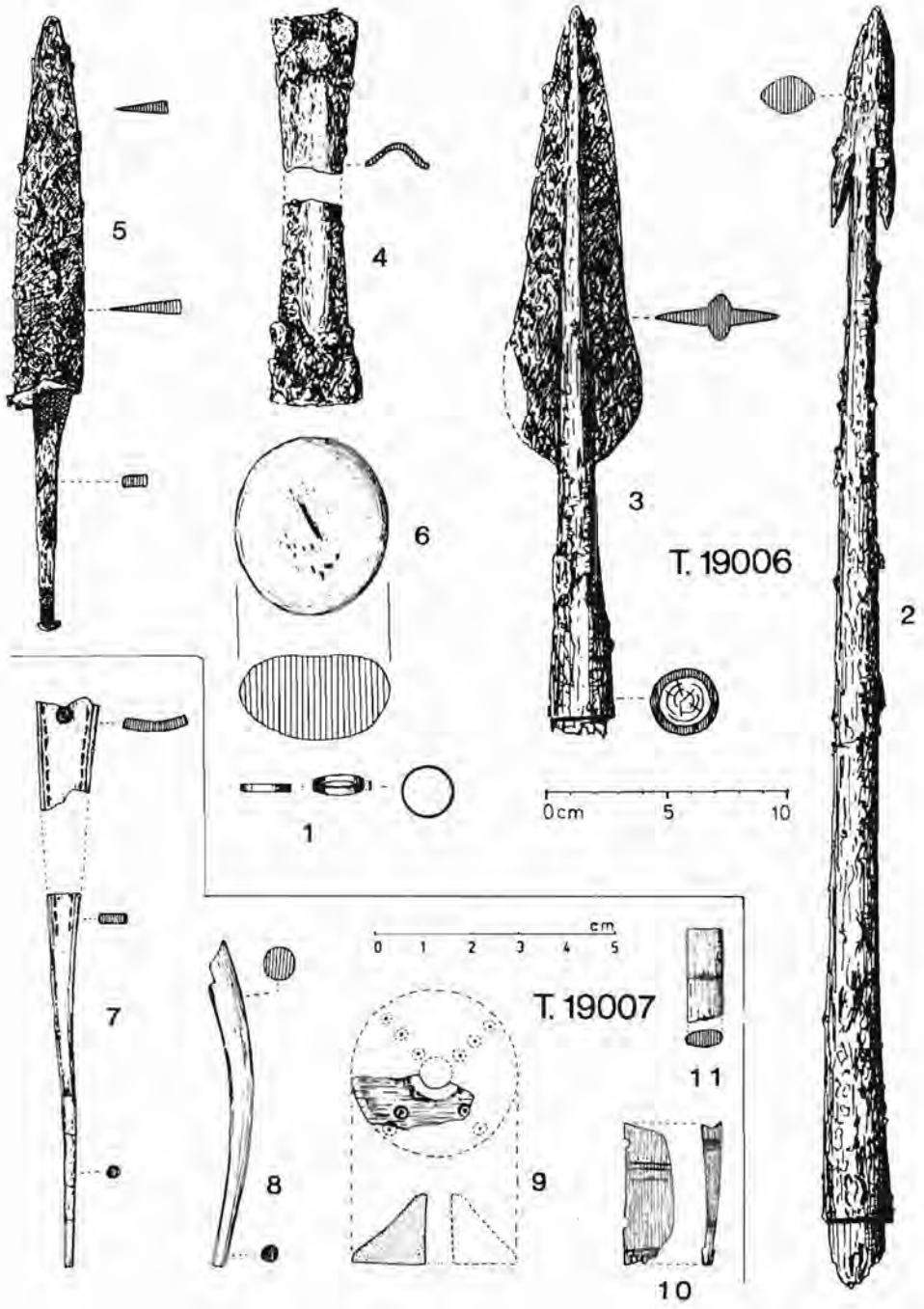

XXVIII 1-6: kat. nr. 25. Kvello, Verdal. T 19006. 7-11: kat. nr. 26. Kvello, Verdal. T 19007.

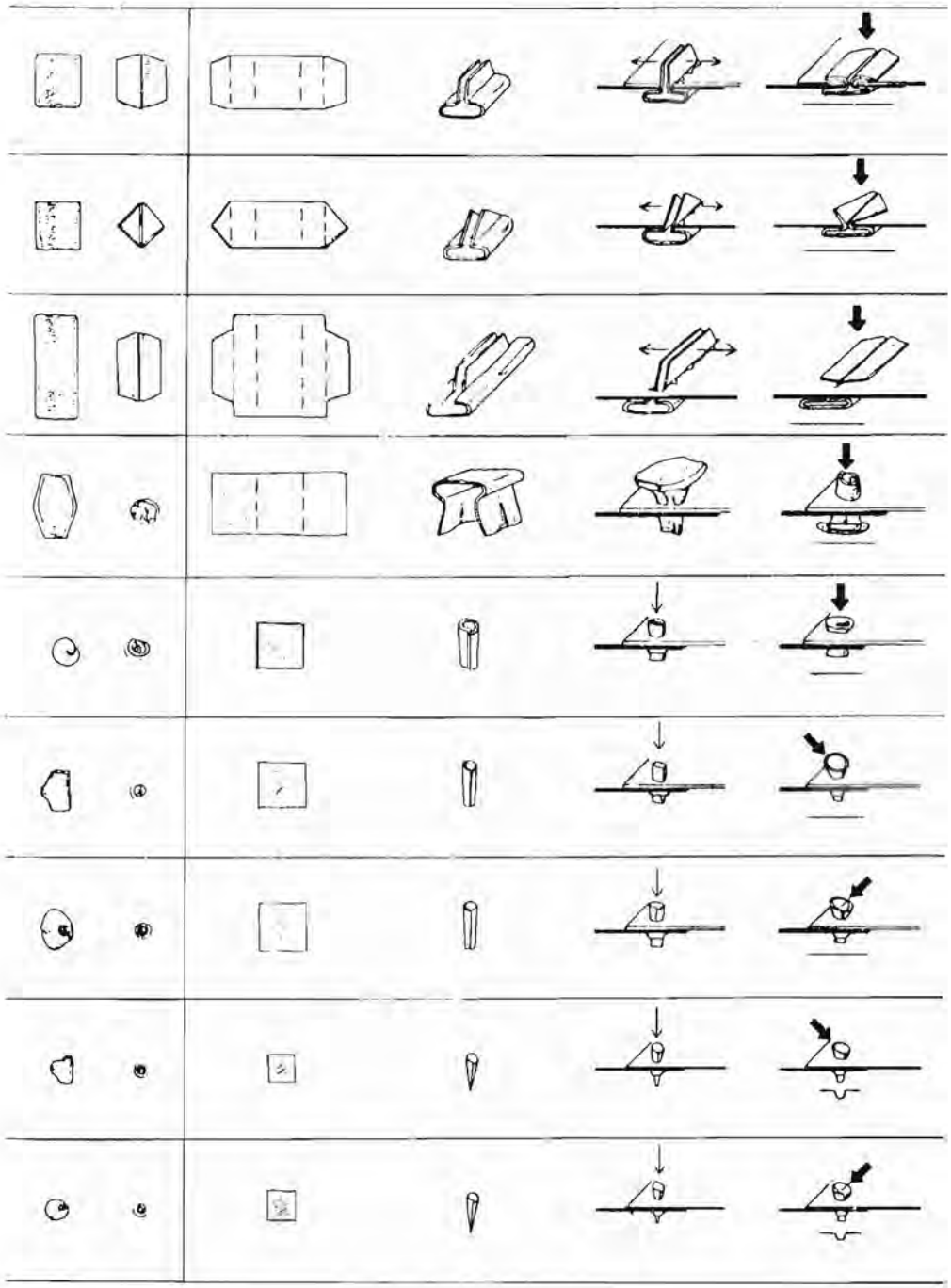

XXIX Reparasjonsmåter på bronsekar. Etter Drescher 1963.